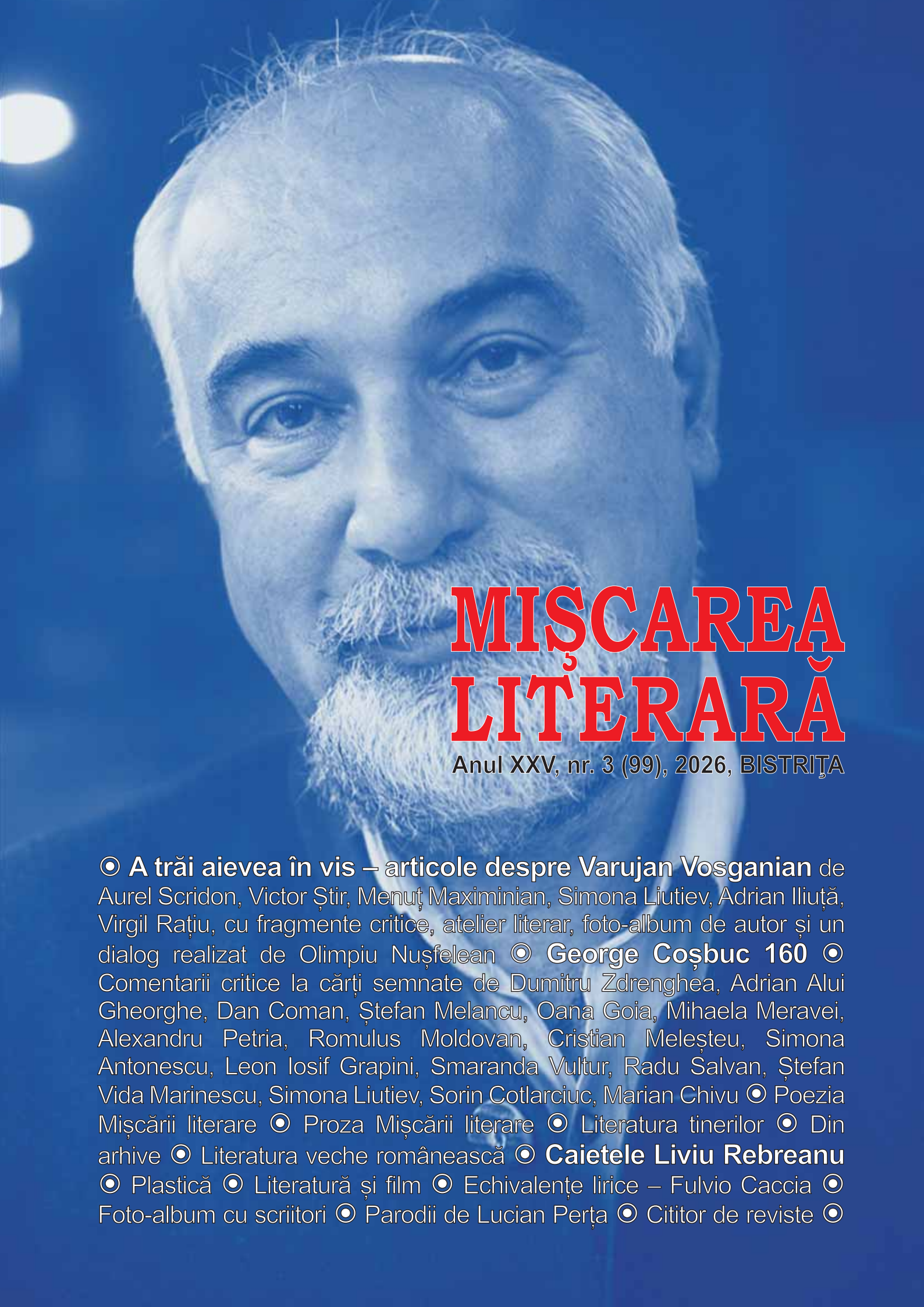

MIȘCAREA LITERARĂ

Anul XXV, nr. 3 (99), 2026, BISTRIȚA

⊙ **A trăi aievea în vis – articole despre Varujan Vosganian** de Aurel Scridon, Victor Știr, Menuț Maximinian, Simona Liutiev, Adrian Iliuță, Virgil Rațiu, cu fragmente critice, atelier literar, foto-album de autor și un dialog realizat de Olimpiu Nușfelean ⊙ **George Coșbuc 160** ⊙ Comentarii critice la cărți semnate de Dumitru Zdrenghea, Adrian Alui Gheorghe, Dan Coman, Ștefan Melancu, Oana Goia, Mihaela Meravei, Alexandru Petria, Romulus Moldovan, Cristian Melești eu, Simona Antonescu, Leon Iosif Grapini, Smaranda Vultur, Radu Salvan, Ștefan Vida Marinescu, Simona Liutiev, Sorin Cotlarciuc, Marian Chivu ⊙ Poezia Mișcării literare ⊙ Proza Mișcării literare ⊙ Literatura tinerilor ⊙ Din arhive ⊙ Literatura veche românească ⊙ **Caietele Liviu Rebreanu** ⊙ Plastică ⊙ Literatură și film ⊙ Echivalențe lirice – Fulvio Caccia ⊙ Foto-album cu scriitori ⊙ Parodii de Lucian Perța ⊙ Cititor de reviste ⊙

MIŞCAREA LITERARĂ
Gazetă săptămânală de critică şi informaţie literară artistică şi culturală
Director: LIVIU REBREANU
Mişcarea Literară
Cavalerul Negru
INDISCREŢII

Revistă de literatură, artă, cultură
Serie nouă
Anul XXV, nr. 3 (99), 2026, Bistriţa

Apare trimestrial
sub egida Uniunii Scriitorilor din România

Editor: Consiliul Judeţean Bistriţa-Năsăud
prin Biblioteca Județeană George Coșbuc
Bistrița-Năsăud

Director fondator: Liviu Rebreanu (1924)

Redacţia:
Olimpiu NUŞFELEAN - director
Ioan PINTEA - redactor-şef
Virgil RAŢIU - redactor-șef adjunct

Menuț MAXIMINIAN - redactor

Coperta: Marcel LUPŞE
(În imagine - Varujan Vosganian)

Număr ilustrat cu lucrări plastice
de Sever MOLDOVAN.

Secretariat de redacţie, corectură:
Ionela-Silvia NUŞFELEAN
Tehnoredactare: Adrian NĂSTASE
Adresa redacţiei: Bistriţa,
str. Arţarilor, nr. 46/A/16, 420069
Telefon/fax: 0749248708, 0749155121
E-mail: olimpiu49@yahoo.com
ioanpintea2002@yahoo.com
Web: www.miscarealiterara.ro
Marketing: Alexandru CÂŢCĂUAN,
Casa de Cultură a Sindicatelor, Bistriţa.

Apariţiile iniţiale ale revistei au fost sprijinite
de Casa de Cultură a Sindicatelor
şi S.C. Aletheia, Bistriţa.

Revista apare cu sprijinul Asociaţiei Culturale
Liviu Rebreanu – Mişcarea literară
și al Centrului Județean pentru Cultură
Bistrița-Năsăud.

Revista *Mişcarea literară* este membră A.R.I.E.L.

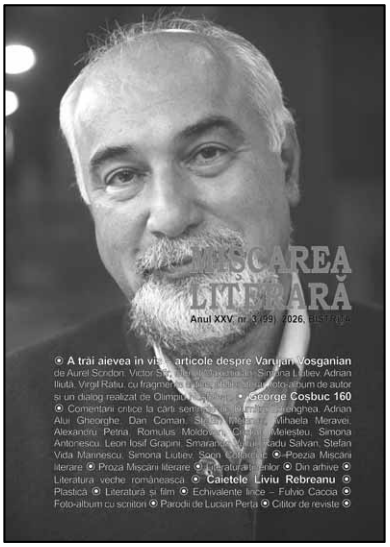
Tiparul: Editura Galaxia Gutenberg, Târgu Lăpuș.

ISSN 1583-1957

Redacţia respectă grafia autorilor.

CUPRINS

Olimpiu Nușfelean: Captivi într-un discurs (public) din ce în ce mai urît/ 1
Aurel SCRIDON: Între două limbi, o singură memorie Varujan Vosganian și arhiva sentimentală a unui popor/ 3
Victor ŞTIR: Sinele poetic al lui Varujan Vosganian/ 6
Menuț MAXIMINIAN: Poezia ca evanghelie scrisă la persoana întâi/ 9
Simona LIUTIEV: Pictorul absențelor/ 12
Adrian ILIUȚĂ: Singurătăți, între iubire și moarte/ 15
Virgil RAȚIU: Relatare despre sângeroasa revoluție din decembrie 1989, care nu a fost revoluție/ 18
Comentarii critice/ 22
Varujan VOSGANIAN: „Istoria noastră datorează mult literaturii române.”/ 25
Varujan VOSGANIAN: Scrisoarea de luare-aminte/ 35
Varujan Vosganian – note biobibliografice/ 38
Foto-album Varujan Vosganian/ 42
Marin IANCU: Originalitatea și dimensiunea unui mod poetic – George Coșbuc/ 43
Virgil RAȚIU: Crepuscul. Cavalerul de onoare/ 49
Olimpiu NUȘFELEAN: Viața ca variantă a nemuririi/ 51
Ion Radu ZĂGREANU: Frumusețea și realitatea/ 53
Iacob NAROȘ: Întoarcerea la real/ 55
Nicolae MUNTEANU: Viața după naștere/ 58
Iulia-Anamaria GHIDIU: Poezia, laitmotivul sferei perfecte – iubirea/ 60
Iacob NAROȘ: În tumultul vieții/ 62
Victor ȘTIR: Izvorul, fluviul și ancora – navigația poetică și existențială/ 64
Simona LIUTIEV: Libertatea ca reducere la un absurd distilat în răspuns/ 66
Mihaela MUDURE: Tot despre Mihai Viteazul/ 69
Icu CRĂCIUN: Stilul inconfundabil al prozatorului Leon Iosif Grapini/ 72
Monica BUBOLY: Memorie și exil/ 74
Iuliu-Marius MORARIU: O viziune optimistă asupra existenței/ 75
Maria POSTU: Tratamentul empatic al „personajelor principale”/ 76
Olimpiu NUȘFELEAN: Culoarea pustiului/ 77
Valeriu STANCU: Taina învețnicirii prin Cuvînt/ 79
Costache TUDOR: Tudor Arghezi văzut din strana unui teolog/ 83
Simona ŞERBAN: Poezii/ 85
George VIDICAN: Poezii/ 88
Veronica ŞTIR: Poezii/ 92
Dumitru BRANC: Poezii/ 94
Nicolae NISTOR: Poezii/ 97
Cornel NISTEA: Într-o zi sfântă/ 100
Întâlnire cu îngerul/ 103
Nicolae SUCIU: Mașina SMART/ 110
Alexia CURICHERIU: Poezii/ 112
Amalia-Ioana BLUMFEND: Poezii/ 114
Mircea POPA: Constantin Brâncuși/ 117
Alexandru HORTOPAN: Literatura veche românească: relicvă sau resursă didactică vie?/ 120
Iacob NAROȘ: Dicționar de personaje rebreniene Titu Herdelea în romanul Ion/ 125
Diana MORAR în dialog cu **Sever MOLDOVAN**: „Fotografia este o formă de exprimare artistică.”/ 129
Alexandru JURCAN: Planeta Cehov/ 133
Fulvio CACCIA: Poezii/ 136
Ștefan VIDA MARINESCU: La... pomul lăudat/ 139
Foto-album cu scriitori/ 140
Lucian PERŢA: Parodii pur și simplu/ 143
CITITOR DE REVISTE/ 145

Captivi într-un discurs (public) din ce în ce mai urît

Atunci cînd consulți un dicționar, fie și „în” online, atenția îți poate fi atrasă de multitudinea de înțelesuri ale termenului „cuvînt”, de la unitate de bază a vocabularului sau cuvînt primitiv sau „greu”, pînă la cuvînt-problemă, joc sau informație falsă. De-a lungul folosirii sale, acesta s-a încărcat de conotații ce îl îmbogățesc mereu, dovadă a vioiciunii limbii, a „rosturilor” în care se înscrie aceasta. Însă *greutatea* cuvîntului e dată de prezența lui în *Scriptură*, unde scrisul/ scriitura e sacralizată ca întemeiere, ca naștere de lume. Dacă scriitorii ar fi – cu toții – conștienți de „greutatea” acestui înțeles, atunci ar găsi lesne motive să-și rupă pana cu care scriu. „Dacă tu știai problema astei vieți cu care lupt,/ Ai vedea că am cuvinte pana chiar să o fi rupt...”, zice Eminescu, iar zicerea lui nu trebuie luată ca o rostire în vînt. Iar cuvîntul rostit nu e doar o simplă „rostire pe apă”, poetizare, cum ar mai spune poetul, nici preș de care să-și șteargă picioarele toți neaveniții. Nu-i nici o „marfă” de schimb în așa-numitul capitalism sălbatic. Da, el poate fi folosit în cele mai neașteptate moduri și situații, chiar și în scop sanogen, dar nu ca o cîrpă pe care o aruncăm, ostentativ, de la unul la altul fără nici un rost. În privința „sacralității” comunicării, putem recunoaște că scriitorii sînt și ei oameni, cu ambiții și valori… omenești, nu întotdeauna vegheate de prezența… sacrului. Rar se apropie de sacralitate, iar azi se dezbracă de ea ca de o cămașă incomodă. Sau sînt dezbrăcați de ea, fără reacție.

Din multiplele sensuri pe care le poate avea acest termen, singur sau în sintagme, aș îndrăzni să reții, desigur într-un gest superficial, cîteva: „Cuvânt simplu”, „Într-un (sau cu un) cuvânt”, „Cuvânt greu”, „De cuvânt”, „A-i lua cuiva cuvântul”, „A lua (cuiva) cuvântul din gură”, „A tăia (sau a curma) cuiva cuvântul”, „A nu găsi (sau a nu avea) cuvinte”… Și plaja de sensuri se extinde constant. Observînd asemenea sintagme, ne putem întreba dacă ne dăm sau nu seama cît de important este să ai dreptul la cuvînt, la exprimare, drept pentru care generațiile ce ne-au precedat au luptat constant. Ai acest drept, e consfințit în documente, dar totuși, discret și cinic îți este refuzat. Îți este refuzat în dialogul dintre semeni. Dar îi neglijezi chiar tu valoarea cînd, conform Tradiției, cuvîntul e, sau poate fi, creator de lume. Rostire care să facă mereu lumină. La figurat și la… propriu. În discursul public, care ar trebui să ne organizeze și să dea coerență vieții publice, cotidiene, cu aspirațiile mai mici sau mai mari ale acesteia, sensurile se degradează, sînt uitate, neglijate, pervertite. Nu mai credem și nu mai respectăm cuvîntul simplu, „cuvîntul dat”, pe acesta îl lăsăm în seama confuziei din obișnuințele noastre

Editorial

Olimpiu NUȘFELEAN

birocratice, pierdut prin universul hîrtiilor sau cel informatizat. În dezbateri televizate – să zicem – cuvîntul e luat și trecut de la unul la altul fără nici un discernămînt, este „tăiat” în nenumărate moduri, încît ajungi să nu mai înțelegi nimic și să nu-ți mai găsești cuvintele ca să numești deziluzia în care trăiești.

Cuvîntul „prost”, lipsit de sens și de „direcție”, care nu te duce spre un ideal, vorbăria nesfîrșită – toate acestea se transformă într-un sinistru sicriu al actualității, din care nu mai putem ieși, care ne sufocă, ajutat de aerul lui închis, ucigîndu-ne, distrugînd inocența – firească – cu care ar trebui să receptăm trăitul căruia îi sîntem dăruiți. În poemul *Cuvinte către fata necunoscută din poartă* din volumul *Nebănuitele trepte (1943)*, Lucian Blaga invoca pe imaginara fată din poarta trecerilor să-i fie strajă copilăriei, „A copilăriei/ ce-o duc încă în mine./ Ea e singurul bine, izvorul a toate, prin tot anotimpul,/ prin toți anii, sub toate punctele cardinale.” E vorba de acea stare care ne menține vii și receptivi constant în abordarea existenței și care este, sau ar trebui să fie mereu prezentă, în ființa noastră. Starea aceasta se cuvine să fie luată constant în considerare iar scriitorii, în genere, o fac, atenți la bătăile inimii ei și promovînd copilăria lumii. O astfel de copilărie nu însemnă infantilism, ci inocență și firesc, autenticitate în receptarea valorilor existenței noastre. Ea trebuie „păzită” ca atare, întărită, fortificată, oprind „împlinirea” în sens de grabnică suficiență, de fapt blocînd finitudinea înaintea de întîlnirea cu finitudinea decisivă, cu moartea de viu („să nu mor înainte de a muri”, cum spune poetul), care e cea mai nefastă „prezență” a insului în lume.

Dar iată că noi lăsăm cuvîntul (ființial) să se degradeze constant și, prin forța și condiția nefericită a unei asemenea stări, să ne ia aerul cu care respirăm fericirea, dorința de a fi. Captivi într-un discurs (public) din ce în ce mai urît. Încercînd – și izbutind – să-și înnoiască discursul poetic, Tudor Arghezi a căutat cuvinte virginale, la care sensul să nu fie deturnat și răstălmăcit, chiar dacă acestea nu erau frumoase. După cum se exprima poetul – „Am căutat cuvinte virginale, cuvinte puturoase, cuvinte cu râie: le-am excitat aroma, le-am avivat rănile cu sticlă pisată...”. – o făcea nu doar de dragul „urîtului” în sine, ci pentru a exprima cît mai direct durerea, întemeind estetica urîtului și arătînd că, din asemenea „reziduuri” nepoetice, se poate naște arta. Dar noi *vorbim urît* nu de dragul poeziei ci dintr-o neputință pe care nu vrem sau nu sîntem în stare să o vindecăm. Lumea se construiește nu doar din ființe trăitoare în lume, ci și din idei, sentimente, atitudini firești, edificate ca niște structuri pe care se cațără *trăitul*.

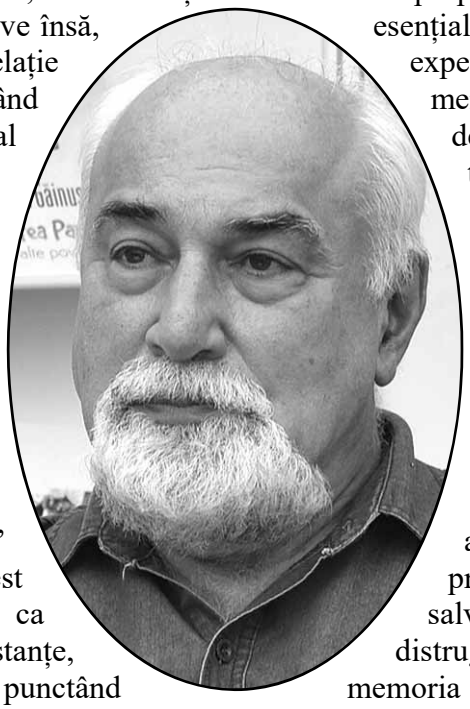

Atelierul Brâncuși – Paris, Franța

Între două limbi, o singură memorie
Varujan Vosganian și arhiva sentimentală a unui popor

Aurel SCRIDON

Cunoscut de o bună parte a publicului mai puțin pasionat de lectură ca om politic, Varujan Vosganian redefinește, fără nuanțe disculpabil-atenuant-justificative însă, în interviurile sale sensibila relație dintre politică și cultură, atingând note ce țin de registrul moral civic (responsabilitate, etică, arta versus corectitudinea politică, tezism etc.), subliniind metisajul dintre responsabilitatea literaturii și moralitatea scriitorului, fără, însă, a transforma prozatorul într-un judecător al vremurilor sale, ci, mai degrabă, într-un martor ce face o „depoziție artistică" asupra realității. În acest context, el evidențiază, ca prezență în ambele circumstanțe, relația dintre artă și putere, punctând ideea asimetriei acestei relații („Puterea trebuie să ocrotească artistul, dar artistul nu trebuie să ocrotească puterea."[1]), și reiterând cu obstinație nevoia implicării oamenilor de cultură în spațiul civic, cu efect politic recuperator. Pe de altă parte, cele două valențe (cu precizarea că această dublă condiție, de scriitor și de om al cetății, a marcat și marchează încă receptarea operei sale și explică, în parte, interesul constant pentru raportul dintre individ și istorie) nu se constituie, în viziunea lui, într-o fuziune completă, acest melanj disociindu-se în două planuri deseori antinomice, ipostază asociată de el însuși monstrului baudelairian cărat în spate de fiecare om: „Atunci înțeleg adevărul pe care nimeni nu li l-a spus:/ nu există om fără monstru./ Există doar oameni care încă nu și-au întors capul să-l privească."

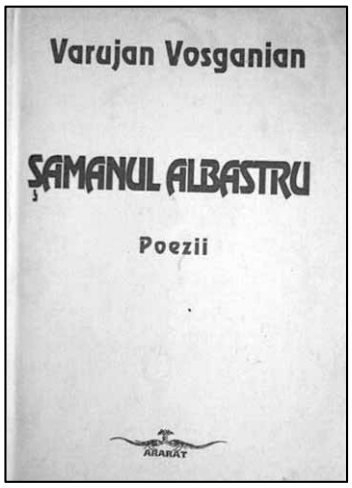

Dincolo de această identitate publică, Vosganian expune cititorilor dimensiunea unui scriitor ce propune o literatură al cărei sens esențial este dat de transformarea experienței individuale și a memoriei colective într-o formă de expresie capabilă să reziste timpului. Există scriitori care își aleg subiectul și scriitori pe care subiectul îi alege. Varujan Vosganian face parte din cea de-a doua categorie. Născut în 1958, la Craiova, într-o familie de armeni refugiați după 1915, a crescut într-o casă în care istoria nu se studia, ci se șoptea. Tocmai aici se află sensul profund al prozei sale, în încercarea de a salva ceea ce timpul amenință să distrugă. Cuvântul devine arhivă, iar memoria devine poveste. Iar povestea, odată spusă, nu mai aparține doar celui care a trăit-o, ci intră în memoria celorlalți. Scriind despre trecut, literatura sa vorbește în egală măsură despre prezent, despre responsabilitatea de a ne aminti, despre fragilitatea identității, despre oamenii pe care nu i-am cunoscut, dar a căror poveste ne poate deveni, prin intermediul lui, propria noastră moștenire.

A trăi aievea în vis

Poate una dintre notele definitorii ale stilisticii sale este narativitatea, tușă regăsită inclusiv în lirica sa, versurile poetului având o puternică dimensiune narativă (evocând amintiri, conturând personaje și destine), la fel cum scrierile sale în proză au o încărcătură lirică intensă, cadența poetică, muzicalitatea interioară a frazelor, încărcătura emoțională

făcând ca pasajele de proză să poată fi rostite ca o poezie. Această formulă inedită, prin care scriitorul rămâne poet chiar și atunci când scrie proză, sau prozatorul care nu-și leapădă haina de poet în textele sale, între cele două forme literare, bariera dintre ele nemaifiind atât de rigidă, îl va impune foarte repede ca unul dintre cei mai remarcabili scriitori contemporani postrevoluționari, care reușesc să îmbine într-un mod aparte literatura cu preocuparea pentru istorie, memorie și destinul uman. Este interesant de remarcat modul în care poetul transpare în propria-i proză. Fraza e concentrată, imaginea are greutate, iar tonul rămâne grav fără să alunece în patetism. Suferința nu e estetizată și nici exhibată, ci este lăsată să vorbească mai degrabă prin obiecte, prin gesturi mărunte, prin nume care se repetă generație după generație. Într-un răstimp al vitezei amețitoare cu care circulă informația, în care evenimentele devin perimate în chiar momentul producerii lor, textele sale propun un alt ritm, un ritm al rememorării, al întoarcerii, al ascultării, amintindu-ne de faptul că istoria nu se termină atunci când un eveniment încetează să mai apară în manuale sau în memoria publică, ci va continua, în fapt, în viețile oamenilor care i-au supraviețuit.

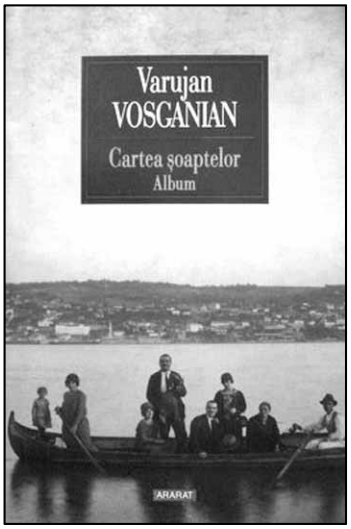

Din punct de vedere stilistic, proza lui Vosganian se remarcă printr-o densitate lirică asumată, fraza fiind de obicei concentrată, cu preferință pentru imaginea semnificativă în detrimentul descripției ample. Tonul rămâne grav, dar controlat, scriitorul evitând patetismul și estetizarea suferinței, alegând o distanță calmă, care lasă faptelor spațiul de a vorbi de la sine. Din această perspectivă, trei procedee par definitorii în opera sa: alternanța registrelor (mitul, parabola și memoria orală coexistă cu informația istorică precisă, iar granița dintre ele este deliberat permeabilă), polifonia (vocea auctorială se retrage adesea în favoarea unor voci multiple, ceea ce conferă textului caracter de cronică colectivă) și economia simbolică (obiectele, locurile și gesturile cotidiene devin purtătoare de memorie, într-o logică apropiată de cea a poeziei).

Un element esențial al scrierilor sale este reprezentat de legătura profundă cu originile și cu memoria comunității armene. Din această perspectivă, este interesant modul în care își asumă dubla apartenență, Vosganian nescriind din poziția unui străin care se apropie de literatura română, nici din cea a unui român care visează la o patrie pierdută. El scrie din spațiul dintre ele, iar acest „între” devine resursă, nu rană. Limba română, pe care o mânuiește cu o precizie aproape ascetică, este instrumentul prin care o memorie venită de departe intră în patrimoniul literaturii de aici, îmbogățindu-l. Această dimensiune se regăsește în mod deosebit în romanul „Cartea șoaptelor”, una dintre cele mai cunoscute opere ale sale (ce i-a adus, printre altele, consacrarea internațională, făcând din el unul dintre cei mai traduși prozatori români contemporani), ce reconstituie destine marcate de drama armenilor și de marile tragedii ale secolului al XX-lea, transformând memoria familială într-o memorie colectivă, ce nu tratează trecutul doar ca pe o succesiune de evenimente istorice, ci ca pe o realitate vie, care continuă să influențeze oamenii chiar și după dispariția celor care au trăit-o. Această perspectivă nu privește istoria exclusiv prin cifre, date sau evenimente, ci prin intermediul oamenilor, în locul unei optici reci, documentare, scriitorul preferând să construiască imagini, destine și amintiri, suferința căpătând în acest fel un chip omenesc. Patru teme majore traversează opera lui, ridicând întrebări despre vinovăție, responsabilitate, sacrificiu, identitate și supraviețuire: trauma și transmiterea ei (genocidul din 1915 nu este prezentat ca eveniment izolat, ci ca experiență

care se prelungește în generații, sub forma tăcerii, a fricii și a datoriei de a povesti), identitatea dublă (scriitorul se plasează într-un spațiu intermediar, între armenitate și românitate, tratat nu ca un conflict, ci ca potențialitate, limba română devenind instrumentul prin care o memorie străină de acest spațiu ajunge să aparțină literaturii române), individul și istoria (personajele fiind oameni obișnuiți prinși în mecanisme care îi depășesc, iar demnitatea lor constă mai puțin în acțiune eroică decât în păstrarea poveștii și a numelui) și comunismul ca a doua încercare (dacă prima parte a memoriei este marcată de exil, a doua evocă opresiunea unui regim care controla însuși dreptul la amintire, ceea ce leagă romanul de literatura despre trauma totalitară din spațiul est-european).

Cronicar al pierderii și al continuității, Vosganian rămâne un scriitor pentru care memoria nu reprezintă nostalgie, ci datorie, înscriindu-se în tradiția europeană a literaturii martorului, alături de o pleiadă de scriitori ce au transformat experiența istorică a Europei Centrale și de Est în materie narativă, și al cărui merit este acela de a fi inserat în literatura română o memorie armeană rareori tratată cu asemenea amploare și de a fi făcut-o cu instrumentele unei proze cu rădăcini lirice, răspunzând, fără ca întrebarea să fie pusă explicit de cineva, la cea mai incomodă întrebare: cum supraviețuiești unei catastrofe fără ca ea să devină singura ta definiție? Iar răspunsul îl putem regăsi, fără echivoc, în scrierile sale: prin povestire și prin faptul de a rămâne, în ciuda tuturor, un popor care își știe numele, casele, mâncărurile și cântecele, nu doar morții.

Notă:

1. https://www.semndincarte.ro/varujan-vosganian-literatura-este-adevarata-istorie-a-lumii/ - interviu cu Laurențiu-Ciprian Tudor.

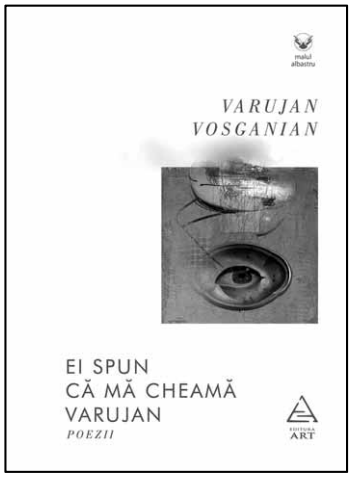

British Museum – Londra, Anglia

Sinele poetic al lui Varujan Vosganian

Victor ȘTIR

S-ar putea gândi și spune prea simplu că volumul de poezii *Ei spun că mă cheamă Varujan* este despre scriitor, și așa este într-o anumită măsură, însă cartea este despre mult mai multe, despre o lume, așa cum se precizează în Prefață: „despre lucrurile care nu s-au întâmplat, dar nu se mai întorc/ despre drumul prea scurt ca să pot ajunge/ despre mulțimile care mă apără de mine însumi/ despre firimiturile de la masa de seară/ când ceva din mine mă vinde/ despre gândurile care se repetă la nesfârșit/ ca-ntr-o oglindă așezată-n fața oglinzii/ despre liniile palmei...”. Despre cel care a interiorizat în sinele propriu toată lumea, prin cunoaștere, prin intuiție, prin impalpabilul mister care scapă conștientului.

Cartea a apărut în anul 2019, la Editura Art/ Editura Cartea Românească, din București, și este, cum precizează poetul în finalul poemului amintit, „despre mine”, despre sinele așezat în memoria sa și în cea păstrată și transmisă de bunicii armeni, în identitatea proprie care se cere deslușită și cunoscută, care va continua cu viitorul, alături de trecutul personal, și va rotunji destinul.

De la înțeleapta tăcere a stelelor și ultima speranță, Dumnezeu, care, în mod paradoxal, este rugat să nu existe, autorul imploră: „...domnule temnicer, te rog, nu închide poarta,/ mai lasă-mă o clipă măcar, să mă întorc/ spre lumea frumoasă pe care o vedeam după gratii.” Minunata lume văzută și cea trăită sunt diferențiate de ardenta posibilitate, formulată pentru sine de subiect, de clivajul dintre ele, de percepția ei ca realitate. S-a ieșit din indeterminarea nenumitului, cu toate posibilitățile, iar subiectul a primit implacabilul semn al identității, numele, care-l deosebește ființial de cel anterior, fie că se referă la condiția umană, în general, sau la cea poetică, de creator cunoscut cu nume.

Poezia *Ei spun că mă cheamă Varujan* este așezată la începutul volumului, în temelie, ceea ce se dorește a confirma o existență prin construcția textuală cu totul particulară. „Ei spun că mă cheamă Varujan/ Dar dacă-i așa, e spre folosul lor/ numele meu le aparține lor, nu mie”. Adevărat este că sinele în sine și cu sine poate să fie nenumit pentru sine și să primească nume care să le folosească „lor”, celor care pun nume, ca și în misterioasa etapă din „Facere”. Numele care ține de alteritate, de exterior, ca executor al numirii, devine componentă a sinelui și parte a identității. Întrebării „și totuși, care e numele meu/ când nu mă cheamă nimeni?” i se poate răspunde că sinele dezbrăcat de nume este nenumit și liber. Ori, chemându-l în ajutor pe Shakespeare, am răspunde cu versurile: „What's in a name? That which we call a rose/ By any other name would smell as sweet” (*Romeo și Julieta*, Actul II, Scena 2). „Ce e un nume, o roză/ la care oricum i-am spune/ ar mirosi la fel.”

Cardinal al existenței umane, iubirea își exprimă ființa prin conturul unicității formulată ca „Înălțarea prin păcat”: „sunt tu fără să ies din marginile trupului meu/ ești eu fără să ieși din marginile trupului tău/ călătorim pe un fel de bandă a lui Moebius/ într-o lume nemărginită, deși înțesată/ de frontiere”. Presupusele diferențe se reunesc pe paradoxala, dar reala suprafață, cu o singură față, în unitatea creată prin afinități și pentru „fiecare șoaptă de dragoste/ .../ vom fi iertați, căci am păcătuit cu ochii închiși/ și dacă nu ne vom putea trăi visul aievea/ măcar vom putea trăi aievea în vis”.

„Visul” cu ipostaza în care „mi-ar plăcea să fiu brațul/ lui Venus din Milo/ cu care ea își întinde/ purpuriul pe buze/ își piaptănă părul.” Este de fapt visul în care continentul realului este împins spre tărâmul optativ al dorinței.

Între ingredientele rețetarului bănuit în volum ocupă un loc aparte memoria trecutului armean al autorului, prin bunicul său, Setrak Melichian, suferind excesele genocidului din 1915, prin care Imperiul Otoman a precedat exterminările în masă din păcătosul secol XX. Trista experiență armeană a fost amplu evocată de Franz Werfel în celebrul roman *Patruzeci de zile pe Musa Dagh*, ars și interzis de Hitler în anii treizeci.

Poezia *Stigmatele*, în care autorul caută stigmatele bunicului suferind, exprimă, ca mesaj, pacea și iertarea, într-un exemplar duh creștin. „...deschid ferestrele larg/ și strig oricui vrea să m-asculte: «Fericiți acei ce iartă, căci numai ei se pot lecui.» Apoi caut stigmatele primite de bunicul meu, Setrak Melichian,/ pe când alerga spre mare, la poalele muntelui Musa,/ fără să știe că vaporul izbăvitor plecase.” Poezia se încheie printr-un elogiu adresat înaintașilor: „Caut stigmatele bunicului meu, dar e o durere prea mare/ s-o merit.”

Dacă scrisul este o formă a tăcerii din care trebuie să lipsească autorul, în expresia unei poezii: „e o lașitate să vorbesc despre mine/ ca și cum în locul meu ar trăi altul/ ca și cum aș cumpăra o oglindă/ cu chipul meu de-a gata în ea/ și aș arăta-o lumii”, magia lirică înregistrează „crima” încă nedeslușită: „...așa s-a întâmplat că în ultima zi de toamnă/ a anului o mie nouă sute treizeci și cinci/ Alberto Caeiro, Ricardo Reis și Álvaro de Campos/ l-au omorât pe Fernando Pessoa/ Cei trei ucigași nu au fost descoperiți niciodată/ a fost o crimă perfectă.” (*O poveste lusitană spusă de un olandez*). O așezare miraculoasă în scenariu a morții marelui poet portughez.

Cu toată forța filosofico-cognoscibilă pe care o incumbă conceptual termenul „interval”, autorul găsește un câmp al prospețimii expresive, sugestive, prin care își dezvăluie existența proprie și a semenilor, între cer și pământ: nici înger în întregime, nici marcat de biologic (animalitate) cu totul. Cu implicare și detașare – concomitente –, cu o stăpânire solară, autorul ne introduce în atmosfera de basm a vieții ca interval: „a fost odată ca niciodată un loc care era/ și cer și pământ/ eu zăboveam la mijlocul lui, între țărmuri și mare,/ jivinele treceau prin trupul meu rând pe rând/ pășeam cu aripile desculțe prin iarbă/ tălpile striveau puzderii de stele/ ca pe cioburi de sticlă?”

Finitudinea umană este fin și senin sugerată: „mai am de trecut o singură despărțire/ când iarba necositā va încolți pe coasă/ și stele noi pe cele vechi or să le astupe...” (*Despărțire*).

Fiecare poezie are o poveste alături de un cuvânt de înțelepciune, împreună, aparent, coloana fiecărui text.

Lumea care, după arhiepiscopul irlandez James Ussher, din secolul al XVII-lea, a fost creată în anul 4004 î.Hr., în ziua de duminică, 23 octombrie, la ora nouă dimineața sau cu o seară înainte, îmbogățită cu fiecare viețuitor, dispare cu fiecare dintre oameni. „Spargerea vaselor”, sfârșitul definitiv, scrie autorul, se va întâmpla odată cu poetul: „am rămas cel din urmă om pe pământ/ odată cu mine vor muri toți zeii.” (*Lumea se va petrece, se va sfârși odată cu mine*).

În magia creației, în multitudinea puterilor sale, poezia poate deveni substitut pentru o mare iubire pierdută, într-o tragică și de nemângâiat ipostază, redată în *Poem despre tine*: „și-atunci, în locul unei frumoase povești de iubire/ pe care am fi putut-o trăi/ am scris acest poem stingher despre tine”. De fapt, poetul este doar primitorul unui mesaj pe care-l transmite: „El: eu nu scriu poezii/ eu doar transcriu poezii/ altcineva scrie folosindu-se de numele meu/ ... el nu vrea să mă vindec/ rana mea este chiar el.”

Dacă la pământeasca *Sărbătoarea Învierii* („E sâmbăta Învierii. Morții/ aprind lumânări pentru vii”) se întâmplă ceva paradoxal, în *Sonată pentru pian* poezia dobândește puterile echivalării și transmutării păcatelor vieții în acordarea iertării depline, a învierii: „poeziile mele/ sunt ca un pian care cântă fără să-l ating/ ... la judecata de apoi va fi destul/ să se citească din poeziile mele/ ele nu mă vor lăsa neînviat”.

Ceva de aceeași vibrație cu „Să furi raiul cu ajutorul cuvântului”, cum socotește cu putință poetul Olimpiu Nușfelean. Par, cele două atitudini, mai la îndemână decât „strategia” monahului Nicolae Delarohia, „hotărât” să-și pledeze cauza, ca om de drept, când scrie, redăm aproximativ, „la judecată, mă voi tocmi cu Domnul (Iisus) ca de la evreu la evreu”.

Paleta lexicală amplă a volumului conturează un teritoriu luminos, adesea cu accente colocviale, menite să dea atracție pentru lectură, să pună în „mișcare” afinitățile lectorului. În text, meditația, cu rostul său estetic, întâlnește evocarea suferinței din vremea genocidului otomanilor, cu amintirea tragismului armean, simțit în familie de fermecătorul bunic amintit al autorului.

Poemele sunt compacte ca ideatică, aproape fiecare având și o componentă de înțelepciune, și un discret nucleu narativ, veritabil centru de gravitație pentru „corporalitatea” textuală, cu conținut melancolic, nostalgic, susținut de sugestii vizuale și metafizice și alăturând proiecții personale cu unele istorice sau mitice, în câteva rânduri chiar onirice. De notat, gustul pentru paradox, trimiterile la teme creștine și un optimism, dacă nu manifest, totuși prezent și tonic, „bine temperat”.

Complexul Muzeal – Bistrița, România

Poezia ca evanghelie scrisă la persoana întâi

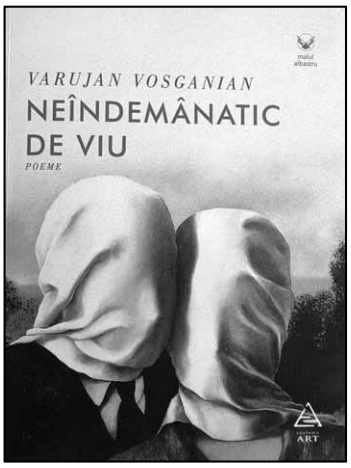
Menuț MAXIMINIAN

Viața este un amalgam de stări și trăiri surprinse foarte bine în volumul de versuri *Neîndemânatic de viu,* semnat de Varujan Vosganian, apărut la Editura ART. Cele trei cicluri, *Neîndemânatic de viu*, *Poemele molimei* și *Elogiile*, au tonalități diferite, dar sunt legate între ele printr-un fir liric care aduce în fața cititorului tematici precum: memoria, viața/ moartea, credința, familia, istoria, frământările societății. Răzvan Voncu vorbea, în *România literară*, despre un adevărat „covor" de fire semantice care leagă părțile cărții. Imaginea este sugestivă, fiindcă un motiv început într-un poem reapare în altul, luminat dintr-un alt unghi.

Varujan Vosganian are în versuri personaje, întâmplări, stări, sugerând problematica existențială a vieții. Răzvan Voncu observa această structură narativă a poeziei și felul în care poetul își trăiește dilemele parabolic, „tâlcuri" care trebuie descifrate.

În *Pasărea*, istoria personală se întâlnește cu istoria lumii într-o altă formă, poetul legându-și anul nașterii de masacrarea vrăbiilor din China. Păsările erau alungate necontenit până căzeau epuizate, iar concluzia are forța unei parabole: „condamnarea la zbor însemna condamnarea la moarte" (p. 7). Este imaginea unei lumi întoarse împotriva firii, zborul, ce definește pasărea, devine „instrumental" distrugerii ei. Primul poem al cărții se încheie autobiografic: „Dumnezeu a ales să mă numesc Varujan/care e numele unei păsări" (p. 7). Nu întâmplător Felix Nicolau citește aici o lume „à rebours" și îl numește pe Vosganian „poet al conținutului, mai puțin interesat de inovația formală". Una dintre cheile lecturii este în poemul *Căutare*: „îmi trăiesc viața într-un singur fel/ dar o pot povesti în numeroase feluri" (p. 38). Biografia este influențată de memorie, care poate schimba ordinea întâmplărilor, în funcție de cuvintele prin care privești în urmă, aducând, de fiecare dată, altă poveste. De aici vine probabil și apropierea poeziei lui Vosganian de ceea ce Ion Pop numește o „autoficțiune" lirică. Poetul vorbește despre sine fără să rămână închis în interiorul său, întâmplarea personală este doar primul cerc dincolo de care se află familia, istoria armenilor, Biblia, lumea prin care a trecut, timpul care curge înainte cu aceeași nepăsare.

În *Potirul*, întoarcerea spre tinerețe trece printr-un oraș care, privit de sus, „pare un mormânt răscolit" (p. 12). Poetul își amintește locul unde a trăit, tinerețea, încercările de atunci, pentru ca mărturisirea să ajungă la o definiție tulburătoare a propriei poezii: „acum povestesc tot mai des despre mine/ o evanghelie/ apocrifă și neterminată" (p. 12). „Neterminată", adică atâta timp cât omul trăiește, povestea nu poate fi încheiată, fiecare zi mai poate adăuga ceva, poate schimba sensul celor întâmplate înainte, iar „evanghelia" este una personală, cu îndoieli, căderi, întrebări și împăcări.

Divinitatea este una dintre prezențele constante ale volumului. Nu un Dumnezeu îndepărtat, încremenit într-o imagine solemnă, ci unul cu care poetul vorbește, căruia îi pune întrebări. Horia Gârbea observa că lumea este privită aici printr-o „grilă mistic-creștină". Numai că sacrul intră în gesturile cele mai omenești. În *Autograful lui Dumnezeu*, Biblia poartă o dedicație neașteptată: „Fiule, să nu te superi pe mine!" (p. 16). Frumos este și locul unde cele două rugăciuni, cea care urcă și cea

care coboară, se unesc: „unde rugăciunile se întâlnesc e tăcere” (p. 16). În aceeași poezie găsim unul dintre versurile care deschid larg universul cărții: „eu sunt cel dintâi născutul memoriei mele” (p. 16). Ordinea firească a generațiilor este răsturnată, iar din memoria fiului se desprind părinții, bunicii, prin cuvânt poetul având puterea de a-i readuce la viață pe toți cei din neamul său. Memoria ține viu arborele vieții. Ioan Holban a găsit pentru această lume familială o formulă memorabilă, vorbind despre „evanghelia după bunicii Garabet și Setrak”. Cei dispăruți nu sunt simple personaje evocate, continuă să locuiască în sufletul celui care îi pomenește, iar povestea individuală armeană, traversată de exil, suferință și supraviețuire se prelungește prin vers spre eternitate.

În *Despre copilărie, cu ochii deschiși*, trecutul se întoarce mai întâi prin simțuri, copilăria are gustul dulcelui din petale de trandafir, mirosul mentei spălate de ploaie, al romaniței, al frunzelor arse, are lumina lumânării, a lămpii cu gaz și a jarului din sobă. „Unde e lumină, nu există morminte” (p. 20), spune poetul. Printre aromele și luminile casei se află străbunii ce și-au pus amprenta aici; bunicul Garabet „a murit cu ochii deschiși” (p. 21), care avusese, cândva, la Afion Karahisar, copilăria lui. În versuri se întâlnesc două copilării din generații diferite.

Poetul nu urmărește cu orice preț spectacolul formei, miza lui este povestea pe care poemul trebuie să o ducă până la capăt. În *O viață*, omul își poartă crucea care aproape devine una cu trupul: „brațul ei lung îmi taie trupul/ în două” (p. 8), iar finalul poemului este unul care ar putea fi citit în predicile bisericii: „crucea pe care o port/ nu-mi face povara mai grea” (p. 9).

În *Viața după coperta a patra*, existența omului este imaginată ca o carte a cărei poveste ar începe după ultima copertă, atunci când timpul nu mai obligă omul să aleagă o singură clipă: „pot trăi toate clipele deodată” (p. 39). Veșnicia înseamnă ieșirea din succesiunea timpului, dincolo de „coperta a patra” omul poate fi, în sfârșit, „liber”. Dar, până la coperta a patra, există viața. *Cel ce trăiește, cel care scrie* pune față în față cele două ipostaze ale autorului: „poezia pe care am trăit-o și poezia pe care am scris-o/ cum ar fi două pagini ale aceleiași foi” (p. 118). Imaginea este remarcabilă prin claritatea ei, viața și poezia se împletesc prin forța cuvântului, poetul mărturisind că a „ostenit trăind poezia”, nu pentru că ar fi fost prea mult, „ci pentru că n-a fost destul” (p. 118).

În *Versul nescris*, relația dintre existență și poezie se complică; există lucruri trăite care nu au fost așezate în pagini de carte, și care, cu toate acestea, sunt prezente: „și, totuși, versul există” (p. 122). Poetul este păstrătorul trecutului, dar și al posibilului, al lucrurilor care ar fi putut fi spuse, al poemelor care ar fi putut fi scrise, în atelierul lui de creație având puterea deplină. În *Despre cai și fântâni*, lumea celor dispărute capătă o geografie proprie, poezia se îndepărtează de realitatea imediată și ajunge „într-o țară de fum/ care nici ea nu există” (p. 53). Tocmai acolo pot supraviețui lucrurile pe care lumea reală le-a pierdut, poezia devine loc pentru ceea ce nu mai are loc nicăieri.

Această confruntare cu dispariția capătă o altă dimensiune în partea a doua a volumului, *Poemele molimei*, unde experiența individuală a fragilității devine colectivă. O lume întreagă descoperă aproape simultan frica, izolarea, despărțirea, apropierea bolii și nesiguranța zilei de mâine. Molima schimbă gesturile obișnuite și raporturile dintre oameni, apropierea devine primejdie, celălalt poate deveni amenințare, iar singurătatea nu mai este o alegere. Moartea, pe care omul o ținea de obicei la marginea gândului, intră în fiecare casă prin știri, numere, interdicții și teamă. Poeme ce ne amintesc de vremurile tulburi prin care am trecut, dar poetul nu scrie un jurnal al pandemiei în cifre, ci privind spre sufletul omului, întrebându-se ce rămâne din noi atunci când dispar obișnuințele care ne dădeau iluzia siguranței? Ce se întâmplă cu libertatea, cu apropierea, cu credința, cu spaima? În această lume răsturnată, timpul însuși pare să nu mai respecte hotarele calendarului. În *Întunericul interzis*, anul molimei „nu se termină odată cu noaptea/ Anului Nou” (p. 166), semn că frica nu poate fi lăsată în urmă prin simpla schimbare a unei date. Iar sufletul, asemănat cu

„o pasăre-a nopții” (p. 167), caută totuși o ieșire din întuneric, păstrând în el nevoia de lumină și de salvare.

A treia parte, *Elogiile*, schimbă din nou perspectiva, după biografie și după experiența colectivă a molimei, poetul se îndreaptă către lucrurile esențiale ale existenței, apa, piatra, sângele, pământul, devin prilejuri de meditație. *Elogiu Poeziei* este esențial pentru înțelegerea cărții. Poetul privește din locul în care se creează versul lumea: „mansarda noastră are în loc de ferestre/ ecrane” (p. 175), puterea cuvântului ajungând la mii de oameni imediat ce acesta a fost așezat pe hârtie. Dacă versurile scrise cândva încet, cu pana înmuiată în cerneală, au traversat veacurile, poezia de azi, una existențială, ajunge instantaneu la public. S-au schimbat epocile, însă nu știm cât din trăirea cititorului de altă dată mai avem în zilele noastre. Este unul dintre paradoxurile lumii contemporane: niciodată poezia nu s-a putut răspândi atât de repede și niciodată această rapiditate nu i-a garantat supraviețuirea.

Poetul mărturisește: „în poezie singurul muritor/ e Poetul” (p. 176), lucru care depinde de felul în care va fi receptat peste timp, pot fi ani în care să nu mai fie citit, iar mai apoi să fie descoperit de noi generații. Poetul devine nemuritor odată cu poezia, deși acesta, în modestia lui, afirmă „eu nu compun poezii/ eu doar transcriu poezii” (p. 176). Poezia pare să existe undeva înaintea celui care o scrie, poetului îi revine sarcina de a o auzi și de a o trece în cuvinte. Aici vorbim de inspirația divină, Varujan Vosganian fiind și un creștin practicant. Mircea Ciobanu observa, despre poezia lui Vosganian, recuperarea „unei bogății amenințând, altminteri, să se risipească”. Tot el scria că poetul „își face religie din refuzul faptului împlinit”. Poetul nu poate împiedica moartea, așa e destinul omului, dar poate împiedica uitarea; nu poate readuce copilăria, dar o poate face din nou să miroasă a mentă și romaniță; nu-i poate readuce înapoi pe bunicii Garabet și Setrak, dar îi poate chema în poem; nu poate opri timpul, dar poate veșnici povestea prin vers. Una dintre cele mai importante mărturisiri ale volumului apare în *Elogiu Poeziei*: „poezia e o evanghelie scrisă/ la persoana întâi” (p. 177). În *Potirul* se continuă idea „evangheliei apocrife și neterminate” (p. 12). Ceea ce la început era presimțire devine acum profesiune de credință, poezia fiind propria mărturie despre trecerea prin lume, cu patimile, căderile, întrebările și regăsirile ei. Cu toate acestea, nu știm când va fi scris ultimul vers, de aici și una dintre cele mai tulburătoare mărturisiri ale cărții: „poeziilor/ pe care n-am să mai apuc/ să le scriu/ le cer de pe acum/ iertare” (p. 177). Există poemele date lumii și altele care nu au fost scrise, iar între ele se află timpul dat poetului de Creator. „Eu sunt portretul poeziilor mele”, spune poetul, „ele arată la fel ca în clipa/ în care-au fost scrise/ eu îmbătrânesc în locul lor” (p. 182). Nu portretul preia urmele timpului pentru ca omul să rămână tânăr, el îmbătrânește, în timp ce poemele sale rămân la vârsta la care au fost scrise. Dar, în ele rămâne și timpul poetului când au fost aduse în lume.

Neîndemânatic de viu este o carte în care poetul reușește să salveze prin cuvânt amintirea unor vremuri. Cele trei părți sunt trei cercuri. În secvența inițială, ce dă și titlul volumului, omul se întoarce spre sine, spre copilărie, familie, Dumnezeu. În *Poemele molimei*, fragilitatea devine experiența unei lumi întregi, iar în *Elogiile*, privirea se îndreptă spre elementele fundamentale ale existenței.

British Museum – Londra, Anglia

Pictorul absențelor

Simona LIUTIEV

Cu volumul de evocări *Elogiu alor mei*, apărut la Editura Ararat în 2024, Varujan Vosganian păşeşte declarativ pe cărarea marilor testamente literare, făcându-şi o profesiune de credinţă din a lua umbrele din sinaxarul său de strămoşi, „icoana tuturor sfinţilor mei” (ca altădată Arghezi *cenuşa morţilor din vatră*), culese de prin deşert ori din valurile mării, şi a le transforma în pietre vorbitoare, pendulând între benefica uitare şi eliberatoarea iertare. În numele crucii care întâlneşte Sfântul Duh cu inima şi care uneori le-a adus salvarea, alteori prigoana, poetul se vrea un apostol care scrie un hrisov al martiriului: „adaug poeziile mele aşa cum trupul/ se adaugă strămoşilor mei” (*Venim din Cartea plângerii*). Un Testament median şi mediant între istorie şi prezent, între morţi şi vii, onorând pe cei care n-au trăit istoria, ci au suferit-o. Volumul caută tonalitatea fie prin cornul lui Zarathustra, fie prin pictura abisului: „Viaţa mea e un şir nesfârşit de ecouri ale privirilor spre abis” (*Cimpoiul*). Nu se poate resemna cu tăcerea nedreaptă, cu pete albe pe mâini, se simte născut şi dator pentru a recrea o lume şi se ştie un altoi care poate picta ca Modigliani: „Să-mi pună pe braţ un altoi/ să pot picta precum Modigliani” tot ce a iubit din moştenirea genetică. Nu e o carte a plângerii, ci a deplângerii unui popor oprimat care a transmis bardului un ADN al suferinţei, un cântec al vieţii netrăite, un popor care nu l-a găsit pe Dumnezeu la capătul scării şi nici pe Saul în întâmpinare, un popor care ştie toate cele 99 de nume ale lui Dumnezeu, dar nu a apucat să cunoască cele 24 de feţe ale morţii din alfabetul grecesc.

Poporul armean nu s-a numărat printre popoarele mării, care în *Odiseea* lui Homer sunt responsabile de declinul epocii bronzului, cu toate acestea „noi trăim cu morţile noastre împreună/ şi rănile se deschid una din alta/ ca mormintele Troiei” (*Duduk*). El se adaugă strămoşilor, deşi nu îşi arogă un drept de a-i fi căpătat şi duce cu el, prin glasul sângelui, memoria lucrurilor pe care nu le-a trăit ivind *cuvinte potrivite* ce izbesc precum *biciul răbdat* ce *se-ntoarce în cuvinte/ Şi izbăveşte-ncet, pedepsitor* ca răspuns la toate palmele trase cu sete şi primite cu resemnare, de care doar Poetul poate să-i mai elibereze postum. „Poporul meu/ a ales piatra/ crucea pe care au dus-o ai mei/ a fost cea mai grea/ dintre toate” (*Crucile armeneşti*). Pe amprenta digitală a memoriei Poetului, singurul conducător al glasurilor mute, se aude *Visarea* lui Schumann cântată de mii de chipuri din apa Vavilonului, un cerc generaţional „E cel mai strâmt cerc cu putinţă,/ Căci oricare din noi poate fi centrul lui” (*Elegie pentru dinţii mei*). El e totuna cu pasărea cu clonţ de argint care picură în operele sale ultimul strop din untdelemnul sfinţit, „o poveste a săvârşirii mele adunată între coperţi de argint”.

Dreptul moştenit la memorie, „la amintiri pe care ei n-au avut timp să/ le uite, deşi ei n-ar fi vrut să se întâmple asta”, îl obligă să dea glas morţii într-o lume născută din vinovăţii, convins că povestind despre ei şi onorându-le amintirea îi ajută să sufere mai puţin, iar convoiul succesorilor nu va fi surd la trecut, adică la partea vinovată a amintirilor. Conectarea cu toţi pare să condenseze universul la o singură clipă în care încap o infinitate de spaţii. Poetul militează pentru abolirea timpului, căci niciun copac sau om nu e singur, el îşi trage seva din apa aceluiaşi izvor

al timpului și al gândului și simte aceeași durere a lemnului, a cărnii.

Din Grădina Edenului, între Tigru și Eufrat, leagănul primelor civilizații, moartea a venit șuvoaie, „Trăim pe pământ, trăim sub pământ, jumătăți care se-ntregesc fără să se întâlnească" (*Yad Vashem*), legați azi în rețeau *worldwide web* care „îmbracă pe vii și pe morți în același veșmânt argintiu" (*Maximilian, prietenul meu*). În timpuri deloc definitive care să permită sângelui să se odihnească, dreptul la nemurire este ca dreptul la mormânt, ar trebui să revină necondiționat fiecăruia, chiar dacă pe cruce e scris un singur nume sau înlocuim oasele dintr-un sac de iută, căci „osuarul cu numele străbunilor mei/ se clădește în mine" (*Zâmbetul ascuns*).

Deși mirajul ascensiunii pare mai vechi decât al păsării de argint (un laitmotiv al volumului), condamnarea la zbor a însemnat de-a lungul istoriei condamnare la moarte, la cădere, „moartea naște pui vii, suntem copiii ei" (*Bunicul meu, grădinarul*). Nu ne rămâne decât să credem măcar cât un bob de muștar, să mulțumim și pentru ce ni s-a dat și pentru ce ni s-a luat, să fim răbdători, „căci avem toată moartea înainte" (*Tânăra mea bunică*). Singurii care nu mor, pentru care timpul nu există, sunt părinții, „oriunde există o fereastră prin care-i pot privi", mai ales mama pe ai cărei umeri „umbră nu se va face" (*Psalm pentru mama*). *Pieta* e mama care, cât timp mai trăiește, „nu l-a născut pe de-a-ntregul" (*Mama mea, Elisabeta, trăiește*), deși pentru el nașterea a fost prima amintire pe care a uitat-o.

Varujan Vosganian nu-și poate nega rădăcinile, istoria, izvorul din care a țâșnit, albia din care curge, matca ce l-a ghidat. El nu se poate trăda pe sine și se așteaptă ca nici cititorul acestor poeme să n-o facă, iar dacă nu va rezona cu ele să-și țină cumpătul, iar când cocoșul va cânta de trei ori să nu se lepede, cum n-a făcut-o nici el. Chiar dacă s-a născut când trecea un cortegiu funerar (ca-n *Cimitirul Bunavestire*), e conștient că fiecare moarte e o naștere, e recunoscător pentru toate darurile moștenite pe care vrea să le aducă la plenitudine, la rod, întocmai ca rodia cu 365 de semințe, astfel încât să țină și opera lui de sete.

Este un volum de închinare, un omagiu sacru: „Ridic călimara/ Precum pocalul Sfântului Graal/ și beau până la fund" (*Cele nevăzute*). Poemele lui izvorăsc din istoria sinceră a palmelor trase, din chipurile strămoșilor de pe care se poate citi istoria, apatrizi cu răni nevindecate care te fac să îți ceri iertare ție însuți pentru viața netrăită. E un volum în căutarea poemului perfect al Facerii unui neam în care „tu să poți citi orice vei crede de cuviință". Urmele logosului sunt tot mai fragile, cuvintele sunt născute pentru a fi jertfite, iar în biblioteci pășesc pe vârfuri cei care călcau odinioară pe acest pământ, „dezmoșteniții" (*Erzaț*), În acest context, Varujan Vosganian e un veritabil pictor al absențelor: „Mi-ar fi plăcut să desenez absențe/ spațiile din care deja oamenii au plecat". Lumea lui a rămas în urmă ca Erechteionul, dar lumea e făcută din lucruri care s-au făcut prima dată – LUMINA DINTÂI – și acest gând ne face să învingem timpul.

„Încercarea de a descrie viețile altora e ca și cum le-ai deosebi trăsăturile după umbre" (*Mașinuța mea stricată a ajuns în Paradis*) și la fel e în moarte, când pare să se netezească muchia dintre umbră și lumină. Întocmai cum bunicul a desfăcut lumea în două când a murit și a jucat ghiulbahar cu nepotul, toți suntem zaruri într-un joc al sorții care ne duce „într-un adăpost unde nu găsim ceea ce am căutat" (*E prima zi de Crăciun*), cimitirul. Poate că, într-adevăr, prima condiție ca să ajungi în rai e ca să se strice ceva în tine, dar și atunci moartea vine pe nepregătite, „ca totul/ Să nu se mai termine vreodată". Ca să mori, nu-ți trebuie un motiv anume. Teama de moarte se vindecă prin moarte, iar exemplul sfinților martiri care îndură chinurile în timpul vieții arată „că și moartea se poate trăi" (*Fecioarele Gayané și Hripsimé*). Scoaterea la lumină a istoriei neamului său e un act de credință al poetului, conștient că „întunericul nu naște sclavi fericiți" (*Păpușa*), iar pământul morților se învârte foarte încet.

Sunt atâtea lucruri care se petrec în jur și nimeni altcineva nu le vede. Devenit el însuși „unul dintre bătrânii armeni ai copilăriei lui", Varujan Vosganian nu este un pictor orb care să trebuiască să doarmă ca să poată visa ce

vede sau a văzut. Dacă în vremuri grele cuvintele nu s-au tipărit, acum autorul vrea ca versurile lui să se întipărească într-o memorie colectivă fără a-i împovăra „pe cei ce se nasc după mine cu vina mea de-a nu fi obosit destul” (*Trăiesc pe nerăsuflate*). Dacă durerea strămoșilor a fost și a lui, acest cerc trebuie să se închidă prin iertare și cinstire când secolul o ia din nou de la capăt prin nașterea altor copii. Această carte urmează îndemnul biblic „Cinstește pe tatăl și pe mama ta, ca să-ți fie bine și să trăiești mulți ani pe pământ”, pe care-l primise și Viktor E. Frankl de la tatăl său, reprodus în volumul *Omul în căutarea sensului vieții*.

Ca peregrin de două ori prin Armenia, trecând prin Caucaz, am auzit eu însămi plânsul pietrei nedreptățite și, ca membru simpatizant al Uniunii Armenilor din România, am constatat că urmașii acestui vechi popor comemorează și celebrează cu solemnitate sărbătorile și rădăcinile cu o mândrie și un respect ușor de înțeles.

Galeria Colecțiilor Regale – Madrid, Spania

Singurătăți, între iubire și moarte

Adrian ILIUȚĂ

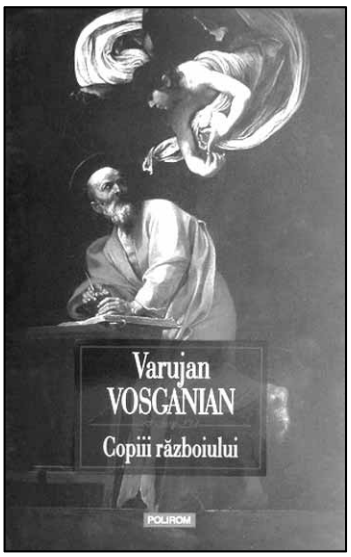
Varujan Vosganian și-a demonstrat calitatea de prozator de primă mână prin multipremiatul roman *Cartea șoaptelor*, consolidându-și acest statut prin titluri precum *Copiii războiului* sau *Jocul celor o sută de frunze și alte povestiri*. Ceea ce leagă aceste cărți este preocuparea asiduă pentru un trecut investigat din perspectivă identitară. Odată cu apariția *Patimilor după Godel*, centrul de interes al autorului se mută înspre un prezent nu mai puțin problematic.

Volumul *Povestiri despre oameni obișnuiți* (Editura Polirom, Iași, 2022) surprinde un context-limită încă actual – pandemia din 2020, cauzată de coronavirus. Toate cele opt piese ale tomului se raportează, mai mult sau mai puțin explicit, la acest reper temporal cu puternice conotații negative.

„Anul molimei" (așa cum este numit adesea pe parcursul povestirilor) nu devine însă un „personaj principal", ci funcționează mai degrabă ca un fundal (sau chiar ca un pretext) care scoate la lumină vulnerabilitățile unei lumi românești (și nu numai, aș îndrăzni să spun) contemporane. Din acest punct de vedere, textele care alcătuiesc cartea de față cartografiază un teritoriu al suferinței, în care boala este urmărită acționând în special la nivelul interiorității.

Deși acțiunea povestirilor se desfășoară în medii diferite, vizând clase sociale și experiențe de viață variate, ea circumscrie o raportare constantă la trei teme recurente – singurătatea, iubirea și moartea. Această triadă tematică, cu dozaj variabil pentru fiecare proză în parte, funcționează ca un numitor comun al ansamblului. De fapt, ea subîntinde gesticulația de suprafață a personajelor, articulând destinele „oamenilor obișnuiți" conturați de Vosganian.

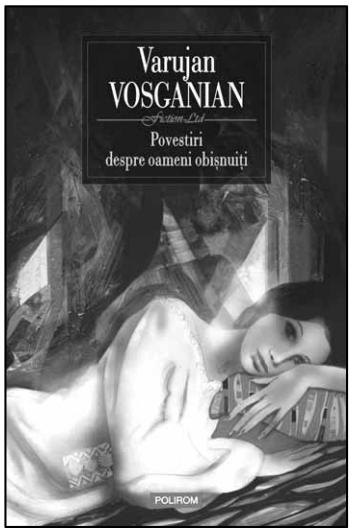
Primul text al volumului, *Crucea Sudului*, îl are ca protagonist pe Costi, un emigrant obligat să revină în România din cauza decesului bătrânului pe care îl îngrijea în Italia. Debusolat, carantinat și, mai ales, însingurat, el se îndrăgostește de Svetlana, o tânără frumoasă care locuiește în apartamentul vecin și de care este ținut la distanță, ironic și regulamentar, prin balustradele balcoanelor. Idila pe care o construiește ficțional bărbatul sfârșește în deziluzie. Svetlana pleacă înspre Australia chiar în ziua în care starea de urgență este ridicată și apropierea dintre oameni este permisă din nou (încă o ironie amară). Costi trebuie să se consoleze cu Tania, sora infirmă a Svetlanei, căreia îi devine infirmier. Iubirea neîmplinită se conjugă printr-o claustrare perpetuă a protagonistului, obligat de circumstanțe să se sacrifice mereu pe sine.

O foarte sensibilă povestire se dovedește a fi *Ia-mă, nene!*. Camionagiul Pintea Gheorghe duce cu sine trauma nevindecată a morții fiului său. Într-una dintre cursele sale prin țară, el ia la ocazie un orfan, pe Celestin Lepădatu, nume mai mult decât sugestiv pentru turnura ulterioară a evenimentelor. Pe parcurs, tânărul va fi inițiat în „tainele vieții" de către Pintea, între cei doi coagulându-se rapid o relație strânsă ca între tată și fiu. Ajuns la destinație și întrebat de alți colegi de breaslă cine este însoțitorul cel tânăr, Pintea are o revelație: Celestin va fi noul lui fiu. Orfanul devine astfel un „dar căzut din cer" menit a umple golul sufletesc creat de dispariția celuilalt fiu. Finalul

textului nu doar că este singurul fericit din tot volumul, dar marchează, în subsidiar, și modul în care ficțiunea (transformarea lui Celestin în fiu este o construcție imaginară conștientă a șoferului-tată) se substituie realității, îmbunând-o sau vindecând-o. Iubirea filială învinge, așadar, singurătatea și moartea.

Cireșica și *Unchiul Turi* sunt proze care au în comun nu doar apartenența personajelor principale la o burghezie interbelică educată, rafinată, dar înge-

nuncheată definitiv de regimul comunist, cât și tipologia bărbatului/ soțului-adjuvant. În plus, ambele personaje masculine, aflate la vârsta senectuții, își consumă existența dinspre prezent înspre trecut. Simion, eroul povestirii *Cireșica* (probabil cea mai complexă din tot volumul), pare condamnat la o singurătate infinită după moartea Melaniei, soția pe care a iubit-o necondiționat și față de care a jucat mereu rolul de serv umil. De altfel, casa în care trebuie să locuiască solitar a devenit, dintr-odată, un muzeu al defunctei soții. Ceea ce scurtcircuitează această viață ternă și invizibilă a personajului este găsirea unei scrisori de dragoste adresate Melaniei, urmată de o discuție lămuritoare cu sora acesteia. Simion are, cu acest prilej, o revelație cu rol retroactiv. El înțelege că întreaga lui căsnicie a fost o simplă conveniență, că a fost doar un substitut al lui Zolly, bărbatul de care Melania fusese iremediabil îndrăgostită, că a fost „un prostuț” (după cum îl alinta soția) care nu a contat niciodată pentru o femeie așezată nemeritat pe piedestal. Prin plantarea, din finalul textului, a cireșului alături de scrisoarea compromițătoare, protagonistul se înțelepțește și trece într-o etapă superioară a existenței sale.

Vladimir, personajul aflat în prim-planul povestirii *Unchiul Turi*, este un soț devotat soției sale Evelina. Din cauza bolii acesteia (Alzheimer), el rămâne singur într-o realitate crudă în care, pe de o parte, trebuie să își îngrijească soția și, pe de altă parte, trebuie să găsească mijloacele financiare de a-i asigura tratamentul exorbitant. În condițiile în care procesul de retrocedare târăgănează la nesfârșit, iar banii nu îi mai ajung nici pentru medicamentele lunare ale soției, Vladimir capitulează în fața hienelor capitalismului autohton (rol jucat de cămătarul Berbecu) și își vinde dreptul asupra imobilului familiei, confiscat odinioară de comuniști. Prețul plătit în numele iubirii echivalează cu o moarte simbolică aici.

Odată cu *Martiriul lui Sebastian* pătrundem în lumea corporatistă. Sebastian este un tânăr IT-ist care trăiește precar, în ciuda aparentei bunăstări și eleganțe pe care ar sugera-o costumul îmbrăcat zilnic ca obligație de serviciu. Timid în realitate, nereușind să își mărturisească dragostea față de Livia, o colegă de muncă, el este un însingurat fără prea mari șanse de vindecare. Terorizat de superiorul său și incapabil de a se apăra, Sebastian își canalizează toată furia/frustrarea în mediul online, prin intermediul jocurilor violente pe care le joacă până la epuizare și degradare morală. Moartea se insinuează pe cale virtuală în acest caz.

Comicul și absurdul se împletesc în *Demascarea*, un text cu o miză mică în aparență. Protagonistul Oni este un tânăr prins în capcana unei relații toxice de iubire. Partenera lui, Nicoleta, este o femeie dominatoare care dorește să dețină controlul asupra tuturor acțiunilor întreprinse de iubitul ei. În aceste condiții, pandemia și carantina par fi, în mod paradoxal, șansa lui Oni la libertate, la deținerea controlului. O simplă ieșire la cumpărături a acestuia, în „anul molimei”, degenerează însă într-un adevărat calvar, greu de imaginat în timpuri mai sănătoase. Lipsa accidentală a măștii de protecție (uitată în mașină) îl transformă pe Oni într-un paria hăituit permanent. Finalul tragic dă profunzime textului, demonstrând că, în jocul cu moartea, omul nu poate ieși câștigător.

Cea mai amplă povestire a cărții, *Tanti*, poate fi considerată o excelentă nuvelă psihologică prin care Varujan Vosganian își

demonstrează cu prisosință rafinamentul analizei sufletului feminin. Profesoară universitară ajunsă la vârsta a doua, Narcisa este o femeie singură, neîmplinită în plan sentimental. Existența ei se împarte între fratele autist Beni și așteptarea imaginară perpetuă, pe un peron de gară, a unui bărbat iubit în tinerețe. Expectativa aceasta bovarică o determină să îl seducă pe Relu, un tânăr livrator de pizza, alături de care retrăiește o scurtă aventură compensatorie, „în căutarea timpului pierdut". Din păcate, escapada are efecte nebănuite pentru tânăr (bănuit a fi fost implicat într-o rețea de droguri), care dispare subit și o lasă pe Narcisa în mrejele devoratoare ale solitudinii.

În fine, *Vâscul* pune în lumină singurătățile a doi frați, Anghel (zis și Matei) și Marcu, reuniți într-un mediu rural și pastoral care trimit înspre mitul *Mioriței*. Primul s-a întors dintr-un lung periplu prin Europa, căutându-și fiica mult iubită (o victimă a traficului de carne vie), și este însetat să se răzbune pe consăteanul responsabil de această grozăvie. Al doilea este un fost combatant revenit din Afganistan, profund marcat de ororile morții. Deși Marcu nu este de acord cu uciderea vinovatului și deși crima se înfăptuiește (autorul acesteia nefiind cunoscut pentru că Anghel nu și-o asumă), acesta își ajută fratele să se salveze în final. Iubirea fraternă este mai puternică decât moartea simbolică a lui Anghel care, în noua lui existență de fugar, se va numi definitiv Matei.

Dincolo de imaginea sumbră pe care o alcătuiesc poveștile acestor „oameni obișnuiți", prinși ca într-o cușcă a unui timp bolnav, Varujan Vosganian își dovedește calitatea de prestidigitator textual, de scriitor perfect stăpân pe mijloacele sale de exprimare. Deși literaturizează constant în cadrul acestui volum, autorul își iubește personajele, dându-le autenticitate tocmai prin înțelegerea profundă a fragilității lor expuse.

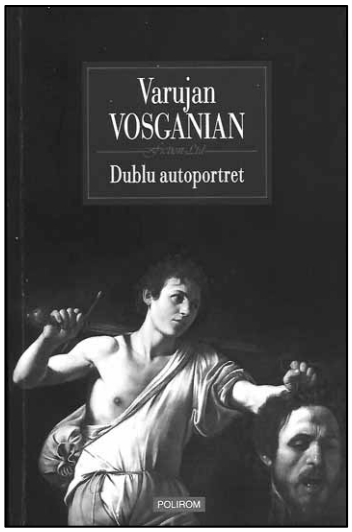

Galeria Națională de Artă – Londra, Anglia

Relatare despre sângeroasa revoluție din decembrie 1989, care nu a fost revoluție

Virgil RAȚIU

Până în prezent pare că nu s-a dorit să se cunoască dacă evenimentele din zilele de 14 până în 29 decembrie 1989 au avut toate caracteristicile unei revoluții sociale, nici toată suflarea din România nu este convinsă de ce natură au fost, unde să încadreze acele evenimente, cruciale totuși. Așa cum nici astăzi o parte a populației nu este conștientă de schimbarea pe care a adus-o denominarea bancnotelor executată de Banca Națională (2005) pe vremea când o parte dintre români erau miliardari. Multe persoane atunci când vorbesc despre cheltuirea unei/ unor sute de lei, susțin că au cheltuit milioane de lei, dar nu aceeași socoteală o fac atunci când vorbesc de cuantumul salariilor pe care le primesc, de valoarea a o mie, două, trei mii de lei; între ei tot despre milioane pomenesc. Acestea sunt elemente care denotă o totală delăsare civică și socială a românilor.

În volumul *Dublu autoportret. Memoria unei zile* apărut la Ed. Polirom, Iași, 2024, Varujan Vosganian abordează pe larg, din toate unghiurile de vedere, evenimentele din decembrie 1989, din perioada pomenită mai sus, cuantificând acele întâmplări dramatice: „să le spunem, deocamdată, revoluție”. Subtitlul, *Memoria unei zile*, este cel mai scurt rezumat, adecvat al acestei cărți. *Dublu autoportret* este povestea unei zile anume, data de douăzeci și unu decembrie o mie nouă sute optzeci și nouă (preț de 24 de ore), începând de la amiaza zilei de douăzeci și unu până la amiaza zilei de douăzeci și doi. Relatarea începe așa cum trebuie să înceapă oricare „poveste” cu sfârșit dramatic, cu concluzia greu de închipuit, imposibil de justificat de către autoritățile din vremea aceea: „Potrivit datelor oficiale, în timpul revoluției din decembrie o mie nouă sute optzeci și nouă au murit 1.166 de persoane, cea mai mare parte tineri. Ciudat e că aproape o mie au fost uciși după fuga cuplului Ceaușescu, iar peste o sută chiar după ce fugarii fuseseră executați la gardul unei unități militare din Târgoviște; victime, unele ale confuziei, altele ale diversiunii”. Cu atât mai mult nu pot fi date uitării sub nici un motiv sutele și miile de victime căzute prin împușcare sau rănite în acel răstimp, din Timișoara, Iași, Cluj, Sibiu ș.a.

Despre mișcările de stradă de la Timișoara, iscate în 14 sau 15 decembrie 1989, românii nu au aflat decât de la Radio Europa Liberă ori de la posturi de radio din Vest pentru cei care cunoșteau limbi străine. „Trăiam două realități a căror simultaneitate părea incredibilă. Pe de o parte, la Timișoara, una pe care ne-o imaginam, a răzmeriților, a armatei năvălind pe străzi și trăgând la întâmplare, a moților pe care Europa liberă îi estima... exagerat, și o alta la București, a străzilor tăcute, de-a dreptul încremenite, precum piețele din picturile lui Giorgio de Chirico, a privirilor dindărătul perdelelor și a șușotelilor ascunse.” Abia discursul în direct la televizor din seara de douăzeci decembrie, al lui N. Ceaușescu, plin de inexactități, omisiuni și manipulări despre revoluția de la Timișoara – caracterizată fascistă, teroristă, imperialistă –

au făcut să plutească în zorii dimineții următoare aerul unui calendar care se deschide nou și va pune în mișcare ceva care va fi cu totul altfel de cum și-au închipuit entitățile contradictorii conturate în societate, autoritățile vs masele de oameni, care până atunci nu se răstiseră în public, ci doar vociferaseră înfundat.

Scriitorul Varujan Vosganian în paginile cărții nu există, nu el umple paginile cu cuvinte, ci altcineva, situat *mult mai sus* de prezența sa. Cartea nu este nici reportaj despre 24 de ore anume, nu este carte de istorie, ci una de literatură, o literatură care exprimă adevărul adevărat. „În povestea noastră – scrie V.V. –, suferința capătă nume și moartea nu are zerouri. Aici nu povestim atât despre trecut, cât, mai ales, despre ceea ce trecutul ne-a lăsat, și anume despre memorie./.../ Istoria aparține trecutului, memoria aparține prezentului.” În acel an, ceva în jurul nostru se întâmplase. Zidul Berlinului căzuse, Solidaritatea câștigase alegerile în Polonia. În Cehoslovacia se schimbase conducerea. Ungaria își deschise granițele către Austria. Statele din jurul României au pășit către schimbări majore. Părea că și în România se pregătește ceva. Mitingul oficial organizat în douăzeci și unu decembrie în Piața Palatului s-a dovedit a fi o mare improvizație politică. Rămâne o enigmă motivul care a dus la spargerea mitingului. Participanții, încărcați cu drapele tricolore și roșii, cu portrete ale cuplului Ceaușescu, lozinci, aduși cu autobuzele, aduși cu anasâna, la ordin, s-au împrăștiat în dezordine, abandonând în piață, pe trotuare, lozincile adulatoare și portretele. Acolo nu mai era nimic de făcut. Pe trotuare se formaseră grupuri, unele se îndreptau spre Piața Romană, altele spre Piața Universității. Autorul: „Despre Revoluție s-au spus vrute și nevrute, s-au încropit virtuți și blazoane, cei buluciți s-au cocoțat pe umerii celor căzuți, cei care strigau mai tare au înșfăcat și adevărul de partea lor, iar învingătorii au venit la de-a gata. S-o spunem totuși pe șleau: la orele amiezii nu cred să fi fost mai mult de o sută cincizeci de participanți la acțiunea spontană de a ocupa Piața Universității. Dacă socotim că la mitingul din Piața Palatului fuseseră cam o sută cincizeci de mii...”. Oare de frică sau mai degrabă din neîndemânarea de a lupta pentru propria libertate? (Dar, oare, să spunem și noi: ce au înțeles, ulterior, românii din libertățile pe care le-au câștigat ori li s-au dat? Nu toți au înțeles corect sensul punctual social al libertății, nici cel al opțiunilor personale responsabile. Astăzi ni se pare că buna speranță luminează în alte direcții, spre alte zone, cu cetățeni mai educați, mai instruiți.

Cronicarul V.V. nu-și amintește chipurile victimelor, ale celor loviți, răniți sau uciși, așa cum nu-și amintește nici chipurile călăilor. Primele victime din Piața Universității au căzut spre seară, abia se înserа, când un camion, cu caroseria plină de soldați înarmați până în dinți, rânduiți, a dat năvală, izbucnind „nervos”, călcând cu fierul încins baricada de trupuri tinere postate în fața lui. Nimeni dintre cei prezenți, nici dintre cei care asistau încă nehotărâți pe trotuarele din vecinătate nu se aștepta la un astfel de asalt al camionului. Zdrobiți sau târâți pe asfalt de roțile duble, ori agățați de dihania cu motor, au rămas pe asfalt vreo șapte trupuri inerte, alți câțiva tineri reușind să se salveze loviți sau răniți, speriați și dezorientați. Atunci s-a putut constata că trupele antitero, mascați și împlătoșați asemeni unor extratereștri, soldați, blindate și tanchete, bolizii de oțel vor acționa împotriva manifestanților fără milă. Apoi au început să se descarce în plin, la întâmplare, pistoalele automate, puștile mitralieră! Numai că, după lăsarea întunericului, Piața Universității era ocupată deja de mii de persoane, tineri și vârstnici curajoși, dar și nepricepuți cum să se manifeste. Hăituirea participanților la revoltă s-a întețit, s-a încercat împrăștierea răzvrătiților cu jeturi puternice de apă, au început arestările, aruncarea în dube, zeci de manifestanți dispărând pe neașteptate, neștiind unii de alții, unde și câți au fost.

Câteva sute dintre acei tineri s-au pomenit îmbulziți la grămadă, „grupați” într-un subsol al Miliției de pe strada Eforie. Aici s-a aplicat metoda supliciului prin nemișcare, înțepenire cu fața la perete, în poziția cu brațele ridicate și membrele inferioare fixate lateral;

preț de câteva ore. Însă cruzimea umană comunistoidă nu s-a limitat la ditamai pedeapsa fizică, implicit sufletească. Ceea ce a urmat...

Pentru că pe mapamond zicerile și contrazicerile despre epoca comunistă din secolul XX continuă întețite și însuflețite de precare cunoștințe antropologice și geopolitice, dar susținute cu ardoare de unii opinenți, astăzi orientați către așa-zisa ideologie „neomarxistă", woke, cancel culture, spunem cu gura autorului: dezbaterea privind existența sau nonexistența comunismului în secolul XX este, de fapt închisă – așa cum în manualul de Istoria României de clasa a IX-a, către finalul lucrării, în ultimul capitol, este scris că în decembrie 1989 în România a avut loc o *revoltă socială* care a eliminat vechiul regim autoproclamat comunist, statul intrând pe calea democratizării sociale și politice, legislative și administrative [observând, aici, că România a implementat în următorii ani ai revoltei, într-adevăr cu „avânt", un regim democratic „foarte original", așa cum a preconizat I. Iliescu în 1991!]; așa cum, în toamna anului 2024, în jurul datei de 3-4 septembrie, ne-am trezit cu o groaznică eroare judiciară cu iz de revizionism istoric, aruncată peste țară, prin Decizia Înaltei Curți de Casație și Justiție *în cazul Gheorghe Ursu,* de achitare a celor doi ofițeri de Securitate acuzați de „crime împotriva umanității" și de „tratamente neomenoase", decizie care arată cu claritate că statul român, prin sistemul său judiciar, refuză să recunoască natura reală, criminală și perversă în același timp, a regimului comunist din România, din perioada 1948-1989! În societățile de opinie, dezbătându-se pe *viu* chestiunea comunismului și postcomunismului, citez: „Omenirea a înregistrat o adevărată maladie a anticipațiilor și a succesiunilor: postimpresionism, postmodernism, postexpresionism, postliberalism, postcapitalism, postumanism, aproape că nu există nicio dimensiune a existenței, politică, economică și culturală, căreia, la un moment dat, să nu i se poată asocia prefixul «post», privind-o și privind dincolo de ea în același timp. În vremea comunismului, conceptul de postcomunism nu a existat. Postcomunismul românesc e o descoperire postrevoluționară (iarăși «post») și nici măcar una de la bun început, în primii ani de după revoluție se vorbea mai degrabă de restaurație comunistă decât de postcomunism" (p. 76). Și totuși cineva scrisese atunci [21.12.'89] pe zidul Universității bucureștene „Jos comunismul!".

Din arestul în subsolul Miliției de pe Eforie, după bătăi crunte cu pumnii și bocancii, celor care cădeau istoviți pe pavimentul umed, manifestanților reținuți li s-au legat mâinile la spate și, trecuți printr-un culoar format din uniforme și haine civile, ciomăgiți ca la carte, pe apucate, cu bastoane de cauciuc și vergele de sârmă, erau aruncați în dube. Majoritatea dintre ei erau convinși că vor sfârși undeva, în vreo pădure, ciuruiți de gloanțe, neștiuți. Nu a fost chiar așa, au fost transportați claie peste grămadă la închisoarea Jilava, unde tot bătaia și batjocorirea le-au urmat. Au fost numărați și trecuți în catastife și încuiați în încăperi întunecoase, cu paturi puține, unii schilăviți, alții cu coaste rupte, răniți prin împușcare, plini de vânătăi și plăgi sângerânde.

În ziua următoare, arestații au fost urcați („eliberați", vine vorba, din detenție) în autobuze și cărați la București. „Liberați". Cronicarul descrie în amănunt iadul prin care au trecut toți, ba chiar în termeni temperat aleși, cu exactitate și redare ca sub jurământ pe Biblie, cu artă, amănunțit, relatează ceea ce a văzut și s-a întâmplat, imagini însoțite de comparații cu scene și personaje luate din lumea artelor universale, relevându-se mai cu pregnanță calvarul trupesc și sufletesc prin care a trecut fiecare, fără rest. Comparația cea mai dragă fidelului raportor este tipărită și pe coperta întâi a volumului: „Mă fascinează o pictură de Caravaggio, *David cu capul lui Goliat*. Lupta a avut deja loc, tânărul David, cu sabia într-o mână, ține în mâna cealaltă capul retezat al lui Goliat. Ceea ce face ca tabloul să tulbure peste măsură este asemănarea dintre cele două fizionomii. Legenda spune că e vorba chiar de un dublu autoportret: David e portretul artistului în tinerețe, iar Goliat, cu chipul înfrângerii și al suferinței întipărit într-o ireversibilă grimasă a morții, îl reprezintă pe Caravaggio cel bătrân. Tot așa cum un alt Michelangelo și-a pictat, pe peretele Judecății de Apoi din Capela Sixtină, chipul melancolic

în pielea jupuită a apostolului Bartolomeu. Iar sabia cu care David i-a retezat capul este chiar a lui Goliat, semn că armele care mă vor învinge mă însoțesc pretutindeni, autoportretul care ucide e un fel de sinucidere ritualică. Am sentimentul că David mă înfățișează pe mine, cel care a stat față în față cu moartea...” (p. 210).

Niciunul dintre cititori nu va rămâne în memorie cu imaginile macabre ale atmosferei din închisoare, cu înhățarea și bumbăcirea într-un spectru aleatoriu, de la pumni și șuturi până la izbirea cu capul de perete, de la îmbarcarea în dube, arestații trecând printre două șiruri paralele alcătuite din oameni în uniforme, dar și alții fără uniformă, dotați cu bastoane de cauciuc și vergele din metal strânse mănunchi, care provocau rănile cele mai perfide. Nu vor reține bestialitatea fără margini a omului asmuțit asupra omului neputincios cu mâinile legate la spate, a loviturilor cu bocancii și a sudălmilor. Cititorul va rămâne cu imaginea dispariției în timpul manifestațiilor din Piața Universității pentru totdeauna a peste o mie o sută de suflete, cu imaginea a sute de morți din alte orașe ale țării, cu imaginea a sute de oameni tineri mutilați și răniți grav, a celor împușcați la ordin chiar în spitale, *al căror martiriu încă nu este recunoscut de statul român atâta vreme cât vinovații încă nu au fost judecați și pedepsiți* (s.m., V.R.); cititorul va rămâne în imaginar, drept martor viu, palpabil, cu cartea, *Dublu autoportret*, impecabil scrisă, în paginile căreia Varujan Vosganian reconstituie amănunțit și mărturisește despre un lung șir de fapte criminale, despre sângeroasa revoluție din decembrie 1989, care nu a fost revoluție.

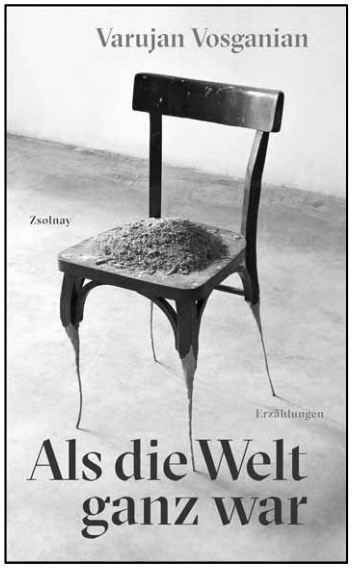

Galeria Tretiakov – Moscova, Rusia

Comentarii critice

Despre ***Cartea șoaptelor***

„*Cartea șoaptelor* este un roman magnific care aparține literaturii universale, fiind, probabil, una dintre cărțile de referință ale secolului XXI, atât de minunată încât îți taie răsuflarea.”

Frankfurter Allgemeine Zeitung (Germania)

„*Cartea șoaptelor* este, probabil, una dintre cărțile cele mai importante ale literaturii europene din ultimii ani.”

Estandarte (Spania)

„*Cartea șoaptelor* este una dintre cele mai puternice și valoroase creații literare pe plan mondial din ultimii ani.”

Haaretz (Israel)

„Cititorul se găsește în fața unui roman care a avut un succes extraordinar și care este, în același timp, document istoric, poem în proză, fantezie și realitate cutremurătoare. Poate că, într-o bună zi, se va considera incompletă o istorie a secolului XX care nu va include în conținutul său pagini din *Cartea șoaptelor*.”

Editorial *Pre-Textos* (Spania)

„Varujan Vosganian este un autor autentic, un povestitor excepțional care istorisește saga unui popor persecutat de atâtea generații, până în zilele noastre.”

Suddeutsche Zeitung (Germania)

„Vosganian se arată cervantesc în a construi o «istorie de istorii» dacă nu un «roman de romane», cum a fost Don Quijote. *Cartea șoaptelor* este o carte unică, care se citește, dacă nu se ascultă de-a dreptul, cu vocea șoptită a protagoniștilor săi.”

Revista de Arte y Ensayo Madrid en Marco (Spania)

„Varujan Vosganian este un William Saroyan al literaturii române.”

Revue of World Literature (Slovacia**)**

„*Cartea șoaptelor* are o formă de sacralitate antică”.

Italian Literary Site 2000

„*Cartea șoaptelor* este de o frumusețe fascinantă, un roman care este istoria însăși”.

El Pais (Spania)

„*Cartea șoaptelor* este o frescă plină de culoare, de arome, pe rând dulce și crudă.”

Figaro Histoire (Franța)

„*Cartea șoaptelor* se citește ca un manual de lecuire.”

La Semana de Bogota (Bolivia)

„*Cartea șoaptelor* este pentru spațiul est-european echivalentul *Veacului de singurătate* al lui Gabriel Garcia Marquez.”

Der Spiegel (Germania)

„*Cartea șoaptelor* este foarte frumoasă, un gest estetic superior, sublim.

La Nacional (Chile)

„O carte scrisă în vechea tradiție a Levantului, plină de parfum și savoare, cu cântec și poezie atât de puternice, încât ne duce adânc în lumea pe care o descrie.”

London Literary Review (Marea Britanie)

„*Cartea șoaptelor* este o operă foarte bine scrisă. Autorul întruchipează poporul armean printr-o tragică și complexă epopee.”

La Nacion (Argentina)

„*Cartea șoaptelor* este o operă monumentală.”

ABC (Spania)

„*Cartea șoaptelor* este o minunăție fără sfârșit.”

Kultura liberalna (Polonia)

„*Cartea șoaptelor* punctează cu prima frază, precum *Don Quijote, Un veac de singurătate* sau *Ana Karenina*.”

La Vanguardia (Bolivia)

„*Cartea șoaptelor* este, înainte de toate Cartea Armeniei.”

Milenio (Mexic)

„*Cartea șoaptelor* este una dintre cărțile cele mai importante ale literaturii europene din ultimii ani”.

La Estrella de Ciudad de Panama (Panama)

Despre ***Jocul celor o sută de frunze***

„*Jocul celor o sută de frunze* este o carte fascinantă și care reconfirmă, după *Cartea șoaptelor*, valoarea autorului. Romanul își datorează farmecul magiei personajelor și întâmplărilor”.

Berliner Zeitung

„Un roman de doar două sute de pagini, dar o mare operă literară. Un lucru este sigur: *Jocul celor o sută de frunze* este o carte după citirea căreia lumea arată puțin altfel.”

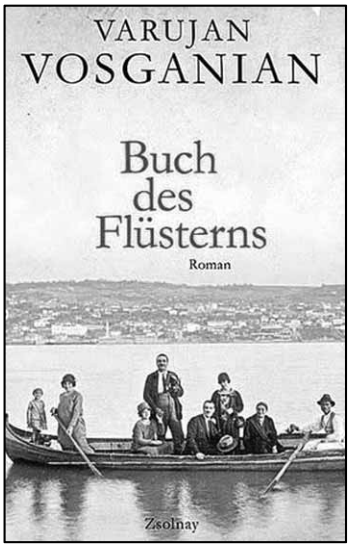
Deutschlandfunk Büchermarkt

„După *Cartea șoaptelor*, marea epopee a armenilor, *Jocul celor o sută de frunze* cristalizează o mare parte din istoria recentă a României”.

Literaturkritik

„Ca și în *Cartea șoaptelor*, Varujan Vosganian își încântă cititorul cu limbajul său în același timp poetic și laconic. Cu *Jocul celor o sută de frunze*, Varujan Vosganian a ridicat un adevărat monument literar.”

Radio Bavaria

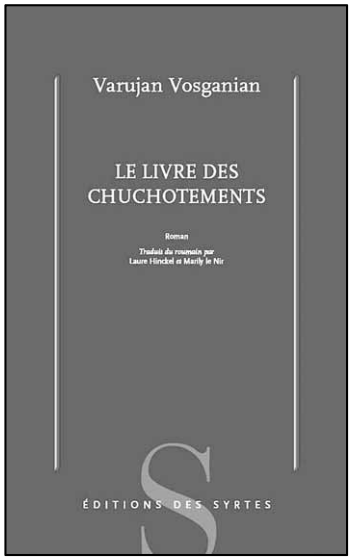

„Un roman despre umanitate și puterea de a supraviețui, despre trauma schimbărilor politice din România.”

Erasmus Büchercafé

„Vosganian este o voce foarte specială în literatură. Foarte poetică, narațiunea sa este, pe rând, magică, metaforică, laconică și comică, profund tristă și înțeleaptă, derulându-se ca un basm.

SWR 2 (Südwesten Radio 2)

„Aceasta nu este doar povestea unei generații și nu doar a românilor, ci a tuturor celor care s-au confruntat, în Europa de Est, ca adulți, cu evenimentele din jurul anului 1990… O responsabilitate vine pentru cititorul acestei lecturi provocatoare. El trebuie să spună mai departe această poveste.”

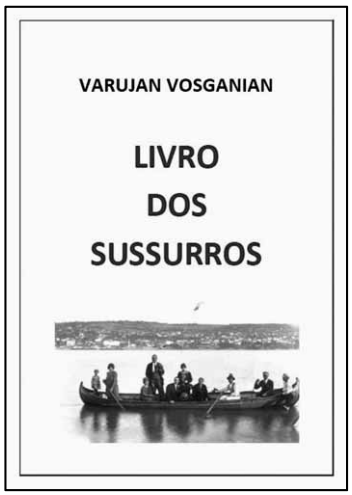
Literatour

„După strălucitorul debut în Germania cu *Cartea șoaptelor*, Vosganian ne propune acum povestea întregii generații a celor care s-au confruntat cu revoluțiile Europei de Est. Dacă acele evenimente au fost o fericire sau o nesansă rămâne neclarificat. Cei trei eroi, având parcă fiecare ceva dintr-un *alter ego* al autorului, vorbesc cu înțelepciune despre diferența dintre uitare și răzbunare, despre moarte, trecut și viitor. Dar se pare că înțelepciunea, ea singură, nu ajunge.”

Frankfurter Rundschau

„Cu *Cartea șoaptelor* Vosganian a avut un mare succes internațional. Noul roman e mai mult decât o *Carte a șoaptelor*, e elegia unei întregi generații pierdute.”

Tages-Anzeiger

Despre ***Copiii războiului***

„*Copiii războiului* este unul dintre cele mai bune romane apărute la noi în ultimii ani. Un roman memorabil.”

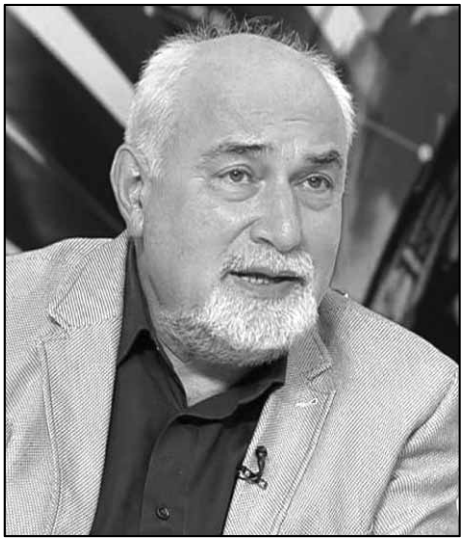
România literară (România)

„Varujan Vosganian, prin *Copiii războiului*, a scris romanul est-european, prin excelență, o lectură obligatorie pentru cei care vor să înțeleagă istoria noastră.”

Literaturni Razgovori (Bulgaria)

Varujan VOSGANIAN

„Istoria noastră datorează mult literaturii române.”

„Am încercat să public pe cont propriu.”

– Stimate domnule Varujan Vosganian, într-o postare pe Facebook, mărturisiți că vă aflați „la o vârstă la care nimic prematur nu mi se mai poate întâmpla”. Prematur, adică? Nu vă mai așteptați la nici o surpriză în viață? Plăcută, desigur, nu mă gândesc la „neprevăzutul” de care, cu ajutorul Providenței, încercăm să ne ferim? Viața e un „dat”/ destin, provocare sau chin (nu doar de creație artistică)?

– Întâi de toate, vă mulțumesc pentru acest grupaj pe care mi-l dedică revista *Mișcarea literară*. Este o surpriză. Așadar, la surprize în viață mă mai aștept. Firește nu dintre acelea de care bunicul meu spunea, într-o vreme când lucrurile bune se întâmplaseră demult, dar nu se mai întâmplau: „Ferește-mă, Doamne, de noutăți!” La urma urmei, viața e o cronică a lucrurilor neașteptate. Cele pe care le trăiești integral, pentru că le primești pe nepregătite. Reacțiile sunt sincere, ești vulnerabil în fața lucrurilor neașteptate, deci natural, fără ipocrizie. Când spunem că viața e o cronică a lucrurilor neașteptate, deschidem deja porțile literaturii.

Când am mărturisit că sunt la o vârstă la care nimic prematur nu mi se poate întâmpla, nu la surprize mă așteptam. Ele sunt neașteptate, nu premature. Cum surprizele nu fac parte din ordinea firească a lucrurilor, nu se încadrează în nicio cronologie. Sunt puncte de inflexiune. Nimic din ce a fost nu le semnalează, nimic din ce urmează nu mai e la fel. Prematur înseamnă înainte de vreme. Ceva neașteptat, nu pentru că nu era presimțit, ci pentru că era așteptat/sperat pentru mai târziu. Am trăit destul timp pentru ca orice mi s-ar întâmpla să fi fost la timp. Asta înseamnă să fii pregătit pentru orice, chiar dacă în vorba asta e și o ironie amară. Consolarea e că, precum podgoriile nobile, vinul e mai dulce când culesul e mai târziu.

– Până acum, recunoașteți, ați fost onorat cu tot felul de funcții înalte, recunoscând că nu ați fost director. Dar „director” al propriei opere? Nu în ceea ce privește scrisul în mod strict, ci al administrării acesteia: timp sau loc de scris, editare, promovare?

– Nu am fost un administrator prea îndemânatic al propriilor scrieri. N-am fost niciodată stăruitor în pragul editurilor, nu m-am luptat cu tot dinadinsul să fiu publicat, nu am avut agende cu telefoane ale criticilor literari și traducătorilor, nu m-am cățărat după funcții. Poate că e ciudat că spun asta tocmai eu care am avut atâtea funcții, unele înalte până la amețeală. Nu m-am cerut de unul singur să le ocup, n-am îmbrâncit pe nimeni să-i iau locul. Când am participat, în 2005, la întâlnirea Filialei de poezie a Uniunii Scriitorilor, unde eram membru, nici prin cap nu-mi trecea că peste câteva săptămâni o să

Dialogurile Mișcării literare

conduc Uniunea, împreună cu Nicolae Manolescu. Am făcut atunci o prezentare a obiectivelor Uniunii, am explicat că USR nu e un sindicat, cum credeau toți cei din sală, ci un patronat, noi nu apărăm dreptul la muncă, pe ăla nu ni-l poate lua nimeni, e între noi și coala de hârtie, noi apărăm un drept de proprietate, anume de proprietate intelectuală. După acea prezentare, am devenit, fără să o cer, candidat la Consiliu, mi s-a propus chiar președinția USR dar, după o întâlnire la redacția revistei „România literară” (erau prezenți Nicolae Manolescu, Alex. Ștefănescu, Gabriel Dimisianu și Ștefan Agopian) i-am propus lui Nicolae Manolescu să candideze el la funcția de președinte, eu urmând să o administrez patrimonial. Am lucrat împreună cu Nicolae Manolescu aproape douăzeci de ani, nu era o formulă ierarhică, a fost un tandem, ne-am respectat. Și în toți acești ani, cum se zice, i-am ținut spatele, perioada nu a fost ușoară. Și nici acum nu este.

Prezentarea cărții Statuia comandorului *la Bistrița.*

Reîntorcându-mă la scris, cum eu nu fusesem student la filologie, nu am frecventat cenaclurile Facultății de litere. Am încercat să public pe cont propriu. Mircea Ciobanu, care mi-a citit cărțile de atunci, a zis că ele nu se pot publica în forma aceea. Despre proză mi-a spus că oricât am tăia, ce rămâne nu trece de cenzură. Așa că m-am resemnat. Am debutat relativ târziu, la treizeci și cinci de ani, de fapt, cu ceea ce scrisesem în timpul comunismului la douăzeci și ceva. Așa încât volumul de nuvele „Statuia comandorului”, în loc să apară în 1987, ca un strigăt de protest, a apărut în 1994, ca o mărturie a ororilor comunismului. Fără să fie, totuși, o carte tezistă.

N-am încercat niciodată să mă bag în seamă sau să-mi folosesc influența pentru a fi publicat. Conduc Uniunea Armenilor din 1990. O viață de om. Răsfoiți revistele noastre și căutați fotografii de-ale mele sau elogii. N-o să găsiți. La fel și în revistele literare. Conduc breasla de peste douăzeci de ani. Nu am acceptat niciun premiu oferit de jurii numite de Uniunea Scriitorilor. E drept că asta nu face bine cărților mele. Dar cred că prezența mea în fruntea USR e suficient premiu.

„Când în România politica a fost făcută de oameni de cultură, s-a făcut politică mare.”

– Într-o prezentare de pe wikipedia, sunteți definit ca economist, om politic și scriitor. De ce o asemenea ierarhizare? Ce primează în activitatea Dvs.? Și, de fapt, cum se împacă activitatea de scriitor cu aceea de om politic sau economist? Mai ales că atât scriitorul, cât și omul politic, de exemplu, se dedică agorei, spațiului public, desigur în ipostaze sau filiere diferite, uneori contradictorii.

– Politica este o artă a comunicării. Atunci când e autentică, politica are o expresie culturală. Când în România politica a fost făcută de oameni de cultură, s-a făcut politică mare. Când politica a întors spatele culturii, a disprețuit-o sau chiar a folosit-o ca instrument al autorității, am rătăcit în afara propriei istorii. Nu mă refer neapărat la prezența creatorilor de cultură în politică, dar la oameni de cultură da, adică la cei la care teancul cărților citite e mai înalt decât scaunul pe care stau.

Apoi, economia e și ea o formă de comunicare. Nu se spune „relații fizice” sau „relații matematice”, dar se spune „relații economice”. Se spune „cultură managerială”, așadar economia, ca formă de comunicare umană, e o formă de cultură. Au fost chiar economiști care au luat premiul Nobel

dovedind dimensiunea culturală a științei economice.

Când veneam cu proiectul de buget la Parlament, din postura de ministru al finanțelor, unii colegi făceau glume, mă întrebau dacă nu l-am făcut în versuri. Poate că n-ar fi fost rău. S-ar fi înțeles mai bine. Încărcătura poetică fascinează. Iată Biblia, fascinează de atâtea secole nu numai pentru că e izvor de credință, dar mai ales pentru încărcătura ei poetică. Oricum, nu vă speriați, și dacă ar fi fost o scriitură poetică, bugetul n-ar fi fost scris cu rime, ci ca un poem în proză. Ca un proem, cum am scris eu în cartea celor 150 de Proeme.

Poți fi în același timp economist, scriitor, om politic, fără să fie vreo nepotrivire între ele. Condiția e să fii autentic. În plus, economie m-au învățat alții la școală, om politic am devenit prin votul altora, scriitor nu m-a făcut nimeni altcineva, a fost o secreție endocrină.

„Existența mea poartă pecetea unui paradox.”

– La rigoare, dacă ați coborî adânc în conștiință, acolo unde abia pâlpâie cea mai fragilă luminiță, care ar fi limba poeziei/ literaturii Domniei Voastre: româna sau armeana? Întrebarea nu are nimic insinuant. Și care ar fi rostul cultivării/ glorificării etniei de care aparțineți, armeană sau română? Are vreun rost afirmarea unei identități, în lumea de azi?

– Am fost fascinat prima oară când am fost în Armenia de faptul că acolo toată lumea vorbea armenește. E greu să explici această senzație cuiva pentru care limba maternă e limba locului în care s-a născut. Eram deja matur, se întâmpla în septembrie 1991, în timpul referendumului pentru independență. Împlinisem treizeci și trei de ani. E o responsabilitate să trăiești mai mult decât Iisus, spune bunicul meu Garabet. Îți trebuie o motivație serioasă pentru asta. Cred că am găsit acea motivație atunci când am redescoperit o parte a acelui acasă, evocat de nostalgiile, cântecele și deprinderile bătrânilor mei.

Cu toate acestea, scriu în românește. M-am născut în România. Scrisul depășește cercul lăuntric, e un dialog. Fiind dialog, scrisul se adresează cititorilor, chiar dacă pentru unii scriitori cititorii rămân doar imaginari. Iar cititorii se așază în cercuri concentrice în jurul paginii scrise. Scriu în românește pentru că mă adresez primului cerc al cititorilor mei. Și, trebuie s-o recunosc, scriu românește pentru că e limba pe care o cunosc cel mai bine. Diferența dintre limba maternă, atunci când o vorbești dincolo de fruntarii, și cea deprinsă e că limba maternă o folosești pentru ceea ce ți se întâmplă ție, pe când limba deprinsă este și a celor ce se întâmplă în jurul tău. De aceea limba maternă e, fatalmente,

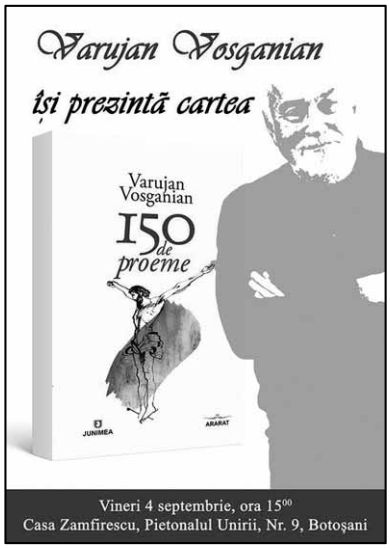
Cu Ioan Pintea și Olimpiu Nușfelean la Biblioteca Județeană Bistrița-Năsăud.

limitată la experiențele cotidiene și la lecturi. Bunăoară, comunitățile noastre armenești din România sunt toate urbane. Eu n-am avut prilejul să cunosc armeni țărani. Dacă ar trebui să scriu despre un Moromete al armenilor, un Morometian, aș fi pierdut. N-aș ști să vorbesc pe limba unui țăran armean. Dat fiind că armenii au venit din Anatolia, care era patria baclavalelor, și baclavalele nu prea merg cu băutura, ei erau cumpătați la băut. Cum să scrii într-o limbă căreia nu-i cunoști bețivii? Apoi, n-am auzit niciodată un armean bâlbâit. Experiența mea armenească este limitată, spre deosebire de cealaltă, mai complexă (uneori, chiar, excesivă), românească. E ca diferența dintre cum te uzi când te picură și cum te uzi când ești cufundat în apă. Eu, în limba română, sunt făcut ciuciulete.

– Întrucât în biografia Dvs. predomină date legate de activitatea publică, am putea

beneficia de o punere în temă privind începuturile literare, legate de cititul cărților, luarea creionului scriitoricesc în mână, debutul în revistă, până, să zicem, la cel editorial?

– Am început să scriu altceva decât ce citeam pe la opt ani. Prima încercare literară a fost o povestioară, o pastișă după nuvela *Subprefectul* de Duiliu Zamfirescu (o citisem în colecția Lyceum). Cred că eram în clasa a patra. Apoi, cum se zice, ontogenia a repetat filogenia. Am început prin clasa a cincea să scriu versuri în genul istorico-dramatic al lui Vasile Cârlova, și fabule după tipicul lui Grigore Alexandrescu. Într-a șasea, pasteluri după Alecsandri. Prin clasa opta visam cosmogonii eminesciene. Prima poezie pe care am publicat-o în revista *Licăriri* a Liceului Al. I. Cuza din Focșani, unde eram elev, era de inspirație blagiană. Am mai „ciupit" ceva și de la Nichita Stănescu, de la Mazilescu. Am început să mă simt în largul meu în timpul studiului matematicii, la Universitate. Matematica m-a ajutat să mă întâlnesc cu poetul din mine. În unele versuri asta se poate observa. M-a ajutat mult și Mircea Ciobanu cu care, pe vremea când eram foarte tânăr, am vorbit îndelung despre poezie. Manualul după care mă învăța retorica poetică era Biblia. Asta a lăsat semne în scriitura mea poetică.

– Cum v-ați desprins, cum vă desprindeți din hățișul public, ca să nu zic din cel politic, pentru a vă găsi răgazul necesar scrisului? Având în vedere inepuizabilele prezențe publice, cînd aveți timp să scrieți proză, de exemplu, care solicită, desigur, mai mult timp petrecut deasupra colii de scris? Și ce rol au, în acest context, „mulțimile care mă apără de mine însumi" (v. poemul Dvs. Prefață)?

– Existența mea poartă pecetea unui paradox. Pe de o parte, îmi place spațiul intim, lectura, cercetarea, scrisul (neapărat în ordinea asta). Pe de alta, mă atrag spațiile largi, mulțimile. Aparent, sunt două atitudini diferite, contradictorii. Poate că una o vulnerabilizează pe cealaltă. Dar se și ajută una pe cealaltă. N-aș fi scris *Cartea Șoaptelor, Copiii războiului, Patimile după Gödel* sau *Dublu autoportret* dacă n-aș fi avut prilejul să văd lumea dintr-o altă perspectivă, altimetrică, plăcile ei tectonice. Am avut o viață aventuroasă, e important pentru un prozator. Poate că o viață care a meritat trăită, dacă n-aș îndrăzni prea mult.

Am trăit într-o lume care nu mi s-a potrivit, dar nu m-am împăcat cu asta. Cred că ăsta e unul dintre motivele pentru care conduc astăzi Uniunea Scriitorilor. Am nevoie de sprijinul scriitorilor, să nu mă simt singur în lumea asta, dar simt că și ei au nevoie de ajutorul meu, atât cât îl pot da.

Pentru scris e nevoie de timp și e nevoie de liniște. Nu le am pe cât aș dori, dar bunica îmi spunea că o bucătăreasă pricepută știe să facă mâncarea bună, chiar dacă nu are în cămară tot ce-i trebuie. Combați lipsa de timp cu o intensitate sporită a trăirii. Înveți să gândești din mers, precum călărețul singuratic. Îi invidiez totuși pe scriitorii care nu fac decât asta, care primesc burse de luni întregi doar pentru a scrie. Mie, care am de o parte convingerile, iar de cealaltă responsabilitățile, o asemenea șansă nu mi-a fost permisă. Ca să dau un simplu exemplu, acum mai bine de treizeci de ani mi-a fost oferită o bursă de un an în Statele Unite. Eram deputat, reprezentam comunitatea armeană, nu puteam lipsi din țară. Chiar și acum, când se ivesc asemenea prilejuri, le ofer altor colegi. Când lipsesc mai mult de câteva zile, colaboratorii mei de la Uniunea Armenilor și Uniunea Scriitorilor aleargă după mine prin aeroporturi să semnez acte care nu pot aștepta. Nu mă plâng, am făcut totul după capul meu, nu merit îndurare.

– Într-o viață (de scriitor și om politic), care dintre eșecuri este mai dureros, cele legate de scris (pe care nu le cunoaștem deoarece aparțin unui anume intimități) sau de

politică? Și, de fapt, senzația de eșec al vieții noastre (publice) din actualitate din ce tip de eșecuri se trage? Afirmația din Psalm („tu ne-ai rămas ultima speranță, Doamne") aparține poetului sau omului politic/ public?

– Nu doresc să mă victimizez, nici să mă autoflagelez. Viața mea a fost marcată de momente dramatice. Despre unul dintre ele am scris pe larg în *Dublu autoportret. Memoria unei zile.* Au existat împrejurări în care am fost supus unui adevărat linșaj mediatic, iar agresiunile la adresa mea au fost paroxistice. Blamările s-au dovedit nedrepte. Am rezistat. România nu e țară în care se trăiește ușor dacă nu accepți o telecomandă care să-ți dirijeze acțiunile.

Cariera politică mi-a fost de mare ajutor pentru a-i sprijini pe cei pe care îi reprezentam. Am reușit, de pildă, să obțin drepturi pentru minoritățile naționale, pentru oamenii de cultură. Drepturi care nu ar fi fost posibile fără demersuri politice, legislative, uneori cu lupte la baionetă. Dar cariera politică a avut și repercusiuni asupra percepției mele ca scriitor. Mi-a îndepărtat unii cititori, a trebuit să mă confrunt cu intoleranțele și fanatismele unor colegi. Cum statul român nu s-a numărat niciodată printre membrii „*Fun-club*"-ului meu, prezențele și promovarea cărților mele în străinătate au fost întrerupte prin „bunăvoința" instituțiilor statului acum mai bine de un deceniu. Dar mergem înainte.

„Eu continui să scriu cu stiloul cu cerneală."

– Există percepția, poate greșită, că, azi, se citește tot mai puțin. Cum vă raportați, cu ce sentiment, la o asemenea părere în momentul când luați creionul în mână? Mai are lumea/ omul de azi nevoie de poezie, sau, mai pe larg, de literatură?

– Se vorbește de faptul că apariția internetului restrânge rolul literaturii, iar cărțile vor dispărea. De fapt, revoluțiile tehnologice, spre deosebire de revoluțiile sociale, n-au amenințat niciodată existența cărților, indiferent sub ce formă au fost ele, ci, dimpotrivă, au contribuit la multiplicarea și răspândirea lor. Niciodată nu s-a scris atât de mult ca în era internetului. Cyberspațiul a fost cea mai prolifică tiparniță. Cât despre creația în sine, ea este stimulată și nu inhibată de competiția cu mașinile, pe care o simte ca pe o provocare.

Revoluțiile tehnologice au fost tot atâtea trepte de diversificare a creației. Așa s-a întâmplat mereu, de la apariția tăbliței de argilă, a papirusului, a pergamentului și a tiparniței, până la dezvoltarea marilor curente ale gândirii și literaturii. Poate că literatura nu se va mai scrie neapărat în linii, orizontale sau verticale, de la stânga la dreapta sau de la dreapta la stânga, se va scrie, poate, în spirală, nu se va scrie doar prin cuvinte, ci și prin sunete și imagini, nu se va scrie doar prin comparații și metafore, ci și prin fractali, poate că, absorbind lucrurile cu care ne comparăm, vom deveni, noi înșine, metafore. Dacă nu înțelegem lucrurile astea nu înseamnă că ele nu se vor întâmpla, ci doar că nu suntem pregătiți să le întâmpinăm.

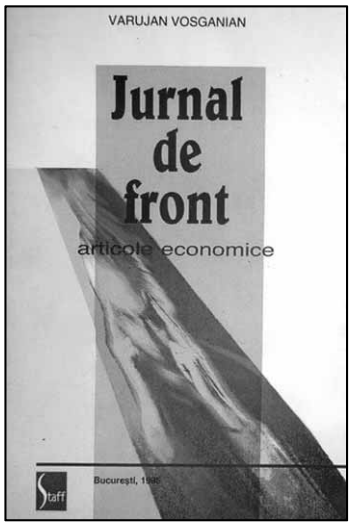

În periplu electoral... scriitoricesc la Filiala Cluj a USR.

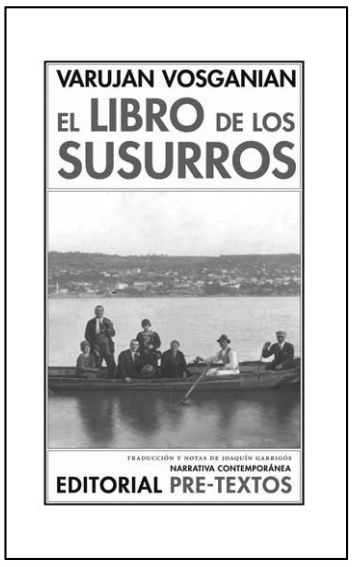
Problema cea mai spinoasă e legată de intervenția algoritmului în creație. Algoritmul în sine nu este o creație literară, ci mai degrabă una tehnologică. Combinarea algoritmilor ar putea să fie partea de intervenție, de creație a autorului. Din păcate, intervenția algoritmilor ar putea să ofere cabotinilor un spațiu mai larg de mișcare, ar putea aplatiza scara valorilor, ar putea afecta însușirea de căpătâi a creației artistice, anume unicitatea.

Să ne întrebăm totuși cum va arăta cartea viitorului odată cu progresul inteligenței artificiale. Răspunsul este dat de cyberspațiu, de capacitatea uluitoare a biților de a combina înțelesurile și a electronului de a se răspândi cu viteza luminii. Simbolic vorbind, cărțile se vor

scrie cu lumină și se vor citi decodificând lumina. Cărțile vor fi raze de lumină, vor acoperi pământul cu aceeași frecvență, cu aceeași intensitate pe care o dau formele luminii. Paginile că care ne-am obișnuit și coperțile care le leagă se vor pre-schimba în ecrane. Nu trebuie ca asta să ne întristeze, Don Quijote va rămâne cavalerul tristei figuri indiferent de suportul pe care se va relata povestea cavalerului rătăcitor. Nu e vorba de o înfrângere a cărților, ele vor rămâne aceleași și biruitoare, doar că vor schimba un veșmânt cu altul. Depinde de noi cât suntem de pregătiți să primim aceste noi înfățișări ale zeiței Ishtar care, lepădând un veșmânt după altul, nu ni se va arăta totuși niciodată în goliciunea ei.

Eu continui să scriu cu stiloul cu cerneală. Rândurile pe care le aștern pe foaia albă sunt ca un fel de ecou al gândurilor și simțirilor mele. A scrie pe o foaie imaginară, lipsită de foșnetul hârtiei, de albul ei aproape jertfelnic, e ca și cum aș încerca să aud ecoul strigătului în deșert, acolo unde nu există peretele niciunei stânci. Ca și cum aș încerca să mângâi, folosind în locul degetelor brațul unei macarale sau cuva unui excavator.

În clasele primare foloseam tocul și penița. Știu că asta, pentru copiii de acum, pare totuna cu dalta cu care se scrijeleau, în vechime, cuneiformele. Și, totuși e adevărat. O peniță costa, în copilăria mea, cinci bani. Ea se ataşa pe tocul de lemn cu o clapetă care o fixa zdravăn, să nu tremure în timpul scrisului. Existau peniţe obişnuite, care scriau ascuțit, și peniţe redis, mai scumpe, cu vârful cât o floare de nu-mă-uita, folosite pentru scrierile caligrafice. Ne murdăream pe degete de cerneală, așa cum ne pătam toamna cu iodul verzui, când descojeam nucile cu miezul încă alb, lăptos. Călimările aveau, pe dinăuntru, o formă ciudată, ca o jumătate de clepsidră, astfel încât să poți muia peniţa, dar, altminteri, cerneala să nu curgă în afară.

În clasa a douăsprezecea, tata mi-a cumpărat o mașină de scris Olivotto, o mașinărie superbă. Cu obiceiul de la pian de a avea o independență oarbă a degetelor, am învățat cu rapiditate să scriu la mașină și, în vremea studenției, am câștigat ceva bani transcriind lucrări de diplomă. Păcăneam cu ferestrele închise, căci pentru a avea mașină de scris trebuia să ai autorizație de la Miliție și eu (nu spuneți la nimeni) nu posedam așa ceva.

Și, totuși, m-am reîntors la stiloul care m-a așteptat răbdător să mă smeresc și să-mi revin din ereziile dactilografice. Am continuat să scriu la mașină texte profesionale, mai apoi postări pentru rețelele sociale, dar literatura nu s-a lăsat invocată decât cu bagheta lui Merlin care pentru mine a fost stiloul.

Poezia este o artă a sincerității. În versuri sunt puse bucăți din sufletul tău, ca pentru a-ți micșora neliniștile, așa cum Iov și-ar fi rupt carnea pentru a-și diminua suferința. Din tot ce poate ajuta omul să se exprime, cerneala e cea mai apropiată sângelui. A scrie cu cerneală este un fel de drum invers al transsubstanției.

În plus, când îmi revăd paginile scrise, după forma literelor, după cât sunt de aplecate, pot să-mi dau seama în ce stare de spirit eram. În scrisul de mână neliniștile și ezitările rămân. Cuvintele, care altminteri ar fi de prisos și ar fi șterse doar cu o apăsare de buton, sunt de folos în scrisul de mână, căci sugerează răspântia la care te-ai aflat când ai ales o formulare sau alta.

Nu mai folosesc stilouri ca în copilăria mea. Acum stilourile mele au peniţe groase, au mecanisme de încărcare mai sofisticate. Dar ceea ce a rămas și păstrează în mine copilul care am fost, ca un fel de bonsai, sunt petele de cerneală de pe degete. Cerneala, ca un altfel de

sânge, miraculos, căci nu curge dintr-o rană, ci dintr-o vindecare.

Poezia e ca magneziul. Nu știi că ai nevoie de el, nu știi când îl asimilezi, dar fără el stările emoționale nu ar fi posibile. Ne hrănim cu poezie, chiar când nu știm.

„Dimensiunea poetică a Bibliei îi conferă puterea de a emoționa.”

– Este sau nu Dumnezeu părtaș la suferința noastră? Oare poetul/ scriitorul rostește, sau ar trebui să rostească, și cuvinte pe care Dumnezeu nu ar vrea să le audă?

– Mircea Ciobanu a fost mentorul meu, cu el am parcurs introducerea în poezie pe vremea când abia împlinisem douăzeci de ani. Manualul după care mi-a predat introducerea în poezie a fost... Biblia. Mircea Ciobanu considera că fascinația pe care a exercitat-o Biblia de două milenii încoace nu se datorează doar faptului că e izvor de credință, ci mai ales că e izvor de poezie. Dimensiunea poetică a Bibliei îi conferă puterea de a emoționa. Luam ca exemplu *Ecleziastul*, *Cartea lui Iov* (poate primul mare poem liric din istoria omenirii, spunea), *Cântarea Cântărilor*, *Apocalipsa Sfântului Ioan* sau unele fragmente din *Epistolele Sfântului Pavel*. Dacă ar fi trăit până azi și mi-ar fi citit poeziile, Mircea Ciobanu ar fi concluzionat, probabil, că am fost un elev destoinic.

E drept că Dumnezeu nu știe ce înseamnă să suferi. Dar nu cred că există ceva ce Dumnezeu ar vrea să fie în afara sa. Anselm din Canterbury spunea așa: „Dumnezeu e o ființă față de care nimic mai mare nu poate fi conceput”. Cred că avea dreptate. Și atunci nu există nimic în afara simțurilor sale divine.

„Frontiera dintre poezie și proză e fragilă.”

– Ce legături – interferențe sau disocieri – există între poetul ca personaj al poemului și personajele (reale) din lumea unui roman (v. Cartea șoaptelor*)? Care, în confruntarea cu viața, este rolul imaginației?*

– Legătura este că în ambele cazuri e vorba despre mine. Într-o anumită măsură, viața mea s-ar putea rescrie folosind doar scrierile mele. E multă biografie acolo. Și nu numai a mea, ci și a neamului meu armenesc, dar și a neamului meu românesc. Nu e vorba doar despre oameni, ci și despre locuri. Gabriela Gheorghișor a scris despre Craiova din cărțile mele, al doilea loc al copilăriei mele. Focșanii din cărțile mele, din copilăria mea, pot alcătui o carte în sine.

Întîlnire informală cu reprezentanți ai conducerii filialei Cluj și ai unor reprezentanțe, la Filiala Cluj a USR.

În ce privește relația dintre poezie și proză, cea care îmi dă stările cele mai fascinante e poezia. E ca și cum aș privi o hologramă, un multivers. Lucrul ăsta e valabil și când scriu proză, și aceea e tot poezie. Diferența dintre poezie și proză e că poezia e alcătuită din cristalele care rămân după ce licoarea prozei se evaporă.

Totuși, nu poți scrie mereu poezie. Nu reziști, e prea multă trăire, prea multă energie consumată. Pentru poezie trebuie să fii încontinuu inspirat, aproape că ai sentimentul că cineva ți-o șoptește la ureche și după ce ai terminat o poezie, nu știi dacă ai să mai fii în stare să mai scrii o alta. Proza, mai ales când e vorba de roman, nu necesită o permanentă stare de inspirație, dar e multă răbdare, migală, cunoașterea detaliului. Spre deosebire de poezie, care e o artă a sincerității, în proză pot evolua și personaje cu care nu ești de acord, dar le dai dreptul să-și joace șansa.

Am scris un volum de poeme în proză, *150 de Proeme*, tocmai pentru a arăta că

frontiera dintre poezie și proză e fragilă. Cele, de fapt 151 de Proeme pot fi citite și ca poezii, și ca proze.

„Un poet e mai mare decât un ministru.”

– Într-un joc al asociațiilor, ce e mai greu de condus, un minister sau „uniune” scriitoricească? Și, de fapt, care ar fi prioritățile actualei echipe de conducere a Uniunii Scriitorilor, mai ales că veniți, la conducerea acesteia, după un mare scriitor pe care l-ați prețuit foarte mult și care a lăsat o amprentă puternică asupra breslei?

– Un poet e mai mare decât un ministru. Dacă nu aș fi fost ministru, să vezi ce buluceală ar fi fost ca unii și alții, chemați sau nechemați, să ocupe fotoliul. Dar dacă nu m-aș fi născut, nimeni altcineva n-ar fi scris poeziile mele. Marca unicității, a irepetabilului o poartă poetul, nu ministrul. Un minister e mai greu de condus, pentru că nu ai întotdeauna, omenește vorbind, ceva în comun cu cei pe care îi conduci. Asocierea este întâmplătoare. Întâmplător, ești ministrul lor. Și tot întâmplător, într-o bună zi n-ai să mai fii. Ei or să fie tot acolo.

Cu scriitorii e altceva. Avem în comun faptul că suntem ieșiți din comun. Nu suntem din întâmplare împreună. Dar o uniune de scriitori e mai greu de condus, căci scriitorii sunt personalități accentuate, în care vanitatea și orgoliul se împletesc. Așadar, fiecare, minister și uniune, au dificultățile lor. Important e să nu te pierzi cu firea, să fii autentic și să oferi încredere.

Nu simt nicio inhibiție din faptul că sunt succesorul lui Nicolae Manolescu. Am fost împreună două decenii. Nu l-am socotit niciodată șef, ci colaborator, i-am și spus-o. E drept că ultima semnătură era a lui și adesea acea semnătură se punea pe decizii cu care nu eram de acord. Dar l-am prețuit și am fost alături de el. Succesiunea s-a petrecut în mod natural. Aș fi preferat ca ea să se petreacă prin înmânarea ei și nu printr-un eveniment tragic.

Prioritățile noastre sunt: întinerirea Uniunii Scriitorilor, consolidarea patrimoniului, realizarea unui așa-numit *buffer*, adică o sumă de bani în conturi care să permită, în condiții vitrege, cel puțin un an de funcționare, promovarea imaginii publice, ameliorarea conexiunilor externe, sporirea rolului scriitorului în societate. După doi ani am obținut pași importanți. Dar mai sunt multe de făcut.

– Oare (mai) pot fi stinse diferendele dintre scriitori (scriitorii noștri), regăsibile și în viața de azi a breslei? În manifestările, literare sau nu, sunteți un pacifist, al bunei înțelegeri între confrați; puteți să vă duceți pe mai departe nestingherit un asemenea comportament?

– În postura mea de președinte al Uniunii Scriitorilor am obligația să-i reprezint pe scriitori, nu să-i înving. Nu e ceva nou în atitudinea mea. Nu am fost niciodată implicat, în spațiul public, în asemenea dispute și nu am ofensat niciun confrate. Chiar și atunci când unii scriitori au avut atitudini incorecte, nu am intrat în polemică directă. E drept că unii scriitori, ori pentru că nu au dobândit funcțiile pe care le doreau și nu le meritau, ori pentru că nu au dobândit premiile pe care le doreau și nu le meritau, au avut atitudini reprobabile. Fie că s-au întâlnit câțiva și s-au auto-intitulat conducători ai USR, fie că ne-au târât prin tribunale, spunând că Uniunea este ilegal constituită (deși au beneficiat ani în șir de existența USR), fie că terorizează instituțiile statului cu tot felul de interogații și reclamații legate de USR, fie că intoxică rețelele de socializare cu tot felul de acuze nefondate. Prin o asemene atitudine, acești scriitori, puțin de altfel, degetele de la mână ne prisosesc ca să-i numărăm, se așază singuri în afara Uniunii Scriitorilor.

„În ultimii ani, literatura română a avut o prezență mai activă în străinătate.”

– Sunteți bine primit în literaturile europene, aveți numeroase traduceri, invitații la manifestări literare dintre cele mai diverse. Poate literatura română să fie promovată cu succes în străinătate? Ce poate face Uniunea Scriitorilor din România în acest sens?

– În ultimii ani, literatura română a avut o prezență mai activă în străinătate. Asta s-a datorat doar în mică măsură programelor de traduceri sprijinite de Ministerul Culturii și Institutul Cultural Român. Finanțările au fost reduse, și, uneori, discriminatorii. Nu avem, din păcate, agenți literari care să promoveze literatura română. Traducerile se bazează adesea pe relațiile personale ale autorilor, ceea ce nu e întotdeauna de bun augur. Dar, socotind cel puțin numărul traducerilor, suntem pe drumul el bun.

Din păcate, Guvernul nu acordă niciun sprijin pentru aplicarea corectă a Legii timbrului. Aș spune că unele dintre măsurile luate de Ministerul Culturii sau Ministerul Finanțelor mai degrabă împiedică fructificarea drepturilor ce ne revin. Dacă această lege ar fi corect aplicată, am putea să dezvoltăm propriul program de traduceri, mai consistent decât cel dezvoltat de Institutul Cultural Român. Până una-alta, am creat o filială onorifică din care fac parte traducători, critici literari, reprezentanți ai mediilor academice străine. Ei sunt membri de onoare ai Uniunii Scriitorilor și această rețea sperăm să fie de ajutor.

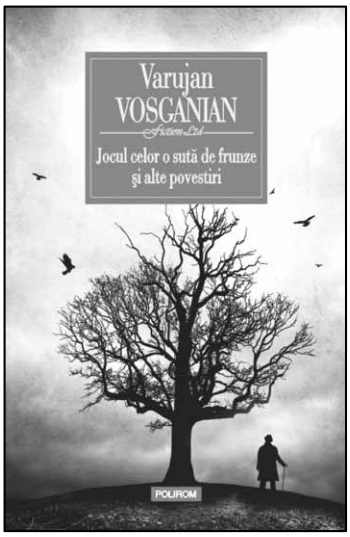
E nevoie, însă, de mecanisme de piață. De agenți literari, de evaluarea pieței de carte, de evaluarea corectă a editurilor care traduc, de evaluarea impactului diferitelor cărți și diferiților autori în străinătate. Altminteri, riscăm să risipim din puținii bani pe care îi avem.

– Uniunea Scriitorilor e preocupată, de-o vreme, de promovarea tinerilor, care, în concepția mea, ar însemna o înnoire a literaturii confruntate cu dezactivarea cititorului – într-un concept general – dar și a Uniunii, care, în viziunea unora, ar arăta o față cam… trecută… Care e concepția/ „poziția” Dvs.?

– Una dintre marile noastre probleme, o provocare reală pentru viitor, este aceea că USR trebuie să-și recâștige reprezentativitatea în ce privește segmentele de vârstă tânără și medie. În scopul ăsta, în Statului USR au fost acceptate o seamă de prevederi în ce privește tânăra generație, după cum urmează:

- lista premiilor naționale de debut ale USR care vor permite obținerea automată a calității de membru a fost extinsă;

- deținătorii premiilor de debut ale filialelor pot să-și depună dosarul la filială pentru a fi trimis spre evaluare la Comisia de Validare. Se va considera că îndeplinesc condițiile procedurale, fără să fie nevoie să depună trei volume cu recenziile aferente, urmând ca membrii Comisiei de Validare să decidă asupra criteriilor calitative. E recomandabil ca premiile de debut să fie acordate unor scriitori care nu depășesc vârsta de 35 de ani.

- Au fost instituite concursuri anuale de premiere a manuscriselor ai căror câștigători, după editarea volumelor, să poată deveni membri USR.

Fără a fi o condiție obligatorie, recomandăm filialelor să păstreze, în momentul în care trimit dosarele candidaților la Comisia de Validare, o anumită proporție între segmentele de vârstă, cu alte cuvinte persoanele propuse să nu fie precumpănitor la vârsta pensionării sau în proximitatea acesteia.

Am demarat, de asemenea, înființarea unui grup format din reprezentanți ai tuturor filialelor, de preferință persoane (relativ) tinere, care să se preocupe de identificarea, selectarea și atragerea tinerilor scriitori către USR. E vorba, așadar, de un fel de Comitet de întâmpinare a tinerei generații, ceea ce în management se numește *head-hunting.*

– Ce poate face literatura română pentru poporul român?

– Literatura în sine nu poate face altceva decât să existe și să rămână vie. Nu există nimic mai sfios decât cartea. Ea nu te poate atinge, așteaptă să fie atinsă. Dar, odată citită, literatura poate decodifica realitatea în simbolurile ei.

Istoria noastră datorează mult literaturii române. Fără să exagerăm, statul român modern a fost, în mare măsură, rodul eforturilor scriitorilor români. Mergeți într-un liceu, în cabinetul de istorie și în cel de literatură. Veți găsi pe pereți cam aceleași figuri. Titu Maiorescu, Take Ionescu, Junimea ca for politic conservator, Spiru Haret, A.D. Xenopol, B. Șt. Delavrancea, Duiliu Zamfirescu, Nicolae Iorga, Octavian Goga etc., etc. În muzeul scrierilor diplomaților literați de la Ministerul de Externe găsim manuscrise ori depeșe scrise de Vasile Alecsandri, Ion Ghica, Lucian Blaga, Mircea Eliade etc. Ca să nu mai vorbim că Academia Română, ca societate academică, a apărut pe temeliile Societății Literare Române.

Marile elanuri naționale și-au găsit expresia inspirată și inspiratoare în literatură. Deschiderea noastră, ca națiune, către Europa o datorăm tot literaturii române. Lovinescu a scris frumos despre asta. Șansa noastră de a regăsi o solidaritate pierdută, de a găsi ideograma sublimă care să ne individualizeze într-o Europă a națiunilor trebuie să vină tot din cultură, căreia literatura îi e purtătorul de cuvânt.

Noi, scriitorii români, trebuie să fim conștienți de această responsabilitate istorică, de destin, iar USR trebuie să fie arhitectura instituțională a acestei asumări. Ceea ce impune fiecăruia dintre noi și breslei, în ansamblu, o poziție demnă în societatea românească, atașată tradițiilor, dar îndrăznind modernitatea.

Au existat vremuri, în antebelic și interbelic, când scriitorii influențau decisiv, prin pozițiile publice deținute, destinul României. În vremea comunismului, dictatura se temea de scriitori. Poezia românească din anii aceia a marcat triumful libertății de gândire. Tranziția postdecembristă, când libertatea de a gândi s-a transformat în libertatea de a vorbi și când, din păcate, oamenii vorbesc adesea mai mult decât gândesc, amenință cu disoluția autorității morale, dacă nu chiar și a autorității culturale a breslei noastre.

Rolul de preeminență al scriitorului român – nu mai presus de alții, ci în slujba altora – trebuie restaurat. Și nu doar prin intrarea directă în politică. Nu zadarnic se spune slujitor al condeiului. Scrisul este o slujire. Asumarea acestui rol ne-ar putea face pe noi, membrii breslei, mai îngăduitori unii față de alții, ar lărgi circumferința USR în lumea literară și ne-ar da încrederea că ceea ce facem nu e un strigăt în pustiu, lipsit de orice ecou. Arta e dialog și sinceritate, iar societatea românească are atâta nevoie de ambele.

– Și: ce face scriitorul Varujan Vosganian la ora actuală? Adică... ce mai scrie? (Și pentru cine?)

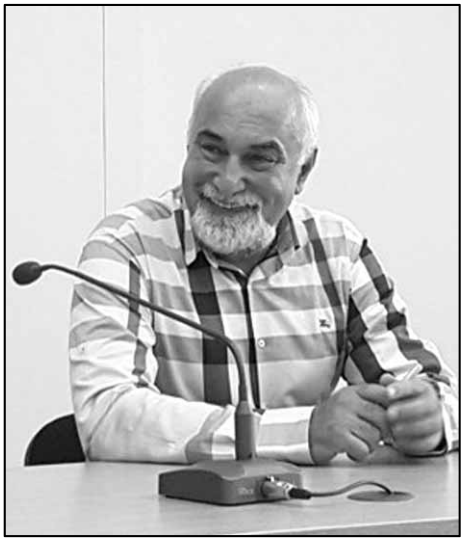
– În toamna asta va apărea o antologie de poezie care preia din cărțile mele acele poezii care vorbesc despre destinul generației mele. Am terminat și un mic roman (adică până la trei sute de pagini) care sper să apară anul viitor la Polirom. Scriu pentru mine. Și pentru cititori. Pentru care cititori? Pentru cititor, ca ideogramă. Ca interlocutor. Apoi, ideograma se va declina la plural.

Dialog realizat de **Olimpiu NUȘFELEAN**

Muzeul D'Orsay – Paris, Franța

Varujan VOSGANIAN

Scrisoarea de luare-aminte

Comparațiile pe care sufletul meu le face sunt cumpătate sau nesăbuite, după smerenia sau trufia care mă bântuie, dar în orice caz sofisticate. Ba uneori prea grăbite să țină echilibrul, țopăie într-un picior și atunci le numesc metafore. Trupul meu nu poate simți în metafore, el are nevoie de primul element al comparației, fără de care nu poate evalua. Chiar și atunci, pentru că trupul meu, care e cel de-al doilea element al comparației, îmi e adesea necunoscut, comparațiile sunt defectuoase, egalitățile se înlocuiesc de inegalități sau invers.

De pildă, corpul meu, cu a cărui temperatură sunt obișnuit, nu-mi transmite nici stări de frig, nici de cald într-un ambient convenabil. Totuși, când îl cufund într-o apă de aceeași temperatură, treizeci și șapte de grade, apa mi se pare mai caldă. Comparațiile sunt sucite și în ce privește trecerea timpului. Oamenii de vârsta mea mi se par mai bătrâni decât mine. Îl privesc pe colegul meu de studenție, ne-am întâlnit într-o librărie, eram singurii clienți și, probabil, printre puținii care aveau să cumpere în ziua aceea vreo carte. Nu l-am recunoscut din prima, se aplecase din umeri, albul ochilor căpătase culoarea gălbenușului de ou, brăzdat de irizații sângerii, pielea, agățată de pometii ascuțiți, avea o paloare pământie, rău prevestitoare, degetele pe care le agita în fața privirilor mele tremurau, hainele erau largi pe trupul împuținat. L-am recunoscut abia când a început să-mi vorbească, limba îi rămăsese scurtă, căutând, fără s-o atingă, strungăreața dintre dinți, era peltic și, în plus, îl rostea pe s de parcă ar fi avut un fluier în gură. Ne-am mutat vizavi, la o cafea, părea că are ceva să-mi spună, făcea parte din categoria celor care, când te întâlnesc, au mereu ceva de zis, nutrind convingerea că pentru cei din jur nu există nimic mai important decât să-i asculte. S-a aplecat peste masă, ținându-și ceașca de cafea cu amândouă mâinile, Povestea lui gângavă și sâsâită era, însă, ca un tăiș de cuțit. N-aș fi vrut să-l cred, anumite detalii mi-au dat totuși de gândit.

Ceea ce îmi povestea era o istorie veche, din vremea studenției. Nu avea în ea nimic nostalgic, micile petreceri cu vermut și creveți vietnamezi, unsuroși, crocanți și cu gust de carton, cantina studențească în care se traficau cartelele, biblioteca franceză unde mergeam, privind cu umerii strânși, de o parte și de cealaltă a Bulevardului Dacia, ferindu-ne de priviri iscoditoare, Soljenițîn în limba franceză, multiplicat, pe ascuns, la copiator, în copii ferfenițite, date din mână în mână, blugi cumpărați din bursele adunate o jumătate de an, cafeaua la care ne scotoceam prin buzunare pentru a o plăti pe din câți eram, luxul de a fi așa de săraci și neverosimil de tineri. Povestea pe care mi-o spunea prietenul meu nu se putea spune decât așa cum o rostea el, amintind de timpuri peltice și șuierătoare.

Atelier literar

Anul de studiu universitar era organizat în serii, iar seriile în grupe. În seria noastră, ca

în toate seriile studențești, fiecare grupă avea supravegherea ei și, în consecință, turnătorii ei. Prietenul meu era convins de asta.

– Poate să fie doar o bănuială, i-am spus. Câte sute, câte mii de turnători să fi fost pentru toate universitățile din țară?

– Poate zeci de mii, cine știe, mi-a șuierat el, aproape că turnătorii ajunseseră să se toarne unii pe alții.

Colegul meu, nu-i pomenim numele, n-are rost, a întrat întâmplător în povestea noastră și doar pentru a-mi prilejui o meditație despre cât de departe e lumea în care am trăit de cea a tinereții lui Mignon. Am fost o generația blestemată, ca arsă cu fierul roșu, zicem că am scăpat, trăim în postcomunism, dar facem ce facem și ne întoarcem acolo, precum câinele care, chiar și slobozit, aleargă ce-aleargă și se întoarce în locul unde lanțul fusese priponit. Comunismul sau ce-o fi fost el s-a dovedit boală necruțătoare, se lua la simpla atingere și singurul leac, în timp ce-l trăiam, era amăgirea spre o lume mai bună, căreia îi urma dezamăgirea de după. Am fost o generație mahmură după o beție lungă. Credeam c-am scăpat și, când colo, cortina se dădea la o parte și actorii se închinau spre public în ovații sacadate și panouri colorate ridicate la comandă, semn că spectacolul nu se terminase. Poate că și el, colegul meu, încercase o altfel de viață; credeam, fiecare dintre noi, că am reușit să ne lepădăm, dar iată-ne împreună după atâta vreme și idealul lepădării s-a dovedit iluzoriu, lepădare vine din latinescul lapidare, nu mai există condamnați și executanți, aruncăm cu piatra unii într-alții, o lapidare colectivă, scapă cine lovește mai repede, mai tare și mai pe nedrept. Așa că, iată-ne după atâta vreme, în loc să vorbim despre cum suntem, vorbim despre cum a fost.

Colegul meu ridicase deja piatra.

– Știi cine turna la noi? mi-a șoptit stins, ca fluierul proptit între buzele ultimei suflări ale unui muribund.

Privea într-o parte și alta, de parcă urechi străine pluteau în văzduh și curgeau pe tencuieli ca în picturile lui Dali. N-aș fi vrut să știu, dacă ar fi trebuit să răspund cu da sau nu la întrebarea asta, aș fi răspuns nu, cu condiția să nu fiu întrebat de ce. Dar colegul meu n-a așteptat răspunsul, presupunea că ard de nerăbdare să aflu:

– Valerian, a adăugat, aproape silabisind, apăsat pe fiecare silabă, ca o sentință, era mai simplu, numele era alcătuit din litere care nu-i ridicau nicio problemă la pronunție.

Am rămas năuc, el a interpretat greșit stupoarea mea:

– Valerian, nu-l știi, ăla deșirat, cu nasul pe sus, nu-i ajungeai cu prăjina... Care se ținea cu fandosita aia de Izabela...

Fandosită, da, pentru toți bărbații care o râvneau și ea le întorcea spatele, iubirea ei pentru Valerian le venea înapoi ca o tiflă. Dar nu asta era tema.

– Nu pot să cred, am bâiguit. Cine ți-a zis?

– De ce, trebuia să-mi zică cineva? Am văzut cu ochii mei, dacă vrei să te convingi, cere-ți și tu dosarul de la Securitate.

– Nu cred că am avut vreun dosar la Securitate, am spus, nu foarte convingător. Ce treabă aveam eu cu Securitatea?

El a râs, nu se jena să-și arate gingiile vinețiii și cioturile negre ale dinților.

– Tu n-aveai nicio treabă, dar Securitatea avea. Hai să facem o socoteală. Certificat de naștere aveai? Certificat de botez, mai rău. Aveai buletin? Atunci aveai și dosar la Securitate. Tu ziceai că ești cine știai că ești. Acolo erai cine nu știai că ești, ceea ce credeau alții că ești și te pomenești că ei știau mai bine ca tine. Ce credeai tu despre tine nu interesa pe nimeni, ce credeau alții despre tine, aia, da! Ce se proiecta din tine, umbra ta, eram un popor de umbre, ele trăiau în locul nostru. Și când se făcea întuneric, toate umbrele se adunau într-una singură, care apăsa pe grumazul nostru.

– Ce-are asta cu... am încercat eu.

– Ții minte scrisoare aia pe care am scris-o ălora de la Sindicatul studenților polonezi „Solidaritatea”, o mai știi?

– Vag, a fost o nebunie, nici nu știu dacă le-a ajuns vreodată, dacă ăia care trebuiau să le-o ducă au mai plecat în excursia aia, oricum nu ne-a răspuns nimeni.

– Vag? a hohotit el. Vag?

A scos din buzunar, încurcându-se în clapele soioase ale gecii, o coală de hârtie împăturită pe care a netezit-o pe masă.

– Uite-o, dacă ți-e dor s-o recitești. O mai trimitem o dată, poate ne răspunde cineva, studenții de-atunci or fi niște boșorogi ca noi, dacă nu s-au îmbogățit între timp, au mai mult timp să răspundă.

– De unde o ai? am întrebat întorcând foaia spre mine și citind cu privirile împăienjenite.

– A venit vremea să-mi fac bilanțul, mi-a oferit un fel de răspuns și a ciocănit cu arătătorul pe piept, în dreptul inimii. Ceasornicul, bătrâne. A început să mă lase bateria. Încep să mă gândesc la ce iau cu mine și la ce las în urmă.

A băut o înghițitură, apoi a meșterit la un pachet minuscul din care a scos o țigară electronică, zâmbind vag rușinat de tentația paliativă. M-am abținut să le scot pe ale mele, cele adevărate, să nu-i sporesc rușinea. A mai sorbit din cafea, a tras un fum, de parcă voia să tragă de timp, era la interogatoriu, pe cale să-și recunoască vina.

– Scrisoarea asta pe care noi o credeam ajunsă în Polonia era fotografiată și pusă în dosarul meu. Am copiat-o și poftim, uită-te la ea, o să ți-o amintești rând cu rând, când ai s-o citești. Mai ții minte cine trebuia s-o ducă?

– Valerian, am spus, cu glas stins.

– Voilà! a exclamat colegul meu.

– Poate că n-a fost așa, poate că a fost o greșeală, am încercat eu.

Nu s-a lăsat convins.

– Totul a fost o greșeală pe vremea aia. Dintr-o greșeală în alta. Și noi, care trebuia să iertăm greșiților noștri... Pe urmă, tot el: Crezi că eu nu m-am gândit? Toate amintirile noastre din studenție, pozele din care Valerian zâmbește și care acum mi se pare că rânjește, toate asta s-au dus dracului. Parcă a venit cineva și mi-a furat tinerețea, mă rog, ce mai rămăsese din ea. Știu, bătrâne, ce vrei să zici. Dintre noi, tu l-ai iubit cel mai mult. Dar crede-mă că știu ce spun. Toți anii ăia, știi că eram cel mai mare chiulangiu, am învățat după cursurile lui Valerian, colorate de Izabela. Știu fiecare codiță, fiecare virgulă din scrisul lui. Și dacă n-ar fi decât asta, dar mai sunt vreo zece povești scrise de mâna lui pe care le-am păstrat pentru când avea să ajungă scriitor mare. A ajuns, dar eu tot le-am păstrat. Știi care-i necazul? Sunt care mai de care mai adevărate, toate literele din scrisoarea asta.

Vorbise prea mult, a început să tușească, o tuse uscată, de parcă ar fi călcat cu talpa bocancului pe crengi rupte. Și după ce s-a potolit:

– Mai știi în desenul ăla animat cu Pinocchio, cum băteau ceasornicele în atelierul bătrânului Geppetto? Ce să zic, ceasornicele bat ce bat, bătrânul Geppetto nu mai e, să le întoarcă.

– Mai știe cineva? am întrebat, temător.

A clătinat din cap:

– Cui îi pasă? a întrebat, ca un fel de răspuns. Eram opt, gașca noastră. Doi au murit, doi s-au cărat după revoluție, ne-au lăsat pe noi să tropăim pe la mitingurile Alianței Civice. Am mai rămas noi patru, noi doi, Izabela și Valerian.

– Și lui?

– Lui ce să-i mai zic, că ce știe el știu acuma și eu. Doar să-i zic că știu că știe, așa, de-al dracului! Dar dacă ți-am zis ție, eu m-am descărcat, ca la spovedanie, chit că nu-i păcatul meu. Nu mai e treaba mea, dacă e de zis, zi-i tu. Nu mi-era destul câte le am, mai țineam în piept și durerea asta. Na-ți-o ție, descurcă-te tu cu ea!

Ne-am terminat cafelele în tăcere, până la ultima sorbitură, cafelele nu mai aveau zaț, ca pe vremuri, urmele se ștergeau mai ușor, simțeam că ar mai fi ceva de spus, dar nu știam ce. A zâmbit trist la plecare, trăsăturile îi erau și mai căzute, pielea încrețită ca pe gâtul unei țestoase bătrâne:

– Ne mai vedem, mi-a spus, dacă nu aici, măcar dincolo. Ce chestie, purtam plete, fluturam pantaloni evazați, ne ziceam unul altuia bătrâne ca pe niște porecle. Acum chiar suntem, ăsta e chiar numele nostru, măcar asta ne-a ieșit...

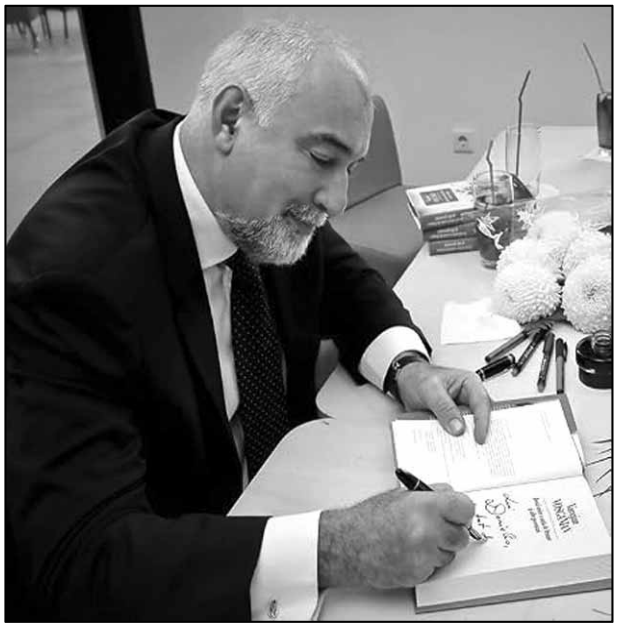
Mi-a strâns mâna, oarecum complice, și s-a îndepărtat, cu un mers dezarticulat, de moroi. Scrisoarea trimisă studenților polonezi a lăsat-o ghemotoc în palma mea.

(Fragment din romanul *Mignon*, căruia până acum i-am fost singurul cititor.)

Varujan VOSGANIAN
(note biobibliografice)

Informații personale:
Data și locul nașterii: 25 iulie 1958, Craiova, România.
Cetățenia: română.
Stare civilă: căsătorit, o fiică.

Pregătire profesională:
Academia de Studii Economice, București, Facultatea de Comerț, 1982,
Universitatea București, Facultatea de Matematică, 1991,
Doctor în Economie, Academia de Studii Economice, București, 1998.

Activitate publică:
Președintele Uniunii Armenilor din România (1990 –),
Membru al Consiliului Provizoriu de Uniune Națională (1990),
Senator, Parlamentul României (1996-2000, 2004-2016),
Deputat, Parlamentul României (1990-1996, 2016-2020),
Membru al Delegației Parlamentului României la Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei (APCE) (Decembrie 2004-2007, 2012),
Ministru al economiei și comerțului (2006-2007),
Ministru al economiei și finanțelor (2007-2008),
Ministru al economiei și comerțului (2012-2013),
Prim-vicepreședintele Uniunii Scriitorilor din România (2005-2024),
Președinte al Uniunii Scriitorilor din România (2024-).

Activitate literară:

Premii literare:
Premiul „Cea mai buna proză a anului” pentru volumul *Statuia Comandorului*, Uniunea Scriitorilor București (1994),
Premiul internațional de poezie „Nichita Stănescu”, Chișinău (aprilie 2006),
Premiul „Cartea anului 2009” pentru romanul *Cartea șoaptelor* acordat de revista *România literară* (2009),
Premiul „Cea mai bună proză a anului”, revista *Convorbiri Literare* (2009),
Premiul „Ion Creangă” al Academiei Române (2009),
Premiul „Cea mai bună proză a anului” pentru romanul *Cartea șoaptelor*, revista literară *Viața Românească* (2010),
Premiul „Cea mai bună proză a anului” și „Premiul cititorilor” pentru romanul *Cartea șoaptelor*, revista *Observatorul cultural* (2010),

Premiul „Cea mai bună proză a anului” pentru romanul *Cartea șoaptelor*, revista literară *Argeș* (2010),
Trofeul „Mihail Sebastian” pentru romanul *Cartea șoaptelor* și Premiul „Tristan Tzara” pentru poezie, conferit de revista multiculturală *Niram Art* în colaborare cu ICR Madrid (2010),
Marele Premiu ANGELUS, Premiul Cititorilor „Natalia Gorbanevskaia” și Premiul pentru „Cea Mai Bună Traducere”, în cadrul Galei Premiului Literar al Europei Centrale ANGELUS (2016).

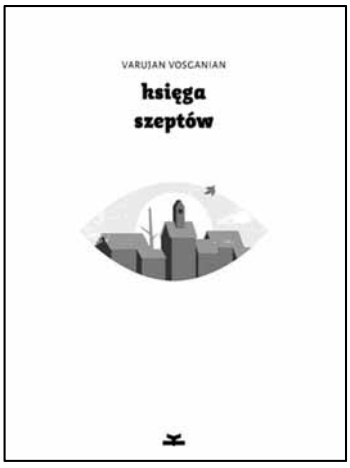
Alte distincții:

Premiul de Excelență pentru contribuția la dezvoltarea Pieței de Capital din România, Bursa de Valori București (2005, 2009, 2013),
Premiul Academiei Române pentru contribuția la dezvoltarea științei și culturii românești (2006),
Doctor Honoris Causa al Universității „Vasile Goldiș” din Arad (2006),
Medalia de aur pentru cultură, oferită de Guvernul Armeniei (2006, 2013),
Ordinul „Nerses Shnorhali”, oferit de Catolicosul Bisericii Apostolice Armene (2006),
„Ordine della Solidarieta Italiana”, din partea Președintelui Republicii Italiene, Giorgio Napolitano (2008),
Ordinul „Cavalerul cilician”, oferit de Catolicosatul Marii Case de Cilicia (2008),
„Crucea Sfântului Andrei”, oferită de Patriarhia Română (2008),
Medalia „Movses Khorenatsi”, oferită de Președintele Armeniei, Serj Sargsyan (2011),
Medalia „William Saroyan”, oferită de Guvernul Armeniei (2012),
Membru al Academiei Europene pentru Știință și Artă (2022).

Cărți de beletristică:

Șamanul Albastru, poezii, București, Editura Ararat, 1994,
Statuia Comandorului, nuvele, București, Editura Ararat,1994, Polirom, 2018,
Ochiul alb al reginei, București, Editura Cartea Românească, 2001,
Iisus cu o mie de brațe, poezii, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2004,
Cartea șoaptelor, roman, Editura Polirom, Iași, 2009,
Jocul celor o sută de frunze și alte povestiri, Editura Polirom, Iași, 2013, 2024,
Cartea poemelor mele nescrise, poezii, Editura Cartea Românească, 2015,
Copiii războiului, roman, Editura Polirom, 2016,
Ei spun că mă cheamă Varujan, poezii, Editura Art, 2019,
Patimile după Gödel, roman, Polirom, 2020,
Povestiri despre oameni obișnuiți, povestiri, Polirom, 2022,
Neîndemânatic de viu, poezii, Editura Art, 2023,
Dublu autoportret, roman, Editura Polirom, 2024,
Elogiu alor mei, antologie, Editura Ararat, 2024,
150 de Proeme, Editura Junimea, 2025.

Cărțile traduse în alte limbi:

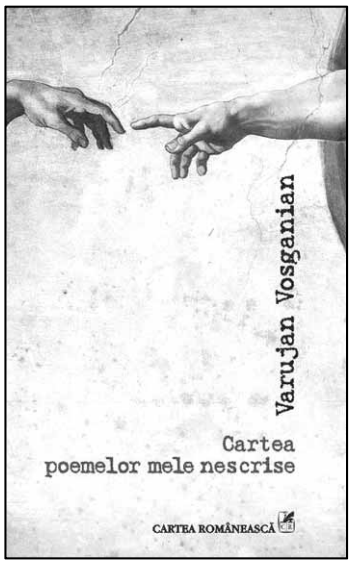
A kék sámán, Editura AB – ART (2009), antologie de poeme, traducerea în limba **maghiară** a titlului „Șamanul Albastru”, trad. Balasz F. Attila,

Auf unsere Spuren, poezii, Dionysos Boppard, antologie în limba **germană**, traducere de Christian Schenk,

Méditation sur les coeurs jumeaux, ediție bilingvă, traducere de Jean Poncet, editura Junimea, 2025,

El libro de los susurros, Editura Pre – Textos (2010), traducere de Joaquin Garrigos în limba **spaniolă** a romanului „Cartea șoaptelor”,

Il libro dei sussurri, Editura Kellerdi Rovereto Trento (2011), traducere de Anita Natascia Bernacchia în limba **italiană** a romanului „Cartea șoaptelor”,

Șșukneri Matian, Editura Uniunii Scriitorilor din Armenia (2012), traducere de Sergiu Selian în limba **armeană** a romanului „Cartea șoaptelor”,

Sefer Halehishot, Editura Hakibbutz Hameuchad (2012), traducere de Any Shilon în limba **ebraică** a romanului „Cartea șoaptelor”,

Le livre des chuchotements, Editions des Syrtes (2013), traducere de Laure Hinckel și Marily Le Nir în limba **franceză** a romanului „Cartea șoaptelor”,

Viskningarnas bok, Editura 2244 (2013), traducere de Inger Johansson în limba **suedeză** a romanului „Cartea șoaptelor”,

Buch des Flüsterns, Editura Zsolnay Verlag (2013), traducere de Ernest Wichner în limba **germană** a romanului „Cartea șoaptelor”,

Proșepnata kniga, Editura Avangard Print (2013), traducere de Vanina Bojikova în limba **bulgară** a romanului „Cartea șoaptelor”,

Suttogások könyve, Editura Orpheusz (2014), traducere de Zsolt Karácsony în limba **maghiară** a romanului „Cartea șoaptelor”,

Șșukneri Matian, Editura Antares (2014, a II-a ediție), traducere de Sergiu Selian în limba **armeană** a romanului „Cartea șoaptelor”,

Buch des Flüsterns, Editura Büchergilde Gutemberg (2015, a II-a ediție), traducere de Ernest Wichner în limba **germană** a romanului „Cartea șoaptelor”,

Livro dos Sussuros, Ediție digitală (2015), traducere de Dan Caragea în limba **portugheză** a romanului „Cartea șoaptelor”,

Pecipeci name, Editura Ketabe Miamak (2015), traducere de Garoon Sarkisean în limba **persană** a romanului „Cartea șoaptelor”,

Księga szeptów, Editura Książkowe Klimaty (2015), traducere de Joanna Kornaś-Warwas în limba **poloneză** a romanului „Cartea șoaptelor”,

Het Boek der Fluisteringen, Editura Uitgeverit Pegasus (2015), traducere de Jan Willem Bos în limba **olandeză** a romanului „Cartea șoaptelor”,

Kniha šepotů, Editura Havran (2016), traducere de Jarmila Horakova în limba **cehă** a romanului „Cartea șoaptelor”,

Igra na sto lista i drugi razkazi, Editura SONM (2016), traducere de Vanina Bojikova în limba **bulgară** a romanului „Jocul celor o sută de frunze și alte povestiri”,

Das Spiel der hundert Blätter, Editura Zsolnay Verlag (2016), traducere de Ernest Wichner în limba **germană** a romanului „Jocul celor o sută de frunze”,

Hviskingenes bok, Editura Bokvennen (2017), traducere de Steinar Lone în limba **norvegiană** a romanului „Cartea șoaptelor”,

Knjiga šapata, Editura Sandorf (2017), traducere de Ana Brnardic Oproiu și Adrian Oproiu în limba **croată** a romanului „Cartea șoaptelor”,

The Book of Whispers, Editura Yale University Press (2017), traducere de Alistair Ian Blyth în limba **engleză** a romanului „Cartea șoaptelor”,

Knjiga Sapata, Editura Laguna Belgrad (2018) traducere de Daniela Popov Jovanovici în limba **engleză** a romanului „Cartea șoaptelor”,

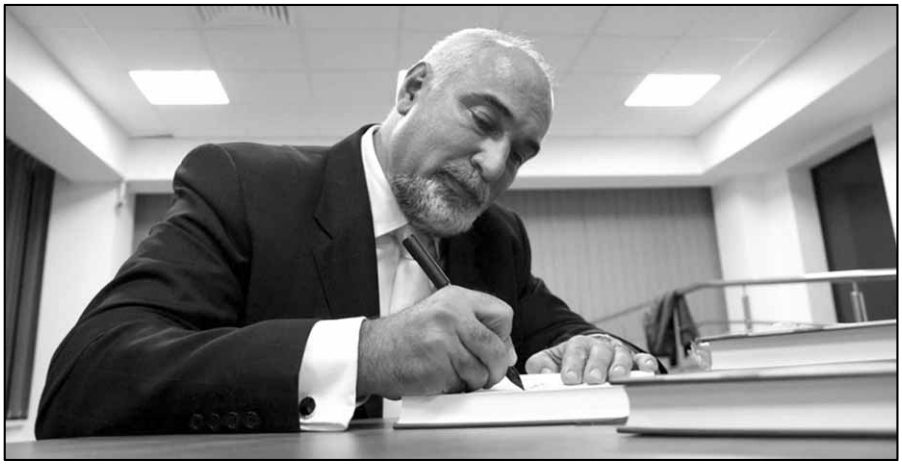
Deţata na Voinata, Editura Paradox, Sofia (2019), traducere de Vanina Bojikova în limba **bulgară** a romanului „Copiii războiului”,
Het spel van der holderd blateren, Editura Uitgeverit Pegasus, traducere de Jan Willem Bos în limba **neerlandeză** a romanului „Jocul celor o sută de frunze” (2022),
Le chaman bleu, Editura La Traductière, versuri, antologie tradusă de Linda Maria Baros în limba **franceză**,
Strasti po Gyodel, Editura Paradox, traducere de Vanina Bojikova în limba **bulgară** a volumului *Patimile după Gödel*, (2025).

Cărți pe teme politice:
Dialog cu Varujan Vosganian, referent: Diana Coriciuc, editura Dacia, Cluj-Napoca, 2000,
Dreapta Românească. Tradiție și Modernitate, editura Nemira, București, 2001.

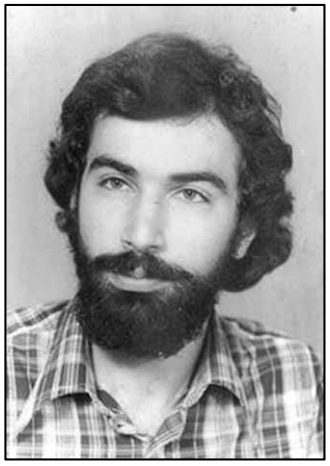
Cărți cu tematică economică:
Contradicțiile tranziției la o economie de piață, editura Expert, București, colecția „Economia României”, 1994,
Jurnalul de front – articole economice, editura Staff, București 1994,
Reforma piețelor financiare, editura Polirom, 1999.

Muzeul Reina Sofia – Madrid, Spania

Varujan Vosganian – sesiune de autografe.

La 20 de ani – portretul artistului la tinerețe.

Votând Constituția din 1991.

Cu Nicolae Manolescu, o dovadă că se simțeau bine împreună.

Foto-album Varujan Vosganian

La patru ani, descoperind lumea.

În 2016, la primirea Premiului de literatură al Europei Centrale Angelus, Wroclaw.

Originalitatea și dimensiunea unui mod poetic – George Coșbuc

Marin IANCU

Acum 166 de ani, la 20 septembrie se naște George Coșbuc, în satul Hordou, azi George Coșbuc, din nordul Ardealului, județul Bistrița-Năsăud, al optulea copil al preotului Sebastian și al preotesei Maria, născută Avacum, din satul Hordou, familie veche, cu multe generații de preoți pe linie paternă. Coșbuc face parte dintr-o veche familie de țărani iobagi, stabiliți în ținuturi îndelung frământate de istorie. Exponent al unei colectivități autentice, Coșbuc e un produs al acelor condiții istorice în care au trăit antecesorii săi, țăranii năsăudeni, de la care poetul va împrumuta vitejia și dârzenia, liniștea, siguranța, puterea și hotărârea acelor buni gospodari străjuitori. **(M.I.)**

1. Poezia erosului rural și a naturii. În idilă, Coșbuc realizează o monografie a erosului, cu note șăgalnice, pe un ton de joacă, dar și cu incantațiile specifice solemnității. În acest caz, este îndreptățită afirmația lui Șerban Cioculescu: „Nici Eminescu nu contează atât prin ideile lui filosofice, care sunt împrumutate și neagă voința de a trăi, cât prin magia forțelor vitale: iubirea și natura, simțite cu intensitate și de către Coșbuc, chiar dacă poetul a obiectivat-o pe cea dintâi, privind-o exclusiv în tânăra pereche năsăudeană.” Idila coșbuciană are puncte comune cu poezia noastră populară, petrecându-se într-un cadru natural plin de lumină și de viață, remarcabilă prin urmărirea naturii umane, a comportamentului de speță. Dragostea este înfățișată monografic de la primele înmuguriri ale ei la fata tânără din *La oglindă*, trecând prin jocurile sublimate din *Spinul* și *Scara* până la spectacolul nupțial din *Nunta Zamfirei*. Eroii idilei sunt figuri, ca și Florica din *Zburătorul* lui Heliade Rădulescu, fata este în fața primelor manifestări ale instinctului erotic, care-i creează o stare de confuzie și de mister: „Iată-mă! Tot eu, cea veche!/ Ochii: hai, ce mai pereche!/ Și ce cap frumos răsare!/ Nu-i al meu? Al meu e oare?/ Dar al cui? Și, la ureche,/ Uite-o floare.” Nimic metafizic în idilă, fiindcă gesturile și limbajul perechii fac parte din sfera cotidianului, a terestrității, a firescului uman. Realizate dramatic, aceste idile iau forma unor „scenete” populare în care gesturile și materialul

lingvistic s-au tras în tipare, dobândind caracter hieratic (*Pe lângă boi)*. Nu este vorba de visuri erotice ca-n poezia eminesciană, fiindcă poetul pune în fața perechii un model tradițional, greu de depășit. Gestul lui este recuperator, nu creator, fiindcă intențiile sunt aceleași ca în opera lui Creangă: respectarea „literei” și spiritului popular. Orele iubirii bat în ritmul biologic al perechii populare la adolescență și orice încercare de neîncadrare în legile firii aduce necazuri: „Așa cum e săracă ea,/ Aș vrea s-o știu nevasta mea,/ Dar oameni răi din lumea rea/ Îmi tot închid cărarea.” Mânia flăcăului din *Numai una!* este consecința „ieșirii” celorlalți din tradiție, din norma morală populară: „Să-mi cânte lumea câte vrea,/ Mi-e dragă una și-i a mea./ Decât să mă dezbar de ea,/ Mai bine-aprind tot satul!”

George Coșbuc – 160

Din același sentiment se naște și poezia *Dușmancele*. Fata frumoasă, dar săracă are psihologia superiorității morale: „Dar poate da ea bobi cu sita!/ O fierbe ciuda pe urâta/ Că-s mai frumoasă decât ea,/ Și-atâta!/ Să aibă Leana-n frunte stea/ Nu-i partea ei ce-i partea mea!” Dragostea se face din gesturi ludice, de mare ingenuitate, instinctul sănătos coexistând cu frăgezimea gesturilor: „– Vrei plată? Uite, ai trei fragi,/ Și din cosiță-ți dau bujorii...”/ – ”Și toată frunza de pe fagi!/ De dor de fragi să plâng feciorii?/ De flori dă-mi ochii tăi cei dragi/ Și pentru fragi dă-mi obrăjorii!” (*Spinul*)

În disperare, fata își strigă necazul fără reținere, strigându-și focul de la inimă: „Nu te-ai priceput!/ Am fost rea și n-aș fi vrut/ Să te las, ca altă fată,/ Să mă strângi tu sărutată?/ Dar m-ai întrebat vrodată?/ Mă-nvingea să te sărut/ Eu pe tine! Pe-ntrecut/ Chip cătam cu viclenie/ Să te fac să-ntrebi, și mie/ Mi-a fost luni întregi mânie,/ Că tu nu te-ai priceput.” (*Nu te-ai priceput*) Este în idilă o viziune realist-populară despre dragoste, văzută, natural, ca un „epicentru al cosmosului rural” (Octav Șuluțiu), în sensul realizării unei monografii a sentimentului, realizată nu prin însumare, ci prin reprezentare. Cele mai multe idile se desfășoară monologic, dar cu intervenții pline de ingenuitate ale partenerului. De obicei, amânarea sărutului sau păcăleala nu provoacă tragedii, ci o supărare superficială, mai mult de efect. Multe poezii refac procesele tipice ale erosului rustic, impresionând prin materialul psihologic și concretețea gesturilor: „Pe umeri pletele-i curg râu/ Mlădie ca un spic de grâu,/ Cu șorțul negru prins în brâu,/ O pierd din ochi de dragă.” Peste tot, naturalețea gestului și a vorbirii înseamnă totul într-o „poezie teatrală”: „Ea vine de la moară;/ Și jos în ulicioară/ Punându-și sacul, iacă/ Nu-l poate ridica./ – Ți-l duc eu!” – «Cum?» – «Pe plată!». Iar ea, cuminte fată,/ Se și-nvoiește-ndată – De ce-ar și zice ba?/ Eu plec cu sacu-n spate./ La calea jumătate/ Cer plata, trei săruturi./ Dar uite felul ei:/ Stă-n drum și se socoate,/ Și-mi spune câte-toate,/ Că-s scump, că ea nu poate,/ Că prea sunt multe trei!” (*Rea de plată*) Un monolog plin de candoare, pe un ton de o viclenie șăgalnică, de hârjoană, poezia instituie o stare de bună voie: „Tu să fi-nceput iubitul,/ Că-i făceam eu isprăvitul/ Tu cu pâinea și cuțitul/ Mori flămând, nepriceput.” (*Nu te-ai priceput*) În idile, Coșbuc este rapsodul iubirii de la țară cântând sentimentul în tipare ancestrale, fără a se lăsa copleșit de bogăția și varietatea materialului folcloric, eliminând ce i se pare irelevant și păstrând tipicul. Ducând spre construcții „de o virtuozitate extraordinară”, unde „subiectul e aproape indiferent” (Nicolae Iorga), poeziile lui Coșbuc nu oferă nicio speranță celor care-l consideră un simplu versificator și nimic mai mult. Erotica sa nu provoacă migrene, n-are nimic tenebros, ci se desfășoară sub semnul setei de viață și al încrederii în perpetuarea speței. „Alta e natura emoției pe care o încercăm. Emoția, este de părere Dumitru Micu, vine din revelație. În cutare flăcău sau fată descoperim o lume, o umanitate. Lumea sănătoasă, robustă – înfiorata bucurie a descoperirii, a cunoașterii – aceasta e starea lirică. George Coșbuc este creatorul unui lirism revelatoriu”.

Limbajul popular fixat în tipare de-a lungul timpului devine materialul lingvistic al unui poet care creează în poezia erotică un spectacol de o mare naturalețe, cu momente de trezire a naturii, ca în *Faptul zilei*, unde lupta dintre lumină și întuneric se face într-o confruntare în note spectaculare, o „cosmogonie în miniatură”. Imaginile de o rară plasticitate a naturii în mișcare din poezia *În zori* duc spre tablouri cu contururi precise, pregătind versurile de maturitate artistică din poeziile

Vara, „principala capodoperă coșbuciană”, *Seara*, *Vântul* și *După furtună*, printre cele mai lirice din creația poetului, cu bucuria contemplației preschimbată în beatitudine a integrării existenței individuale în viața eternă a naturii. Despovărând textele de regionalismele abundente din poezia de tinerețe, Coșbuc folosește cuvântul popular, de largă circulație, dialogul umoristic și o tonifiantă jovialitate. Rareori și atunci poezia sa este de un inefabil surprinzător, se cântă dragostea nenorocoasă, cu efect tragic.

În *Cântecul fusului*, ne întâmpină cântecul tânguitor, starea de jale, de deznădejde și resemnare, de melancolie apăsătoare, un cântec al iubirii pierdute, poezie de factura eresurilor populare și cu un cadru natural plin de vrajă, cu acele „corespondențe” dintre stările sufletești și descrierile naturale. Într-un moment de descumpănire lăuntrică, fata își blestemă norocul, fiind cuprinsă doar de un dor pustiitor: „Eu mi-am făcut un cântec/ Stând singură-n iatac./ Eu mi-am făcut un cântec/ Și n-aș fi vrut să-l fac./ Dar fusul e de vină/ Că se-nvârtea mereu,/ Și ce-mi cânta-nainte/ Cântam pe urmă eu.” Depănarea firului de pe fus este „spunerea” poveștii de dragoste-credință străveche. Spre deosebire de „idilele” anecdotice în care gesturile dezvăluie o întreagă mentalitate populară, această poezie are o „atmosferă”, elementele naturale asociindu-și „vocea” fetei care-și exprimă durerea: „Și-am mers pe malul apei,/ În valuri să-mi îngrop/ Și cântecul, și-amarul./ Dar a-nceput un plop/ Să cânte, și toți plopii/ Cântau duios în vânt,/ Și m-am trezit deodată/ Că plâng și eu și cânt.” Fără îndoială că mișcările etnografice și sufletești sunt „sempiterne”, cum spunea G. Călinescu, dar de această dată lirismul biruie gestica „personajului”, dramaticul. Același lucru se poate spune și despre poezia *Fata morarului* în care fiorul iubirii răpuse înăbușă „teatralul” din celelalte idile coșbuciene. În poezie, descrierea cadrului natural creează atmosfera, obsesia demențială a plopilor prevestind sentimentul apăsător al deznădejdii trăit cu mare intensitate și, în prezența simbolurilor morții, ducând spre hotărâri tragice. În aceste contexte, metrica versurilor sugerează un sentiment apăsător, o dragoste fără noroc: „Sub plopii rari apele sună/ Și plopii rari vâjâie-n vânt./ Iar roata se-nvârte nebună!/ Eu stau la covată și cânt,/ Dar singură nu știu ce cânt,/ Și-n ochii mei lacrimi s-adună.// Așa-i de-ntuneric afară!/ Din cer un iad până-n pământ./ Eu cânt tot un cântec d-aseară/ Și-așa mi-e de silă să-l cânt,/ Eu tremur și n-aș vrea să-l cânt,/ Și-l tac, dar nevrând îl cânt iară!” Trimițând la influența creației populare asupra acestei poezii, Adrian Fochi afirmă: „Poemul *Fata morarului* reprezintă în această privință, culminația lirică a durerii fetei părăsite care, în disperarea ei, având impresia că însăși lumea se învârte cu ea, la fel cum se învârte roata morii, ar dori să se poată arunca sub roată, spre a scăpa de rușine”. Frânturile de ritm și repetițiile exprese, reîntoarcerea, poate involuntară, la anumite scene magice ale unui timp mitic dau poeziei un iz de arhaitate.” „O, macină grâul mai bine,/ Și-nvârtă-te, roată, mereu!/ Că lumea se-nvârte cu mine,/ Și vreu, și eu nu știu ce vreu!/ Ba lasă, că știu eu ce vreu:/ Aș vrea să fiu, roată, supt tine!”

George Coșbuc creează idila în ordine clasică, evidențiind natura robustă a sentimentului. Chiar în poeziile iubirii neîmpărtășite (*Cântecul fusului*; *Fata morarului*), fata are tăria să-și spună durerea, fără să se închidă în sine. În peisajul moral, cum spune Vladimir Streinu când vorbește despre idilă, „întregul erotism coșbucian, ca un just complement al

peisajului în care se desfășoară, are acest farmec de elementaritate”. Este evocată inocența în iubire a unor firi naturale, nedevastate încă de elementele civilizației urbane. O idilă este *și Numai una,* poezia în care, născuind la fericire prin dragoste, flăcăul își strigă și-și exteriorizează, prin reacții fiziologice, durerea că nu-i înțeles de părinți și de tot satul în dragostea lui. Scrisă la persoana I, poezia are rol de reprezentativitate, dezvăluind lirismul obiectiv al poetului. Poezia începe cu un portret al fetei iubite, văzută ca o „icoană” precum Zamfira din cunoscutul poem: „Pe umeri pletele-i curg râu –/ Mlădie

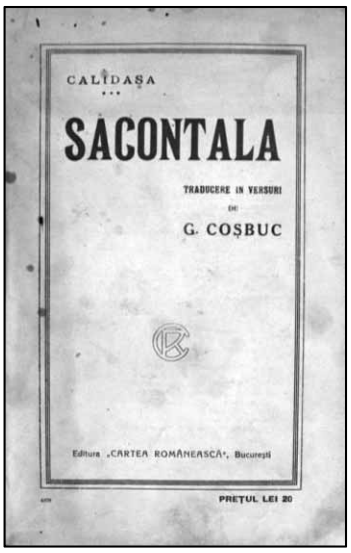

ca un spic de grâu,/ Cu șorțul negru prins în brâu,/ O pierd din ochi de dragă.” Notațiile etnografice realiste, comparațiile de ordin naturist creează un portret ideal al fetei de la țară. Flăcăul are orgoliul nemăsurat al posesiunii, evocat prin reacții sufletești aprinse: „Și când o văd îngălbenesc;/ Și când n-o văd, mă-mbolnăvesc,/ Iar când merg alții de-o pețesc,/ Vin popi de mă dezleagă.” Problema conflictului e aceeași ca în *Dușmancele*. Flăcăul iubește fata săracă, dar părinții și rudele îi impun pe cea urâtă, dar bogată. Acesta este și pretextul pentru că în realitate impresionează aici puterea poetului de a obiectiva gesturile și limbajul, de a sublima, în ordine populară, faptul iubirii: „La vorbă-n drum, trei ceasuri trec –/ Ea pleacă, eu mă fac că plec,/ Dar stau acolo și-o petrec/ Cu ochii cât e zarea.” În *Numai una,* neliniștile sunt cumințI, fără izbucnirea violentă a pasiunii din *Recrutul,* mai mult „o joacă” a privirilor, comportamentală. „Conflictul” dintre flăcău și familie sunt reprezentative pentru atmosfera satului: „Și câte vorbe-mi aud eu!/ Toți frații mă vorbesc de rău,/ Și tata-i supărat mereu,/ Iar mama la icoane/ Mătănii bate, ține post...” Caracteristic idilei este dramaticul creat prin inserția dialogului care dă oralitate stilului: „Mă blestemă: – «De n-ai fi fost!/ Ești un netot! Ți-e capul prost/ Și-ți faci de cap, Ioane!»” Caracterul monologic al poeziei relevă chinurile dragostei flăcăului care vrea întemeierea căsniciei, trecând peste toate opreliștile: „Îmi fac de cap? Dar las să-mi fac!/ Cu traiul eu să mă-mpac,/ Și eu am să trăiesc sărac,/ Muncind bătut de rele!/ La frați eu nu cer ajutor,/ Că n-am ajuns la mila lor –/ Și fac ce vreau! Și n-am să mor/ De grija sorții mele!” Se simte în poezie un gest de recuperare pe care poetul îl face pentru „a salva” de uitare o umanitate. Acesta își amintește de satul natal din interiorul orașului unde civilizația cea nouă a uitat de vechile mentalități ale unui popor sănătos în concepțiile sale. Gesturile nu sunt instinctuale, ci „căutate”, fiindcă eul-subiect urmărește încadrarea într-o anumită spiritualitate și-ntr-un comportament străvechi. Multe gesturi, în implicațiile lor, au ceva de ritual, de sărbătoare, așa încât idilele, în diverse cazuri, sunt adevărate feerii sub lumina tare a soarelui, sănătoasă și purificatoare. „Necazul” flăcăului se desfășoară și se exprimă ritualic, deci, după un scenariu bine cunoscut. „Ruptura” dintre flăcău și părinți amplifică și mai mult credința într-o mentalitate sănătoasă, supraindividuală. Este urmărită în idilă o anecdotică, deseori, cu poantă din care se extrage „morala”. Poetul urmărește să recupereze o sensibilitate și o moralitate, integrându-se spiritual în ele. Este poziția poetului clasic care urmează modelul, dând senzația că nu creează, ci redescoperă.

2. George Coșbuc – versificatorul. Poet cu un deosebit simț pentru poezie, un original tălmăcitor al unor celebre opere (*Odiseea* lui Homer, *Eneida* și *Georgicele* lui Vergiliu, *Sacontala* lui Kalidasa, *Divina Comedia* a lui

Dante), Coșbuc este unul din marii noștri versificatori. Poetul a reușit să adapteze în poezia românească ritmuri clasice și neoclasice prin intermediul literaturii germane de după 1848 (Geibel, Heyse) din care poetul a tradus și s-a inspirat. Fiindu-i model, aceștia aveau ei înșiși cultul frumosului, urmărind printre altele, forma îngrijită, melodioasă, ireproșabilă prin aspectul ei prozodic. Ca adânc cunoscător al literaturii universale, și îndeosebi ale celei germane, Coșbuc și-a propus în mare parte cu succes să împământenească un șir de forme de civilizație europeană. Tot așa, strofa coșbuciană, remarcabilă prin fluență și relief, vădește osârdia poetului pentru formă, dând impresia că are cizelări de orfevrier: „Zorile de farmec pline/ Strălucesc în luminiș,/ Zboară mierlele-n tufiș/ Și din codri noaptea vine/ Pe furiș”. „Coșbuc are predilecția arhitectonică a strofei”, spune Octav Șuluțiu, ca, în studiile sale asupra tehnicii versului, Vladimir Streinu să amintească de „excelența versului”, de „modul suveran al versificației”, după cum, mai înainte, Ovid Densusianu vorbea de „un model de limbă românească bine cernută și aleasă”. Revoluția lexicală a lui Coșbuc se întemeiază pe filonul popular, percepându-se însă meșteșugul poetului așa încât Nicolae Iorga vorbește de o „poezie de atelier”. Mai mult decât o influență germană sau maghiară, contează diversitatea registrelor strofice și intențiile artistice ale poetului care încearcă o desprindere de epigonismul eminescian, vlăguit atât în formă cât și în substanță. Coșbuc are conștiința înnoitorului care știe însă că e greu cu o mentalitate înstăpânită. Maniera clasicizantă despre care scria Mircea Scarlat în *Istoria poeziei românești* despre creația lui Coșbuc nu înseamnă numai o privire solară asupra existenței colective, ci și expunerea în tipare a unei expresii artistice populare. Mișcarea sau nemișcarea, contemplația sau efuziunea lirică presupun o anumită angajare a poetului pentru „a prinde” ritmul prielnic exprimării artistice.

Versificația este pusă în slujba ideii evidențiate prin efectele vizuale și, mai ales, auditive. Prin *Nunta Zamfirei* se creează o atmosferă idilic-sărbătorească, dinamică nu neapărat prin imagini, ci prin ritmicitatea versurilor ce asigură transcendență tabloului: „Trei pași la stânga linișor/ Și alți trei pași la dreapta lor;/ Se prind de mâini și se desprind,/ S-adună cerc și iar se-ntind,/ Și bat pământul tropotind/ În tact ușor”. „Legănarea” horei este evidențiată și de o lentă mișcare a versurilor care imprimă tabloului o atmosferă de străvechime permanentă. În acest sens, Vladimir Streinu susține că în poezia coșbuciană se găsește „cel mai larg registru acustic în poezia românească”. De aceea, la poetul nostru hiperbolizarea personajelor sau a situației se realizează mai ales prin imagini auditive: „Și zalele-zuruie crunte”; „Prin vișini vântul viu vuia.” Poetul își ordonează versul și strofa în funcție de sonoritate, dar și după o anumită arhitectonică a acestora. În privința versificației nu e vorba de o influență folclorică, ci de o încercare de a transfera prozodia clasică la fondul nostru lingvistic străvechi, ceea ce făcuse și Eminescu mai înainte în câteva poezii celebre.

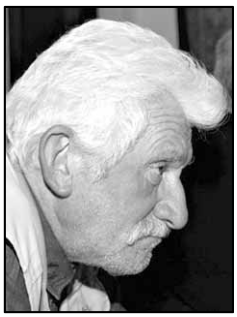

Relieful strofei este dat de învelișul sonor ce instituie o atmosferă solemnă, fie că e pastel sau baladă. Există în cadrul aceleiași poezii o schimbare de tonalitate ce corespunde intențiilor poetului. De la tonul solemn „înalt” al strofei care îl simbolizează pe Mihai (*Pașa Hassan*), se trece, pe nesimțite, la cel ironic în care este înfățișată spaima turcului. Se simte tonul epopeic, al preamăririi faptelor eroice, dar și șăgalnic-ștrengăresc ca în *Țiganiada* lui Ion Budai-

Deleanu. Lexicul popular, dar și cu mulți termeni liturgici, este pus în valoare de simțul acustic al poetului care simte că trebuie să dea o „reprezentație” în acest sens și obține ruperi de ritm neașteptate ce dau o notă „realistă” discursului său liric. Nimic nu pare inventat în ordine artistică, tot lexicul este spus de mult, și totuși apare poezia printr-o încrengătură de acte etno-psihologice. Într-un fel, Coșbuc are la îndemână, ca și Creangă, un lexic preexistent pe care-l pune în valoare în context prin inversiuni sintactice, prin ruperi de ritm, printr-o „joacă” ce impune naturalețea și firescul. În limbajul poetic al lui Coșbuc se găsesc cuvintele *dor, luminiș, noapte, lună, clopot, valurile* (din poezia *Noapte de vară*), dar câtă deosebire de variatele conotații din poezia eminesciană. Căutător de rime insolite, așa cum fusese și Eminescu înaintea sa, rimele de genul celor prezente, de exemplu, în distihurile *Coloana de atac* sau *Costea* evidențiază dexteritatea mânuirii ritmurilor adecvate unei discursivități solemne. Varietatea ritmică, prozodia bogată, fluența rostirii, recuperarea unui lexic străvechi pus în modele clasice relevă „geniul” lingvistic al lui Coșbuc care a impus în versificația românească un stil inimitabil.

Muzeul de Arme (Invalizilor) – Paris, Franța

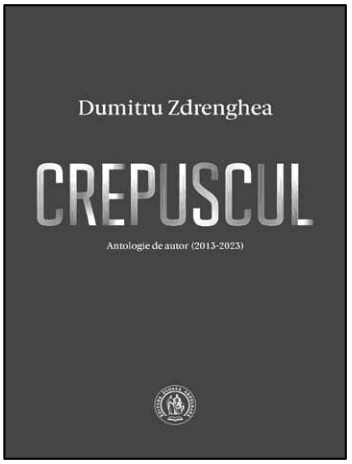

Crepuscul. Cavalerul de onoare

Virgil RAȚIU

Antologia de poezie *Crepuscul* de Dumitru Zdrenghea (Ed. Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2026), selecție alcătuită din 12 volume publicate între 2013-2023, frapează întâi prin eleganța redactării, design și finețea suportului (hârtie, carton) utilizat pentru tipar. Fără îndoială este vorba de un Regal al Poeziei (da, cu majuscule) create și date cititorilor în versuri albe și-n rime de sfârșit de secol XIX, care depășesc condiția logosului liric al epocilor, devenind împărtășirea cu vacarmul vieții viețuite. După parcurgerea scurtei biobibliografii a poetului, altă surpriză o constituie anul debutului liric, 2013, la frumoasa vârstă de 67 de ani, poet ieșit în lumea literelor cu placheta *Eu celălalt*, un dublu autoportret fără oglindă, lansată în ianuarie 2014 la Filiala USR Cluj, titlu care nu ascunde, ci dimpotrivă expune autorul prins într-un anume moment păzit de *ursita*-i jucătoare, prezentându-se într-un autentic trup de cântec, bazat, de trudiri, eroice, deloc emoționat, mai degrabă mirat, și admirând, și surprins de ipostaza pe care a îmbrăcat-o din nu se știe bine care impuls lăuntric, spiritual, și fără rezerve în manifestare. *Eu celălalt* este un „dialog tardiv peste timp, făcut cu prețul dureros al scindării eului” (Mircea Muthu), al întâlnirii cu un foarte cunoscut companion oarecum înstrăinat de vreme. Cu ton liric lipsit de complexe, Dumitru Zdrenghea izbucnește sub luminile privirilor care temporizează contemplația: „Vino spre mine, iubito,/ Îndurerată de boală și timp,/ Mângâie-mi fața,/ Nu-s riduri, ci timpul curgând/ Prin propriul meu trup./ Ce dacă-i atâta noroi în timp și în noi?/ Ce dacă nimic nu mai poate să fie?/ Când gândul e-atât de sălbatic,/ Că lacrimi pot cerne tăcerea./ Dă-mi mâna și vino,/ Să stăm împreună în noapte...” (*Disperare în doi*, p. 27) Și mai: „...Cuvintele tale par ploi/ Ce nu mă mai udă./ Cuvintele tale, stoluri de păsări mari, care se duc departe./ Cuvintele tale, banchize de gheață/ (...),/ țipăt de gazelă ucisă./ Cuvintele tale, săbii...” (*Despărțire*, p. 36).

Robustețea și claritatea elegiac-frapantă a titlurilor volumelor merită devoalate întrucât, în sine, acestea sunt chiar *poezia*, *sunt ceea ce sunt*, ca fior aristotelic de eladă. Divulgă impulsul primar aflat sub regimul reglajului fin cosmic și al complexității uimitoarelor celule poetice revărsate în versuri. Ele declanșează spoturi de lumină harică/harnică în *faceri de valoare*, cu satisfacția lucrului început și invocarea increatului, *imbold primar* căruia încă nimeni nu i-a fixat cu claritate obârșia, substanța, menirea – stimulent pierdut după perdelele numeroaselor distilări din laboratoarele lirice, semnificantele *începutului*. În acele condiții, este firesc să enunțăm împreună cu poetul Ion Mureșan, chemarea cu necesitate a deconspirării liricii lui Dumitru Zdrenghea, a dării de tot în vileag a meșteșugului, arestat atâta vreme și supus șlefuirii cu inima, cu anima inimii sale, exclusiv în folosul propriu. Deconspirarea va împinge recunoașterea metaforelor după vibrații, va dezvălui, rostogolind, izbânzi nesperate, roditoare încrucișări cu fiorduri care contopesc frumusețea înrobitoare, fierbințeala, gheața și deplinătatea măreției actului creator.

În oglinda lecturii

Titlurile celor alte 11 *munci* sunt: *Cioburi de nimic* (2014), *Semne* (2014), *Iubiri* (2014), *Trist peste lume* (2015), *101 fiorduri* (2016), *Întrupări* (2016), *Căderea în adâncuri* (2017), *Trecerea în iarnă* (2018), *Complicata mea viață în pântecul mamei* (2019), *Balada cavalerului fără armură* sau *La crâșma lui Jackie* (2021), *Poeme pentru Doamna Dalloway* (2023); mai precizez că poetul este membru al Uniunii Scriitorilor din România, Filiala Alba-Hunedoara. Ritmul aparițiilor volumelor cuantifică convingerea că poetul a exersat și a scris înainte vreme versuri, poezii, până la prima apariție editorială. Cât privește activitatea „actorului" nostru, consemnează cu „siguranță" wikipedia (dacă avem deschidere spre acest *dicționar* labil), acolo „se furnizează" amănunte biografice și profesionale, aprecieri, comentarii critice și presupuneri diverse cu privire la preocupările autorului, dincolo de profesia sa.

Bântuie în metaforele poetului teama de infinit neliniștitoare și stranie, ca înfigerea unui vârf de stei într-un trup de munte. În majoritatea poeziei universale sunt observate cum scrisul înoată *fluture*, *bras*, *delfin* în cele cruciale momente ale vieții: nașterea, nunta și moartea. La Dumitru Zdrenghea toate acestea sunt asumate cu spirit de biruitor. În creația lui Dumitru Zdrenghea toate acestea simbolizează faptul că nimic din șirul versurilor nu poate fi secat de combustii interioare fără acorduri paremiologice, chiar contractele nescrise cu partea nevăzută a creierului și a inimii, care ard dar nu lasă cenușă, care strigă dar aerul absoarbe privirile însângerate de cuvinte. Aici, fiordurile săpate de valurile anilor pe crestele versurilor nu sunt comparabile cu izbucniri ale liricii ocazionale, raportările nu-și găsesc menirea, calitatea acizilor ribonucleici este întinsă pe zile și nopți organice cu peana lui Orfeu iar Asclepios suflă în rănile care dau freamăt numai mărilor din ochii verzi-violeți ai iubitei. Prometeu, omul, asistă la scene, cântă, plânge, râde și învinge toate „meandrele" semenilor, păsărilor și târâtoarelor. Sondările abisale ale spiritului golesc adâncimile și le expun la vedere, așa cum ai vedea plopii lui Eminescu sau pinii cântați de Ottorino Respighi, de unde și izvorul mai multor balade presărate prin plachetele de versuri ca *nestemate lirice*, cum sunt: *Târziu de viață* (p. 26 din *Eu celălalt*), *Rugăciune 4* (p.162 din *Trecerea în iarnă*), *92* (din *101 fiorduri*, p. 118), *Zăpadă albă* (p. 97 din *Trist peste lume*).

Balada cavalerului fără armură sau *La crâșma lui Jackie* este de fapt o epopee eroică urbană în care serile își consumă rănile, iubirea de foc, moartea, în ritmul dansat al lui *Jack Daniel's* – un fel de Zorba transilvan –, victoriile, rugăciunile, rugina, masca, sabia de cruciat, bufnița, Domnița, tumultul, tropotul de copite, luna rostogolită pe mese, ultima cană, turnirul și macii înfocați, versuri care pot aminti de baladierul Radu Stanca, însă nu e Radu Stanca. Iar din Apex se-aude glas cu ruga stolului de lebede și figurinelor de jad: „Doamne ia-mă în rai!" Și ce rămâne dintre toate promisiunile? Rămâne poezia: „...În galop și tropot de cal,/ Mă așteaptă vieți nesfârșite,/ Mă așteaptă vieți în zadar" (pag. 207).

Cartea înmănunchează numeroase aprecieri critice, care nu sunt deloc encomiastice (laude cuvenite, nu-i așa? declanșate de eveniment: 10 ani de apariții poetice tipărite în opuri). Semnează dintre cei ce sunt și dintre cei care nu mai sunt: Aurel Sasu, Adrian Popescu, Irina Petraș, Vasile Igna, Ion Mureșan, Aurel Pantea, Mircea Muthu, Horia Bădescu.

Închei cu o *aurora*: „Pe tine, iubito, te pierd înspre seară,/ Când nu te mai văd, când sunt orb,/ Când vine vulturul ochii să-mi scoată,/ Când bate din aripi un corb./ Pe mine, iubito, mă pierd înspre seară,/ Prin clipa ce nu mai dorește să vină,/ Prin gândul înalt ce nu se mai naște,/ Prin șirul de morți, spre lumină" (*Pierdere de seară*, p. 145, din *Căderea în adâncuri*, 2017).

Viața ca variantă a nemuririi

Olimpiu NUȘFELEAN

În vreme ce lumea literară – cu creatori și creații – se teme de agresări venite din partea Inteligenței Artificiale, Adrian Alui Gheorghe pune lumea poeziei în relație cu lumea IA, nu ca suprapuneri sau nu mai știu ce situații rezultate dintr-o conlucrare, ci ca alternative existențiale a căror stare conflictuală este menită să ne dezvăluie realitatea în care suntem absorbiți. Omul pășește pe Planeta Internet ca „primul om pe Lună”, cu gesturi confirmate de practica digitală, realizând legături umane fără efort și fără mare implicare emoțională („zeul cel bun ne-a încurajat dând like fiecărui gest mai hotărât”), înregistrând o „dematerializare” pe care poezia a încercat atâta timp să o atingă, dar doar acum „nu mai scriem poezii nici povești nici drame și asta fiindcă/ ne-am decorporalizat cu bună-știință/ ca să ne scufundăm la nesfârșit în aceeași apă/ pe care materialitatea ne-o refuza”. Virtualitatea „artificială” copleșește existența, validată de adevărul final: „virtualitatea, ne este clar acum, anulează/ toate politicile incorecte/ care au făcut prăpăd într-o lume care s-a agățat/ destul de penibil/ cu simțurile de materie/ (…)? Dar adevărul a ieșit la suprafață:/ ah, câtă ură/ a fost promovată de literatură”. Concluzia e, desigur, ludic-ironică, dar ea trimite spre traiul într-o societate dematerializată atroce (în ciuda apetiturilor materialiste cu care se încarcă), pe care, de altfel, orice idealitate s-ar feri să o asume. Lumea – să-i zicem tradițională – a fost eludată de „noua” virtualitate: „Între timp toate zborurile au fost anulate/ nici cocorii, nici rândunelele, nici graurii/ nici papagalii din cușcă nu mai rătăcesc/ spre orizonturi topite definitiv în virtualitate”, învinsă de o liniște îngrijorătoare, amenințată de o „implozie” indusă de o înflorire răsturnată, falsă, mințită. Toate aceste constatări fac parte dintr-o sugestivă punere în temă oferită de chiar poemul *Comunitatea virtuală*, cu care se deschide volumul de poezii *Nu-i mai așteptăm pe barbari* semnat de Adrian Alui Gheorghe și apărut la editura Junimea în 2024.

Cu un cinism satiric (sanogen ca diagnostic), poetul anunță închiderea Galaxiei Gutenberg („Să uităm încet și sigur,/ Să facem un plan de uitat în comun,/ Să-i îngropăm pe cei care au scris cărțile,/ Să-i îngropăm pe cei care le-au citit.” – *Îngroparea cărții*), fie și printr-un gest comercial lamentabil („să fim iertați că am vândut/ îngerilor aripi de hârtie”), într-un efort discutabil de a „fixa vremelnicia/ în eternitate”. Între om/ creator și text se produce o reciprocitate maladivă, de luat în serios: „beteșugurile intime care se transmit de la om la text/ și invers/ să murim fiecare de moartea celuilalt.” – *Această lume nu mai poate fi reformată*. În această lume pândită de virtualizarea absolută („Trăim într-o lume în curs de relativizare” – *Nu-i mai așteptăm pe barbari*), cucerită de ficționalizarea gratuită, fără legătură cu esența existenței („Ne naștem gata povești./ În buna regulă a lumii noastre,/ toate poveștile sunt cu final nefericit.”), identitățile se amestecă fără criterii și congruențe („barbarii care au îngenuncheat Roma/ s-au întâlnit cu barbarii care au îngenuncheat alți barbari/ (…)/ pitulicea duce diligențele de pace/ și le leapădă în pustie”), iar „duhoarea frumuseții s-a întins lascivă pe paginile/ celor ce au consemnat/

diferite lucruri care, în general, evită rațiunea". Rațiunea însă nu mai poate, nici ea, să facă ordine în organizarea lumii. Tot ce înseamnă carnație, a trupului sau a cuvântului (metaforic), îmbracă un aspect caraghios, peste care coborârea tandreții devine inutilă: „Mă simt caraghios îmbrăcat în carnea mea obosită/ peste care mi-am tras un costum destul/ de ponosit de culoare albastră/ aș vrea să mai iubesc ca altădată, dar tandrețea/ e o mască sfâșiată/ de care mi se face rușine, nici n-o dau jos de pe chip/ nici nu încerc s-o repar abia acum/ când dorințele mi s-au spiritualizat." – *Trandafirul uscat*. Putem identifica în asemenea afirmații dilema relației dintre spiritual și virtualul artificial, dar și, mai ales, condiția poetului obligat să treacă prin diferite vămi, tradiții și îndrăzneli ale esteticii poeziei actuale. Implacabila *trecere* dezvoltă dileme proprii: „dacă ar exista un guvern mondial și ar da un decret/ împotriva trecerii frauduloase a timpului/ din realitate în eternitate/ acesta s-ar face de râs iremediabil/ pentru că nu l-ar băga în seamă/ nicio vrabie care are de gând să ciugulească/ stele de pe bolta cerească" – *La înflorirea turmalinei*. Deci, rămâne oare încă rezistentă, gândirea în imagini poetice?! Grija față de inefabilul înscris în cuvânt ne-ar putea salva de la o prăbușire definitivă? Căci zice poetul: „dar dacă numai îndemnul/ «nu călcați iarba»/ ar rămâne înscris după un cataclism/ ar putea fi refăcută civilizația omenească/ deși nu se știe/ dacă universul ar mai îngădui/ dacă Dumnezeu și-ar mai face în cârd/ cu asemenea paraziți" – *Îngroparea cărții*. Intervenția unei divinități lucide este pusă sub semnul întrebării. Atitudinea dubitativă este caracteristică: „Multe lucruri nu știam despre lume,/ deși am mușcat cu poftă din măr, recunosc,/ nu mi s-a mai întâmplat să fiu nemuritor,/ deși înțeleg că fiecare viață este lăsată ca variantă" – *Mușcătura de măr*.

Discursul poetic e dezinvolt, direct, poate sprijinit pe cerebralitate, insinuat într-un univers în expansiune, cel al imaginarului… artificial, semnalând o schimbare de comportament poetic, o căutare a autenticității instalate într-o actualitate stringentă și dureroasă, o aducere a poeziei într-un „mental" în căutare de justificări, disponibilități și obișnuințe amenințate de uitare. Un astfel de spirit poetic își încearcă trăirile și senzațiile într-un univers ce translatează orizonturi de percepție, precum spațiul american cartografiat (rațional și sentimental) într-un fel de jurnal consemnat în secțiunea *Poeme americane*. Exercițiul artificialității relațiilor umane, al derizoriului și al golirii de sens se întâmplă precum „La centrul comercial din Roosevelt Field/ […]/ se vând vieți de unică folosință,/ le cumperi, le încerci, le poți returna, dacă/ prezintă defecte de fabricație,/ primii o sută de cumpărători ai fiecărei zile/ pot achiziționa viețile la jumătate de preț" – *Vieți de unică folosință*. Viața fiecăruia în sine este de unică folosință, dar, în spiritul comerțului existențial „american" (fără insinuări), viața poate fi „reciclată" sau aruncată la gunoi, ca o haină veche, fără nici o valoare. Într-un asemenea context, încărcătura sentimentală este exclusă, căci „Lentilele American Optic Style topesc lacrimile/ indiferent de încărcătura sentimentală" – *Lentile pentru ochiul interior*. O asemenea realitate e văduvită de natura divină: „nu, nu, nu, îi spune Domnul/ nu lua din pământul meu, fă-ți pământul tău" – *Pământul făgăduinței*. Dar cum să-ți face un *alt pământ*, decât cel *dăruit*?

Precum în încercările de descifrare a tăcerilor: „viața laolaltă cu poezie/ e o modalitate practică de a nu ști pe ce lume te afli/ nu, nu e vorba de nici o șmecherie (v. rațiune, n. n.),/ deși tocmai când vă spuneam aceste lucruri/ un iepure de lacrimi a sărit dintre pleoape" – *Viața laolaltă cu poezia*, sau chiar dacă farmecul poetic se rostogolește în derizoriu („cele mai multe femei se lasă cucerite de poeți/ fără talent, păcălite de fluxul obscur/ de cuvinte" – *Poezie la Chicago*), într-o mișcare de „lezmajestate", de detronare a poeziei vii, rămâne ca provocare „urcarea muntelui" (*Munții*), cu nostalgia desfacerii din falsitate, dar și a îmbrăcării în metafore (*Zice doamna Ortansa*), cu tendința rescrierii istoriei prin literatură (*Liniște, se rescrie istoria*). Sau salvarea prin *rescrierea* muntelui (v. poemul *Muntele*), precum în momentul unei abstole („tendință a inimii de a se conecta la energia universului" – *Povestea ultimului cititor de poezie*), gest prin care poetul conectează de fapt ființa la marile energii care îi dau acesteia forța de a-și trăi condiția ce i-a fost dată.

Frumusețea și realitatea

Ion Radu ZĂGREANU

„încercările repetate de a traduce pentru ceilalți,
cât mai exact, cine ești cu adevărat.”
(Dan Coman, *magnolia*)

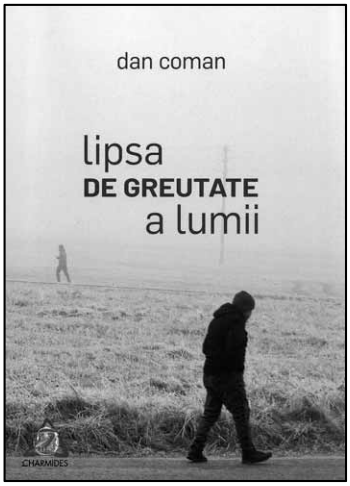
Cu o privire didactică, ai putea identifica în poezia *frumusețea* a lui Dan Coman, din volumul de versuri *lipsa de greutate a lumii* (Editura Charmides, 2025), un fel de artă poetică, un crez literar, o mărturisire de credință despre sine și despre scrisul său. Poetul subordonează totul *frumuseții*, *dincolo* de realitatea în care el viețuiește, supusă asaltului memoriei, *dictaturii conștiinței*, a limbajului, a rațiunii, a moralei creștine.

Din perspectiva acestei *fete morgana*, Dan Coman se autodefinește mereu și se raportează la cele două realități, una exterioară, analizată critic, cu ironie, cu sarcasm și alta interioară, a creației, care „nu s-ar potrivi niciodată cu dimensiunile/ atât de înguste ale realității:” (*Scrisoarea II*). În această realitate, în general favorabilă, („am beneficiat, aproape fără efort, de toate avantajele ei.” – *rezumat*), poetul se autodefinește în raport cu ea, cu o plăcere dadaistă a negării, chiar și a creația lui: „poezia la fel de inutilă ca discuțiile/ din Tucano despre război,” (*magnolia*).

Radiografierea realității este dură, fără menajamente, în ciclul celor cinci scrisori. Sub „erbicidul statisticii” (*Scrisoarea I*), poetul se vrea un ins care depune mărturie „despre mizeria asta” (*Scrisoarea I*), deși „tratamentele naturiste cele mai folosite,” (*Scrisoarea II*) sunt „adevărul, binele, frumosul” (*Scrisoarea I*). Cruzimea realității este definită cioranian, „orice încercare de-a înțelege ce ți se întâmplă e/ un abuz.” (*Scrisoarea III*). Rețeta reușitei în viață este încolonarea în turmă, „mai bine să urmărim, docili și silitori, programa.” (*Scrisoarea III*), să ne mulțumim că nu este mai rău. Speranța este mereu asfixiată, „iar locurile unde-i gata să înflorească.../ sunt imediat năpădite de interpretări.” (*Scrisoarea III*).

Soluția se reduce la fericirea personală: „să te reconectezi cu tine până vei ajunge să spui:/ viața-i frumoasă.” (*Scrisoarea IV*).

Dan Coman sparge tiparele obișnuite ale comportamentului uman. Dacă ești în postura de a-i evalua „pe ceilalți” (*Scrisoarea IV*), te eschivezi de răspundere, de „cerințe”, iar experiența vieții „te ajută să fentezi” (*Scrisoarea IV*). Codul atitudinal Dan Coman mă trimite cu gândul la Meursault, personajul romanului *Străinul* al lui A. Camus, cel care refuză să accepte convențiile societății în care trăia și rămâne sincer cu sine până la capăt.

„Cealaltă toamnă” (*Scrisoare V*), reconstruită din memorie, surprinde stereotipia existențială a unei săptămâni, terminată „în vis”, ca o speranță, prin intermediul imaginației, deși amenințare sfârșitului este intrinsecă acestuia: „de câteva ori am văzut capătul săptămânii ridicându-se în aer,/ pocnind deasupra noastră ca un steag negru./ ne-am prefăcut că n-am văzut semnul.” (*Scrisoarea V*). Maniera poetică a lui Ion Mureșan transpare din textul acestei scrisori. Încercările de autodefinire ale poetului, de fapt

un miniportret moral, le află în poezia *nimic complicat*. Nu lipsesc reproșurile pentru obișnuința de a trăi cu „vinovăția”: „de câteva ori m-am gândit că asta nu-i viața mea,” (*nimic complicat*). Neliniști interogative îl bântuie pe autor: „dar dacă aș fi trăit altfel?.../ aș fi avut curajul să trăiesc cu adevărat?” (*nimic complicat*).

Căutătorul „frumuseții” salvatoare a lumii (*exact așa:*) pare uneori obosit de luptă: „degeaba întrebi: noi n-avem nimic de salvat. dragostea/ noastră pentru lumea în care trăim a fost mereu/ o obișnuință stranie,” (*exact așa:*). „Mintea” decelează realitatea: „reprezentarea realității/ e singura realitate pe care o cunosc.” (*MO*,).

Afirmații, urmate imediat de negații, amintind de Ion Mureșan: „mă ridic din pat fără să mă ridic din pat” (*somnul de frumusețe*), pun față în față realitatea exterioară, cu cea interioară. Cele două se amestecă și doar căderea în somn și șansa ieșirii „la marginea visului” (*somnul de frumusețe*) rezolvă confruntarea lor. Printr-o imagine, apropiat blagiană, „un bărbat aproape bătrân aplecat deasupra unui caiet,/ așteptând să-i înflorească, pentru ultima dată, capul.” (*gloria gloria*), poetul își rezumă starea creatoare prezentă, cu incursiuni retrospective în trecut: „(dacă-aș trăi cum știu că trebuie trăit, ce bine-aș trăi!)” (*gloria gloria*). Tentațiile vieții atacă însă planurile lui „de a reorganiza lumea,/ de-a o scoate din gramatică și din logică.” (*dragostea. două secvențe*).

Autobiografia poetului (*autoportret*), a unei persoane mulțumite de viața ei, a fost complicată de cuvinte, de limbaj, care a generat o altă realitate: „(în afara vieții la care ne-am înhămat de bună voie/ există o altă viață,/ extraordinară)” (*I. S. Labirint*).

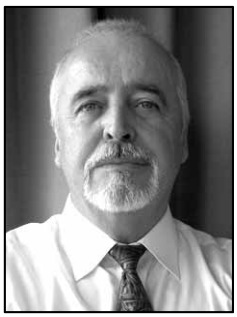
Viața este o „cerere și o ofertă” sub „asaltul constant al conștiinței” (*cerere și ofertă*), uneori „o mare păcăleală”, „când nu e nimic mai natural în specia noastră/ decât dezastrul fiecăruia în parte/ la care ceilalți asistă neputincioși?” (*magnolia*). Gloria postumă e o deșertăciune: „o casă memorială care se întoarce acasă/ fără nimeni în ea.” (*casa memorială*). Înaintarea în vârstă accentuează dictatura timpului: „corpul a cedat mare parte din teritorii,/ zilele au început să intre tot mai repede-n sac.” (*hinta-palinta*).

Scepticismul îmbracă postumitatea în hainele nesiguranței: „Memoria lumii e o memorie curată./ pe teritoriile sale întinse tu nu exiști./ N-ai existat niciodată.” (*ComanDan Te*,).

Nu te-ai aștepta, ca pe un mulțumit al vieții, „viața mea îndeplinește toate criteriile unei vieți împlinite.” (*Scrisoarea* II), care încearcă să-și pună în acord realitatea exterioară cu cea interioară, căutând frumusețea, să-l găsești în postura unui descumpănit.

Muzeul de Artă – Cluj-Napoca, România

Întoarcerea la real

Iacob NAROȘ

Critic, poet și romancier, traducător, Ștefan Melancu face parte din lumea literară a Clujului. Originar din Gorj, a ales să rămână, după studii la Universitate, în Cluj-Napoca. Are două doctorate: *Pamfletul arghezian* și *Criza morală reflectată în filosofia actuală.* A contribuit la menținerea revistei *Echinox*, ca secretar de redacție (1981-1985), s-a impus ca poet și critic literar. Amintim volumele de poezie: *Elegii întâmplătoare,* Biblioteca Apostrof, Cluj-Napoca, 1995; *Elegiile toamnei,* Dacia, Cluj-Napoca, 2009. Alte volume: *Ultima femeie,* roman de dragoste premiat, 2012; *Eminescu și Novalis – paradigme romantice,* studiu, Dacia, Cluj-Napoca, 1999; *Apocalipsa cuvântului. Pamfletul arghezian,* Cartimpex, Cluj-Napoca, 2001*; Singurătatea morală – o analiză a crizei identității,* eseu, 2007.

Cartea de față, *Întoarcerea la real,* apărută la Editura LIMES, 2025, are mai multe secțiuni, prima dintre ele se intitulează: *Nașterea atunci a poeziei*, ea cuprinde patru poezii: *Dimineața cuvintelor* în care cuvintele sunt personificate: „carnea lor fragedă pieptănată de rouă și îmbăiată”, iar verbele sunt „cățel cu cerul gurii negru.” Sunt câteva îmbinări de vârf: „boii soarelui”, „silabe lăptoase”, „melancolia ta înălbăstrită.” Al doilea poem al secțiunii prime este *Cât poți învăța limba unei vieți unduindu-se*, din nou, reapar cuvintele ce le suflă în oasele vieții și „apoi torc clipele aripile.” Vara e cu dragoste, iubita e albastră. „Mantia cuvintelor acoperă „piei de vieți trăite aievea.” „Cuvintele-șnur” sunt ale ființei, ele ard în trupuri luminându-se odată cu timpul. Esența plachetei pare a fi surprinsă în versurile: „Realul fiind însuși cerul/ răsărit precum sânii iubitei răsar ca o rugă/ în dimineață. Realul ca adevăr al sufletului…/ Realul îmbrăcând/ metafizica inimii/ și strigându-te” sau „fantasie poesie sintaxă/ întoarsă în irealul realului tăindu-l –”. Al treilea poem intitulat *Nașterea atunci a poeziei* e împărțit în opt părți, se abordează figura tatei: „tata cosind câmpul odată cu zarea culcată sub el/ în crucea vieții văzut în copilăria cu „lungi cârlionți negri.” Din nou cuvinte, litere („în albie arsă de creier tânăr de zeu copil în ou”); timpul și intrarea în poezie se face „alături de picurii realului lăptos/ … mirosind a viață crescând”. Intrarea în poezie se petrece „săltând și strigând, luând chipul trecerii înseși” *Aprilie*, încheie primul ciclu, apar „îngeri târzii care îi scriu cuvintele/ în burta nopții îngerii tăi bătrâni și uitați”.

A doua parte a cărții se intitulează *Vara firii* – în cele opt părți fără titlu se vorbește despre ploaie și iubita albastră, despre viață care cheamă ziua cărțile alături, dar și despre vise și timp. Cuvintele reapar, ele „împuind burți de timp altele”. Netimpul și nevremea sunt alături de îngerii „iviți sub frunzele ploii sunt semne ale iubitei/ săltând înflăcărată prin ciucuri de zi.” Teama de trecerea timpului: „să nu plece timpul”, gândul și chipul iubitei par a fi omniprezente. Nevoia de iubire și ocrotire se degajă: „învelește-mă de frig iubește-mă!”. Poezia dintâi va curge „în ținut nou purtat pe brațe și/ înmuiat în vara firii”. Timpul revine

periodic: „timpul stă să plece”. Ploaia și iubirea se-mpletesc: „Goi pușcă în piei de noapte și trezind stelele/ cu ochiul lor cuibărind dragostea”. Regretul împotriva uitării: „vom fi iarăși uitații/ în altă vreme – lipiți de un real/ neumblat încă”.

Poemele nopții, cea de-a treia parte a volumului, cuprinde *Poemele nopții* (patru mini secvențe) în care se continuă despre cuvinte: „Mâna uitată în pagină - și cuvinte arse/ în umbra înfiptă în mine.” E prezentă și tinerețea și iubita: „cârlionții din anii tineri iubita în care să stau râzând”. Drumul și „timpul iubitei dat clipei prea-pline”, se-ntreabă poetul: „cine să-l mântuie cine?” Poetul e sigur că va avea un loc al lui: „va fi un loc al tău locul poetului/ rămas aici sub noapte.” Muchiile realului vor lua cu el „afara și înlăuntrul zilei.” Trupul iubitei îi va aminti „facerea în pântec – cât stă timpul”. Al doilea poem al secvenței e *Chipuri vederi abisuri*. În cele șase părți apare îngerul albit/ îmbătrânit odată cu poetul care „îi vorbește repede turuind cuvintele”. O încercare de definire poetică: „și corpul tău strâmt cu zulufi arămii/ în care cuvintele își pierd formele.” Din nou despre timp și cuvinte: „și se lățea ziua cu sori în frunte/ se năștea patria înfiptă adânc/ în saliva cuvintelor”. O interogație retorică încheie poemul: „te mai vezi te mai știi?” *Abditus,* cel de-al treilea poem cu opt mini secvențe, se preocupă de timp („susurul clipei ce pleacă”); viață și uitare și cuvinte: „Au ieșit cuvintele iată la vorbit/ cu stelele de ieri rămase pe cerul tău”; Întrebarea retorică a poetului: „La ce bun poezia/ întreb ultimul stol de nopți/ râzând la lună.” Îndoielile în iubire sunt frecvente: „Mă mai iubești/ se aude/ trupul ei legănându-se”. Asociere de entități: „Poetul și patria ca o reamintire/ în coaja cuvintelor”. Uneori poeții pleacă: „încă un poet a plecat/ fără a-și mai întreba cuvintele”. Sunt prezente amintiri personale: „Acolo dai/ peste încă o amintire/ abia ivită despre tine fiind/ doar a ta”. Nevoia de iubire e prezentă în: „Iubește-mă murmurai lasă-ți lumea/ să se întâmple”.

A patra secțiune, *Alergarea chipului*, cuprinde două poeme: *Din caietul cu cârlionți negri* fragmentată în 11 părți și *Alergarea chipului* cu doar patru părți. Din nou apare ființa iubită: „Iubită albastră unduindu-și sufletul/ se va îmbrăca în inima ei de-acum/ și îți va împleti cârlionții negri de atunci.” Poetul avertizează, „ne putem uita cuvintele/ nu însă și viața”. Amintirea tatei revine: „Acum 23 de ani tata încă cioplea câmpul. Smulgea iarba/ crescută în talpa casei și se scurgea nevăzut în ea.” Cuvintele poetului sunt oarbe „în dimineți oarbe.” Evocarea orașului și a iubitei: „clujul rămas cu soarele-n cetățuie/ și someșul tăind zăpezile în apa înaltă.” Se adaugă teii și nebunul orașului și „Frumusețea/ risipită o unduie apa pe someș (realul irepresibil)”. Din nou iubita: „Astfel iubito îmi ții în brațe/ trupul și inima. Astfel mă mântui. Iar tu/ iubindu-mă înfiorată vezi boii soarelui de atunci”. Timpul și uitarea: „s-a micit timpul și zarea stă să apună.” Sau „Și e deja noapte în cârlionții negri/ ascunși departe sub șoapte”. În *Alergarea chipului* întâlnim motivul drumului care „crește fără întoarcere fără margini”; Cuvintele apar împreună cu mâna: „În mantia realului mâna care scrie/ Cuvintele/ le scurmă fierbintele”; „Locuibil – colțul tău de cuvinte/ chipul lui alergând/ fierbinte/ de-a valma/ fără minte.”

Ultima parte, *Întoarcerea la real*, include douăsprezece părți numerotate cu cifre romane. Încă din prima parte, puterea de-a iubi este exprimată astfel: „Într-așa pot iubi tot ce-am atins –/ … într-așa mâinile pot iubi tăcut și învins/ tot ce-am atins.” Secvența a doua apare și pe coperta a patra, ea definește starea poetului: „Întoarcerea la real ca o stare a timpului târziu” iar esența artei poetice pare a fi ascunsă în versul: „leacul realului ce se risipește e realul însuși”. Drumul poetic e clar „Înaintez de mână cu propriul drum. Supus/ al unui ținut ce-și soarbe în margini cuvintele –”; Poetul aude „cum realul/ sapă guri de liniște căscate – pentru ființe plecate.” Realul pare neîncăpător, aburii zilei sunt „mai reali ca nicicând”. Autorul e convins că „poezia va salva viața!”. În lumea poetică, „lupii realului strigă mieii nătângi/ și îi sărută și pielea își uită.” Timpul și cerșetorii orașului „care se-ntorc în mirii realului de acum.” Același timp e văzut ca „nimic mai viu însă ca hăul timpului. Viu și treaz.” Pentru a doua oară, poetul ne asigură că „poezia va salva viața!” Realul

vieților și trupurilor se aude acum „mereu întors.” Poetul înfășoară la piept cuvintele toate cerșetorilor orașului.

Cititorului avizat îi vor rămâne în minte sintagme poetice unice: „boii soarelui”, „iubita albastră”, „pielea înălbăstrită”, „cârlionți negri”, „lună nebună”, „silabe lăptoase”…

Referințe critice pertinente vin din partea unor critici literari precum Ion Bălu – „Ștefan Melancu, posibil precursor al limbajului poetic ce-i anunță descinderea în mileniul următor, intră în poezie pe calea regală a lirismului.” Gheorghe Grigurcu: „Cărturar marcant al componentei mai tinere a școlii echinoxiste, Ștefan Melancu propune un lirism delicat, eterat… Abstracțiunea se dizolvă în visare, exactitățile devin evanescente trecând într-un mediu ambiguu, într-o cultură de imagini fin tremurătoare…” Citate fiind „ne întâmplările, irealul se impune asupra unui real ruinat.” Irina Petraș: „Ritmurile de ieșire la rampă ale poetului par să se conducă după comandamente strict personale, netemătoare de prejudiciile de receptare pe care îndepărtarea de grup i le-ar putea aduce. Absconsă la prima vedere, poezia lui Ștefan Melancu are știința de a pune în lumină nouă întrebările ființei.”

Muzeul de Artă și Arheologie – Besançon, Franța

Viața după naștere

Nicolae MUNTEANU

Poeziile din volumul *Ana nenăscută* al Oanei Goia, editura Școala Ardeleană 2026, par la prima lectură fulgurații ideatice specifice unui eu liric în căutare de rosturi existențiale precum cel din psalmii arghezieni. Inserțiile mitic-religioase înclină pe de o parte spre demitizarea existenței, o desacralizare prin coborîrea în cotidian și banal, iar pe de altă parte spre o demitizare a divinității. Acest tangaj ideatic aduce ființa umană pe linia de plutire în calitatea ei de creație cu putere de discernămînt și gîndire critică.

Poeziile Oanei Goia postulează o hologramă spirituală interogativă, profund autoreferențială care o salvează de riscul dogmatizării. Este o abordare temerară reușită, mai ales că, deși este o carte de debut, confesiunile lirice dovedesc o maturitate artistică pe care doar adevărații creatori o pot avea în faza incipientă a afirmării identitare.

Volumul este structurat triptic pentru a trimite la mitologia creștină, la care, de altfel, vor fi deseori trimiteri simbolistice. Cele trei ipostaze existențiale numite *Marginea greoaie a luminii*, *Locuirea* și *Nenăscuta* conțin poezii cu titluri referențial iconice. Sînt scrise, nu întîmplător, cu literă mică, nu ca procedeu postmodern, ci mai curînd pentru a sublinia discrepanța între un eu muritor oarecare, un nimeni, determinat de voința divină a Creatorului și esența primordială/ sempiternă a lui Dumnezeu: „m-ai răspicat dintr-o mătanie mare”, „dintr-o huiduire de Dumnezeu – un fluture”, „cînd un nimeni se roagă”, „un alt Dumnezeu din pieptul meu”, „Dumnezeu se uită la mine prin colposcop”, „lama sabachthani” etc.

Gilbert Durand în *Structurile antropologice ale imaginarului* puncta la un moment dat importanța „metafizicii imaginarului”. Pornind de la această premisă, poeziile din acest volum postulează semantismul imaginilor poetice.

Prima parte, *Marginea greoaie a luminii,* bulversează de la prima lectură a poeziei – „m-ai răspicat dintr-o mătanie mare” – printr-o metaforă revelatorie de tip blagian. Textul are valențele unei ars poetica. Răzvrătirea existențială arghezianăse transformă din rugăminte „înaintea mea te iubeam în genunchi/ îți ceream să mă naști/ voiam să-mi spui pe nume – Pătrime”, într-un strigăt fără ecou „de film mut/ și urlam naște-mă, naște-mă” cu reminiscențe stănesciene. Galateea s-a metamorfozat imagistic într-un înger neputincios, „schizofrenic”, care „a deîmblînzit iertarea ta cu degetul”. E facerea lumii prin Cuvîntul rostit, pentru ca apoi manifestarea să dispară, „de atunci cade tăcerea din împărăția ta”. La nivelul creației, cînd gîndul se manifestă prin strigăt, devine paradoxul răzvrătirii îngerului căzut care-și acuză Creatorul tocmai de propria cădere: „Trufie, Doamne, e numele tău!”. Pentru că-i refuză recunoașterea ca Pătrime a creației.

Și totuși, această „huiduire de Dumnezeu”, numit după vanitatea celui care se privește în oglindă și se vede după chipul și asemănarea sa, este expresia transformării din interior a ființei ce se teme de Dumnezeu. Teologic interpretînd, este o stare a

înțelepciunii, a conștientizării nimicniciei și efemerității eului în fața divinității: „mi-a fost teamă mereu/ sînt om/ întotdeauna prea mic/ volatil/ cu un rictus de eșafod/ o haimana de om golaș/ repudiat între pereții unei zile”. Conștientizarea este șansa transformării omului care se preschimbă, se transfigurează admirabil estetic și spiritual „dintr-o huiduire într-un fluture fericit și ridicol/ arzînd la picioarele lumii de veghe” (*dintr-o huiduire de Dumnezeu – un fluture*).

În partea a doua, *Locuirea,* textele poetice par a fi ancorate mai aproape de limanul trăirilor afective introspective în care dragostea se manifestă intrinsec. Prin redescoperirea propriul corp cu privirea focusată la detalii și întoarsă psihanalitic. Eul liric plonjează în străfunduri preexistențiale pentru a descoperi două corpuri și două suflete îngemănate. Unul exterior, corporalizat, și altul interior, dedublat: „mă aud cum încep să locuiesc doar cu mine/ mă lipesc ca de un pahar gol de pojghița din mine/ trag cu urechea la ce mi se întîmplă/ ultimul țărm se inundă/ arderea se cojește de mine/ liniștea se prinde de cerul gurii/ trag în mine toată apa/ mi-e bine [...] nu mai vreau pe uscat/ mi-e bine în apă/ aici n-ai vrea să ieși la suprafață/ să respiri/ încă o dată ca prima dată/ să urli din plămîni ca noul născut rupt din amniotic” (*morf*).

O asemenea trăire duce la sentimentul plenar al fericirii, „fericirea e rotundă / te duce întotdeauna înapoi / la firul de iarbă / de unde te mai mătură doar Dumnezeu” (*marele singuratic*), „fericirea te lasă pe marginea drumului/ într-un alt fel de a fi/ tulburat și îmbătrînit/ cu inima gesticulînd nevrotic/ cu animalul fantastic dragostea/ respirînd în locul tău” (*iubite fericirea nu e dragoste*).

Trecerea timpului determină acutizarea trăirilor care percep fiecare fir de nisip ce se scurge implacabil prin clepsidră. Pașii făcuți în urmă sînt tot ceea ce rămîne. „M-am lăsat de scris de cîte ori i-am bătut dumnezeului/ cu pumnii de nepace în pieptul de cer/ m-am lăsat de scris ca un bătrîn speriat de uitare”. Ultima dorință, aproape testamentară este „să scriu pînă la demență/ neștiind că îmbătrînesc și eu în Cer/ fără să știu ziua plecării mele de acolo/ să scriu pînă mă fac iar copilul modest/ ce-și dorea cu ardoare și furie să învețe/ să scrie la un birou/ să scriu mereu de la capăt/ cum fac iar pașii pe urmele mele” (*cu pașii pe urmele mele*).

Partea a treia, *Nenăscuta*, este strigătul mut al unui alt eu care ar fi tînjit din interior spre o altă existență recognoscibilă uman. Acolo, în interior, „în adîncuri a hălăduit un alt dumnezeu/ al lor”. În exterior, strigătul ia forma unei rugăciuni încrîncenate și disperate care basculează din durerea neînțelegerii în revoltă ontologică „cînd am blestemat cu pleoapele strînse/ cînd am început să devin un nimeni/ ce se roagă cu sufletul cîrtind” (*cînd am devenit un nimeni ce se roagă*).

Cuvîntul cheie *nenăscuta* trimite la filosofia lui Parmenide, cel care face deosebirea dintre percepție și cunoaștere prin intermediul gîndirii, cel care spunea „cele ce iau parte la asemănare ajung asemenea”. Fixat în titlul ca un reper, cuvîntul devine un laitmotiv al creației înainte de creație, un alt fel de a fi, de a exista. „Nenăscuta e pioșenia mea de zi cu zi/ o respirație adîncă/ un altfel de a fi/ în care n-am nevoie de mine/ de sufletul ăsta ca un segment de cerc/ în care Dumnezeu lăsîndu-și veșnicia/ îmi unge cu isop forma tristeții/ de parcă mi-ar da socoteală” (*Ana nenăscuta*).

Poeziile Oanei Goia sînt incitante prin plenitudinea imaginarului poetic care creionează ficțional un univers sui-generis ca alternativă la contigentul existențial. Căci așa cum există viață înainte de naștere, există și o variantă liber consimțită prin conștiință după naștere. Iar tribulațiile ei constau în alegerile și întrebările ființei umane ca trestie gînditoare. Care, poate, se întreabă dacă există viață și după viață: „Pînă cînd alte două mîini/ abia acum milostive/ te vor scălda în fîntîna Zamzam/ tămăduindu-te în uitare pînă la alb”. Dacă ai „rîvna de viață”, lumea există așa cum există pentru că în felul acesta alege creația să se manifeste de bună voie și nesilită de nimeni: „Ce Dumnezeu cumsecade!”

Poezia, laitmotivul sferei perfecte – iubirea

Iulia-Anamaria GHIDIU

Experimente fericite au loc din când în când la intersecția poeticului cu narațiunea. Mihaela Meravei a reușit să scoată la lumină o nouă dimensiune a investigării Universului prin lentila proprie, îmbinând talentul poetic cu cel al eseistului deja afirmat. În linia scrierilor sale anterioare, prozopoemele Mihaelei Meravei, adunate în buchetul dintre coperți, *Jumătatea plină a mărului* (Ex Ponto, Constanța, 2024), debordează de sensibilitate și sinceritate, gravitând în jurul diamantului numit Iubire, confruntat cu oglinda realităților prezentului exterior și cu ritualurile cotidiene ale unui cuplu atemporal.

Iubirea se desfășoară, așadar, pe multiple dimensiuni, concurente: a) *iubirea-cântec*: „Îți aud respirația ca un staccato violin”, „și-ți miști degetele pe un pian imaginar, într-o sonată a lentorii”; b) *iubirea-zbor (înălțare)*: „m-ai luat pe sus ca pe o pasăre fără stăpân și mi-ai eliberat cerul”, „eram lipită de zenitul ochilor tăi și doar genele tale întoarse îmi asigurau căderea, ridicarea...”, „am învățat starea de fluture liber”, „emoții și păsări migrează-n herghelii de fluturi când mă îmbrățișezi fără alte frisoane”; c) *iubirea-constrast*: ieșirea *din* și reintrarea *în* sine („gândurile îți aduc acea stare de planare când ieși din viața ta [...] și reintri în trup nevătămat”), suirea și coborârea („Ești fantezia cu trup de ceară [...] urcare și prăbușire la un loc”); d) *iubirea-transfigurare*: „sunt lumină, poem, nor, rază de soare, sunt zâmbet”, „M-am făcut ochi de lumină”.

Micro-cosmosul („imaginea sferică a unui vis”) este un ideal poetic/poetizat, atent delimitat de „curiozitatea acestei lumi adormite”. „Coconul”, „bucla”, cuibul de iubire („camera albă a poeziei ocrotitoare”, între *apele de jos și cele de sus*) este un mediu aseptic, detașat de realitate, iar partenerul primește trăsături mitice.

Discursul confesiv surprinde prin asocieri alegorice inovatoare, *inter-regnuri*, care fac din ființă *o esență*, *o entitate* unitară în capacitatea ei adaptativă, stârnită fiind de intensitatea sentimentelor și de forța instinctului. Ipostazele sunt *un vis prelung* („visez, Doamne, visez că trăiesc!”), dirijat de afecte robuste, care, în final, „își fac casă” în miezul rațiunii („i-am pus creierului o inimă mică”). Mihaela Meravei suprapune în poemele sale în proză fragmente vizuale inedite, mizând pe un puzzle bogat infuzat liric, într-o trăire suprarealistă, neconvențională, revelatoare a iubirii, care adesea transcende timpul („ultimul ceas de zăpadă al destinului va lăsa loc timpului nostru etern”, „sinele timpului din care tu îmi construiai aripi”).

Cu fiecare consemnare a gesturilor și bucuriilor mărunte, poeta și prozatoarea cu origini în zona fervent generatoare de inspirație a mării ne aduce mai aproape de emoția autentică, ne lasă să descoperim intimități sinestezice trecute prin filtrul artistului bine șlefuit, urmărind firul destăinuirilor eului îndrăgostit de poezie, de frumos, de el, de viață.

Întâlnirile cuplului trasează în culori pixelate harta imaginară a unei iubiri metafizice în „toamna benignă”, învăluite de misterul jocului inocent și, totodată, pasional,

o iubire cu aspirații cosmice („viitorul deschis de tine în toate lumile paradisului”, „M-am mutat pe o planetă închipuită”). Sentimentele sunt trăite profund organic („Mi se face frig și caut să trag peste mine un strat din pielea ta”, „Mi-am lipit urma chipului tău pe sânul stâng”, „cu degete-curcubeu să te respir și cu inocența albinei să te gust”, „din când în când reușesc să-ți ating cerul cu inima”, „să ne topim unul în epiderma celuilalt”).

Versul și iubirea pecetluită cu îmbrățișări repetate merg mână în mână („entitatea de lumină cu trup din cuvinte și metafore în păr”), însă *trăirea întru poezie* își are traiectoria ei bine conturată de-a lungul celor 60 de meditații orfice. Mihaela Meravei respiră poezie cum respiră aerul rarefiat al unei dimineți intergalactice infuzate de „praf magic” și cum absoarbe seva *luminii* nealterate, sursă constantă de echilibru – *axis mundi,* asemeni imaginii-laitmotiv a *arborelui viguros* „din care țâșnește verticalitatea lumii” („Căutam haina potrivită într-o lume mototolită să-mi adâncesc goliciunea cuvintelor”, „Voi pleca într-o poezie, să-mi adâncesc dorul de viață în metaforele ei alambicate”). Dacă *logos*-ul, „poemul roșu” (*anima mundi*) este, iată, bine valorificat, *patos*-ul este de asemenea extins de la gesturi-simbol la nivelul teritorialității („spațiul roșu”).

Într-o natură care se sprijină pe elementele fundamentale ale creației, între cele patru puncte cardinale, iubirea care se răstignește și privește avidă spre cosmos, „devorată de fuga în neant”, impresionează prin aspirația constantă către Absolut: „Sunt în nori (...) traduc ipostaze citindu-le invers”, „căutând un gol de aer în capsula din roata soarelui”.

Rod al reflexivității spontane, „jurnalul” *femeii-pasăre* cu aripi de fluture neînfricat („poemă cu patru aripi”), inducând uneori sentimentul notației barbiliene, spune povestea hipnotizantă de iubire trimițând pe alocuri – în sens metaforic – la credințe orientale, cum cea a reîncarnării, completând viziunea creștină a creației, vieții și jertfirii. Această *ciclicitate*, dacă ar fi să o reprezentăm grafic, concurează cu forța de expresie a imaginii *contopirii* eurilor feminin-masculin („trupurile înlănțuite până la fuziune”, „lanțul fericirii de a *te* trăi”), a *interiorizării* cathartice (întoarcerea *acasă* – în sine, *nașterea din celălalt,* fecundarea metaforică – „îți însămânțezi răsăritul pe fiecare vertebră a coloanei mele de «poemită»”), a *transbordării*, a *levitației* și *rotirii* celor două principii opuse, a *concentricității* mișcărilor („Se rotesc galaxii pe trupul meu, pe trupul tău, elipsa instigatoare de culori”, „Cuvintele curg cum respirația prin porii pădurii de frunze, poezia conservatoare ne leagă perfect gleznele în vârtejul vulcanului de interior”).

Cu prilejul amplei, curajoasei incursiuni pe calea acestor prozopoeme, Mihaela Meravei dovedește vocația certă a unei viziuni sapiențiale – deloc lipsite de încărcătură emoțională – asupra iubirii deturnate din monotonia obișnuită către *un vis în mișcare* (*perpetuum mobile*), unde aceasta să se poată manifesta liberă de orice constrângeri. *Jumătatea plină a mărului* (ilustrată de coperta redând pictura suprarealistă a macedoneanului Sinisha Kashawelski, *Deum Magna*) incită la un proces de cunoaștere și autocunoaștere (un dialog ca „o poezie volatilă”), antrenând desăvârșirea ființei (*anabasis-ul* cu parfum oniric), „înfometate de cer”.

Muzeul Victoria și Albert – Londra, Anglia

În tumultul vieții

Iacob NAROȘ

Afirmația despre Alexandru Petria, ca fiind „un lup singuratic, un franctiror solitar al presei românești de după 1990, un cavaler fără pată și prihană ce pune adevărul mai presus de orice” (Ion Cristofor, 2022), este cea mai sintetică, sinceră și concisă caracterizare. Ca ziarist este situat la polul opus al presei vândute de azi, dotată cu vocația slugărniciei. Publicist de talent, de mare probitate etică, Al. Petria s-a afirmat deopotrivă ca prozator și poet, autentic în ambele ipostaze. Născut la Dej, județul Cluj, a debutat cu poezie în *Tribuna* (1983). Amintim volumele de poezie: *Neguțătorul de arome* (1991); *33 de poeme* (1992); *Călăul harnic,* 2012; *Rugăciuni nevinovate și alte chestii* (2013). A mai scris: *Interviuri – La ce sunt buni poeții; Denia neagră,* proză scurtă; *Convorbiri cu Mircea Danieliuc* și *Zilele mele cu Renata,* roman, 2010. O activitate considerabilă o are în domeniul presei: Fondator al săptămânalului clujean *Gazeta someșană*; redactor de investigații la *Zig-zag*, reporter la ziarul *Cotidianul*, redactor al săptămânalului *Monitorul de Someș* și director la *Realitatea de BN*.

După o activitate tumultoasă în gazetărie și publicistică, Al. Petria revine la poezie, astfel că, în 2017, îi apare o antologie *Cele mai frumoase poezii*, apoi, în 2018, volumul intitulat *Până unde are oxigen dragostea;* în 2022, volumul *Înainte de venirea asteroidului;* în 2024, *Triaj prin sânge și valuri* și volumul aflat în atenția noastră acum.

Volumul de față se intitulează *Un bărbat la graniță* și a apărut la Editura Tribuna, 2025, el este structurat în două secțiuni mari, prima poartă titlul de *cratere.* Poezia care dă titlul acestei părți masive de 200 de pagini exprimă modul de-a trăi și a simți al poetului, dorința de a fi în tumultul vieții aidoma unei guri de vulcan, unde ceața îl împiedică de-a vedea visele realizate: („craterele sunt un mod de trai/ sunt trist pentru că nu sunt mort,/ cu visele pe care nu le vezi prin ceață”). Sunt câteva teme majore care se întâlnesc în poezia acestui volum, una dintre ele este cea a existenței, a vieții de zi cu zi: În poemul *gaura din apă,* viața e o himeră („ți-ai tocit toată viața ca pe-o/ radieră pe urmele ei”); regretul după clipele pierdute din viață apare legat de iubire: *în apa fiartă se întăresc macaroanele* („ocaziile pierdute în viață, ca trenul cum se găsește o femeie/ care să închidă ușa după fosta”). În *cu cine ne vom petrece a doua viață* „… nu e nimic mai important decât să ai pe cineva/ să te apere”; *călătoria* – viața este văzută „cu flirturi și iubiri și conflicte/ pe picioare și brațe/ din călătorie n-ai cum să fugi,/ suntem însăși călătoria”; *limba* – poetul se întreabă: „ce viață e și asta? Fără o limbă?”; *pe durata vieții* – „au garanție: vorbe transpirate de iubire, discursuri, gânduri și minciuna”; *ce e viața* – oricât ai umbla rareori te găsești e nedrept „că adevărata lumină/ să-ți deschidă ochii numai după moarte?”; *să nu puți a rahat* – („numai atunci când simți frica/ mai simți viața”); *Omu în viața lui* – („viața și-a mâncat omul”); *patinaj pe caniculă* – („hai iubito, să ne fâsâim viața”); *când marea s-a umplut de țărmuri* – („viața șchioapătă și-i fără mâini”); *borcanul cu lipitori* – („nașterea o constantă a vieții – lipitorile – o țară liniștită”).

Moartea nu putea să nu fie prezentă în poeme ca: *văduva neagră* – („te înfășoară în plasă pe nesimțite/ ca orice păianjen”); *om*

simplu – („unde e dreptatea,/ când/ după o viață la second-hand,/ primești haine noi/ sunt cele de înmormântare”); *ziua în care n-a murit nimeni* – („nimeni n-a fost mai fericit”); *când nu ești* – („moartea e una la o grămadă de privitori”); *fiecare iubește cum știe* – („și moare cum se nimerește”); *când vii la moarte* – („ratat, înșelat, terminat, orb, fără miros”); *să nu fii de unul singur* – („ne-a rămas doar să credem,/ e tot mai bine decât să fii mort de unul singur”); *week-end* – („evadarea din prezent în relaxare, asta se apropie/ lipicios de poarta cimitirului”), *nu te întreabă nimeni ce ai înțeles* – („înveți să mori”); *un știulete de porumb fiert* – („viața e o moarte lucidă pentru fiecare”); *căpcăunul* – („privirea ta intră doar în privirea morții”).

Alte teme frecvente: erotismul în: *scriitorul* – („rămân mut în gara politicienilor numai cu brațele iubitei/ nu ajung să mă cuprind”); *cu cine ne vom petrece a doua viață* – („dragostea nu se explică/ n-are compoziție chimică”); *femeia care mă caută* – („fără cea mai femeie femeie/ discuțiile sunt despre viață sunt oarbe și pentru surzi”); *dinții* – („dinții vântului, ai norilor, ai soarelui față-n față cu dinții iubitei/ se vede că ești flămândă/ nu îndrăgostită”); *pleonasm* – („femeile sunt frumoase/ că așa-s născute,/ să le spui că-s frumoase/ e un crunt pleonasm”), *noi* – („iubito, să adunăm cât mai mult aer pentru la iarnă”); *niciodată două ploi nu sunt la fel* – („cele mai bune rezultate în dragoste/ depinde de suferința pe care reușești/ s-o iei în spate”); *femeia de la carne* – („femeia care-și hrănește bărbatul/ îi crește cu inimă carnea înapoi”); *alegerea* – („dacă vrei să fii femeia mea/ fii numai pentru mine”); *mai multe* – („nu te iluziona,/ femeia cea mai bună e mai multe”); *la mâna a doua* – („un om iubește/ și iubim cum se zice să iubim/ doar ura dintre noi are căscată toată gura”); *știu când să-ți spun te iubesc* – („cuvinte de noapte, de la prima oră, prânz iubito/ știu când să-ți spun te iubesc”); *n-am mai întâlnit o asemenea femeie* – („bruneta părea deșteaptă,/ era tăios de frumoasă și rece/n-am mai întâlnit o asemenea femeie”); *chiuretați-vă singuri creierul* – („prima oară femeia îți ocupă mintea/ a doua oară îți schimbă culoarea inimii/ cu femeia vă vorbiți unul altuia cuvintele”); *soarele răsare zilnic de două ori* – („de acolo pornea de obicei dragostea,/ ea avea fluturi roșii tu albaștri sau invers”); *umbra* – („nu cunoști în întregime o femeie/ până nu i-ai pipăit umbra/ umbra cu sâni adevărați/ gesturile care nu mint”). Alcoolul e prezent în *votca* – („e sălbăticia cinstită, eruptă,/ votca-i dușmanul/ care te sărută pe gură/ și-i devine prieten la cataramă”). Tata apare în poemul *tata* – („a plecat să-și împrăștie ideile/ și n-a mai dat nimeni de el, se zice/ unde e tata? Soarta taților e să plece, rând pe rând, știu/ dar îl aștept/ îl iubesc cu adevărat pe tata/ când nu-l pot atinge”). Poetul e și el citat în: *scrii ca să fii* – („scrii ca să fii când nu ești”); *te bucuri că este* – („scrisul poeziei se aseamănă/ cu erecția matinală,/ n-ai decât să te bucuri că este”); *nu mi-aș da viața după un scriitor* – („scriitorul este cea mai incomodă pocitanie/ el are nevoie de dramele din jur, ca să fie scriitor”); *treaba hazardului* – („poezia e despre fragilitatea poveștilor de dragoste”). Alte poeme au teme dintre cele mai felurite: fragilitatea ființei umane, condiția existenței, ceața, ploaia, călătoria, timpul, vântul, luna, marea…

Partea a doua a volumului se intitulează *pană de urs,* ea e de mai mică întindere (vreo 60 de pagini), titlul vine de la o poreclă dată în copilărie unui prieten, indianul respectiv era victima perfectă pentru toți.

Aprecieri critice: Liviu Antonesei: „Alexandru Petria este în cea mai bună formă poetică a sa! […] Admir forța creatoare a lui Al. Petria, deși îmi dau seama că au fost scrise cumva cu sângele propriu.” Al. Cistelecan: „Revărsări fulminante de furie, exagerări și revoltă programată fac din poezia lui Alexandru Petria o haiducie lirică în pragul anarhismului.” Radu Aldulescu: „Poezia lui Al. Petria are tot ce-i trebuie, plus o aură de originalitate, profundă, inconfundabilă.” Ion Cristofor: „Într-un cuvânt, avem de-a face cu un poet autentic, dureros de autentic.” Mihaela Aionesei: „Versurile sunt dinamice, pline de nerv, autorul este departe de a fi un poet comod care să îmbrace în metafore starea de fapt a lumii.” Alte aspecte ale poeziei lui Alexandru Petria au fost surprinse și de Camelia Iuliana Radu, Gelu Dragoș, Ionuț Țene, Vasile Baghiu, Voichița Vereș, Alin Cordoș, Irina Lazăr ș. a.

Izvorul, fluviul și ancora – navigația poetică și existențială

Victor ȘTIR

Debutat la maturitatea deplină, poetul Romulus Moldovan a intrat în „Republica literelor” cu toate lecțiile învățate, organic asimilate, astfel că piedicile, obstrucțiile inerente altor pretendenți și vârste nu și-au mai avut loc în cazul său. Cele șase cărți publicate până în prezent reflectă depășirea lirismului sentimental care pe tinerii „peținători” ai muzei îi cotropește ani și ani până reușesc să se smulg din „îmbrățișarea” ei și din nostalgicele, seducătoarele șoapte. A tipărit volumele: *Flori de lut*, în 2016, *Pod de cuvinte,* în 2020, *Pe malurile Acheronului*, 2022, *Gustul cenușii* (în limba maghiară) în 2023, *Mâna dintre nori*, 2024 (bilingv: româno-engleză), iar în 2024, *Despre viață, moarte și alte mărunțișuri*, în același timp având o prezență susținută în reviste literare de bună condiție. Nu este de ici de colo nici prezența în zece antologii de poezie, cărora li se adaugă, în 2023, Premiul pentru poezie al Festivalului Național „Octavian Goga” și premiul revistei *Familia* pentru volumul *Mâna dintre nori*.

Cea mai recentă carte a lui Romulus Moldovan, *Izvorul, fluviul și ancora*, apărută la Editura Tribuna, în 2025, beneficiază de o variantă spaniolă, realizată de Diana Moțoc, ideea fiind una fericită, aceea de a da glas versului propriu și într-o limbă neolatină, atât de muzicală și frumoasă.

Volumul, cu puțin peste o sută de pagini, se deschide cu poezia *Izvorul, fluviul și ancora* în care poetul pulverizează o credință veche, așezată, că scrisul vine dintr-o inspirație și binecuvântare, dintr-o „ungere” dumnezeiască acordată unor ființe superioare. Repetată, această zicere a dobândit, în timp, un statut de îndoielnic clișeu. În locul clișeului se găsește în *Izvorul, fluviul și ancora* o trimitere de rară candoare și eleganță care păstrează elevația condiției poetice. Poetul spune: „Am descoperit un izvor în cer/ din care apa țâșnește intermitent./ din el beau să-mi potolesc setea de viață,/ iubirea deșănțată și moartea deopotrivă.” Credem că triada: setea de viață, iubirea deșănțată și moartea sunt în opinia poetului piloni existențiali ai ființei umane, sunt ceea ce în mentalitatea ludică a poporului german echivalează *femeia, vinul și cântul*. Evident, paralela nu are conotații psihologice, încercări de ierarhizare, doar o pasageră privire a unei mentalități, de nu cumva chiar puțin mai mult. *Marele fluviu* din al doilea catren ar putea fi timpul: „în curgerea lui fără început și sfârșit,/ pe care navighez cu o corabie de hârtie.” sugerând precaritatea vieții pământene.

Tonul din cel de al treilea catren, grav, fără nostalgie și nici măcar o iotă de sentimentalism ar scădea forța expresiei de nu ar avea fermitatea, siguranța definitivă: „M-au convins realitatea înconjurătoare,/ luptele mele, izbânzile, înfrângerile/ iubirea apropiaților și desfătările,/ cea mai sigură este moartea.” Nu frumusețea clipei este căutarea autorului în expresia versului, ci siguranța, stabilitatea care incumbă existența unei frumuseți a conștiinței ființiale. Dacă *Izvorul, fluviu și ancora* este nava Amiral a flotilei formată din poeziile volumului, este evident că există în toată întinderea cărții structuri de *rezistență lirică* ce

se pot face remarcate prin tematica reunită sub dezideratul unei concepții unitare a volumului. Veșnicia noastră, ritualurile cununiei și botezului sunt așezate sub cupola morții ca: „administratoare ale eternității./ adesea uităm că nu suntem/. Decât niște morți însuflețiți/ nu-mi amintesc ritualul ortodox/ al cununiei și botezului.” (*Uitare*). Chiar dacă moartea sălășluiește în noi, „moartea frumoasă”, cum spune poetul, din șirurile lirice se degajă preocuparea artistului pentru adevărul, pe care îl găsește perisabil, deopotrivă cu puterile noastre perceptive: „promite-mi că adevărul poate putrezi/precum un măr foarte frumos.”

Într-o anumită formulă, s-ar putea spune că miza volumului este ieșirea din starea de frământare a ființei umane către clarificarea în lumină a legăturilor dintre lucruri, a relațiilor dintre oameni, spre așezarea vremurilor. Percepția umană a atari stări este aproape dublă, un fel de *tristitia hilaris*, la Romulus Moldovan, întâlnim poezia *Surâs cu lacrimi* din care citățm: „Mă încântă existența cu lucrurile ei perceptibile./ Clipa cea neîndurătoare mă bucură și ea./, Amintirea bunilor, a părinților mei/ Și apropiaților reîntorși definitiv la veșnicie./ Înseamnă surâs blajin cu lacrimi pe obraz.” Subtilitatea discursului liric se grefează pe circumvoluțiile inteligenței poetice, marcată de imunitate la balast și limbaj dublu – semănător de confuzie, în favoarea limpezimii, sincerității, atmosfere poetice luminate, suspectă de creativitate *à la Valéry*. În *Scânteierea imaterială*: „era trecut de miezul nopții./ ceața acoperea ca un fum lăptos/ somnul adânc și luminile Clujului.” Spus simplu și frumos, fără elucubrații, aproape impersonal, dând tuturor senzația că le aparțin aceste versuri și le-ar putea scrie fiecare. Nu e puțin lucru. Din poezia *Rugăciuni* deducem că lumina versurilor vine din profunzimea poetului modelată în copilărie de spiritul religios în care a fost educat, de rugăciunile învățate de la bunica Elisabeta, ca spirit tutelar. Într-un mod asemănător, în principiu, face trimitere poezia *Zbor*, dedicată fiicei Elisa: „Copilă, suflet angelic luminat/ De speranța înălțată la stele,/ Ai îmbrățișat îndemnul îngânat,/ N-ai frică de chemarea către ele.”

Tema susținătoare a volumului este timpul, mistica scurgere a clipei în veșnicie, așa cum firicelul izvorului devine fluviu, într-un joc alchimic modernist, de la lexic la vers.

Prin diversitatea tematică, bogăția lexicală și găsirea titlurilor, se poate bănui că poetul are o relație, nu sporadică, ci continuă cu poezia, că versul este un mod al lui de viețuire, că trăiește viața pentru această pasiune și poezia îl trăiește pe el.

Muzeul d'Orsay – Paris, Franța

Libertatea ca reducere la un absurd distilat în răspuns

Simona LIUTIEV

Ultima apariție editorială semnată de Cristian Meleșteu, *Caii de porțelan ai colonelului Varga*, roman apărut la Editura Eikon, 2026, este o metaforă amplă pe tema creației și a condiției fragile a artistului, într-o lume care nu mai permite omului să fie autentic, obligându-l să găzduiască mereu pe altcineva, după conjuncturile realității. Acesta este și motivul pentru care personajul alege să trăiască doar pe jumătate în realitate.

Pictural ca Delacroix, căutând moartea ca Valery, muzical ca Mallarmé, sugestiv ca Rimbaud, personajul pictează cerul banal, dar caută și lumea umbrelor, totodată asigurându-se că lasă urme de pași măsura 41 în caz că „vrei vreodată să te întorci”. Acest drum al său cu scop final veșnicia se obține prin creație, care nu se lasă ușor plăsmuită, ci trebuie să fie rezultatul unei combustii, al unui catharsis care să-l ducă mai aproape de orizontul visat sau, poate, dincolo de el: „Degeaba plâng, degeaba râd când îmi privesc depărtările”. Măcinat de renunțări, pendulând între a scrie sau a rupe totul, singura certitudine a sa e că „voia să scrie o carte prin care să crape sticla prin care oamenii se uită la lume”. Și, pentru că este un ales, Dumnezeu i-a dat mâini. Doar că el e un conglomerat de constelații familiale și umane, creionat simbolic într-un cal de porțelan, cu picioare de lut supus amenințării unui „bici de foc care se zărea printre pagini, ordonând copite care alergau bezmetice în noapte, aliniind aripi care cădeau fără țintă din cer”.

Lupta cu pagina, cu limbajul, este aproape argheziană, dar nutrind convingerea că în ranița celor aleși stă ascuns un baston care știe să se transforme în „fluierul care ordonează haosul”. Depinde de fiecare dintre noi cum îl folosește, să lovească sau să cânte. La Arghezi biciul răbdat se întorcea în cuvinte și izbăvea pedepsitor. La Cristian Meleșteu, artistul și opera, Generalul și calul de porțelan sunt uniți pentru totdeauna. Cu mențiunea că „arta e șuvoiul care te împinge în acvariu” și, odată ce ai pășit în acest univers, ar fi bine să știi să înoți, altfel te vor biciui inclusiv căluții de mare. În Grădina Creației lui Cristian Meleșteu până și îngerul a născut, ea e păzită de cinci îngeri care îngrijesc de raftul gol, central, REZERVAT, adică de locul lui în viitor, căci „omul se stinge, dar rămâne mâna care semnează”. E un troc cu veșnicia, aparent neavantajos, dar artiștii sunt onorați că ei sunt „mâna prin care lucrează Dumnezeu ca să nu se murdărească” de imund. Visele albe sunt aduse adesea de vânt, în lumea artei carnea e albă, tatăl albește, caii sunt sculptați în albul laptelui, caii albi au ochi de foc zdrobiți de bastonul marilor maeștri pe tabla albă a unui șah jucat prost pe care nu poți înainta nici în romb, nici în pătrat, nici în cerc, dacă nu ești lăsat cu mersul tău. Viața, recte arta, e o coală albă pe care cineva te pune să scrii iar și iar.

Personajul e un Samson căruia îi lipsește un vis ca să-și împlinească destinul, să se mențină în viață, deși a găsit câteva Marii autohtone pe post de Dalila, dar cumva i se refuză ultimul număr, chiar și acel „de șapte ori până la șapte” care îl mai desparte de atingerea visului mult așteptat, de atingerea perfecțiunii.

E și motivul pentru care se declară nepregătit să primească lumina, nu numai pentru că aceasta l-ar strânge în ham, ci pentru că n-ar înțelege-o. Pentru a înțelege lumina care i se refuză, e dispus să coboare în tartar ca Dante, în lumea îngerilor negri, căzuți, care „răsucesc pagini de psaltire", dar nu pentru vreo Beatrice, ci acolo unde tatăl lui „a ținut prima dată întunericul răsucit între degete". Îngerii păzitori par a striga în deșert, sunt „săracii Raiului". Întunericul „nu are versiuni, doar reveniri", iar acestea par să îi fie lăsate moștenire de o întreagă constelație familială lângă care nu se poate așeza din cauza scăunelului fără un picior pe care tot este invitat insistent, în capul mesei. O singură dată în roman protagonistul cere un picior de lemn, dar nu i se dă, poate de aceea iubește arborii, lemnul, rădăcinile.

Matei reprezintă toate versetele lipsă (7) din Psalmul 15, nebunul care strigă că nu există Dumnezeu și colorează cerul din alb în roșu din care o să cadă aripi, fluturi verzi (deveniți laitmotiv în paginile cărții), albine, iar materia ia orice formă, ca apoi el să o distileze în „răspunsul necesar", dorit, prin reducție la absurd. Stolul lui de aripi e atât de avid de zbor că îl roagă „să facă un cer din rotocoale de fum de țigară", un Eden fără șerpi, unde sălășluiesc Pegași cu potcoave de aur, visând vise de aur, Cerberi, Phoenicși, Centauri, îngeri însărcinați, dar fără sarcina de a păzi oamenii, tot ce creează iadul lipsei de somn sau de inspirație pentru care face apel la substanțe. El, artistul, e omul cu copite de cal, trup de câine, vintre de măslini (ca în visele lui Suleiman) și cap de stup, bărbatul căruia i s-a desprins pojghița de pe ochi și a ajutat și îngerii să vadă, care ne învață lecția iertării, prin oferirea la vedere a tuturor unghiurilor durerii până la cauzele ei ancestrale. Umanitatea este obligată să creeze plusvaloare, indiferent ce nume ar purta.

Simbolistica melcului, a cochiliei, trimite la spirala Fibonacci, la numărul de aur din forma melcilor, florilor, fructelor, galaxiilor: „fiecare melc poartă sub rană o coajă rotundă, de aceea își aruncă cochiliile, le răstoarnă între coarne, dau cu ele de pământ", „melcii îmi târau corăbiile prin praf". E circumscrisă aici aspirația umană spre perfecțiunea originară. Viitorul promis vine pe linia orizontului cu iepuri albi și picturi pe unghii. Îngerii au unghii ca la Arghezi, „unghia îngerească" o invocă probabil și personajul în căutarea subiectului perfect într-o realitate care pare mai degrabă o ecuație cu profit. Blocajul de creație în lumea canalelor, combinat cu somnifere pentru cai, îi dau uneori o stare catatonică „de porțelan", alteori simte cum cade în groapa născută de copitele cailor bătrâni. Până și Dumnezeu, care se plimbă pe un cal alb orb, nu îl mai poate ajuta, iar în jocul de-a alba-neagra, paharul indicat de el nu se întoarce niciodată pentru o confirmare. El însuși e jumătate cal pursânge, jumătate „mârțoaga unui cavaler fără noroc" ca Sancho Panza, un rob fricos care nu a știut să înmulțească talanții și așteaptă să atragă mânia Creatorului care l-a învestit cu talent. De unde și gestul automat de a înfige fluturi verzi (ca cei de pe Arcă) pe tipsia existenței și purtarea în permanență a cutiei cu bolduri, alături de constatarea pesimistă că nimeni nu a tras ce trebuie de pe tipsia ursitoarei.

De aici și până la obsesia umbrei este foarte puțin, „aș scrie despre tigri ce cântă întunericul din mine", născând întrebarea: Cine pe cine proiectează, noi umbra sau umbra pe noi? Până și cromatica ochilor insistă pe albastru (când fac cerul) și verzui (când vindecă răni), aproape inuman de schimbători. Tot în căutarea umbrei, e preocupat să nu îi curgă copilăria printre degete: „Ne trezim într-un abis cățărându-ne pe o sfoară din umbrele noastre care ne încolăcesc ca o zăbală de cal". Deși bunicul a avut abilitatea de a-i lua calului greutatea din spate, acesta tot poartă pantofii tatălui, gest cu o profundă semnificație. Va uita să doarmă și va trăi în jumătate de realitate ca un centaur, dovedind că în fiecare dintre noi locuiește un alt om sau un alt animal. Multiplu sinucigaș, dar supraviețuitor repetat și nemeritat al ruletei rusești, personajul vede atât umbre cât și lumina care se întinde până la fereastra lui Dumnezeu. Constată că „singura cale de a-l înfrunta pe Dumnezeu e să nu mă mai las biciuit de ploaia lui și de vântul ce aduce îndoieli". Măcinat de tăgadă, dezvoltă obsesia pentru lumină și dorință, setea de a sparge

moștenirea, de a dovedi că nu s-a „născut să primească toate palmele lumii”, chiar dacă recunoaște că în mijlocul atâtor suferințe i se permite să guste fericirea.

Trei laitmotive apar frecvent: nevoia de odihnă, lipsa unui reper, un punct fix, motiv pentru care tot numără, pierde, reia bolduri sau degete și motivul întoarcerii, aproape ca la Ulise: „orice regăsire merită o oaie grasă și tăiată”, doar că regăsirea e mereu dureroasă.

În realitate, personajul artist e cal, e melc și dâra acestuia lăsată pe uși, e o clanță căutând o ieșire – ușile cerului sau fereastra pe care o simte curgând în sine, de unde și nevoia repetată de a sări în abis. Ca Iona, se întreabă dacă drumul e în afară sau în sine, pe unde răzbește la lumină, ca să știe cum să apese pe clanță și în ce sens să deschidă ușa el, „nenăscutul, netrezitul”. Nu e bolnav, e doar „un om cu o clanță fără ușă în palmă”, căruia îi e teamă să nu bată la uși închise cu o mie de lacăte. Alții au decis toată viața că „e un cal bun de călărit până la schimbul de tură” sau că e dator să îi ducă pe alții până la capătul lumii, oferindu-le plăcere. Dar dacă alții l-au biciuit, el a ales să cânte și să ne încânte, cu speranța că nu strigă în deșert.

Stilistic, cartea e o mare metaforă, conținând adevărate pasaje de virtuozitate („de-aș putea să-mi retez umbra aș lăsa-o să muște din marginea vidului”, „sunt un Adam cu un os în umăr lipsă, un abis vibrând în carne”), pe care vă invit să le savurați singuri.

Muzeul Ermitaj – Sankt Petersburg, Rusia

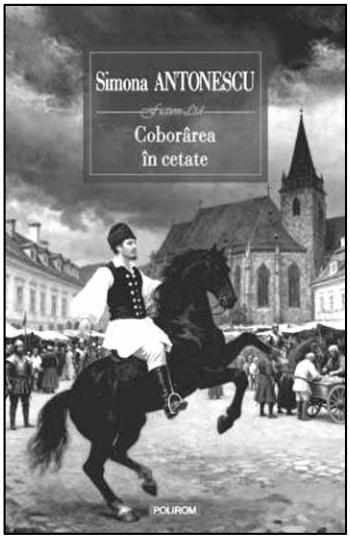

Tot despre Mihai Viteazul

Mihaela MUDURE

Mihai Viteazul este, mai mult ca probabil, unul dintre eroii preferați ai romancierilor români care s-au inspirat din trecutul istoric al românilor. L-au ficționalizat pe Mihai Viteazul Iulian Vesper în *Viața lui Mihai Viteazul*, Radu Theodoru în *Brazdă și paloș* și mult mai amplu în cele patru volume reunite sub titlul *Vulturul*, Grigore Băjenaru în *Cerbii lui Mihai-Vodă*, Titus Popovici în scenariul care a stat la baza filmului *Mihai Viteazul* și care a fost publicat ulterior ca atare, Dumitru Almaș în *Frații Buzești*, sau Lola Stere-Chiracu în *Apele negre*. De remarcat faptul că scriitorii par să agreeze romanul istoric mult mai mult decât scriitoarele. Despre cauzele profunde ale acestei preferințe care se leagă, în opinia mea, și de modul în care patria este re-prezentată în imaginarul colectiv, nu intenționez să vorbesc acum. Dar nu putem uita faptul că patria e reprezentată de femeia ridicată pe piedestalul admirației naționale, dar ea e reprezentată în vârtejul exercițiului public/ politic cu precădere de bărbați. Ecaterina Teodoroiu sau Regina Maria au fost excepția și nu regula. În acest context, e de remarcat curajul Simonei Antonescu care intră în competiția pentru re-prezentarea lui Mihai Viteazul prin recentul său roman *Coborârea în cetate*. Spun curaj pentru că de la paginile dedicate de Bălcescu eroului care odihnește pe Câmpia Turzii – e adevărat nu într-un roman, ci într-o lucrare cu caracter predominant istoric, dar și cu valoare literară – standardele implicate de alegerea unui asemenea subiect sunt foarte ridicate.

Romanul Simonei Antonescu nu e un roman comemorativo-laudativ în sensul tradițional. De fapt, figura lui Mihai Viteazul e în fundalul narativ, autoarea insistând mult mai mult pe speranțele pe care românii din Transilvania și le-ar fi pus în domnul român și pe sprijinul pe care junii Brașovului l-ar fi acordat domnului de peste munți. Există, de altfel, în roman o anume dimensiune teleologică care e menită a fi savurată de către cititorul secolului al XXI-lea. Gândind în perspectivă istorică, romanul sugerează că românii vor ajunge să își schimbe statutul, momentul Mihai Viteazul a fost încurajator din acest punct de vedere, dar atât pentru moment, adică pentru anul 1600. Românii trebuie să mai aștepte.

Ficțiunea Simonei Antonescu este în același timp un roman istoric, un roman etnic, un roman de dragoste. Remarcabilă este capacitatea autoarei de a împleti toate aceste fire narative. Ca roman istoric, *Coborârea în cetate* impresionează prin grija cu care reconstituie un trecut în care românii negustori din Șcheii Brașovului sunt nici mai mult, nici mai puțin decât iscoadele judelui Brașovului. Că această situație narativă este inspirată de celebra scrisoare a lui Neacșu din Câmpulung, este evident. Simona Antonescu a transplantat situația într-un alt moment istoric. Tot un salt intertextual face autoarea când o imaginează pe fata, abia născută a lui Gruia și a Damianei, elevă la școala Popii Dan „pufnind în râs ori de câte ori zbura vreo muscă prin încăpere” (p. 279). O binecunoscută Smărăndiță din

Humulești se va comporta tot cam așa, două secole mai târziu.

Deși românii nu pot înopta între zidurile cetății și trebuie să plătească la intrarea în cetate, granițele dintre spațiul satului românesc al șcheienilor și cetatea săsească sunt poroase. Se trece prin ele des și cu o anume ușurință. Meșteșugarul Karl și Mitruț, straja, sunt prieteni și se întâlnesc adesea într-un spațiu sau altul. Nu numai legăturile comerciale dintre români și sași sunt extrem de active, dar nu lipsește nici o poveste de dragoste între sasul Karl și romînca Păuna, fiica morarului Bursuc. Prudentă, romanciera nu dă un verdict narativ sigur, dar ne lasă cu speranța. Problematică, din punct de vedere istoric este, însă, supralicitarea influenței în politica externă europeană a Moldovei și a Țării Românești prezentate ca și cum ar fi entități independente care puteau opta pentru Liga Sfântă, condusă de Rudolf al II-lea, arhiducele Austriei sau pentru a lupta în tabăra otomană. Licență istorică este și prezența Doamnei Stanca, soția lui Mihai Viteazul, între zidurile cetății Brașovului. Istoricii spun că Doamna Stanca a fost găzduită în cetatea Făgărașului în perioada campaniei transilvănene a lui Mihai Viteazul. Junii, adică tinerii din Șchei, sunt oameni de încredere pentru Mihai Viteazul. Ei se oferă ca luptători, iscoade sau vânători, iar Mihai apreciază oferta lor: „un conducător iscusit știe că trebuie să lase oșteni de încredere prin toate locurile din care pleacă, dacă vrea ca ele să rămână ale lui" (p. 146). Tot junii reușesc să deschidă cetatea Brașovului pentru Mihai după înfrângerea de la Mirăslău, mișcare de mare efect psihologic și militar pentru domnitor și trupele sale.

Scriitoarea e preocupată de prezentarea cât mai prestigioasă a Brașovului narativizat drept un centru economic de nivel european. La târgurile din oraș, ajungeau „mărfuri purtate pe spinările cămilelor ... ori aduse în calele întunecate ale corăbiilor ... Ligii Hanseatice" (p. 150). Tot o supralicitare e opinia Popii Dan din Șchei. Nobilii unguri nu îl „au la inimă pe Măria Sa, pentru că a umplut Ardealul de biserici românești" (p. 171). Logic vorbind, Mihai Viteazul a controlat Transilvania mult prea puțin timp pentru ca să fi putut umple țara cu biserici ortodoxe. Cum diferența religioasă era mult mai importantă în perioada respectivă decât cea etnică, poate mai verosimil din punct de vedere istoric ar fi fost a insista pe faptul că dominația militară și politică asupra Transilvaniei a unui ortodox ca Mihai Viteazul, era motiv de mare îngrijorare pentru nobilimea maghiară catolică sau protestantă.

Ca roman etnic, *Coborârea în cetate* prezintă o cultură românească arhaică, bazată pe cunoașterea și respectul față de natură și care reușește miracolul supraviețuirii în epoca modernă. Spun epoca modernă pentru că la nivel (vest) european secolul al XVI-lea era deja modern. În Șcheii Brașovului femeile cunosc virtuțile plantelor, știu prepara leacuri și, unele, sunt chiar un soi de șamane oferind servicii medicale satului. Bărbații trebuie să treacă printr-o serie de rituri de trecere pentru a ajunge la momentul în care maturitatea și bărbăția lor să fie recunoscută pe deplin în cadrul comunității. E vorba de teste de rezistență și forță fizică și psihică. Fetele au și ele propriile lor rituri de trecere. Spălatul rufelor la râu e prilej de a-și dovedi hărnicia, dar și frumusețea, grația. Totul se face sub supravegherea vigilentă a bătrânelor satului care leagă și dezleagă destine, aruncă judecăți bazate pe o bună cunoaștere a caracterelor și a vieții.

Ca roman de dragoste, *Coborârea în cetate* prezintă un mozaic de povești de iubire. Cele trei fete ale morarului Bursuc sunt exemplare din acest punct de vedere. Avem povestea iubirii împlinite dintre Dămiana și Gruia care se termină cu un cămin și nașterea unui copil. Păuna rămâne să suspine după Karl pentru că nici religia, nici obiceiurile timpului nu le permit împlinirea. Iar Ana nu se va căsători cu Radu, ci cu Barbu, trocarul cel mic, vecinul lui Radu. Să fie apropierea aceasta o strategie care poate isca vorbe și gesturi pe care naratorul le lasă în suspensie, poate pentru un viitor roman? Romanul se termină, de altfel, optimist cu nașterea unui prunc, Agripina, copilul Dămianei și al lui Gruia. Mihai nu mai este, „visul lor s-a stins, așteptarea începe din nou" (pp. 275-276), dar speranța rezistă. Ce altceva e un copil decât speranța unui viitor? Proiectarea aproape utopică într-un viitor în

care românii nu vor mai fi națiunea disprețuită a Transilvaniei, împinsă pe treapta cea mai de jos a societății, are o valoare cu totul specială căci, dacă aplicăm schema lui Paul Ricoeur, timpul narat este un prezent devenit trecut din perspectiva timpului narațiunii, adică a timpului în care se narează.

Impresionantă pentru cititorul Simonei Antonescu este capacitatea de exprimare poetică a scriitoarei. Morții Șcheilor dorm „unul lângă altul cu capetele pe rădăcinile fagilor" (p. 41). Zada, urmărită de Ana, intră noaptea în pădure să culeagă ierburi de leac. „Timpul nu intrase cu ele în pădure. Rămăsese afară, la hotarul acela dintre lumina brumată a lunii și păcurile nopții, un cerc desenat pe pământ, împrejurul pădurii" (p. 75). Mijlocul verii schimbă culorile: „munții atârnau albaștri de cer, pădurile întunecate de brazi se topeau către văi în iarba verde de pe pășuni" (p. 269). La nașterea Agripinei, fiica lui Gruia, cerul coboară, întunecat. „Aerul era greu de apă, avea să plouă" (p. 280). Și exemplele pot continua...

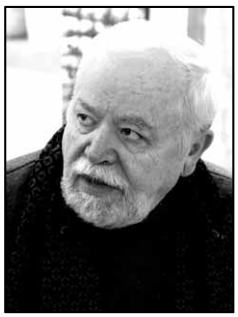
Pe de altă parte, romanul istoric este și o ocazie pentru splendide cugetări aforistice despre timp, istorie și scurtul răstimp rezervat vieții omenești. Simona Antonescu nu este o excepție. „Lumea era un mare orologiu, iar el [Mitruț] coborâse în adâncul mecanismului ... cunoscuse mirosul măruntaielor vremii" (pp. 202-203).

Se știe că una dintre marile provocări pentru autorii de romane istorice este limbajul. El trebuie să poarte patina timpului, dar, în același timp, el trebuie să poarte și amprenta vârstei limbajului pe care îl vorbesc cititorii. *Coborârea în cetate* reușește, în general, să treacă cu bine acest test. Păcat, că autoarei îi mai scapă și câte un neologism cu totul neverosimil în vorbirea unei țărănci din Șchei la 1600. Dămiana îl îndeamnă pe Gruia să vorbească cu tatăl ei și ne uimește cu un neologism neașteptat: „Până nu rezolvi, nu vin" (169).

Dincolo de aceste mărunte observații, romanul *Coborârea în cetate* se citește cu mare plăcere și este o dovadă că Simona Antonescu este una dintre romancierele relevante pentru literatura română a secolului al XXI-lea.

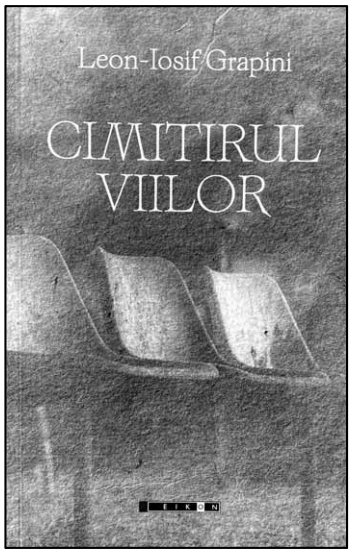
Muzeul Luvru – Paris, Franța

Stilul inconfundabil al prozatorului Leon Iosif Grapini

Icu CRĂCIUN

Nu cred că, în literatura română contemporană, există un prozator care să exploreze sufletul trăitorilor de la sate mai bine decât scriitorul Leon Iosif Grapini, membru al Uniunii Scriitorilor din România, Filiala Cluj, el însuși născut în comuna Șanț, din județul Bistrița-Năsăud, locul unde a trăit cele mai fericite clipe ale vieții sale, aidoma înaintașului său, Rebreanu, în Maieru. La baza afirmațiilor mele stau volumele sale: *Cetatea cu nebuni*, *Capătul lumii*, *Capăt de linie*, *Viața, de la capăt*, *Locul desfătărilor*, *Cartea despre Șanț* și *Cimitirul viilor*, ultimul, cu acest titlu oximoronic, apărut în 2026, la Editura Eikon din București, despre care vom face vorbire mai la vale.

Precizăm că prefața cărții *Cimitirul viilor* este semnată de cunoscutul critic clujean Constantin Cubleșan și cuprinde 17 proze scurte, povestiri și nuvele, a căror acțiune se desfășoară în mediul rural, cu excepția *Jocurilor de război* dedicată, în special, celor care au depășit vârsta de 50 de ani și au „făcută armata”, *Un vis*, unul dintre cele mai frumoase omagii aduse lui Rebreanu, și a *Furtului de la muzeu*, un început de roman polițist ce ar trebui exploatat.

Dincolo de afirmațiile autoreferențiale ale autorului omniscient, care se implică discret, cu o ironie fină, deseori vecină cu umorul negru, gen „fără bocete, mortul nu e mort”, în povestea personajelor, fără însă a interveni cvasi livresc în nararea evenimentelor, autenticitatea este la ea acasă. Unele personaje au un debit verbal care te copleșește (vezi povestirea *Pe laiță*), asta din lipsa interlocutorilor, dar, de data aceasta, o femeie în vârstă l-a prins pe autor, lamentările babelor după tinerețile și vremurile apuse sunt elocvente; e suficient să ai răbdare și vei afla de la ele tot ce mișcă în această așezare: de la nurorile care coboară de pe pereți toate blidele, ștergarele și icoanele agățate în cuie și înlocuiesc paturile și lăițerele cu canapele, dormeze și dulapuri „domnești”, nurori care fac mâncare și mănâncă bunătăți pe ascuns, fiindcă nu-și pot vedea în ochi soacrele, la curvari, femei depravate, bețivi, cheltuitori, dar și economi, ori femei ascultătoare și supuse, până la inși care se spânzură din pricina traiului greu sau sunt înșelate/ți, câte unul și din cauza solitudinii. În priveghi, vin „fete, neveste și, bineînțeles, bătrâne, în graiul locului babe, acestea din urmă nu pot lipsi de la un eveniment atât de trist, nu fiindcă e trist, ci fiindcă e eveniment, de ce nu pot lipsi babele, ne întrebăm, ar fi mai multe explicații, le reținem doar pe primele trei, una, numai ele cunosc bocete și jelanii, fără bocete mortul nu e mort, a doua, să vadă câtă lume a venit în priveghi, fiind om de vază în sat, a venit tot satul, pe mine, comentează una, săraca, oare câți mă vor priveghea, și să vadă de se cântă, aici cu înțeles de a plânge, fata și nurorile după cel trecut în lumea de apoi, și a treia explicație, să mai știricească una, alta, loc mai bun, iar un termen neadecvat situației, de bârfă nici că se poate, babele apar întâi, câte două dacă-s mai fricoase, și tot primele o iau din loc, le răpune repede oboseala, de la mâncat prăjituri, de la stat prea mult pe scaun, de la prea multă cleveteală…”. (*La priveghi*, p. 23). Asta, îți vine să zici, se întâmplă din timpuri imemoriale, dar iată că L. I. G. ni le așază în pagină pentru aduceri-aminte.

Personajul central al acestor proze este Doamna cu Coasa, căreia autorul îi mai taie din

ifose, dar și din forța de a-i speria pe cei vii. Oricât aceasta s-ar ascunde, Leon Iosif Grapini o dibuie și o determină să intervină în destinul eroilor săi când și cum vrea el, încât cititorul devine solidar cu autorul, iar suferința nu mai este o lamentație stupidă și vulgară, ci un balsam literar. Astfel, omul chefereului din *Ultimul tren* întâi se senilizează, apoi își dă duhul, deși, inițial, fusese sănătos la cap și cu frică de Dumnezeu, în *La priveghi*, nu mortul este important, ci numărul de prapori (dacă are 12, înseamnă că mortul a fost om cu stare), boul-mire, din *Mirele erou*, moare ca un dobitoc ce este, doar clopotarul, din proza cu același titlu, cel care vorbea nestingherit cu clopotele (pentru el, clopotul avea o legătură tainică cu Cel de Sus) va muri cu trei regrete: unul că nevasta va rămânea singură, al doilea că-și părăsește odraslele lui dragi, clopotele, al treilea, că înlocuitorul său nu va trage clopotele cu aceeași măiestrie și siguranță ca el. Un altul dă ortul popii pocnit de copita unui cal, iar consoarta pășește greșit și dă cu capul de tăietorul de tăiat lemne (în *Niciodată nu a fost să nu fie cumv*a), trecând și ea în lumea veșniciei. Mirele nedorit de tânăra mireasă, un ins pirpiriu, bătrân și chel, moare în timpul ospățului, astfel că văduva va putea să-și trăiască viața alături de cel căruia i s-a dăruit cu trupul și sufletul înainte de nuntă (în *Planul ascuns*). *Mesagerul* ne pregătește să intrăm în lumea oniricului și a credințelor; un preot primește un mesager străin care îi prevestește faptul că satul va dispărea în urma unor puhoaie năprasnice, nemaivăzute. Lumea îl tratează ca pe un „șarlatan și un mincinos", câțiva propun să fie alungat, iar alții să fie aruncat în fântână, adică să nu aibă încredere în vorbele prefăcute ale mesagerului, ba un vorbitor comentează astfel apariția acestuia: „un trecător rătăcit cu mintea a încercat să ne ducă în ispită, însă credința ne-a salvat"; aici, simbolistica și comentariile pot fi diverse și multiple. După plecarea mesagerului, se stârnește o furtună apocaliptică, descrisă cu un talent de invidiat de confrații săi, prozatorii contemporani, tot satul este îngropat, ființele umane și alte viețuitoare dispar înghițite de uriașul cataclism. De-abia, în final, aflăm că totul a fost, de fapt, un „vis înfricoșător". *Crima din ciubăr* este o povestire verosimilă, mai ales că obiceiul „căutatului cu ciubărul" a hoților sau criminalilor s-a practicat până nu demult în mediul rural năsăudean. Textul care dă titlul cărții se referă la faptul că în satul someșan oamenii au început să-și cumpere locurile de veci cât timp sunt în viață, unii comandându-și frumoase cruci de marmură cu scrisul complet, excepție anul trecerii lor în neființă; firește, cei cu bani își permit cavouri, ceilalți se mulțumesc cu turnarea unei plăci de beton și „înălțarea unei cruci frumoase de piatră", ori își îngrădesc mormântul cu „o centură de beton sau cu un gard scund". În ultima proză (*Viața ca o povară*), un muribund lucid vrea să părăsească această lume să nu fie o povară pentru urmași; a renunțat și la hrană, și la mișcare, a refuzat perfuziile, convins că „omul paralizat trebuie să renunțe și la mâncare, și la apă ca să plece cât mai grabnic pe lumea cealaltă". Până la urmă va fi îngropat creștinește. La îndemnul soțului, văduva va vinde vaca, animalul de care se legase sufletește enorm. În general, citind aceste povestiri, trăiești cu impresia că asiști la niște secvențe cinematografice prezentate de L. I. G. cu măiestria unui reputat regizor.

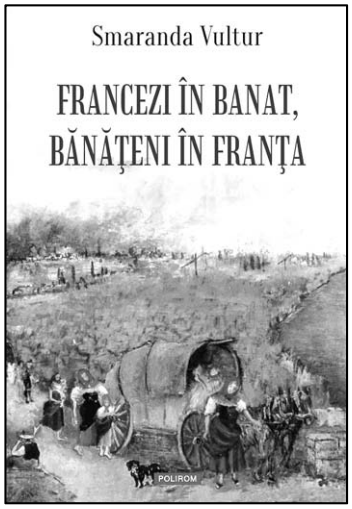
Prozatorul rămâne permanent credincios lucidității critice, este un adevărat paznic al cuvântului, iar frazele sale, deși lungi, în stilul arhicunoscut grapinian, de departe adept fervent al oralității, îi induc lectorului o apropiere binevenită de autenticitatea mult dorită. După ce „a absorbit" tot ce se putea din viața satului de la izvoarele Someșului Mare cu obiceiurile legate de naștere, nuntă și moarte, cu Luminația pentru cinstirea celor decedați, Leon Iosif Grapini, ajuns părtaș la dramele sale, trăgând cu urechea la dialogurile viitoarelor personaje, s-a hotărât să ni le livreze de data aceasta cu alte detalii și fațete care mai de care mai interesante în acest nou volum, lucrat cu multă migală și acribie. Nu lipsește, din tinerețe, înainte de nuntă, Dragobetele, ziua împerecherilor la români, la care cei în vârstă participă cu nostalgie, în pofida unor interdicții nerespectate întotdeauna (*Ziua îndrăgostiților*). Sunt convins că n-ați mai citit de mult timp o carte de proză scurtă atât de interesantă, modernă și tradițională, de aceea v-o recomand s-o căutați în librării ori biblioteci, garantându-vă satisfacția și plăcerea lecturii sale.

Memorie și exil

Monica BUBOLY

Am citit volumul Smarandei Vultur, *Francezi în Banat, Bănățeni în Franța*, ca pe o cronică identitară a Banatului realizată prin prisma migrației în dublu sens. Lucrarea prezintă cronologic faptele care au însoțit strămutarea populației franceze din Lorena, Alsacia și Luxemburg în secolul XVIII, în zona Timișoarei.

Mai apoi, cea a descendenților acestora, care două secole mai târziu, sub presiunea sovieticilor, au fost nevoiți să se stabilească în Franța. Dincolo de relatarea cadențată a evenimentelor, autoarea descrie contextul istoric, social și politic al celor două perioade cu acuratețe și cu tușe extrem de vizuale. Volumul publicat la editura Polirom în 2025 într-o ediție revizuită și adăugită impresionează printr-o construcție în straturi, aspect care invită cititorul la o lectură în mai multe paradigme.

Prima, și cea mai elaborată, este cea istorică. Autoarea dă voce cu minuțiozitate arhivelor. Interviurile cu martorii la evenimente, fotografiile de familie, corespondența personală ne conduc într-o realitate vie, ușor romanțată, ușor subiectivă. Punctul de plecare: Franța secolului XVIII. Aflăm cum sate ca Tomnatic sau Saint-Hubert – astăzi pe teritoriul Serbiei – au devenit „acasă” pentru aproximativ 2000 de familii franceze forțate să-și părăsească regiunea natală. Povestea se scrie aproape de la sine prin mărturiile localnicilor și sursele istorice prezentate.

Două secole mai târziu, drumul se va reface în sens opus, odată cu înaintarea frontului sovietic spre vest. În acest moment o parte din comunitatea bănățeană decide să ia drumul exilului spre Europa Centrală și de Vest. Descoperim câteva personalități importante, printre care figura preotului Adam Willkomm, datorită căruia o parte din urmașii coloniștilor au putut invoca originile franceze pentru a se stabili în localitatea Roque-sur-Pernes din Franța.

Paradigma culturală se creează în jurul ideii de identitate etnică. „Heimat” pentru germani, „la petite patrie” pentru francezi, Banatul devine un loc ideal, al unei comunități care transgresează spațiul și timpul, în care diferențele naționale, etnice și religioase se estompează sub presiunea memoriei afective. „Dacă există o uitare legitimă până la un punct, cu totul ilegitimă mi se pare atitudinea de a reprima sau cenzura memoria celorlalți.” – afirmă autoarea. Asistăm la crearea unui construct personal fluid și instabil, concretizat în forme diverse: aroma unei mâncări, numele de alint al unui membru al familiei, regionalismele folosite în fiecare casă sau un cântec de leagăn murmurat înainte de culcare. Succedarea regimurilor politice antrenează succedarea limbilor vorbite: franceza, germana, maghiara, româna au devenit pe rând limbi oficiale, de comunicare în viața de zi cu zi, de școlarizare.

Concluzia care se desprinde la finalul cărții este că documentele identificate de Smaranda Vultur acționează ca niște capsule ale timpului care nu doar reconstituie trecutul, ci oferă o formă de supraviețuire spirituală: ele salvează de la uitare vocile, trăirile și identitatea celor care nu mai sunt. Interviurile nu sunt tratate doar ca sursă istorică, ci capătă accente narative și discursive complex structurate. O lectură ușor tehnică, unde memoria individuală devine parte din cea colectivă, oferind o lecție despre regăsire și capacitatea umană de a se recăpăta pe sine găsind sens în cursul firesc al vieții.

O viziune optimistă asupra existenței

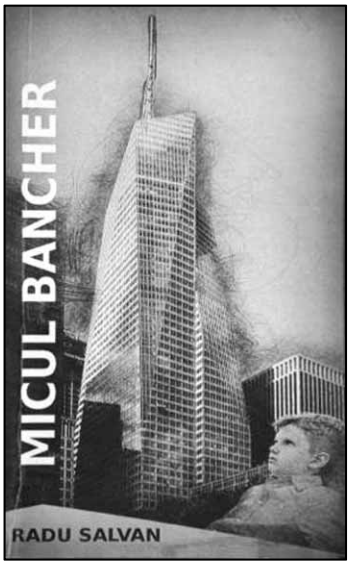
Iuliu-Marius MORARIU

Micul bancher de Radu Salvan (Editura Charmides, Bistrița, 2017) nu e doar o carte menită a bucura gustul cititorului. E un text cu mesaj puternic. Autorul reușește să vorbească în paginile ei despre nevoia de morală socială și să arate că adevărata valoare a puterii consistă în folosirea ei pentru binele colectiv.

Originar din Bsitrița-Năsăud, scriitorul un este un simplu iubitor al economiei, ci un specialist. Studiile sale de specialitate îl îndreptățesc, aproape, să completeze volume precum: *Destine și călătorii, Bibu și Bea,* sau tableta poetică intitulată *Timp fără timp,* cu un astfel de text. Viziunea sa optimistă asupra existenței, remarcată în prealabil de Elena M. Cîmpan, își face simțită prezența și aici.

Destinul familiei Gianinni, legat de istoria Bank of America, constituie prilejul de a vorbi despre o frumoasă idilă, care o are în centru pe românca Alice. Nașterea lui Amadeo, aidoma geniului lui, sunt descrise în tușe frumos construite de către autor. Un alt mare atu îl reprezintă creionarea portretelor psihologice ale protagoniștilor acțiunii. Ajuns în fruntea mașinăriei financiare a familiei, care se dovedește a fi și una cu relevanță la nivel global, la doar patrusprezece ani, acesta dovedește nu doar o deosebită prezență de spirit, ci și înțelegerea unor lucruri dincolo de carcasa aparentă. Astfel, scopul său nu este acumularea bogăției, așa cum fusese al antecesorilor, ci reformarea societății prin promovarea educației, cunoașterii și solidarității umane. Povestea se transformă astfel într-o meditație asupra modului în care lumea poate fi transformată și într-o invitație la meditație. Una care se oprește asupra unor termeni cheie precum puterea economică, bogăția și binele comun.

Între temele principale se regăsesc astfel puterea și responsabilitatea, familia, educația și cunoașterea, ori relația dintre bani și morală. Text cu caracter utopic, aidoma celor ale lui Huxley, *Micul bancher* vine să propună cititorului interogații și reflecții cu privire la chestiuni precum sensul vieții („Scopul vieții însăși este să creezi, să iubești și să fii iubit"), adevăratele valori („Toți își doresc bogăție și averi, fără a conștientiza că germenii tuturor averilor sunt ideile)", prietenie, ori iubire („Iubirea nu stăpânește/ Fiindcă iubirii îi ajunge iubirea)".

Roman cu valențe multiple și mesaj social, *Micul bancher* al lui Radu Salvan nu se limitează la prezentarea unei biografii, fie ea oricât de importantă. Vorbește despre valori, îndeamnă la introspecție, pune în discuție viitorul lumii, într-un mod responsabil și oferă o invitație la meditație. Situat la granița dintre ficțiune, roman de idei, ori utopie socială, el vine să îmbogățească literatura română contemporană cu un text valoros, formator și relevant. De aceea, autorul se cuvine felicitat, iar cartea recomandată cu căldură.

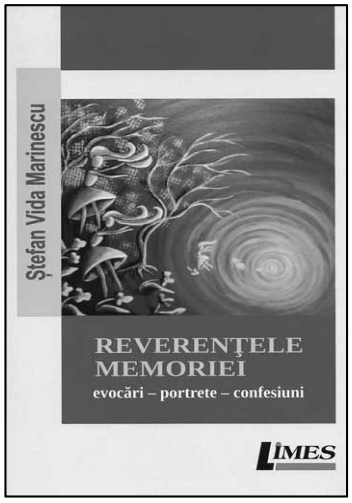

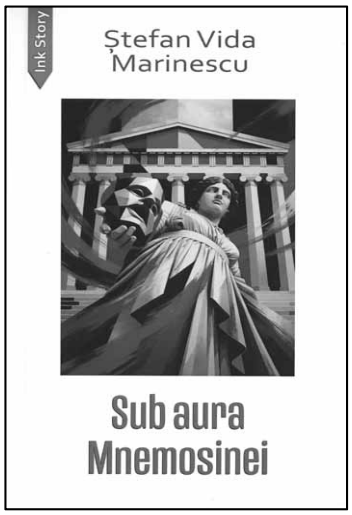
Tratamentul empatic al „personajelor principale”

Maria POSTU

Neobosit, „Pururi tânăr,/ înfășurat în” mantaua... inspirației și polivalenței, Ștefan Vida Marinescu scoate la lumină, din „arhiva afectivă a memoriei” în intervalul 2024-2026 două cărți de publicistică, un fel de exerciții de admirație, de romane-jurnal: prima *Reverențele memoriei*, (la ed. Limes), cealaltă, recentă, se arată la fel de plastic intitulată *Sub aura Mnemosinei* (la ed. Ink Story), de referință, ca retrospecție sentimentală. Și nu numai.

„Conclavul” protagoniștilor reunește 19, respectiv 18 „personaje principale”, tratate cu empatie prin „intersectări de destin” (Ștefan Vida Marinescu). Dar, din nefericire, 12 și respectiv 9 „eroi” însoțitori în aventura existențială/ auctorială, în sens pirandellian, nu-și mai pot căuta... Autorul. Dar toate figurile convocate și evocate (autorul inspirat a așezat motto-uri adecvate fiecăruia), în cele două cărți, înnobilează spiritul (inclusiv pe al publicistului), fiind demne de un invocat „templu orfic solar” (Ștefan Vida Marinescu). „Aleșii” sunt personalități și personaje din lumea universitară, a scriitorilor și a editorilor, mai rar din lumea cineaștilor, din cea regizorală; vreun traducător pictor, medic, jurnalist, muzician sau militar de carieră sunt incluși, evocator și confesiv în volumele menționate.

Profilul este – prin excelență – unul moral, atipic (departe de clasic), căci faptele și întâlnirile vorbesc. Și nu circumstanțe ori conjuncturi comune, de toată mâna. Ocazii relevante: cărți/ cronici/ doctorate/ manifestări... Printre alții, ne sunt readuși în atenție, astfel: Ana Blandiana („Doamna Poeziei cu operă și gest revelatoriu/ al conștiinței”), urmată de Gellu Naum („magnificul suprarealist” și cronica unei „convorbiri amânate”) , de academicianul brav critic și istoric literar Eugen Simion (căruia Șt. V. Marinescu i-a consacrat două sinteze critice), D. Micu elogiat grație operei sale, E. Manu, Traian T. Coșovei, M. Nedelciu, R. Vulcănescu, (un mitholog academic), dar și, din alte generații, scriitori de rang european precum L. I. Stoiciu și Daniel Corbu. O remarcă: o evocare elegantă este a unui scriitor cu vocație „civică și civilizatorie”: Romulus Rusan.

Nu lipsesc „notele biografice ale subiecților”.

Așadar, dincolo de convențional, de rememorările – unele ușor liricizate – demersul lui Ștefan Vida Marinescu, în ambele cărți, este de excelență, ca o datorie de conștiință împlinită, un semn de solidară afecțiune, mostre de gratitudine, de reciprocitate.

Nu sunt de neglijat prefața și postfața celor două volume, nici cele ceva versuri „potrivite” contextului, amintind că Ștefan Vida Marinescu este, prioritar, poet: deci, „de atâta ghicit/ până și cafeaua/ se înnegri subit/ făcând infarct/ haimanaua îmbătrâni/ dar viața cum se/ mai sugestionă dumneaei/ cu tot firescu’/ râșnită iar și iar/ cum ar zice/ strengar”. *Ștefan Vida Marinescu*, text cu tâlc, asociat cunoașterii și recunoașterii unor personaje cu adevărat principale.

Culoarea pustiului

Olimpiu NUȘFELEAN

O radiografie a existenței se poate face cel mai bine, desigur, în proximitatea imaginii finitudinii, care oferă culori și contraste mult mai pregnante decât cotidianul cenușiu. Acest lucru cred că îl are în vedere și Simona Liutiev când își începe romanul *Câmpie și oase* (Ed. Science Press, Baia Mare, 2016). Moartea pune capăt unei vieții duse, spre crepuscul, cu un anume ritual: „Duminica nu o găseai niciodată acasă, avea secretul ei pentru vocea de mierliță. Luci parcă o aude și o încearcă un surâs nepotrivit, sau nu, cu situația. După ce își exersa glasul, urca la cimitir pentru o scurtă boceală, plivea puțin la bărbat, apoi la o nepoată moartă nebotezată, după care începea circuitul vizitelor, iar seara, ieșea la drum, dar nu la drumul ei. Așa că poarta stătea toată ziua zăvorâtă și strânsă cu lanț.” „Seara” aduce misterul, semnul unei închideri în sine. De deslușit. În acest univers al bunei așezări a lucrurilor („Luci se învârti de câteva ori în jurul coșciugului să se asigure că e fără greșeală, așa cum i-ar fi plăcut moartei.”), se insinuează nepotrivirea, suspiciunea, grija pentru neîmplinit: „Părintele părea să nu mai știe niciun rând pe dinafară, ochii erau ori în Sfânta Carte, sau la cădelniță sau în jos. Capul imobil, proptit pe un gât de trei ori mai mare, se continua cu un pântec imens sub care se puteau ghici niște picioare scurte. Numai când se gândea că gura aia care pupa Evanghelia, săruta cu jind și fotografia ei din tinerețe, de pe masa din salonul bunicii, simțea că se sufocă. Totul părea exagerat, tonul diaconului, lipsa de armonie a corului de băieți seminariști, tămâia, pântecele, busuiocul, sicriul, lumina. Trebuia să iasă la aer. În curte, lângă mormintele preoților răposați, gornistul discuta cu dricarul.” Gura de aer e asigurată de introspecție, de cercetarea realității, de așezarea luminii în armonie cu lumea, dacă se poate.

Protagonista romanului, Lucia Dragomir, medic în Franța, e chemată în România, la moartea bunicii ei, survenită, se pare, printr-un omor, al cărui făptași, în număr de trei, par să fie niște tineri din sat. Lucia se ocupă de înmormântare, chemând la pomană (mai mult să afle detalii despre moartea suspectă) niște femei din sat (vociferări, superstiții, mici practici de spiritism). După plecarea lor, Lucia e violată de trei inși din sat, unul cu ochi cu puncte maronii, galbene, despre care „află”/ bănuiește (la moartea tatălui ei, peste un an bun), că ar fi dricarul. În urma violului, ea rămâne însărcinată. Era căsătorită, la nuntă, fiind înșelată de soț, Costi, acesta fugind cu banii de dar, iar tatăl fetei are de gând să se răzbune. Lucia se stabilește în Pitești. Printr-o conjunctură descoperă că fostul soț era într-o afacere de cucerire/ înșelare, pe același principiu, astfel că, descoperindu-l, îl trimite într-un fel de arest la casa bunicii să se ocupe de tot, dacă nu vrea să fie denunțat și închis. Acolo Costi are o relație cu Rita, fiica unei prietene din copilărie a Luciei, care, la momentul botezului copilului Luciei, era și ea însărcinată. Se întorc în sat pentru botez. Tatăl Luciei, dând de ginerele lui, își manifestă ura, amenințându-l. Bătrânul tată, nefiind religios, rămâne acasă. În timpul botezului, Lucia are o presimțire că s-a întâmplat ceva sumbru, vine acasă cu copilul și își găsește tatăl fără suflare – la masă, lângă o sticlă de vin; pesemne otrăvit de ginere. Decid

Reveniri

să-l îngroape lângă socri, alături de soție, mama Luciei, de care se despărțise la un moment dat. Groparul, înainte de înmormântare, îi aduce Luciei un sac, cu oasele bunicului ei din partea mamei, care vor fi duse să fie reașezate, după o slujbă specială. Copilul Luciei crește, fără să cânte la pian, precum își dorea ea; face judo, îi spune mamei pe nume. Romanul se încheie cu un consult oftalmologic, la care protagonista află că praful (câmpiei, unde și-a dus o parte din viață) i-a afectat ochii. „Praf în ochi”? La consult, e însoțită de un tip cu… ochii galbeni.

Faptele sunt multe, desfășurate într-o narațiune concentrată, nu de mare întindere, bogată de sensuri în descifrarea cărora cititorul se lasă antrenat de naratoare. Asistat de umor și ironie, discursul narativ este ținut în registrul firescului și al autenticității („Și-o amintea din copilărie, încă de când popa Nelu îi făcea curte. Ei, nu bisericii.”), specificul existenței e sugerat de prezența unor simboluri, precum cel al busuiocului („esență tare ce concentra parcă suferința nespusă a tăcuților oameni de la câmpie”), iar prozatoarea coboară în cercetarea realității până la nuanță, precum investigatorii unei presupuse crime („Agenți infiltrați căutau indicii pe fețele oricui, o broboadă de sudoare, o privire chiorâș, o reacție ciudată lângă sicriu.”). În universul aplatizat, orice modificare „de suprafață” aduce o probă a diversității, precum gura de aer căutată cu disperare. Fântâna de la o intersecție, în drumul spre cimitir, te întâmpină cu „Aceeași apă sălcie, parcă nesănătoasă și prea puțin rece, băltită. Dar fântâna era văruită proaspăt, ciudat lucru toamna.”. La răscruce se află și un pom, cu „esență moale de câmpie”, dar totuși o prezență a viului. Mormântul surorii e abia zărit printre bălării, semnalat de un „țăruș mic... cât un bebeluș”. Precum oamenii, asemenea și vegetația, ciulinii, care sunt și ei „înfometați” de aer și lumină. O lumină căreia îi pune stavilă praful.

Naratoarea (și prozatoarea) dovedește multă pricepere și sensibilitatea a percepției în descrierea orizontului câmpiei. Pornește de la o surpriză („Nu știa câmpia atât de pustie, o pustietate stranie. La drum, pustiu, în curți, pustiu. Oare și casele erau pustii?”), ca să ajungă la certitudine: „Peste tot praf, prea mult praf, țărână, colb, pulbere. Câmpia toată e făcută din sedimente de praf ars, pustiit și înghețat cremene de crivățul iernilor dinspre răsărit”, iar universul împănat de muște, „Cerul nu purta nici un nor. Și lui îi plăcea să fie singur aici. Era simplu, neted, perfect albastru, un albastru tulbure sau decolorat, straniu. Dacă cineva l-ar fi cercetat, i-ar fi putut părea la fel de inexplicabil ca albastrul de Voroneț.” Cerul e paradoxal, deschis și impenetrabil și indolent, în continuă pierdere a culorii, învins de derizoriul existenței. „Miroase a parșivenie acest praf care alungă oamenii din calea lui, în timp ce el continuă să domnească peste ținuturi fără orizont. Omul de la câmpie se cunoaște după praf. Îi intră în țesătură, în gaura curelei, între dinți, în plămâni și, mai ales, în ochi. Toți suferă cu ochii.” Privirea își promovează o simbolistică aparte, ilustrată mai întâi de imaginea ferestrelor, care se arată „ca doi ochi mari, triști, amorțiți după un atac cerebral sau, privite de un artist optimist, creații ale lui Gaudi”. Imaginea se închide, „ochiul devine tot mai bolnav. Conjunctivită, cataractă, glaucom, orbul găinilor, oamenii mai știu doar drumul spre casă.” În această ultimă posibilitate, a drumului spre casă, am vedea și sensul întoarcerii naratoarei din iluzia izbânzii peste mări și țări, revenirea în sat, în universul din care s-a ridicat și care, la rigoare, îi revitalizează ființa, cu toate așteptările și deziluziilor acesteia, atinsă de „maladiile actualității” (cum ar zice Nicolae Oprea), dar luptând cu ele constant. Desigur că și prin scris. Neputință și ridicare deasupra clipei: „... oamenii ăștia de la câmpie sunt foarte iuți și ușori. Nici nu se simte că există. Sunt mai ușori decât ceața.” Ca o salvare din cotidianul cenușiu. „Sau era vorba de o altă salvare?”

Taina înveșnicirii prin Cuvînt

Valeriu STANCU

De la François Rabelais, la Friedrich Schiller, de la Anton Cehov și Mihail Bulgakov, la Arthur Conan Doyle și Somerset Maugham, de la Vasile Voiculescu la C. D. Zeletin și Ion Hurjui, lumea a cunoscut medici care s-au dovedit a fi strălucitori și în domeniul literaturii. Sorin Cotlarciuc e medic stomatolog de aproape jumătate de veac și, în urmă cu două decenii, a îndrăznit să-și dezvăluie și pasiunea pentru scris. A debutat în 2011 cu volumul de epigrame *Fața nevăzută a lumii* și, de atunci, ne-a oferit cam 30 de titluri, foarte bine primite atît de cititori, cît și de critica literară. O dată cu *Tainele universului uman*, scriitorul dă la iveală primul său volum de eseuri, după ce, în 2019 a scos un apreciat volum de aforisme. Cu un titlu incitant și enigmatic, cu abordări îndrăznețe, cu afirmații și argumentări adeseori surprinzătoare, volumul marchează perioada maturității creative a lui Sorin Cotlarciuc: temele devin mai grave, profunzimea meditației se adîncește, responsabilitatea pe care și-o asumă actul creativ crește, stilul se leapădă de podoabe inutile...

Ce fluid magic, ce declic interior îl mînă pe medicul stomatolog Sorin Cotlarciuc să caute filonul scrisului prin zăcăminte numai de el știute, prin abisuri necanonizate de geologii, prin cariere și mine sufocate de steril, prin stîncile neatinse ale oricărui subiect nu am să știu niciodată. Cert este că el are calitatea de a găsi virtuți creative în orice prilej, în orice temă, în orice motiv, oricît de prozaice sau de stranii ar fi acestea, pentru că, la autorul ieșean, scrisul vine din interior, ca o condiție existențială sine qua non, se naște în mod perpetuu, se revarsă năvalnic, el există în ființa sa și scriitorul nu face altceva decît să îl scoată la suprafață, legîndu-l de preocupările, de trăirile din momentul erupției, din momentul de grație al inspirației. Colaborăm de multă vreme, așadar am verificat și știu că poate așterne „dintr-o suflare” o carte de 200-300 de pagini, și am avut, de-a lungul timpului, bucuria de a constata că scrie, cu aceeași nestăvilită vitalitate, poezie, proză (nuvele, eseuri), teatru, valorificîndu-și, prin diversitatea creației, infinit mai bine fluența scriiturii, debitul nesecat, energia pe care i-o dă scrisul (și pe care, la rîndu-i, o înzidește în lucrările sale!), capacitatea uimitoare de a viețui în și prin scris. La cît de prolific este, la cîtă fantezie pune în mișcare în cărțile sale, cred că cititorii așteaptă de la el și memorabile pagini de roman, de amintiri, de jurnal, de evocări în care să se regăsească și fascinanta sa experiență existențială, iar eu nu mă îndoiesc de faptul că acestea vor veni!

Cum în toate activitățile sale cotidiene (medic stomatolog cunoscut și căutat, sportiv pasionat – fost fotbalist profesionist și actual campion de popice – pescar împătimit) este un adevărat profesionist, nici în eseistica lui, Sorin Cotlarciuc nu este un „urechist”, un amator care scrie ca să-și umple timpul. El nu-și dă cu părerea, ca să se afle-n treabă. Pentru fiecare rînd pe care-l scrie, pentru fiecare afirmație pe care o avansează, el se documentează foarte serios, merge la surse credibile, verificate (enciclopedii, dicționare, tratate cu notorietate în diferite domenii).

Diversități tematice

Așadar, sursele sale bibliografice nu sunt internetul și AI-ul, ci propria cultură, completată cu nenumărate ore de studiu asiduu în biblioteci.

Nu cred că există subiect din sfera existenței, a cunoașterii, a universului uman care să nu poată fi punctul de plecare al unui eseu și, de la sfîrșitul secolului XVI, adică din 1580, cînd Montaigne și-a făcut cunoscute sclipitoarele sale „încercări" și pînă astăzi, eseul a rămas destul de conservator, nu a cunoscut schimbări spectaculoase, el evoluînd mai ales pentru că societatea a progresat, a făcut fel de fel de descoperiri, oferindu-i noi orizonturi, noi perspective de cercetare și meditație, dar esența sa a rămas aceeași: subiectul abordat e un pretext pentru digresiuni, conexiuni, păreri personale, deși cred că i-ar fi greu lui George Călinescu să mai afirme despre eseiștii de astăzi că aceștia „bat cîmpii cu grație", așa cum a făcut-o despre Alexandru Odobescu, atunci cînd i-a lecturat faimosul eseu *Pseudokynegeticos*.

Caracteristicile cele mai importante ale eseisticii lui Sorin Cotlarciuc sunt, după opinia mea, diversitatea tematică, documentarea riguroasă, plasarea inspirată a citatelor, pentru a servi de cele mai multe ori și ca argument, divagația erudită, speculațiile de sorginte filosofică, ușurința convertirii complexității subiectelor abordate în simplitate. De fapt, diversitatea tematică este una din caracteristicile eseului în general, dar la Sorin Cotlarciuc este oarecum surprinzătoare, deoarece, adeseori, cuprinde domenii îndepărtate de medicina pentru care s-a format (istorie, politică, societate, iubire, lingvistică, „jocul vieții", religie, filosofie, cultură, internet, păcate capitale, sociologie, „război sau pace", spiritualitate, „tainele minții omenești"...). Evident, așa cum e și normal, așa cum ne-au obișnuit marii eseiști ai lumii – Thomas Carlyle, Lessing, Nietzsche (invocat de scriitorul ieșean), Unamuno, Albert Camus – eseurile „soriniene" poartă în ele o anumită doză de subiectivitate, ele conturînd, în întregul lor, un adevărat portret al autorului cu obiectivitatea și parti-pris-urile sale. Fiind adeseori surprinzătoare – prin afirmații și argumentare – e posibil să dea naștere la contrarietăți și nu este exclus faptul ca unii cititori să nu fie de acord cu toate opiniile autorului (dar și aceasta este una din calitățile volumului, care-l vor face să fie căutat și discutat). Oricum, ele sunt incitante, îndeamnă la reflecție, și, cu siguranță, vor stîrni reacții de tot felul. Să ne înțelegem: autorul nu deține adevăruri absolute, nu-și propune să răspundă la întrebări cărora omenirea, adesea, nici măcar nu le-a aflat dezlegare sau le-a dat răspunsuri relative, chiar discutabile, dar textele sale sunt cu adevărat deschise, așa cum trebuie să fie orice eseu autentic. În volumul de față, Sorin Cotlarciuc este parcimonios, nu se risipește, „bătînd cîmpii cu grație", ci merge la esență, doar cîteva texte fiind mai lungi, cele mai multe sunt laconice, concentrate (pe bună dreptate, autorul și le-a intitulat „microeseuri"), așteptînd parcă o continuare din partea cititorilor.

Astfel, punînd necontenit în lumină interferența cu societatea în care trăiește și pe care vrea să o schimbe, să o îmbunătățească, să o înfrumusețeze prin scrierile sale, el își îndrumă cititorul pe drumul cel bun, așa cum trebuie să procedeze orice ghid care se respectă: „Nimic nu este sigur și nu este garantat în lume. Este nevoie de o pace lăuntrică pentru un trai decent social, emoțional și spiritual în prezentul de față, deocamdată viitorul nu are nici o putere asupra omului." (*Încotro?*).

Suferința semenilor îi produce și lui suferință, de aceea încearcă din răsputeri să lupte împotriva ei, chiar dacă nu dispune în lupta sa donquijotescă decît de armele scrisului, chiar dacă nu are alături de sine un Sancho Panza care să-i tempereze elanurile ardente ale exaltării, utopiile unui idealism rupt adeseori mai mult din subiectivități interioare decît din realitățile acestui cotidian absurd pe care-l trăim cu toții. Autoportretul pe care și-l trasează cu tușe subtile și sincere în congruența celor „111 ipostaze" e un adevărat *mot de passe* pentru pătrunderea în universul său spiritual, creativ. Iată una dintre ele: „Nu mă consider «buricul pământului», când spun că nu mă tem de sensul ultim al ființării și lupt cu mult curaj în acest «joc pe viață și pe moarte». Chiar îi spun morții că am trecut testul vieții și

nu mă las amăgit să-mi joc la alba-neagra sau la barbut existența, când știu foarte bine că nemiloasa cu coasa se folosește de trucuri sau de zaruri măsluite. Nu vreau să-i dau satisfacție, de fapt și de drept, ea a pierdut lupta cu procrearea, suntem pe mapamond peste opt miliarde, cu o rată de creștere continuă. Trăiască viața!"

Iconoclast și rebel, altruist și însingurat, orgolios și modest, își creionează un portret complex, alcătuit nu de puține ori din lumini și umbre, din antagonisme, paradoxuri, sugestii, toate însă conlucrînd pentru o cît mai reușită descifrare a trăsăturilor chipului imortalizat nu prin culoare, ci prin cuvînt, prin raționări, prin „deducții logice".

Cum lumea în care navighează și în care ne conduce e de-o incomprehensibilă complexitate, și problemele pe care le ia în discuție sunt ilustrări ale unor varii domenii. Iată doar cîteva din titlurile ce dovedesc complexitatea preocupărilor sale eseistice : *Geneza, Frica de a fi om, Marele Nimic, Emblema crucii, Limba vechilor cazanii, Spirit sau materie?, Transcendere, Dualismul bine-rău, „Bullying-ul" și morbul transei suicidale, „Câinele de pază al democrației", „Tattoo", Psihoza rusofobă, Ucrainofobia, „Ridică-te, Gheorghe, ridică-te, Ioane!" „În-Cotro-ce-ni-ndreptăm"?, Ecuația decadenței, Masca masochistului, Nouă vieți, Ecce homo!, Banalizarea obrăzniciei* etc.

Subtilitatea relației pe care o stabilește cu lumea aceasta bolnavă, absurdă, indolentă, ostilă e dezvăluită mereu nu doar cu obstinație născută din nevoia de dialog, ci și din dorința de a o oferi spre „cercetare" cititorului. Eseistul nu are nimic de ascuns – aceasta e urzeala structurii sale sufletești, pe care nu vrea (nu are de ce) să o ascundă – așa că mărturisește cu sinceritate : „Mă simt liber să visez, să zbor, să mă retrag în budoarul ființei mele cu inspirația tatuată pe creier de a jongla cu paradigma „a fi". Am conjugat verbul fără mustrări, ca un romantic incurabil ce țese amintiri și iluzii sub streașina mucegăită de ape". (*Prizonierul destinului*) Și: „mă bucur de aer, de cerul etern, revăd întâmplările dragi de acasă. Sunt amintiri în nuanțele clipelor de odinioară care au lăsat urme adânci, nesterse, răscolitoare și dureroase cicatrici sufletești, iar acum o umbră de tristețe îmi acoperă fața.// În naivitatea mea infinită, m-am lăsat furat de iluzii și ce a fost să se întâmple s-a petrecut fără vina sau voia mea, totuși gândurile îmi fug în neantul trăirilor ca o închipuire, către o dorință veche, uitată și neîmplinită.// Revendic timpul ce l-am irosit în robia curgerii zilei și nopții, iar anii pierduți, prin voia sorții, sunt profund marcați de regrete". (*Labirintul de gânduri*)

Iar eu cred că trebuie să subliniez un fapt de care e greu să nu ții cont: de-a lungul întregii cărți se împletesc două tendințe: prima, egolatră, centripetă, este cea care se referă la propria creație, la propriile rosturi, la propria existență, eseurile reunite de această tendință fiind adesea scrise la persoana întîi (manieră care, dacă nu-și propune în mod explicit, reușește totuși să facă puțină lumină în privința preocupărilor sale de creator), iar a doua, altruistă, centrifugă, este cea care are mereu în centrul ei semenii, oamenii, cu toată povara existenței ce le apasă Ființa. Viața morală și pasiunea verbală sunt axele pe care își structurează Sorin Cotlarciuc ființarea, creația, rosturile, opera. Prin ele, autorul ambiționează să iasă din „labirintul de gânduri" și să ajungă la „zori de lumină și sacralitate". Și tot prin ele, decodifică semnele vremii, ba chiar să fie, uneori, „semnelor vremii profet".

Plămadă a înțelepciunii, inspirației, documentării, culturii vaste și solide, dar și intuiției, inspirației, eseurile pe care le scrie îl acaparează total ori, mai bine zis, autorul le trăiește cu toată ființa: deși țintește mereu spre transcendent, spre fabulos, spre lumea de plăsmuiri și fantasme, viața cetății cu dramatismul, absurdul, sordidul, zbuciumul ei cotidian, cu servituțile, nedreptățile și păcatele ei nu-i este deloc străină, autorul fiind atent la tot ceea ce se întîmplă în viața politică și socială a țării și a Europei. Luciditatea politică a eseistului e uimitoare, iar umanismul său e de-a dreptul impresionant. În plus, astăzi, cînd patriotismul creației este socotit desuet, caduc și compromis de creațiile din nenorocita „epocă de aur", Sorin Cotlarciuc nu pierde nici un prilej de a-și manifesta iubirea față de România, țara sa și a strămunilor săi, și, mai ales, față de Bucovina, leagănul vieții neamului său din vremuri bătrîne și glorioase.

Acestui leagăn al românismului, scriitorul îi dedică impresionante eseuri, toate mărturie a rănilor pe care bucovinenii le trăiesc și astăzi, deoarece o bună parte din „țara fagilor” încă se află înstrăinată : *Nicolae Iorga și bucovinismul*, *Primul așezământ monahal*, *Republica nesupușilor*, *Bucovina din suflet*, *Doamne, binecuvântează Bucovina!*

Patriotismul face ca drumul creației sale (de care am tot amintit în aceste rînduri) să fie cel al unui vizionar, căci scopul său mărturisit este de a sluji viitorul.

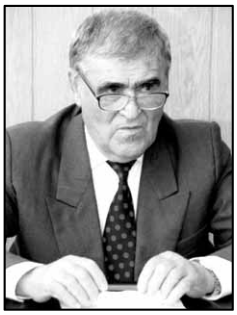
Deși se simte mereu un exponent al neamului din care face parte, el intră – prin, învățătura, cultura, sensibilitatea și inspirația sa – în rezonanță cu marele univers, dovadă fiind eseurile dedicate Genezei, „paradigmei evanescenței umane”, „apocalipsei”, „îngerului morții”... Tulburător, scriitorul ne ajută să descoperim „taina simplității”, taină pe care o stăpînește și pe care nu o dezvăluie decît celor ce au răbdarea, curajul, curiozitatea de a-l urma în ascensiunea mereu plină de neprevăzut a culmilor creației. Ale creației, nu ale gloriei! Oare ce-și propune, de fapt, autorul în acest volum? Ne-o spune în mod direct, cu simplitatea despre care tocmai vorbeam, dar, ca să aflăm răspunsul, trebuie să parcurgem, cu atenție, această veritabilă chintesență a frămîntărilor, îndoielilor, întrebărilor care-l frămîntă.

Ca în multe din volumele anterioare, fie ele de poeme, de proză ori de teatru, creatorul vămean/ ieșean este preocupat de resorturile, de rosturile creației, de misterele existenței și ale expierii, de sensurile vieții, de menirea omului pe pămînt. Teme grave, greu de abordat și, mai ales, greu de deslușit, de interpretat răspunsurile pe care le dă acestora fiecare dintre noi, creator sau nu. Nu intenționez să iau în discuție aceste aspecte, deoarece ar însemna să mai scriu o prefață la același volum, dar nici nu vreau să închei înainte de a vă îndemna să căutați măcar cîteva afirmații emblematice pentru crezul său creator, pentru concepția pe care o are (și o mărturisește) despre creație, viață și moarte, căci acestea există din belșug în volum.

M-am întrebat mereu de ce este medicul Sorin Cotlarciuc dăruit cu atîta patimă a scrisului și aproape în fiecare carte de a sa pe care am citit-o am aflat cîte un răspuns. Mi-a oferit unul și în volumul de față. El scrie tocmai pentru ca trupul să nu-i semene tot mai mult cu țărâna. Dar, cum să te înțîrînezi, atunci cînd ești un proprietar de himere, un fiu risipitor al cuvîntului, un nabab al gîndirilor, un visător care afirmă cu tărie „timpul sunt eu”?!

Subliniez încă o dată faptul că subiectivismul propriilor trăiri, egocentrismul propriu creatorului ce situează mereu personalitatea autorului în atenția cititorului (de exemplu, cum spuneam, de foarte multe ori eseurile sale sunt scrise la persoana întîi) se interferează, se întrețes cu altruismul celui care întotdeauna își îndreaptă gîndurile spre semeni, spre cei „risipiți pe întregul pămîntului” (Magda Isanos), spre cei umili, spre cei suferinzi, spre cei neajutorați, spre cei singuri. Deși orgoliul auctorial și ardența trăirilor creatoare îl îndeamnă adeseori să se pună în valoare, să vorbească despre sine, eseistul își echilibrează cu luciditate demersul, punînd mereu în celălalt talger al balanței obștea, interesul comun, problemele societății, suferințele celor mulți. Păcatele lumii îl preocupă, îl îmboldesc să le găsească rezolvări, tocmai pentru că nimic din ceea ce este omenesc nu-i rămîne străin.

Am ezitat îndelung înainte de a face afirmația că *Tainele universului uman* **(**în 111 ipostaze adiționale la *Divina Comedie***)** este cartea unui orgolios. De fapt, nu știu dacă de orgoliu este vorba, cît mai degrabă de conștientizarea puterii pe care o conferă cuvîntul scris/ tipărit. Iar Sorin Cotlarciuc a dovedit prin fiecare din cărțile sale că știe să canalizeze această putere pentru propășirea semenilor săi și pentru propria spiritualizare. Să pornim și de această dată cu speranță și încredere în călătoria (auto)descoperirii/ cunoașterii/ înfrățirii propusă de autor, să ne lăsăm călăuziți de raza ispititoare a stelei sale și – cine știe?! – poate vom ajunge să aflăm prin ce taină se înveșnicește creatorul în Cuvînt!

Tudor Arghezi văzut din strana unui teolog

Costache TUDOR

În ultimii ani, iubitorii de literatură s-au obișnuit cu o anume ritmicitate a publicării unor cărți de istorie literară, sub semnătura preotului cernavodean Marian Chivu. Rod al unei dispoziții naturale, cultivată în timp, și al unor lecturi selective și continue, totul valorificat odată cu trecerea anilor. Iată că, în luna septembrie a acestui an, 2026, autorul ne-a făcut o nouă ofertă: volumul *Tudor Arghezi – Dualitate și simplitate*. Lucrare masivă, însumând aproape 500 de pagini, cu o bogată bibliografie, tipărită în bune condiții grafice. Tomul acesta se adaugă celor zece lucrări aparținând aceluiași gen literar, prin care autorul, după o temeinică documentare, a încercat să readune datele biografiilor unor mari personalități și să proiecteze o nouă lumină pe reușitele lor literare. Mai întâi, Bartolomeu Anania (2021), apoi Vasile Voiculescu (2023), N. Steinhardt (2024), Lucian Blaga (2025), Tudor Arghezi (2026). Recenta scriere se alătură articolelor publicate în presa cotidiană și literară, îndeosebi materialelor apărute în cele șapte antologii de mare prestigiu, condensări dedicate poeziei religioase, sinteze privind cultura română în context european și efortul de a readuce în circuitul interesului public operele unor scriitori precum Agârbiceanu, Gala Galaction, Nichifor Crainic, propunând noilor generații amănunte din biografiile acestora, altele decât cele supuse altădată cenzurii. Totul însumând rezultatele seriozității și dăruirii unui autor a cărui trudă a rodit deplin.

Cititorii se pot întreba, între altele: mai era nevoie de o asemenea sinteză despre viața și opera acestui geniu literar precum Tudor Arghezi? Înaintea răspunsului facem precizarea că nu trebuie să mire pe nimeni că am folosit acești termeni atâta timp cât cei mai mari critici literari și o bună parte din publicul avizat îl considera pe Arghezi în vecinătatea lui Eminescu, socotindu-l a fi unul dintre cei mai mari poeți ai secolului trecut. (George Călinescu – „după Eminescu niciunul dintre marii cântăreți în versuri n-au scos din cuptorul lor mai multe diamante decât Arghezi"). Și atunci răspunsul așteptat poate fi rostit fără șovăire: Demersul acesta nu este doar expresia unei trebuințe, faptul în discuție are valoare imperativă. Timpul și vremurile au adăugat noi date semnificative celor deja știute, realitate care a impus așezarea lor în zestrea nemuririi. O asemenea misiune a luat asupra-și preotul-cărturar Marian Chivu. O asumare naturală, nu ușoară, și mai ales care însumează cerințele unei mari responsabilități. Și noi credem că a reușit, deși n-a fost deloc simplu să spui în măsurate cuvinte ceea ce merita o viață de referință și opera acestui mare creator.

Urmând firul acestei scrieri, ne-am reîntâlnit cu o copilărie austeră, o adolescență silită să-și câștige existența doar prin propriile eforturi, o tinerețe care l-a obligat să practice un număr impresionant de meserii, „raiul de la Mărțișor", apoi drumul lecturilor, al achizițiilor și reușitelor literare, începute cu debutul oficial în anul 1896 „în *Liga Ortodoxă*", șirul mare de reviste la care a colaborat, debutul editorial în 1927, cu volumul *Cuvinte potrivite*, cele patru serii ale

Demersuri bibliografice

Biletelor de papagal, și însumarea și încununarea prin cele 40 de volume ale ediției de autor, elogii, pedepse, interziceri, reabilitări, renașteri succesive, prietenii și adversități, mari onoruri naționale și internaționale, totul cu efortul neîntrerupt în căutarea lui Dumnezeu. Lectura cărții ne îngăduie să afirmăm că rezultatul efortului susținut al autorului reprezintă un tablou întregit în care regăsim biografia și opera lui Arghezi, valorificate de către un preot cu aplecare nativă spre artă, care a fortificat prin muncă acest prinos, fructele întâlnindu-le și în această lucrare. Nu a descoperit amănunte cu adevărat inedite, afirmând încă de la început că domnia sa doar a privit achizițiile anterioare prin lupa anilor din urmă și că acest instrument optic s-a aflat în mâinile unui condeier de formație teologică, crescut în ambianța scrierilor religioase. Imaginile primite și apoi oferite cititorului lasă deschisă poarta spre intimitatea atelierului de creație, te ajută să călătorești pe cărările vieții personale a autorului supus analizei. Informațiile transmise poartă haina sincerității, echilibrului în expresie, încercând și reușind să păstreze dreaptă cumpăna dintre abordările actuale și permanența evaluărilor, un tablou, cu tușe uneori ușor reținute, evitând prețiozitățile, într-un limbaj cât se poate de accesibil. Credem că acestea sunt motivările faptului că părintele Marian Chivu a simțit nevoia să consemneze în paginile cărții sale, pe cât posibil, toate punctele de vedere, iar exemplara sa modestie i-a dictat să nu dea verdicte, invitându-ne cu sinceritate să înțelegem că merită să citim și printre cuvinte.

Trebuie să recunosc faptul că sunt câteva zone când o ușoara opoziție față de vechi abordări se face simțită. Spre exemplu: acceptând și remarcând atributele de pamfletar, indiscutabil de virulente ale verbelor sale, dar și ale înfățișării lor, specific lui Arghezi, părintele Marian Chivu reușește să ne convingă că eticheta „pamfletarului fără măsură”, spiritul sau justițiar n-au făcut altceva decât ca, de la înălțimea înțelegerii și înțelepciunii sale, să biciuie fără reținere ipocrizia, falsele valori și îndeosebi atacul brutal sau voalat la marile noastre valori morale și culturale, trecutul și viitorul neamului românesc. În legătură cu opera argheziană ne mai îngăduim câteva sublinieri, cu suport în volumul analizat. Se știe că nici un scriitor român nu a beneficiat de atâtea elogii, pentru ca, în același timp, să aibă parte de tușele negării, ale unei incorecte, nemeritate, uneori dușmănoase abordări. Pe fiecare dintre expuneri autorul le studiază cu atenție, argumentat, fără afiliere, în anumite cazuri cu pietate. Apoi, și aici meritele părintelui Marian Chivu sunt indiscutabile: pledoaria sa implicită, prezentă în tot volumul, a lăsat să se zidească deplin, convingător, o realitate pe care criticul literar Mihai Zamfir o rezuma astfel: „Nu există în literatura noastră autor care, parcurgând atâtea decenii, să fi luat contact cu așa de numeroase tendințe și mode literare succesive și să fi rămas el însuși, inconfundabil, situat la înălțime valorică, în afara discuției.”

Adnotările de față se vor o invitație la lectura acestui prinos oferit de părintele Marian Chivu, acest vrednic slujitor al ortodoxiei românești și al culturii naționale, omul de aleasă condiție pe care cernavodenii îl socotesc a fi „o inimă spirituală a orașului”.

Muzeul Național de Artă – București, România.

Simona ŞERBAN

Covrigăreasa

dimineața se ridică din mâinile ei înaintea
soarelui
ca o pâine arsă pe marginile lumii

orașul încă doarme în gurile reci ale ferestrelor
cu visele lipite de oameni
cârpe ude de trup

priviți cum își înnoadă tăcerea la ceafă
și începe să frământe ziua
cu pumnii albi de făină
să scoată foamea
din coloana vertebrală a pământului

priviți brutăria îngustă
cu aerul mirosind a copilărie arsă încet
și de lemn umed
și de rugăciune spusă pe fugă
de femeile care nu au avut timp să moară
frumos

ea știe că oamenii vin flămânzi
nu după covrigi
ci după ceva rotund și cald
care să le țină inima în viață
încă o dimineață
degetele ei răsucesc aluatul
în funii oarbe de lumină
trase din măruntaiele nopții
fiecare cerc pe care îl lasă să crească
e veriga unui lanț ruginit
cu care Dumnezeu își leagă copiii
de existență
aburul se ridică gros
ca o respirație de animal obosit
geamurile transpiră
strada începe să semene cu o fotografie veche
uitată într-un buzunar plin de cenușă

covrigăreasa nu vorbește niciodată
privește oamenii
cum își iau fericirea între două degete
fără să știe
câtă singurătate a fost frământată în ea

în ochii ei trece o oboseală adâncă
o pasăre neagră
care și-a rupt aripile de tavanul dimineții
și totuși continuă
continuă să scoată cercuri aurii din cuptor
sori mici
destinați celor care au uitat
cum arată lumina adevărată
la sfârșitul zilei

Poezia
Mișcării literare

își scutură făina de
pe haine
ultima ninsoare a unei ierni interioare
pleacă încet spre casă
cu spatele încovoiat
ca o întrebare pe care nimeni nu a avut curajul
s-o rostească

orașul adoarme din nou
mâinile ei încă miros a aluat cald
și a lume ținută în viață
cu prețul propriului trup

Cui îi pasă

mici pete de panică

scuzați-mă
nu-mi pot prostitua mâna

furtuna degetelor perforează
despică
rupe întunericul
alungă starea permanentă de somn
de greață și scârbă

ies din letargie senzorii pământului
se dezlănțuie
își dezleagă limba

viscol și arșiță
apus și răsărit
deopotrivă

cui îi pasă

oamenii își ascut atenția
la cele mai mărunte modificări
ale sunetului

știți
nu pot ține pasul cu cadențele
ceasornicului
abraziuni
noduri
seriale banale de acțiune
infuzii anxioase

cui îi pasă

apăsați odată domnilor
butonul de calm
nu mai stârniți praful
cu zâmbetul torționarilor
în stare de ebrietate
lăsați viitorul
să se convertească
la lumină

Scrisoare către mama

învăț absența ca pe o limbă străină
pe care nimeni nu mi-a tradus-o până la capăt

învăț să respir fără tine
mamă
ca un copil scos prea devreme din apă
ca o pasăre obligată
să-și care singură cerul
mama mea

mă doare absența ta mare și albă
mă doare că moartea asta
ți-a intrat în trup încet
precum rugina într-o poartă veche
fără ca cineva să oprească fierul
să se sfărâme

mamă
nimeni nu mai știe să-mi spună numele
cu tandrețea cu care îl spuneai tu
de parcă aveai grijă să nu mă sparg de viață

mă așez în tăcere și îți caut umbra
ca un orb care pipăie aerul
după chipul lui Dumnezeu
dorul roade din mine
ca un animal flămând de lumină
și totuși
te iubesc mai departe
cu această inimă rămasă
deschisă
singura ușă pe care moartea
nu a reușit să o închidă

Țară cu insomnie

românia își ține mâinile
în buzunarele istoriei
își suspendă respirația
între două erori ale memoriei
sub unghiile ei
pământul urcă încet
ca o rană care nu mai încape

copiii învață plecarea
înainte de mers
ca pe o limbă maternă

mamele spală într-o apă care nu mai spală
și încă țin lumina în case

tații tac
din tăcerea lor cresc
autostrăzi neterminate
și cartiere fără somn

la TV adevărul este dezosat încet
nimeni nu mai știe cine ține cuțitul
și cine sângerează
ecranele își schimbă pielea
microfoanele scuipă lumină rece

românia adoarme îmbrăcată
cu trecutul tras până la gât
și infarctul ascuns sub cămașă

totuși
dimineața nu mai e o scuză
nici tăcerea nu mai e adăpost

ce nu se rupe
se repetă

Oboseală

poezia mea vă obosește
sigur vă obosește
eu însămi sunt obosită
scriu când sunt obosită
mănânc când sunt obosită
dorm cu oboseala lipită de stern
ca un animal ud

oboseala intră în sânge
îmi mută oasele
dintr-o noapte în alta
adoarme în venele mele
cu genunchii strânși la piept

deschid gura
și ies din mine
lifturi defecte
coridoare de spital
și becuri care pâlpâie
în aziluri abandonate

mama îmi apare rar
îmi netezește fruntea
cu mâinile ei de pâine caldă
apoi dispare
în spatele unei uși
pe care nici moartea
nu o mai deschide

sunt obosită
atât de obosită
încât până și tristețea
își caută alt trup

o-bo-si-tă

cuvânt desfăcut cu dinții
până când literele încep
să miroasă a fier
și a dimineață arsă
când oamenii ies în lume
cu fețele spălate de cafea

eu îmi port oboseala
ca pe un copil bolnav
adormit în brațe
și poate că de asta
poezia mea vă obosește
poate că fiecare vers
doarme prea puțin

George VIDICAN

ninsoare virtuală

se schimbă lentilele negre ale nopții
minusculi păiajeni duc luna-n spinare
țurțurii sparg frigul fură umbra morții
e un crivăț clipa plină de ninsoare

ca o nuntă vântul urlă peste vreme
se răstoarnă noaptea arde-n felinare
ard în soba casei vreascuri de poeme
în ninsoarea fricii se zidesc altare

viscolul tăcerii se transformă-n sănii
e o herghelie de șoptiri pe câmpuri
vine o ninsoare tot făcând mătănii
vine o ninsoare nu ne lasă singuri

bulversată frica e un nor de stele
în tăcerea nopții iernile-s rebele

pruncul nepereche

poarta cerului stă prăbușită-n mine
că-n pereții grotei bate cuie timpul
frumusețea ieslei plină-i de suspine
își zidește-n mine chipul lui nisipul

pământească-i lumea a-nălțat altar
frica arde-n noi e-o poveste veche
lacrimile mamei scurse-ntr-un pahar
zămislește lumii pruncul nepereche

lacrima-i luceafăr pe obrazul meu
și lumina lui arde umbra morții
s-a născut ființă Fiu de Dumnezeu
vocea lui e-o rugă-n toiul nopții

stăm tăcuți la cină în miros de smirnă
din preaplinul clipei se curge-o lumină

sfârșitul de an

sfârșitul de an pitit în ghiozdanul unui copil
rănită liniștea arată cu degetul fulgii de nea
trecutul precum crivățul îmi este astăzi ostil
înlăcrimat viitorul flutură discret o perdea

îngerii spun că sfârșitul de an o să moară
jucând șotron cu umbra sunt clipe avare
uși se închid-se deschid ne trage pe sfoară
viitorul flămând cu trup nou clădește altare

strategia vicleană a unui felinar arde tăcerea
nedumerită moartea glorioasă a sfârșitul de an
în visul unui copil dă rod își schimbă părerea
păsările își ascund umbrele la el în ghiozdan

sfârșitul de an un poem chicotind hibernal
în cârciumă de ieri cu tăcerea el bea virtual

anul nou

ninge albăstrui sunt cărbuni de frig
împietriți în timp precum o bunică
anu-n cuibul clipei s-a făcut covrig
toamnele zăpezii-s bete de pălincă

stau șpăgarii sorții înfloriți în geam
foamea nepăsării ninge la ferestre
mă îndemni să fug să fiu ce eram
un erou al fricii ce ninsori rupestre

strigătul e alb nechezat de cal
troienele iernii ard anul în sobă
nisipul clepsidrei la noi în ardeal
anul care vine îl îmbracă-n robă

împietrit în lacrimi stă-nflorit nisipul
în clepsidra clipei ninge-n tihnă timpul

cotidiană

știu exact ce gândesc șoaptele tale
sunt o piscină în care plouă mărunt
aruncați din lacrimă peștii înoată agale
o plimbare tihnită în 3D prin sărut

sufletul meu joacă șotron cu licuricii
pereții lui de plastic ne-nconjoară lichizi
sufletul tău joacă golf în ochiul furnicii
suntem în derivă suntem clownii rigizi

trecutul meu în stropul de rouă e fericit
pe laptop bat toaca miroase-a lavandă
biserica are de-asupra un cer peticit
sufletul tău țipă la viitor în mansardă

tăcuți într-o celulă a clipei devenim visători
suntem samuraii de tranzit a acestei ninsori

fulgul alb de nea

în lumina serii s-a ascuns ninsoarea
viscolesc în mine clipe de tandrețe
în caleașca clipei își poartă uitarea
chipul ei hâdos îmbrăcat în zdrențe

arde-n sobă somnul mistuit de vise
iar feștila nopții dârdâie de frig
căci a tale, d-nă, clipele sunt ninse
un potop de șoapte peste tine ning

fulgul alb de nea s-a-mbătat la bar
crâșmărița-n roz e puțin confuză
doar tăcerea clipei toarnă în pahar
fulgul alb de nea bea și se amuză

e mahmură frica a spart un pahar
fulgul alb de nea s-a-mbătat la bar

frigul

a venit în gară frigul la amiază surâzând
pe peron pustietatea își caută identitatea
și-a aprins frigul țigara din privire lăcrimând
că-o să vină iarăși vara inventând eternitatea

pe la streașini frigul iarna se dezmiardă
picurând
liniștea în doze sfinte plânge iarăși e pustie gara
te apropii ca o umbră repetând din când în când
întrebarea de ce-i pustiită clipa de ce-i pustiită
țara

din iluzii își dezgroapă frigul la lumină de
chibrit
pașii ce trosnesc de frică că-o să vină iarăși vara
pe-un peron pustiu de gară și-o să aibă un iubit
ce-ntreabă de ce-i pustiită clipa de ce-i pustiită
țara

pe-un pustiu peron de gară frigul și-a pierdut
coroana
astăzi pe-un pustiu peron de gară e zidită-n
țurțuri ana

ironică luna

ironică luna cu trupu-i vremelnic
în ciutura clipei un ochi răzvrătit
se-ngână cu noi de-a codul numeric
îi devine umbra unui băț de chibrit

ironică luna reface din cioburi
sărutul ce-n noi e-un dor putrezit
șoaptele lui sunt tristele romburi
dă foc dimineții c-un băț de chibrit

ironică luna e-o feștilă de sfeșnic
pe marginea nopții-s atâtea primejdii
ne epilează umbra râzând un nemernic
în degetarul fricii provoacă incendii

ironică luna în somn își devoră lumina
în lacrima mea se înecă ironică luna

vis viscolit

nu mă-ntreba când vine dimineața
ascultă *liniștea cum bate-n geam*
cum răsăritul curge prin fereastra
cum curge peste noi și fuge-n spam

jăratecul din sobă-l pun pe masă
să scape răsăritul de trișori
sunt guri imaginare pe-o terasă
mă scapă de fictivele ninsori

tăcerea ta a transformat în vreascuri
cuvintele sfințite la un hram
șoaptele tale le închei la nasturi
și le feresc ca să ajungă-n spam

ce damf de-alcool aduce iar ninsoarea
în jocul de șotron al clipei cu uitarea

ninsorile de altădată

improvizăm târziu pe-o lacrimă ninsă
urmele strivite de oțelul din albul zăpezii
fără umbră pe niște gratii adoarme învinsă
clepsidra ce joacă barbut la orele-amiezii

ca o rană crișului i-a înghețat pe coapsele tale
chipul tăcerii în jur mici neliniști duse de mână
întinse pe-o sârmă păcatele lumii au forme
ovale
sunt năluciri trezite din somn e-o lume păgână

ninsorile de altădată cobor în lacrimă mahmure
iar pasărea phoenix își pilește unghiile înghețate
în ferestrele casei apar flori de gheață impure
adolescent fulgul de nea visează să-ajungă pe
marte

ninsorile de altădată ating uitarea cu degetul mic
târziu lacrima ninsă scurgerea vremii o
fierbe-n ibric

nota de plată

în camera lacrimei ca-ntr-un poem adormi
construită în foamea mea pui întrebări
gustăm carnea sărutului suntem conformi
unui citat din nichita cu mii de-nserări

iubirea își deschide ochii e transparentă
stau sprijinit de semnu-ntrebării mi-e bine
la marginea virgulei stă forma perfectă
a întunericului hrănim cu el atâtea destine

în starea mea de fericire a-nflorit binele
îi șterg la ochi luciditatea trișată de noi
suntem clepsidre fără nisip unde ruinele
lustruite cu precizia de ceasornic prin noi

curg insomnii sărutul e-o libelulă croată
un balansoar fără brațe ne e nota de plată

ecoul vocii tale

e-nghesuită clipa în fulgul alb de nea
îi simt răcoarea tristă prelinsă pe obraz
adoarme frigul nopții în zațul de cafea
ecoul vocii tale mă ține veșnic treaz

în pântecul tăcerii sunt clipe de cleștar
la mic dejun mi-ai pus sărutul tău în blid
îți-aud șoptirea clipei ce răspicat și rar
mă-alintă cu porecla din satul meu petid

mi se desface umbra în înfloriri târzii
ecoul lor de plastic ne curge peste pleoape
și ninge-n noi tăcerea cu-atâtea fantezii
iar frumusețea clipei e-un curs secat de ape

recidivistă clipa mai pune pe foc gaz
ecoul vocii tale mă ține veșnic treaz

21 martie

liniștea a devenit piatra lichidă a clipei
o libelulă cu zborul împovărat de capricii
pe cerul isteric sângerează umbra iubitei
un zbor virtual o siluetă macerată a fricii

în uterul clipei șoaptele devin scame
culesul lor îmi scoate oboseala de pe orbită
e martie o divă paranoică bate din palme
în poemul de plastilină dorește să fie ispită

clipa e un orgasm virtual al poemului meu
mă strâng nojițele pline de-ntrebări ale nopții
am gura plină de șoapte respir tot mai greu
de pe net își hrănesc inspirația astăzi poeții

clipa postează online un cântec de leagăn
prin vene simt durerea fratelui ei geamăn

nimicul

îmi e de-ajuns noaptea liniștea să o simt
atârnată ca o ață de ochi încep să-mi curgă
clipele înjunghiate în somn de virtualul cuțit
al nimicului tăcerea lui devine o tainică rugă

într-un început de mileniu dau de mine nu știu
dacă clipele sunt ironice se-aprind și se sting
în îmbrățișarea ta e-un cântec venit prea târziu
curge prin mine ca un drum cu umbra-l ating

nimicul devine desăvârșit de frumos
sămânța și-o îngroapă-n dosarul cu șină
adus cu trudă de tine de la vințul de jos
șoaptele lui nasc în ochii tăi lună plină

pe-o stradă-n 3D nimicul a devenit imoral
în fața iubitei s-a sinucis c-un cuțit virtual

Muzeul Luvru – Paris, Franța

Veronica ŞTIR

Veronica Știr, născută Pop, la 27 noiembrie 1952, în localitatea Cubleșu-Someșan, comuna Panticeu, județul Cluj, și a urmat clasele elementare în satul natal, liceul, la „George Coșbuc” din Cluj-Napoca, apoi secția franceză-română a Facultății de Filologie, din Universitatea „Babeș-Bolyai”. A lucrat ca profesoară de limba franceză. Debut, în 1965, cu poezia *Noapte senină*, în *Scânteia pionierului* din București. A colaborat cu traduceri, poezii și cronici literare la publicațiile: *Interval*, Brașov, *Minerva* (Bistrița), *Poezia*, Iași, *Mișcarea literară*, *Conexiuni literare*, *Vatra -Veche*, *Mesagerul literar și artistic, Răsunetul literar* din Bistrița. Debutul editorial s-a petrecut în 1994 cu traducerea Jean Paul Sartre – *Existențialismul este un umanism*, apărută la Editura George Coșbuc, Bistrița. Au urmat traducerile: *Focul de artificii al poeziei*, antologie de poezie japoneză tradusă din franceză împreună cu Victor Știr, 2005; Karl Jaspers, *Introducere în filosofie*, 2006; *Frunze de arțar* (antologie de poezie canadiană), Karuna Bistrița, 2010, Leonard Cohen – *Ciudata muzică străină* (poezii), Editura „George Coșbuc” Bistrița, 2014; Nikolai Berdiaev – *Cinci meditații asupra existenței*, Editura „Studis” din Iași, 2016.

A publicat cărțile de poezie originală: *Clar de caprifoi* (poezii), 2008, *Mugur de iarnă* (poezii), Karuna, 2010, *Ninge* (poezii), 2013, și antologia *Ningeri*, Editura TipoMoldova Iași, 2014, *Roua din ochi*, Editura „Studis”, 2018. În 2022, a tipărit antologia *Apa de apoi*, cu toate poeziile publicate. Este membră a cenaclului literar „George Coșbuc”, a Societății „Conexiuni”, a Societății Scriitorilor Bistrițeni și a Societății Multiculturale Alpha. Este membră a Uniunii Scriitorilor din România, Filiala Târgu-Mureș, din anul 2012.

A primit: Premiul „Maria Ivănescu” pentru traducere al Festivalului Național de Poezie „George Coșbuc”, Bistrița, 2004, premiul Centrului Județean pentru Cultură Bistrița-Năsăud pentru *Existențialismul este un umanism* și Nikolai Berdiaev – *Cinci meditații asupra existenței*.

Beneficiază de referințe critice de la: Gheorghe Grigurcu (*România literară*, 2019), Alex. Ștefănescu (*România literară*, 1994); Sorin Lavric (*România literară*); David Dorian, Viorel Mureșan, Alexandru Jurcan, Virgil Rațiu, Menuț Maximinian, Melania Cuc etc.

Sare

De sare trupul meu
Stană în salină
Pe piatră e fruntea mea
Răcorită de neon
altarul bisericii subterane
Luminează gândurile
De piatră ochii
Pironiți în tavanul peșterii
De piatră
mâinile mele
Împreunate a rugăciune
De sare picioarele mele
Stâlpi ai bolții
de sare buzele mele
scrâșnind psalmi
de sare
psalmi de soare

Viespea

Aripile dau târcoale
paharului cu nectar
Coboară prudente
Pe cleștar
Fără a ști
de sunt înăuntru sau
în afară
Deodată cad în lacul cleios
și mai ies picioarele
prinse în asfalt
În ochii ei poliedrici
Zeița tânără aruncă nectarul
Și vietatea se scutură
Pornește mai departe proaspătă
Ca după un botez

Salina

Țurțurii liniștii
Retezați de razele de neon
Șampania aerului
Plămânii însetați
Timpul fără vârstă
Fără memorie
În platoșa sării
Pașii trecătorilor
sunt
încrustați în sare

În biserică
Icoanele sunt prăfuite în alb
Credincioșii simt împărtășania
Ca sare a veșniciei

Jocul cu oglinda

Oglinda îmi fură chipul
Și îl clasează în fișierele ei
Niciodată nu mi-l mai redă
Oricât de dor mi-ar fi de el...
Mă privește mirată:
Ce vrei? cine ești?
Oare ești reală?
Nu te juca deloc cu mine,
S-ar putea să regreți,
Să nu îți mai răspund.
Imaginile mele
Nu-ți aparțin
Aparțin ocnei de sare,
Acolo ți s-au furat
Și pașii
Și gândurile
N-am curajul să râd
Nu e de râs
Aștept cu emoție
Noua întâlnire
Cu luciul de miere...

Muzeul Național de Artă – București, România

Dumitru BRANC

Dumitru Branc s-a născut la 20 februarie 1960 în comuna Seleuș, Județul Arad. A absolvit școala generală în Seleuș, liceul/cu bac în Ineu, apoi școală militară și colegiu universitar medical în Focșani și Oradea.

Lucrează la Spitalul Clinic „Avram Iancu" din Oradea din anul 1983.

Frecventează cenaclurile literare „Iosif Vulcan" și „Horenii"/ Casa Armatei, Oradea. Debut literar în revista de cultură *Familia*, în anul 1984: „nași literari" – scriitorii Alexandru Andrițoiu și Radu Enescu.

A publicat în revistele literare *Familia*, *Arca*, *Discobolul*, *Steaua*, *Tribuna*, *Luceafărul*, *Convorbiri literare*, *Nord literar*, *Acolada*, *Caiete Silvane*, *Mișcarea literară*, *Poezia*, *Hyperion* ș.a.

Volume de versuri: *Umbrele memoriei*; *Scrisoare de trăsură*; *Dragul meu, șarpele*; *Frunzele de tutun ale insomniei*; *Slujitorul meu, îngerul*; *Umbre libere*.

Au scris despre cărțile sale: Ioan Moldovan, Ion Simuț, Alexandru Sfârlea, Mihai Vieru, Ionuț Caragea, Dan Horațiu Popescu, Ioan F. Pop, Lucian Scurtu ș.a.

Nu pot opri frigul

Lumina zăpezii nu ajunge la sufletul
posomorât
prin florile de gheață desenate pe filele
geamurilor;
de ce pare apăsătoare tăcerea
de ce focul
își face loc mereu și nu poate fi prins
în plasa de păianjen a tăcerii ?
Nu pot opri frigul la ușă la fereastră
să nu înghețe până la noi
într-o iarnă care acoperă totul
cu gândurile mărunte ale fulgilor
potoliți pe pământ
văzute prin geamul unui ochean
cum mor încălzindu-se

Spre Castalia

Străzile lungi sunt pictate azi de amintiri
lipsite de zvoană de rumeneală
am fost prada lor hămesită
când mă îndreptam năuc spre Castalia
într-o alcătuire destrămată de fum;
ca hainele de duminică pierite în ziua de luni
ca întâmplările care mi-au rarefiat viața
și epoca ei îndelung foiletonistică
nu știu dacă voi scrie „zece rânduri bune"
în care să locuiască măduva unor experiențe
în ținuturi încă necunoscute
rănile presărate azi imortele peste care zboară
păsările unor stele călătoare
nopțile de dragoste în care fosneau sălcii;
da
trebuie să ai răbdarea amintirilor să meriți
zidul care nu poate fi surpat

zilele grele ale poetului
așternute peste capcane adormite
drama tăcuților iepuri poposiți fără voie
într-o stavilă lâncedă;
și doar trezit din somnul cloroformului
voi ajunge la voi
de la minte
de la minte se înfierbântă toate
și mor în inimă
și inima moare odată cu ele.

Moștenitorii Mnemosynei

Generația mea dezgropase aproape toate
comorile
n-am vrut să fim
jucării în mintea unui ins devastat de progerie;
credeam că pot salva scaune goale
goluri vădite
zdruncina
foșnetul mârșav al melancoliei
perfida ei trâmbiță
răcnetele șoaptelor ei subversive;
povara arșițelor de lună mă podidește acum
mă împinge spre voi fără înțelegere
fără milă
prin porii spaimei lumea să fie liberă
și singură;
să cred că nu doar focul devoră
și pândesc din neștiute desișuri ghearele
iederii
meandrele ei cresc, ostenesc
seva lepădării de sine;
se risipește viața ca dintr-un pahar răsturnat
într-un somn adânc din care nu pot fi scos
știu m-am rătăcit dar mă apropii de o formă
care îmi adulmecă viața
orice început are rădăcina firavă
orbecăie
dar crapă nemilos stăruitoare oglinzi;
Doamne câte pot face mâinile
cu mesteacănul unei zile noi
cu flacăra ei pierită în nădejdi
care unesc creșterile cu descreșterile;
numai așa am potolit blocul de gheață
pe care am plutit singur
într-o moarte de soldat
paracliser
bisericii tale să fiu
flacără nouă
voioasă
într-un opaiț vechi
să aprind
„un foc învelit în cenușă”.

„Poezia e asemenea ulciorului pe dinăuntru. Un gol util”

(Bulent Ecevit)

Să fiu frunză să nu mă poți strivi
copac să pot umbri
lumea e doar a mea
ochii au inventat cerul să poată privi
într-un colț al inimii
drumul vieții spre-o stea.
Între succese și disperare cresc generații
de iarbă
când se îmbată gheața începe să fiarbă
ca înălțimile, fără stachetă;
depărtării de Indii mi-e scrumul din barbă
Poetul
în penetul lui de prefăcută egretă
vă absoarbe pe toți într-un munte de cretă;
„din lut
faci un ulcior
e gol pe dinăuntru
dar tocmai de aceea folositor”.

Creanga împodobită cu diamante din mina de la Salzburg

(Stendhal)

Nu pot înnoi
vigoarea într-o creangă uscată
oricât m-aș căzni
nu pot preface visele cu tine în hârtie
voi scrie curând biografia neantului
în imaginația unui clarinet trist;
am izgonit de la curte toți prietenii
am iubit ani îndelungați spiridușii îndoielilor
creanga împodobită cu diamante
din mina de la Salzburg
și nu mă veți scoate ușor din grădinile
Armidei
cerb să boncăluiesc iar;
am mărșăluit pe bazaltul roman

în toate campaniile lumii
am fost eroul iatacului tău
mereu în primejdie
să pun giuvaericale în poala ta;
doar așa pot aprinde opaițul stelelor
și voi inventa cuvinte noi să pot spune
ceea ce ascund pe chipul tău
viclean, eclipsele;
pădurile tale au întreținut febre cumplite
„fiecare zi are o altă floare” cu tine
Poetul e un englez mohorât
un popor trist pierdut
franjurat
într-o abundență de miniaturi fără umbre;
am luptat vajnic dragostea ta să nu rămână
în taxonomii biologice în molierești nebunii
la îndemâna tuturor
azi îmi dau inima la tipar poet între carbonari
și vând cu puține lețcaie
un soi de spovadă cu umbre năimite
de-un croitor neștiut;
oare miracolul înseamnă să învii urechile
surzilor
să aprinzi focuri în ochii orbilor
și vremelnic răgaz greu deslușit
își ia mintea atunci când visează și divulgă
atât de firesc petele sparte în care am ațipit
suflet duios prințul Mâșkin ridicol
nu îngăduie obscuritate
în figurile geometrice ale vieții altora
și preface pentru voi zilnic apa în vin
dar nu înlătură spiridușii care pictează
mii de steluțe
pe drumurile nebuloase ale zării voi străbate,
voios
deșirând mecanica obișnuințelor
funia care ține cangea înfiptă
în balena Moby Dick a vieții noastre.

„Unde-i ancora să rețină disperarea ”
(Sașa Pană)

Am furat cât am putut de mult de la
somn
nu mi-a fost rușine
chiar dacă
știu că nu duc o scamă cu mine.
Planorul liniștii deasupra orașului
m-a ajutat
să folosesc pământul tuturor
la arat.
M-am odihnit într-un fel de neodihnă
ciudată
dar n-am descoperit
vreun elixir vreodată.
Fiecare zi trăită
recunosc
mi-a adus
o căpiță de lână în fus.
Fir subțire
în altă viață
voi toarce
zâne
vrăjitoare
nu știu
tot ele
Parce.

Muzeul Orangeriei – Paris, Franța

Nicolae NISTOR

Dialoguri nocturne

(...cu amicul nocturn care apare când am insomnii...)

Poezia vine din umbra unei alei părăsite
în care numai noaptea trece un tramvai luminat
vatmanul nu are vârstă și mișcă clopoțelul
invitând pe cei uitați să urce într-o direcție
necunoscută
Poezia mea nu are somn nu obosește ca mine
și aleargă aleargă
să-l prindă pe Dumnezeu ascuns în imagini
tu știai că anotimpurile dorm în tablouri și
rămân tinere
iar întunericul fuge de culorile celor buni
și ascunde necazuri sau spaime care noaptea
sunt la vedere
rareori vorbesc cu amicul nocturn care apare
când am insomnii
și când îmi plâng de milă
suntem mulți așa ca mine biete vieți de noapte
în noi nimic nu începe nimic nu se termină
este un dans cu flăcările din voi din mine
venim la întâlnire când lacrimile noastre plâng
în neștire
și ne învârtim într-un carusel care cântă
atunci apare vocea lui Dumnezeu care ne
luminează
dimineața viața voastră este odihnită
pe străzi florăresele vând flori parfumate
și strigă că iubirea este poezie cu miros de
fericire
iar noi suntem știm noi cum suntem

O întâlnire cu Marx

L-am întâlnit pe Marx într-o cafenea londoneză
era liber de doctrinele lui își făcea de cap
înconjurat de frumuseți de diferite culori și sexe
el spunea că a schimbat macazul
vrea și el să profite de societate de consum
după o pileală zdravănă și discuții despre
școala de la Frankfurt
am adormit la masa din bar...
dimineața sirena de la fabrică suna fără oprire
mi-am luat basca și m-am dus la muncă
paradoxal cureaua timpului s-a legat
am fost în același timp domn cu o nălucă
dar nu am uitat să merg la muncă
pe străzile unde alergam spre muncă
toate vitrinele prezentau cărțile lui Marx
chel și rujat, care părea mai degrabă un
saltimbanc

Dincolo…

ne vom întâlni acolo
unde vom avea multe jocuri
nu vom mai fi copii
vom fi nu se știe ce vom fi
multe generații
ne adunam la bunicii tatei
împărțeam pâine de vatră
și fructe de pădure
de pe câmpia bunicii
alergam prin iarbă și prin noi
până adormeam ca mușuroaiele

bunica ne număra
știa că vom încolți în
astă viață
noi nu știam ce este războiul
pentru noi era un joc
unde bărbații se întorceau acasă
sau adormeau pe alte câmpii
ne vom întâlni acolo
iar aici cineva
ne va păzi pământul
cu străjeri de marmură
sub formă de cruci
străinii – rudele noastre
vor pune flori pe cruci
Dumnezeu le va încolți
El tatăl nostru cel mare
calea pentru orice plecare

Nicolae Nistor (n. 24 martie 1958, Mihăești, Vâlcea) urmează școala primară la Școala Generală nr 8 din Colonia USG, a absolvit Liceul Alexandru Lahovari (fost Nicolae Bălcescu) din Râmnicu Vâlcea, a lucrat la Hidroelectrica, actualmente fiind domiciliat în Râmnicu Vâlcea). După anul 1989 a editat și a colaborat cu săptămânalul „7 zile" și cotidianul „Actualitatea vâlceană". Actualmente este redactor-șef cofondator la revista V*âlcea literară*. Împreună cu ziaristul și scriitorul Gheorghe Smeoreanu au demarat Festivalul Internațional de Poezie „Râmnicul este metaforă", (ediția I, 2023). A publicat și a fost consemnat în numeroase reviste literare din țară și străinătate dintre care menționăm: *România Literară, Viața Românească, Libris, Poesis, Poezia, Convorbiri Literare, Neuma, Discobolul, Mișcarea literară* ș. a. Este autorul mai multor cărți de poezie.

Petrecere în pijamale

(dimineața este gata să respire viața cu tălpile desculțe)

poate să fie o dimineață aiurea
când pe scări aleargă mirosuri de cafea și
ceapă prăjită
sau pe ascuns alunecă un miros de parfum
rătăcit și vechi
privești lumea prin televizor sau telefon
nu ai curajul să ieși în stradă
sau dacă ieși pari un buimac rătăcit
ai uitat să te îmbraci dar nu ai uitat pălăria
multă uimire pe stradă mea toți umblă în
pijamale
o nouă modă nebună sau o petrecere afară
oricum pe aici toți sunt artiști
fiecare pictează o bancă în parc
nu mai știu ce este acum
când omul cumpără un scaun la biserică
să fie mai aproape de Dumnezeu
și totuși
pe strada mea dimineața este gata să respire
viața
cu tălpile desculțe

Poarta vieții

(lumea fuge mai repede spre dimineața vieții)

a desenat o poartă
dincolo de timp
nimeni nu știa unde este
a plecat și nu ne-a spus
de câte ori adorm
călătoresc până dimineața
când se deschide ochiul lumii
soarele meu este floare de lotus
care intră în mine
nu mă arde nu mă orbește
se strecoară ca iubirea
în așternuturi crude
și mă strigă cu voce de copil
apoi îl văd pe amicul meu
lângă poarta lui secretă
alerg... dar lumea fuge mai repede
spre dimineața vieții

Talpa Evei

(numai talpa Evei lasă urme pe nisip)

nimeni nu mi-a spus că talpa Evei
este identică cu a tuturor femeilor
că formele trupului sunt la fel
pentru fiecare admirație
chiar dacă ochii lui Dumnezeu
sunt curcubeu de culori
asemeni bijuteriilor marine
femeia ne trăiește pentru că nicio ploaie
nu dizolvă lacrimile facerii

nimeni nu știe unde pleacă femeia din vis
decât când o simți până la deznădejde
pentru că nu există atingere mai sfântă
decât îmbobocirea trupului
și parfumul inventat de ea din spuma mării
din vietățile care o doresc atât de mult
că trebuie să te legi de catarg
nimeni nu știe de ce femeia este altfel
și cum ea deține cheia vieții
în complicitate cu EL
care știe că bărbatul vrea toate femeile
un vânător vanitos care vrea se conducă
ale cărui urme se pierd în nisip

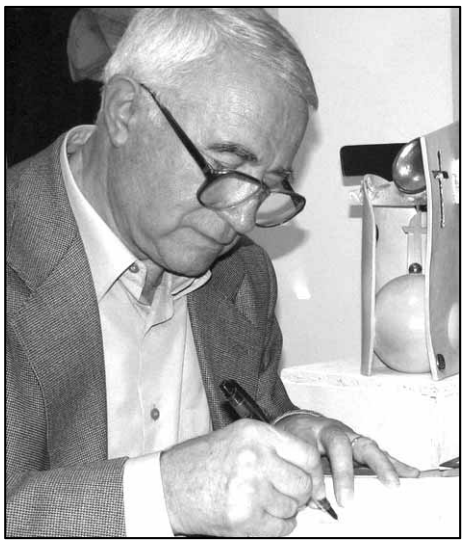
Povestiri din viața mea

(eram proprietarul a tot ce zbura)

premiat sau nu tata nu putea
să aducă locomotiva la școală
oricum eram nepot de director de școală
nici la copiat nu mă pricepeam
eram anxios ca atingerea nevinovată
a unei colege
fugeam de milițian
ăsta era în clasa a patra
și se holba la mama disperat
când am mai crescut am devenit „infractor”
l-am bătut pe milițianul cu patru clase
am scăpat fără probleme
la servici nu primeam prime
are bani spuneau cârcotașii
apoi eu nu aveam culoarea agreată de șefi
nu eram nici lustragiu
am cerut un leu primă
și o diplomă scrisă de mână
așa am aflat că am directorul deștept
fiind stângaci eram legat la mână
ca fotbalistul cu piciorul sigilat
eram în UNESCO dacă eram liberi
proful de drept roman mă punea să-mi citesc
lucrarea
scriam mizerabil cu dreapta
cu toate acestea nu am fost de stânga
eu eram evitat în luptele copilăriei
și țineam cu Dembrovschi
tata mă ține lângă el să nu creez războaie
pierdute
știa el că omul deștept are necazuri
dacă nu are ochii lui albaștri
pe tine te-am făcut deștept zicea el
să fii prost e mai greu
lecturile mele se desfășurau în podul blocului
acolo era teritoriul meu
unde vorbeam cu porumbeii mei voiajori
eram proprietarul a tot ce zbura
așa arătau și arată povestirile din viața mea
o lume în care speranța trăia

Conversație dincolo de timp

am băgat în căciulă
câteva cărți de poezie
am scuturat căciula
am tras norocul
pe care scria un nume de stradă
poetul plecase de mult
casa părăsită și păzită de vecină
am cerut să vorbesc cu Poetul
prin biblioteca lui plină de praf
am ridicat receptorul îmbătrânit
al telefonului
o voce răgușit a răspuns
– Cam târziu amice
până ne vedem
șterge praful de pe cărți
și vorbește cu ele
deseori vizitez casa poetului
pe strada unde s-au schimbat
lămpile de iluminat
și telefonul este neschimbat.

Cornel NISTEA

Într-o zi sfântă

La indicator, când s-o luăm pe firul Văii Mari, s-a ridicat de pe bolovanul de acolo și ne-a făcut disperată semn cu mâna să oprim.

– Nu cumva mergeți la mănăstire? Stau aici de două ore și toți care au oprit au spus că nu merg într-acolo...

– Nici noi nu mergem la mănăstire, ne ducem în satul de sub munte.

– Dacă tot mergeți în direcția aceea, nu m-ați putea lua și pe mine măcar o bucată de drum, pe parcurs poate vine cineva care merge la mănăstire. Azi e zi sfântă. De Ziua Crucii se fac pelerinaje…

Abia atunci observam că femeia, ca la cincizeci de ani, se sprijinea într-o cârjă metalică și mi-am zis cum să lași în drum o infirmă.

– Fiica mea e tare bolnavă, am lăsat-o la Clinica din Cluj sub perfuzii…

A fost argumentul din urmă pentru care am acceptat s-o luăm în mașină bucata aceea de drum, până la casa noastră de vară din Bârstănești. Soția mea i-a deschis ușa din spate, iar femeia s-a străduit din răsputeri să urce.

Proza Mișcării literare

– Mă iertați, îmi lipsește un picior și voi urca cu dificultate…

A durat o vreme până ce să urce. Am privit-o în oglinda retrovizoare. Era o femeie destul de corpolentă, care acum strângea un buchet de frezii la piept, bucuroasă că o luaserăm în mașină.

– M-am decis azi-noapte, după ce Anicuța a intrat în comă și i-au pus perfuziile. Trebuia să fac asta, nu mai puteam aștepta, medicii au epuizat toate soluțiile... Minunea nu mai poate veni decât de la un om sfânt și m-am hotărât să merg la mănăstirea asta...

A durat destul de puțin drumul nostru până la Bârstănești și după primele serpentine am oprit să intrăm pe drumeagul ce duce la casa noastră de vară.

– Ne pare rău, suntem nevoiți să vă lăsăm aici. Poate aveți norocul să treacă cineva să vă ducă la mănăstire.

– Vă mulțumesc, sunteți oameni tare cumsecade. Cu siguranță va trece cineva înspre mănăstire doar azi e Ziua Crucii...

– Desigur, desigur, de Ziua Crucii se fac pelerinaje…

– Așa mă gândeam și eu.

– Dumnezeu să vă binecuvânteze și să se facă Anicuța sănătoasă.

Ne-a mulțumit încă o dată din priviri, zâmbindu-ne fericită că o luaserăm de acolo din intersecție după cele două ore de așteptare la ocazie.

– O!, văd în apropiere o băncuță, de acolo e o bună vizibilitate în josul drumului, ca mai apoi să am timp să mă ridic dacă vine vreo mașină care să meargă la mănăstire.

– Da, da, e bine așa. Să fiți sănătoasă...

Am deschis poarta grădinii cu o neliniște pe care nu mi-o puteam explica. Tocmai începuse să plouă și noi o lăsam acolo în câmp deschis.

Pe când să urc la volanul mașinii, mi-a făcut semn cu mâna.

– V-aș întreba ceva. Văd puzderie de mere sub pomul acela. Aș putea lua și eu un măr? Până acum am ținut post negru.

– Vai de mine!, dar luați câte doriți, numai că nu știu dacă sunt coapte.

– Alea de pe jos trebuie să fie coapte. Mi-ați putea aduce dumneavoastră un măr sau două, eu nu mă pot deplasa pe panta aceea. Tocmai am căzut când am coborât din autobuz și mi-am spart rotula.

Am cules câteva mere care erau mai frumoase și i le-am dat. Le ținea în brațe și le privea zâmbitoare, ca pe o comoară, ca pe un dar sfânt.

Ploaia se întețise, iar ea și-a îmbrăcat haina cu glugă, așa că m-am mai liniștit, că n-avea să înghețe la marginea drumului de frig, apoi m-am urcat la volanul mașinii și-am plecat. Curând am parcat și-am căutat cheile la locul știut să deschidem încăperile în care ne găsim liniștea de fiecare dată când evadăm din marele oraș. De altfel, totdeauna las soției mele plăcerea asta de a deschide porțile și ușile unui univers după care tânjim săptămâni sau luni de-a rândul pe când ne aflăm la locurile noastre de muncă unde suntem angajați, iar eu îi privesc gesturile cu nesimulată satisfacție. Ea intră prima în casă pentru a restabili ordinea pe care o lăsasem la plecare și-o periclitau micile viețuitoare ce-au rămas fără voia noastră acolo: muște, păianjeni sau șoriceii ce-și fac galerii prin zidurile casei. Dar praful? Puțin, dar este, mai ales de când cu cariera de piatră de la Poeni.

Am rămas o vreme în fața casei atent să aud dacă trece vreo mașină pe drumul de deasupra casei spre mănăstire, să ia femeia ce se afla de acum pe băncuța de la intrarea în livadă și-o lăsaserăm în ploaie.

– Hei, ce faci acolo? Scoate bagajele din portbagajul mașinii și adu-le aici!, mi-a zis autoritar Maria, iar eu a trebuit să mă execut.

Trecuse mai bine de o oră de când o lăsasem acolo la poartă și nu trecuse nici o mașină spre mănăstire. Maria trebăluia prin casă, iar eu îmi făceam de lucru pe afară, învinovățindu-mă că o luasem pe femeia invalidă ce aștepta la ocazie să meargă la mănăstire și o abandonaserăm în ploaie. Dar ce altceva puteam noi face, doar o atenționaserăm că noi ne oprim la baza muntelui.

De acum erau mai bine de două ore de când o lăsaserăm acolo și nu venise vreo mașină s-o ia. M-am neliniștit și i-am spus soției:

– Femeia aceea e tot acolo, mă duc să văd ce e cu ea.

– Dar ce treabă ai tu cu dânsa. Va trece până spre seară o mașină s-o ia. De când s-a modernizat drumul ăsta, nu mai avem liniște. Trec spre mănăstire mașini cu zecile...

– Așa e, dar uite că azi nu trece nici una. Se întâmplă ceva și nu-mi dau seama ce.

Am urcat la poarta grădinii prin care intrasem pe drumeagul spre casă. Era acolo, încă mai mânca la mărul ce i-l dasem și la care se uitase ca la o minune.

– N-a trecut nimic?, m-am interesat eu.

M-a privit liniștită, de parcă n-ar fi stat acolo în ploaie și-ar fi dârdâit de frig două ore.

– Măcar de n-aș avea probleme cu rinichii. Asta e, fac de două ori pe săptămână dializă... Noroc că am în geantă flaconul de insulină...

– Așa...

De acum privirile ei cercetau muntele cu un interes tot mai insistent.

– Și ziceți că mănăstirea e dincolo de muntele ăsta?

– Da, chiar așa. Vedeți șaua aceea de deasupra pădurii? Mănăstirea este la nici o jumătate de oră de mers din șaua aceea...

– O, dar nici nu e prea departe.

– Pe drum sunt vreo optsprezece kilometri, dar e o scurtătură prin pădure de șapte-opt kilometri. Până într-un loc e drumeag de cară, iar de acolo e o cărăruie, numai că de când s-a modernizat drumul ăsta, nu mai urcă nimeni la mănăstire pe acolo, iar cărăruia a fost năpădită de vegetație, mai ales de mărăcini...

– Îmi ziceam că de Ziua Crucii se va afla cineva care să urce la mănăstire, doar se fac atâtea pelerinaje. Mi-a spus asta o prietenă care tocmai l-a vizitat pe starețul Emanuel. Cred că ați auzit de dumnealui.

– Am auzit desigur. Toată lumea îl laudă pentru ...

– …clar-viziunea lui. Ei, vedeți? Și dumnealui știe că eu sunt acum aici, că aștept o mașină la ocazie și că îl voi căuta să-i spun necazul meu...

A strâns din nou buchetul de frezii la piept chiar în dreptul inimii:

– Aș vrea să le duc acolo să le pun la picioarele Celui de pe Cruce, care s-a răstignit și-a înviat pentru noi...

Speram și eu într-o minune, să apară cât mai curând o mașină s-o ia de acolo și s-o ducă la mănăstire, să se întâlnească cu sfântul ce-o aștepta și să pună freziile la picioarele Mântuitorului.

– Mă mir că nu a trecut vreo mașină spre mănăstire, doar zilnic trec cu zecile, am zis pentru a o încuraja.

– Ei, va veni până spre seară cineva care să mă ia de aici, să mă ducă acolo...

Și-n vreme ce discutam, din susul drumului a coborât un utilaj al departamentului de întreținere a drumurilor din zonă. I-am făcut semn să oprească.

– Coborâți cumva de la mănăstire? Nu ne explicăm de ce nu urcă mașini într-acolo.

– În urma ploilor din săptămâna trecută, la Pârâul Surului, s-a produs o lunecare de teren care a luat și unul din podurile ce traversau pârâul și nu se poate trece pe acolo.

– Bine, dar doamna – și-am arătat spre femeia infirmă – dorește să meargă la mănăstire…

– Este imposibil, alunecarea de teren a distrus drumul pe o porțiune de optzeci de metri...

– În cazul ăsta n-ați putea-o lua până la șosea, uite că se întețește ploaia și stă aici de două ore.

– O iau, desigur, doar n-om lăsa-o în drum.

– Mă iertați, a zis femeia infirmă, eu trebuie să ajung negreșit la mănăstire, nu mă pot întoarce acasă fără să spun necazul meu starețului Emanuel. Vă mulțumesc pentru bunăvoință…

Utilajul, care participase probabil la repararea drumului, a plecat, spre disperarea mea, nu și a femeii infirme, deloc îngrijorate că alunecarea de teren a distrus la Pârâul Surului drumul pe o porțiune de optzeci de metri și-a luat podul ce-l traversa. Privea cu interes muntele dincolo de care se afla mănăstirea în care se ruga pentru necazurile și nevoile oamenilor un om sfânt, făcător de minuni.

– O să vă îmbolnăviți dacă mai stați aici în ploaie; vă propun să înnoptați la noi, poate găsim mâine pe cineva să vă ducă la mănăstire...

– A, nu! Anicuța e în comă, nu pot accepta bunăvoința dumneavoastră, apoi părintele stareț, care e clarvăzător, știe că sunt aici și că o să-l caut. Întâmplarea de s-a surpat drumul nu-i decât o încercare pe care mi-o pune în față Dumnezeu.

Iradia de bucurie, că Dumnezeu îi pusese în față încercarea de care vorbea. A privit cu și mai mult interes muntele.

– Și ziceți că mănăstirea e dincolo de muntele acesta, după șaua aceea de deasupra pădurii?

– Desigur, numai că e imposibil să se meargă pe cărăruia aceea năpădită de vegetație, pe care au crescut mărăcini...

– Așa, a zis ea zâmbitoare, privindu-și cârja de metal de parcă ar fi vrut s-o întrebe dacă putea avea destulă încredere în ea.

Am început să mă neliniștesc de ce-i putea trece prin minte.

– Apoi, eu nu mai pot rămâne aici, doar părintele stareț mă așteaptă; e sigur că voi găsi în inima mea puterea de-a ajunge acolo și-a pune la picioarele Celui de pe Cruce buchetul acesta de floricele...

Primul meu gând a fost să-i spun să nu facă una ca asta, doar era infirmă, fără un picior, și cărăruia ce ducea spre mănăstire e acoperită de mărăcini, dar n-o puteam face de vreme ce Anicuța era în comă sub perfuzii și un om sfânt o aștepta la mănăstire. N-am avut decât s-o privesc cum se pregătea să pornească în căutarea cărăruii ce ducea spre mănăstire. Și-a verificat legătura piciorului de lemn, și-a luat cârja ce-o rezemase de băncuță.

– Vă spun încă o dată, ați putea înnopta la noi, iar mâine...

– A, nici vorbă, n-aș putea face una ca asta când trebuie negreșit să ajung în seara asta la mănăstire... Ziceți că pe scurtătură până acolo sunt șapte-opt kilometri?...

– Da, să tot fie șapte-opt kilometri, numai că...

Și-a făcut cruce și-a pornit-o agale pe drum, ca mai apoi s-o apuce pe drumeagul pe care i-l arătasem. Se însera când s-a făcut nevăzută în pădurea de fagi în căutarea cărăruii năpădite de mărăcini ce ducea la mănăstire.

(Sălciua, 14-15 septembrie 2013)

Întâlnire cu îngerul

După răceala de săptămâna trecută și febra ce o ținuse la pat câteva zile, cu dureri de cap și ale mușchilor membrelor, deodată Doamna Crista se simți mai bine, ceru să i se aducă totuși la pat ceaiul și pâinea prăjită, pentru că era încă destul de slăbită. Și-n vreme ce rupse o bucățică din felia de pâine încă fierbinte și gustă ceaiul de plante, încercă o evaluare a ființei, a propriei ființe în multilateralitatea existenței sale. Era o expresie a dumneaei, mai veche, de pe vremea când urca muntele cu soțul său, Grigorie Doncescu, răpus în urmă cu doisprezece ani de un cancer pulmonar. Îi luase pe pantă rucsacul din spate și-l încurajase:

– Hai, nu te da bătut, pragul ăsta l-am trecut împreună de nenumărate ori.

– Știi, Cris, au cam trecut anii și tu mă porți pe munte de parcă n-ai ști că am șaptezeci de ani.

– Corect, Grig, corect. Ți-am luat rucsacul, îl voi duce eu.

– Nu, draga mea. Îți propun să coborâm la cabană, să stăm pe malul lacului. De ce să facem un efort atât de mare în zadar…

– Dar nu hotărâsem că e necesar din când în când să ne evaluăm potențele fizice și morale, n-ai acceptat încă în urmă cu doi ani ideea asta?

– Am acceptat-o, dar pragul din fața noastră e un obstacol ce nu mă încumet să-l urc. Am făcut-o anul trecut, în august, acum îmi este imposibil!…

– Să nu spui asta, Grig, nu te subestima. Pentru mine, dacă aș renunța…

– Ar fi un act de lașitate, nu-i așa?!...

O privise cu un soi de tristețe disperată. Știa că soția sa, Cris, nu va renunța și-a urcat pragul, s-au dus apoi pe creastă spre Țancul Caprei, pe care l-au învins, nu fără dificultate. S-au fotografiat acolo. Se bucurau ca niște copii de încă o izbândă. Testul potențelor fusese trecut încă o dată. Aveau ce povesti prietenilor la Clubul Veteranilor, pe care tot ea îl înființase și-l denumise, nu fără rezerve, căci în numele ce i-l daseră nu găseai doar respect pentru vârsta cândva eroică, dar și un posibil declin. Ei bine, destinul acesta trebuia combătut cum altfel dacă nu prin performanță, iar cucerirea Țancului Ielelor la 72 de ani era cu adevărat o chestie de care trebuia să se țină seama.

La revenirea de pe munte, își făcuseră amândoi analizele medicale, nu că ar fi fost ceva suspect în sănătatea lor, cât pentru că fiica lor, medic internist la medicală, le dase un ultimatum:

– Amândoi la control! Ce, sunteți de capul vostru?!...

I-auzi vorbă! Ce, sunteți de capul vostru?! Diana le stricase ziua. Dimineața, cafeaua părea că nu mai are gust, mai ales că fiica le interzisese fumatul. Dar, domnule, fumau și ei câte o țigară la cafea, așa de plăcere, se prosteau, asta era, și nu altceva, ba se iluzionau de-un ceva miraculos. Păi, la ce altceva era bun fumul de țigară, decât să se simtă și ei că fac la cafea o mică șmecherie…

– Știi, Grig, zicea ea soțului, dacă Diana nu e acasă, eu ies pe terasă să fumez o țigară.

– Eu, nu, am interdicție…

– Pe naiba cu interdicțiile astea! se răstea ea la el.

Analizele au ieșit prost mai ales ale ei. Vinovate erau desigur glucidele, dar nici analizele lui nu păreau deloc încurajatoare.

– Regim pentru amândoi! Și fără zahăr, grăsimi și țigară! hotărâse Diana, furioasă. Ieri am găsit, doamnă, mucuri de țigară pe terasă! Și încă vă mai arde de escaladat munții!...

– Ei, da, fetițo, pune-ne la obroc, ia-ne și ultimele plăceri, interzice-ne să urcăm munții și ce crezi că vei reuși să faci? Un singur lucru îmi reproșez: că în ultima vreme am gătit cam anapoda… Nu spui tu mereu: Mamă mi-e dor să faci ceafă de porc la cuptor cu cartofi și multă ceapă?

– Spuneam, dar acum e altceva. Lui Tati i-a crescut tensiunea nepermis de mult. Să nu crezi că eu caut acum vreun vinovat…

Peste două săptămâni, un nou control medical.

– Ceva mai bine, Mami, ai colesterolul mare, glucidele încă peste ceea ce ar trebui la vârsta ta, iar tu, Tati, e nevoie să slăbești în următoarele două luni șapte-opt kilograme…

Se supuseră restricțiilor, dar la ritualul cafelei nu puteau renunța, iar ritualul fără țigară nu mai era ritual?

– Cris, ce te-a apucat? Stai, așteaptă-mă.

Asta era. O nouă probă: să urci de șapte ori pe zi delușorul din dosul casei alergând. Nu, de șapte ori câte șapte, glumise ea, în vreme ce Grig o dojenea.

– Ei, nu suntem noi niște oameni fericiți?, spune și tu!

– Chiar suntem fericiți. Și vara asta e superbă, se prelungește în septembrie cu un soare de aur. Mergem la concertul Filarmonicii joi seară?

– Păi, cum nu, Dragule! Cum, nu!...

Terasa tocmai era inundată de simfonia ei preferată, *Patetica* lui Ceaikovski.

În platanul din marginea terasei s-au stârnit un stol de vrăbii. Porumbeii s-au rotit deasupra casei ca o premoniție. I s-a părut că aude o voce.

– Am impresia că mă doare inima. De ce oare?

– De dorul muntelui, prietene, de ce alta?

Timpul trecea fără evenimente, fără să-i pese de ei, până ce într-o zi Grig a acuzat dureri în piept și dificultăți de respirație, după care totul s-a derulat foarte repede, de parcă ar fi trăit în vis un coșmar. Apoi timpul a continuat să treacă și fără el, numai că trecea ostenind-o cumplit, urcând tot mai rar delușorul din spatele casei.

S-a uitat în oglindă încă o dată. Avea fața smeadă și zbârcită, privirea obosită și pierdută; un val de păr grizonat în dezordine. Nu mai era cea de altădată. Se necăji, ce altceva mai putea face?

– Ba pot face ceva. E destul cât am viețuit pe lumea asta cu bunele și cu relele ei. De acum de ce-aș mai trăi, să fac umbră pământului și griji copiilor și nepoților?...

Era poate și prea slăbită după cele două săptămâni de boală. Dar ce boală, o virozăbanală. Așa-i dacă n-am ascultat-o pe fie-mea să-mi facă vaccinul… Dacă nu mai era și altceva. Ei, da, Adevărul acela, de el se temea mai mult decât de viruși și de microbi, de Altceva-ul ce nu-l putea defini pentru că rămânea învăluit în ceață.

Deschise robinetul și lăsă apa să curgă. Constată curând că sunetul apei o enervează. Își spălă fața, încercă să se pieptene, dar nu mergea. Pieptenul o trăgea, îi provoca o durere cum nu mai încercase. Era desigur sensibilitatea aceea de după febră. O mai pățise și altădată, dar acum parcă era mai rău, mai… Își văzu o lacrimă pe obraz și o șterse cu degetul. Ei, asta nu da bine. Avea ea oare ce regreta dacă… Ce să regrete? Viața fusese atât de tumultoasă, de frumoasă! Dar poate tocmai de aceea se temea. Nu mai avea curajul de altădată, curajul acela nebun să urce muntele împreună cu Grig, să se arunce de pe țancul de piatră în bulboana râului la cascadă.

Surâse:

– Ce repede trece viața!...

Se duse pe terasă. Nu știa ce o chema acolo, dacă nu cumva amintirea. Se așeză în șezlong. Avea să ia o hotărâre importantă. Vântul sufla ușor dinspre parc, iar din arțarul de lângă piscină se auzea un ciripit de păsări tot mai gălăgioase. El fusese cu ideea asta, să construiască o piscină acolo, doar apa putea fi adusă din pârâiașul ce cobora din crângul de fagi…

Adormi. Visă din nou că urca împreună cu el muntele, și iar pragul acela de care Grig se temea și țancul din care admirau lumea, depărtările ce se pierdeau albastre în ceață, iar spre seară, la Cabana cu Dor, lângă pârâiașul

de acolo, a privit cândva, din brațele lui, luna plină ce semăna cu un ban uriaș de argint.

Când se trezi, constată că era obosită. S-o fi obosit oare visul, simpla imagine a pârâiașului și-a efortului sau era altceva, își zise nedumerită. Se ridică cu greutate din șezlong, făcu câțiva pași pe alee, până la marginea piscinei și-și privi speriată chipul răvășit în oglinda apei. Același parcă din urmă cu o oră și jumătate pe care îl descoperise în fața oglinzii din baie. Ce arătare! Doamne, Dumnezeule! Da, da, de vină e doar boala și anii, de ce n-ar recunoaște că timpul a fugit mai repede decât își închipuise, fără s-o avertizeze cineva. Poate dacă ar fi atenționat-o acel cineva, cine știe dacă n-ar fi fost altfel. Zâmbi, constatând că ar fi vrut să caute un vinovat pe seama căruia să pună toată suferința ce se acumulase în decursul vremii în sufletul ei. Dar oare de ce ar exclude din ecuație momentele de fericire, care nici ele nu sunt tocmai ușoare?... Văzu deodată o pereche de fluturi multicolori zburând, tandri, peste oglinda apei din bazin și-avu o tresărire, de bucurie. Și-apoi erau și tufele de trandafiri mai toate înflorite. Își trecu palma peste arbuștii din marginea aleii și simți răcoarea picăturilor de rouă care n-apucaseră încă să se evapore. Îi plăcu senzația de răcoare, parcă tot mai avea febră de la răceala din săptămânile trecute. Ciupi apoi vârfurile unor tufe de calapăr, strivi între degete frunzele iar mirosul îi trimise amintirea în copilărie. O revăzu pe bunica ei din Luncani îmbrăcată în straie populare care tocmai rupsese din grădină un fir de busuioc, îl mirosise, îl pusese la încheitoarea pieptarului brodat, mai luase un fir pe care-l ducea în mână. Da, desigur, era duminică, buna se ducea la biserică, nu lipsea niciodată de la rugăciunile ritualice. Și-un fel de bucurie nemărginită i se revărsă în suflet. Puterea ce-o resimți în sine venea de la ea, de la buna și de la tot neamul acela de oameni care s-au rugat pentru buna viețuire a urmașilor, numai că ea își amintea prea rar asta, de unde le venea energia și pofta de viață. Se amărî din nou și numai peste destulă vreme reuși să-și alunge tristețea.

Cele patru ore până ce fiica și ginerele veniră acasă de la serviciu i se părură o veșnicie. Așteptarea o epuiză în așa măsură încât fu nevoită să se întindă pe canapea, de teamă să nu se prăbușească. Răsuflarea parcă pleca din inimă și se auzea undeva la ieșirea din plămâni. Închise ochii.

– Dar dacă a sosit ceasul și-a venit îngerul să mă atenționeze de plecarea mea?

Un zâmbet dureros îi apăru pe față. Constata că nu era pregătită pentru plecare. Curând își veni în fire, ba chiar se îmbărbătă. Simți că inima îi trimite sângele până în extremități cu mai multă putere, încât își simți fierbinți tâmplele, ochii și palmele. Se pare că n-a fost decât o scădere bruscă de tensiune. Chiar așa era. De dimineață nu și-a băut ceaiul, nu mai era sigură dacă și-a luat pastila pentru inimă. Numără pe folie pastilele. Cu siguranță n-o luase. Vine o vârstă când trăiești cu pilule, când viața nu mai e viață! Ar fi certat-o Grig dacă i-ar fi spus asta. Întinse mâna și dădu peste unul dintre albumele de fotografii. Ea și Grig în tinerețe, copiii ei, nunta lor și primii nepoți. Era de acum bucuroasă. Așa o găsiră fiica și ginerele, cu albumul pe genunchi admirând fotografiile…

– Ce spui? Ai uitat să-ți iei medicamentele? Dar ce treabă ai avut de făcut c-ai uitat să le iei?

– Ei, ce treabă. Și cei tineri mai uită, dar un om în vârstă…

– Vrei să ne încălzești tu supa, până ce eu fac un duș?

– Da, desigur, măcar că de dimineață sunt cuprinsă de o amețeală.

– Bine, vedem noi. Acum încălzește-ne supa și după ce prânzim îți voi lua tensiunea.

Își propuse și reuși să reziste să stea în picioare lângă castronul cu supă de pe aragaz. Se încurajă în continuare să rămână vigilentă. Iată ce cuvânt plin de semnificații: vigilentă!... Ea refuză să mănânce cu ei. Se duse în camera ei, unde peste nici douăzeci de minute veni Diana să-i ia tensiunea.

– Nu cred că mai e cazul. Mâine voi muri, zise ea plat. Ar fi bine să fiți pregătiți, să cumpărați sicriul, să faceți pregătiri pentru înmormântare.

– Mamă, nu fi caraghioasă, zău ce-ți veni să vorbești astfel. Ești încă o femeie în putere…

– Vreau să vină și Iv aici să-i dau ultimele instrucțiuni pentru înmormântare…

– Ești o femeie robustă, ai avut un puseu de tensiune, care va trece. Te rog să vii în sufragerie să-ți mănânci supa…

– Nu pot, te rog cheamă-mi ginerele aici.

– Sunt aici, mamă. Ce se întâmplă?

– Am o mare rugăminte la tine, Iv, poate e ultima mea rugăminte…

– Ce tot vorbești acolo, cum să fie ultima rugăminte?...

– Mâine voi muri, știu sigur asta. Te rog să chemi coafeza mea aici să-mi spele părul, să mi-l vopsească, să mă aranjeze, să-mi întindă fața asta zbârcită cu comprese calde. Nu vreau să fiu văzută în sicriu de babele din cartier cu aspectul acesta decrepit!...

– Ai fost bolnavă, acum ți-ai revenit. Ce-ți veni să chemi coafeza?

– Dragul meu, e ultima rugăminte pe care ți-o adresez. Și nu uita, vreau vopsea X72, negru aprins!... Să fii cu ea aici la ora 7! Ia din poșetă 500 de dolari și vezi ce sicrie găsești…

– Cris, dragă, hai nu fi caraghioasă!

– N-am încotro, dragul meu. Ce rău e în asta că-mi vopsesc părul și mă coafez, n-am mai făcut-o de trei-patru luni…

– Biiineee…

– Acum te rog ajută-mă să mă ridic din fotoliu, vreau să stau întinsă pe sofa, să rămân singură în camera mea…

– Fie cum zici tu. Vrei să te sprijini de brațul meu?

– Da, da, e mai bine așa, bună idee…

A aprins candela, și-a făcut cruce și a căzut în genunchi în fața crucifixului și-a icoanei Maicii Domnului. Uitase parcă să se roage. Cu greu a găsit cuvintele, până în momentul acela de iluminare. Totuși a uitat ceva: Să cheme preotul pentru spovedanie și împărtășire. Nu putea pleca la Grig fără dezlegarea asta a preotului.

– Facă-se voia ta, Doamne!

Coafeza a sosit la ora 7 și câteva minute. Se cunoșteau de atâta vreme.

– Lidia, draga mea, vreau să mă mai întinerești pentru ultima dată, nu pot muri necoafată.

– Bună glumă, Crista. Chiar îmi place că nu ți-ai pierdut simțul umorului nici acum la bătrânețe.

– Știi cum e? Mi-ar fi rușine de lume, de suratele din cartier, să mă vadă în halul ăsta de ruinare!...

– Exagerezi, iubita mea. Arăți încă bine la cei 86 de ani ai tăi…

– Bine pe dracu! Hai bagă-ți odată degetele prin părul ăsta încâlcit de vrăjitoare…

Operațiile, nu puține, au durat aproape două ore, căci Crista uitase să facă baie, și-o ajută coafeza.

– Măi, ce bine e să ai lângă tine un om de nădejde, constată ea.

Mai greu a fost cu ieșitul din cadă. Picioarele n-o mai ascultau și Lidia trebui să facă eforturi să n-o scape, să se accidenteze. Îmbrăcă cu dificultate halatul și-și strânse mijlocul cu cordonul, cum o făcea pe vremuri, dar curând constată că era mai bine ceva mai lejer. Îl lăsă desfăcut, pentru că i se părea că halatul îi arde pielea. Se duseră în camera ei, se așeză în fotoliu obosită.

– Lidia, te rog spune-i fie-mii să-mi prepare un carcalete cu gheață.

– Carcalete ai zis!? Dar de ce nu bei un suc de fructe?

– Fie, un suc de fructe, cu gheață.

– Ai febră, draga mea…

– Da, se pare că da, medicii au făcut tot ce s-a putut face…

– În urmă cu câteva luni, când te-am coafat, nu aveai problemele astea.

– Nu le aveam, dar uite că ele au năvălit așa deodată furioase peste mine.

– Știi ceva, Crista, în locul tău aș năvăli eu peste toate problemele astea.

– Draga de tine! Cât de simpatică ești…

– Îți propun să începem. Preferi să rămâi în fotoliu în vreme ce te coafez?

– Aici e foarte bine, e perfect. Apropo, să nu uiți de compresele fierbinți…

– Da, da, numai că dacă ai febră, ar fi recomandate comprese reci.

– Vezi tu ce faci, să-mi întinzi oleacă zbârciturile astea ale feței…

– Înțeleg, voi face cum poftești. Dar ia spune-mi de ce te-ai hotărât să nu mai trăiești?

– Ce tot spui acolo, Lidia scumpă. Eu nu mai am voie să hotărăsc. A luat decizia asta altcineva în locul meu.

– Cine altcineva?

– Mi-a șoptit ieri noapte în somn îngerul. Drăgușul de el, a stat mai toată noaptea și-a vegheat deasupra mea. Mi-a spus că vine să mă ia peste două zile. Așa că mâine voi muri.

– N-a fost decât un vis, draga mea.

– O fi fost vis, dar dacă e un vis cu îngeri, asta înseamnă că visul se va împlini. Mă asigură și corpul că a cedat hotărârii lui, că de acum nu mai contează decât spiritul…

– Să-ți las un pic de breton, cum am făcut și altădată?

– Ei, cum nu, doar așa mă știe lumea: Doamna cu breton din capătul străzii Regele Zeilor…

– Ciudată denumire! Cum adică Regele Zeilor?...

– Habar n-am cine a avut ideea asta deșucheată…

– Zici să te vopsesc cu negrul acela sclipitor?

– Sper să mai fi găsit Iv culoarea asta…

– Păi n-ai zis tu să păstrez, pentru orice eventualitate, un tub de vopsea cu nuanța asta?

– Voi fi zis, nu mai țin minte…

Nu mai ținea minte multe alte lucruri, cum tot așa și le amintea pe multe altele cu exactitate. Acum însă își propusese să nu le mai bage în seamă, nu mai avea sens să-și amintească de ele. Se hotărâse, împreună cu îngerul, să-și abandoneze corpul dar nu oricum, ci primenită din toate punctele de vedere, poate pentru o ultimă admirație, deși nu-i era destul de clar cum va fi. Deodată își aminti, speriată, că nu i-au comandat sicriul. Se mișcă agitată în fotoliu tocmai când Lidia îi tăia bretonul.

– Vai de mine, Crista!, stai te rog liniștită să nu fac vreo prostie. N-a lipsit mult să te las fără breton.

– Da, da, să ai grijă, aș fi foarte nefericită fără bretonul acesta pe care nu l-am neglijat din adolescență.

– Nu știu eu cât ții la frizura asta!? Dar de ce te-ai neliniștit așa?

– Nu le-am spus ăstora să cumpere sicriul.

– Draga mea, am mai vorbit și data trecută, ți-am povestit întâmplarea cu bună-mea, care, temându-se că moare, și-a cumpărat sicriu, ba a și dormit o vreme în el, a murit cineva din vecini, i-a dat ăluia sicriul, și-a cumpărat altul și iar l-a dat vecinilor sau unor rude și tot așa. A murit peste vreo cincisprezece ani. Împlinea peste câteva zile o sută de ani când au pus-o în al patrulea sau al cincilea sicriu cumpărat de ea…

– Aia era altă afacere. La mine a venit astă-noapte îngerul…

– Să-ți aduc oglinda să vezi dacă e bine retezat bretonul.

– Nu, mi-aduci oglinda la gata, după ce te ocupi și de zbârcituri…

Se înțelegeau de minune și asta le bine dispunea pe amândouă.

– Tu, Lidia dragă, am uitat să dăm drumul simfoniei…

– Suntem niște zăbăuce amândouă. Văd că e chiar lângă fotoliu pickup-ul. Tot Ceaikovski vrei să pun?

– Ce altceva să-mi pui, Ceaikovski apoi Mozart…

Cum a început simfonia, a și uitat de sicriu, avea chiar o viziune ciudată. Se imagină deodată dansând în *Lacul lebedelor*, mai-mai să amețească în elanul ce și-l luase…

– Mai ții minte când ai valsat ultima dată?

– Eu? Nu mai știu sigur. Cred că a fost la nunta fiică-mii...

Îi îndepărtă cu un tampon cele câteva bobițe de transpirație de pe frunte, îi masă ușor fruntea și ceafa, îi prinse între degete umerii și coborî într-un masaj lent pe coloana vertebrală, și din nou îi netezi fața, îi masă tâmplele. Crista rezistă și când îi masă scalpul, nespunându-i Lidiei cât de tare o doare. Era nevoie de toate astea și de altele pentru o readucere în formă, își zicea prietena ei, coafeza, pentru a o convinge pe femeia cu breton din capătul străzii Regele Zeilor să trăiască. Spre final, Lidia se gândi ce-ar mai putea face. O dădu cu fixativ, îi aranjă încă o dată buclele, luă de pe noptieră parfumul ei preferat și-o șpreie cu atenție.

– Acum pot să-ți aduc oglinda?

– Dacă zici tu...

Nu-i venea să creadă. Era cu adevărat altă femeie decât cea pe care o privise de dimineață în oglindă. Avu chiar curajul să zâmbească. Măi, să fie, ăsta e un miracol, să fi greșit îngerul, se întrebă Crista contrariată.

– Mamă, ți-am adus sucul de agrișe și frăguțe. O, dar ce bine te-ai aranjat! constată cu surprindere fiica, și-ți mai trece prin minute să mori?!...

– Fată dragă, eu sunt de acum pregătită, vă rog să comandați sicriul...

Gustă sucul și constată deodată că trupul i se înviorează. O văzu pe Lidia zâmbind și se miră că o putea face când ea vorbea cu fiică-sa despre moarte, despre sicriu și înmormântare.

– Scumpo, de ce râzi, zău așa, mă simt ofuscată...

– Râd, gândindu-mă ce o să-ți mai spună la noapte îngerul.

– Vino aici mâine dimineață și vei afla. Ți-a preparat fiică-mea o cafea?

– Nu, mi-a adus și mie un carcalete...

S-a privit încă o dată în oglindă. Părea să fie mulțumită de noua ei înfățișare. Și-a chemat ginerele.

– Uite ce e, dragule, am în sertarul biroului testamentul... Aș vrea să-l vezi, nu mai înainte de a-mi promite că mâine dimineață îmi vei cumpăra sicriul din lemn de stejar, așa cum ne-am înțeles cândva.

– Sper că glumești, Crista, uite ce bine arăți.

– Lidia a făcut tot ce a putut să par altfel, ca să nu bârfească babele din cartier când m-or vedea întinsă în sicriu...

– Te înțeleg, dar nu cred că e cazul să ne zorim cu sicriul...

– Nu ne zorim. Asta mi-a șoptit în vis îngerul astă-noapte. Oare ție nu ți-am povestit visul ăsta?

– Nu, nu cred, dar visul nu-i decât un reflex al stărilor tale emoționale. Te rog să iei un extraveral, să bei un ceai de sunătoare și să te culci. Vei trăi mulți ani de aici înainte...

Îl privi cu oarecare neîncredere. Dar dacă Iv are dreptate, se gândi, apoi îi luă mâna și-l întoarse spre ea.

– Iv, îngerul nu greșește niciodată, sunt ultimele mele dorințe. Nu știu de ce ți le spun ție și nu fiică-mii, poate pentru că tu ești singurul bărbat în casă. Sunt sigură că n-ai văzut ultima variantă a testamentului...

– Așa e. Ai fost toată viața o ființă prevăzătoare.

Iv n-a avut încotro. De dimineață s-a dus la pompele funebre și a cumpărat sicriul din lemn de stejar, într-o oră era cu el în curtea vilei. Crista era desigur la geam. I se părea că privește un film cu imagini din adolescență, când în casă fuseseră mai multe decese. Se cutremură. Măi, să fie! Mai că regreta că-i dăduse ultimatumul acela seara lui Iv, dar acum ce mai putea face.

Muncitorii cărară sicriul în magazia de lemne. Ei, nu era bine așa.

Deschise geamul și-i strigă lui Iv:

– Aduceți-l aici, vreau să-l probez, să mă conving că e bun.

– Cris, fii înțelegătoare, oamenii se grăbesc, ai destul timp zilele viitoare să-l vezi.

– Dragul meu, simt că nu mai am putere să strig la tine ca altădată. Te rog spune oamenilor să aducă sicriul aici.

În zadar a venit Iv acolo încercând s-o convingă să aibă răbdare, că în cele din urmă s-a lăsat convins și-a rugat muncitorii să ducă sicriul în camera Cristei. L-a privit ușor mirată, dar satisfăcută.

– Îmi place. Este exact cum mi-am dorit. Îmi cer iertare că te-am necăjit cu dorința asta a mea, i-a zis lui Iv.

– Nu-i nici o problemă, Cris. Tot trebuia s-o fac cândva.

– Așa e. Îți mulțumesc. Constat pentru a câta oară că am un ginere de nădejde. Sper să ai grijă și de înmormântarea mea...

– Hai nu fi caraghioasă și nu mai fă glume macabre.

– Dar nu glumesc deloc, dragă Iv. Astăzi, până spre seară voi muri...

– Vino încoa să te pup. De acum mă grăbesc, am treabă la serviciu...

– E-n regulă. Pa, pa...!

Prima a sosit de la serviciu Diana. Obosită cum era, s-a spălat și s-a întins pe canapea în camera ei să se odihnească, astfel că n-a descoperit lipsa Cristei. Toată casa era cufundată în liniște. Ba nu chiar, din camera lui Cris se auzea simfonia ei preferată, Ceaikovski, desigur. Curând a sosit acasă și Iv,

iar primul lucru pe care l-a făcut a fost să se intereseze de ea. Magda, femeia din casă, nu-i putu da relații.

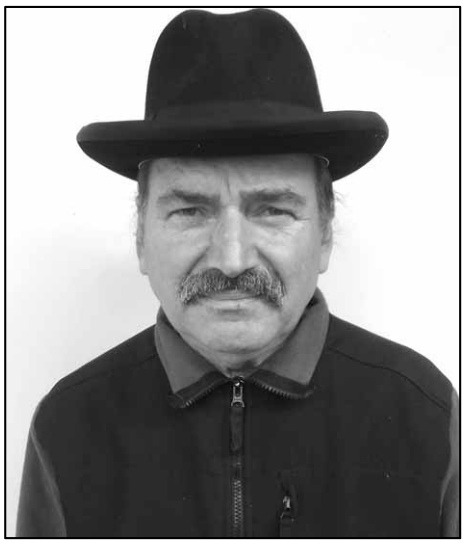
– Du-te și vezi. Probabil e în camera ei.

Bătu cu oarecare sfială în ușă. În camera ei nu se auzeau decât sunetele simfoniei. Deschise ușor ușa, vru să facă un pas înapoi dar nu putu. O văzu pe Cris întinsă în sicriu îmbrăcată cuviincios, cu haine de sărbătoare. La cap îi ardea o lumânare, iar în mâinile încrucișate de pe piept ținea crucifixul în fața căruia se rugase ani de-a rândul. Încă nu-i pierise zâmbetul acela din întâlnirea ei cu îngerul. Se întrebă: Oare nu cumva visează?...

(Alba Iulia, noiembrie 2012 - 14 februarie 2017)

Muzeul Pușkin – Moscova, Rusia

Nicolae SUCIU

Mașina SMART

Pe Fabiola o puteai vedea 24 de ore din 24, pe marginea carosabilului din fața căscioarei sale, învârtind în continuu manivela unei mașini clasice de tocat carne. În timp ce cu mâna dreaptă învârtea manivela mașinii, cu stânga lua ceva imaginar dintr-un bol mare și-l introducea în pâlnia aparatului de tocat, iar produsul finit rezultat în urma „tocării", din recipientul aflat pe un scaun mai scund, chiar sub găurarul mașinii, era tot ceva imaginar.

Cum se făcea ziuă, întreaga vară, femeia își aducea din curte în stradă, toate ustensilele necesare, inclusiv o umbrelă mare, asemănătoare cu cele de pe terasa unui banal restaurant, fie ca să n-o pârlească soarele, fie ca să n-o ude ploile, oricât de avortonice ar fi ele. Mai puțin, la ora amiezii, când acoperea tot ceea ce era pe masă cu o bucată de berluială și se retrăgea în casă să îmbuce și ea ceva, după care femeia trecută de 65 de ani revenea la datorie, fără a-și afișa pe față nici măcar o umbră de oboseală, și se apuca sisific de tocat.

Vecinii se obișnuiseră de atâția mări de ani, să o știe pe Fabiola acolo, pe marginea carosabilului, ca și cum fără prezența ei pe strada lor liniștită și nebăgată în seamă, nimic nu ar fi mers normal. Ei așa o știau, „tocând aer" cu mașina clasică de tocat carne, pe care ea o numea plină de sine, „mașina smart". Acest termen nou îi dădea doamnei profesoare o notă de superioritate, asigurându-i respectul firesc din partea vecinilor care, observând că aceasta ia cu mâna stângă un pumn bun de aer, își șopteau în barbă: „or fi tot ceva smart, și nicidecum aer brut". În toate mișcările parcă se străduia să respecte pașii rigizi ai unui ritual ancestral. De multe ori femeia nu avea timp să răspundă nici măcar la salut, darmite să-și mai permită să stea la taclale cu vreun trecător. Să stea de vorbă mai ales cu femeile, măcar de dragul de a povesti câte și mai câte ca, vezi Doamne, să treacă timpul. Treceau vecinele încolo și încoace cu treabă, iar ea își ridica ușor privirile, dacă și le ridica, doar pentru a răspunde ca absentă, la saluturi. Înclina frumos din cap, zâmbea cu mare duioșie, deși expresia feței lăsa să se ascundă totuși, o umbră de durere cicatrizată cu ani în urmă, după care își apleca din nou privirile în jos, încărcând pâlnia mașinii cu același material imaginar, numai bun de tocat. Abia atunci, cel care o privea putea observa pe cărarea din vârful capului doamnei, fire de păr cărunte răzbătând rebele spre lumină (parcă spre o lumină numai de ea știută!), ca dintr-un arest, de sub cele vopsite în vuietul galopului cotidian, într-un castaniu care bătea când și când în arămiu. Din moment ce nu se înhăma la vorbă, lumea care odinioară o întreba: „Merge, merge, doamna profesoară?" sau „Mai puteți, mai puteți?", mai nou își vedea de drum, fie mestecând digital în Iphoane care mai de care mai sofisticate, grăbindu-se spre destinație, fie marcată de enșpe mii de griji, fie captivată de enșpe mii gânduri neortodoxe.

Cei mai mulți dintre vecini și chiar unii dintre concitadinii care aveau drum pe strada ei, erau convinși că ea toca ce toca, „Dumnezeu știe!", pentru a se răzbuna pe ciurda de nerozi

ai lumii de azi – o șandrama cu raita-n sus, cu atât mai mult –, cu cât mai simula, de vlăguită ce era, câte un răspuns asemănător unui bombănit bine camuflat între oftaturi îmbâcsite, ca o îngânare de vorbe pregătite mai degrabă de implozie decât de altceva. „Lungă-i limba boului, dar nu știe grăi” - murmura, urmând ca acela care avea să înțeleagă tâlcul proverbului să poată pricepe și ceea ce se întâmpla zilnic cu ea. Marele merit al Fabiolei era că, prin glasul ei, câteodată aproape stins de hămeseală, răspunsul părea a fi al unor înaintași trecuți demult prin te miri ce mari neîmpliniri. Evident, puțini se încumetau să guste tâlcul zicalei, darmite să mai și întrevadă insatisfacțiile, răbufnirile și eventualele insuccese ale unei femei solitare, trezită brusc în fața unei sorți debusolante.

Cel puțin așa o știau vecinii de vreo treizeci și... de ani încoace, mai bine-zis de când Fabiola apăruse în oraș de niciunde, cumpărându-și această casă modestă, cu croiala liniilor simplă, în stil țărănesc, cu cerdac frumos lucrat din lemn mâncat de carii, decolorat de ploi, veșnic adumbrit cu leandri albi sau roz. Câteodată, când în jurul ei nu era nici țipenie de om, se pornea a cânta sau chiar a fluiera aceeași melodie de ducă, pe cât de lină, pe atât de adâncă, probabil ceva care îi „stâmpăra dorul” după o lume care nu va mai fi niciodată sau după cineva anume pierdut în altă lume.

Imediat ce termina de cântat, privea cu atenție acel ceva invizibil pe care îl lua în palme și, înainte de a-l vârî în mașină, vorbea cu el, sărutându-l lung, ca de adio: „Mergi în pace, scumpule!” Alteori, după încă un simulacru de triere, îngâna încruntată: „Adio, nepoftitelor!” Așa că cei mai mulți, cât ce o auziseră odată cum vorbea ea cu așa-zisele ființe invizibile, pe care de multe ori le prindea repede să nu fugă și le introducea în mașină, erau convinși că nu putea toca altceva acolo, decât gânduri nenorocite, cuibărite în scorburile unor termeni negativi, ca și cum, după ce le separa de cele pozitive, ar vrea să scape de ele ca de foc.

Totul avea să se termine într-o seară de mai, tocmai când se îngâna ziua cu noaptea și când Fabiola nu mai contenea să cânte de zor, parcă mai cu forță decât oricând, tocând din răsputeri, pe marginea carosabilului pustiu, brăzdat de umbrele lungi ale stâlpilor de telegraf și de fațadele caselor, intersecându-se. Dar într-o clipită, un tir tăbărât acolo ca prin minune, apoi aflat în marșarier pentru a parca în fața porții alăturate, o făcu pe Fabiola plăcintă, cu masă, cu umbrelă, cu vase, cu mașina smart și cu cântecul acela cu tot, coborât parcă din alte lumi.

Abia după interminabilele audieri la poliție și la Judecătorie, înmormântarea femeii, care avusese loc undeva departe, aproape de Dunăre, probabil unde se născuse ea, avea să rezolve toate nedumeririle în ceea ce privește spontana ei dispariție. Atunci avea să afle întreaga stradă ce secret dusese cu ea, biata doamnă profesoară, de la bătrânica de vizavi, o femeie la fel de singură și cu o mare tumoare la baza nasului. Ea îi mai dădea Fabiolei, când și când, din modesta ei „grădinuță”, câte o ceapă, câte un pătrujel, câte o roșie sau o miluise chiar cu câte un ou de la găinuțele ei.

Bătrânica povesti cum doamna profesoară își pierduse, până să apară aici, în oraș, și copiii și soțul, în urma unui accident de tren care le târâse mașina zeci de metri pe calea ferată. Și, ca să uite cât mai repede ce i se întâmplase, se hotărâse să-și ia lumea în cap, părăsind locurile unde funcționase ca profesoară. Venise aici cu un geamantan și cu o poșetă de bani rămași de la tripla înmormântare. Aceeași bătrânică cu nasul împovărat de buba mare cât un con de brad, fusese singura persoană care știa că numai tocând, profesoara putea scăpa de „legiunile de termite, așa numea ea gândurile negre, care de dimineața până seara îi mișunau prin tot trupul ei de profesoară”.

Dar ce avea să fie și mai interesant după moartea Fabiolei, era că aproape în fiecare casă găseai câte o mașină clasică de tocat carne, supranumită de țânci „smart”, cu care proprietarii se străduiau să toace și ei, cât mai multe gânduri negre.

Alexia CURICHERIU

de la coadă la cap

viața se scurge stație cu stație
de la ultimul vagon spre locomotivă
aici e Câmpul
Porumbul
Dealul
am avut adolescență
nu ca voi

(celulele ei sunt mai puternice
imunizate de timp
au uitat de starea când
roade dragostea din tine și tu din ea
de parcă-i datorezi caninul bandajat
pasiunea hrănește viața care seacă
și respiri greu sub inimă)
să te bucuri copilă
de ce ești cât
ești puțin și scurt ca
zumzetul porumbului înainte de apus
așa se simte viața
un pumn de zmeură în poalele rochiței albe
murdărește-te la gură și după șterge-te cu un sărut

de aici începe
epilogul

Literatura tinerilor

trăiți!

se face ora când găinile pescuiesc firmituri
de pâine albă
de pe tălpi lipicioase
când copilul râde la buburuza oarbă
corporatiștii mișună pe străzi
printre degetele șinelor de tramvaie masacru
de idei talente artă

proteine și carbohidrați dimineața
când absorbi din prima gură de apă
stratul de *spf*
direct pe piele
sub epidermă se grupează răul
din lume

și în exterior
tot binele

fiecare nume
un șervețel umed între două partide unsuroase
de fazan

trupurile transportă
microbii ne mai fac oameni

uzură

sunt zâmbetul care a absorbit cafeaua
răsturnată pe covor și toate scuzele
politicoase de după

în salonul în care m-am născut
îmi povestea mama
era mereu prea cald

micuță când
mi s-a promis o pajiște pe care să alerg cu
mâinile la ochi
și păpădii din vată pe băț
unde iarba să-mi mângâie platfusul
n-am avut așa ceva niciodată dar
era o grijă de-a lui tata să am curba din talpă
uniformă
să simtă și copilul ăsta parfumul florilor de cireș
înainte să-l fure doi câte doi
îndrăgostiții
între palmele lor se adună tot ce miroase
frumos în orașul ăsta împuțit

au rămas crengi

fugind spre marginea de verde unde așteptau
ai mei
mi-a căzut primul dinte de lapte
au urmat cei de iaurt

mi-a zis azi dimineață
știi, pui? cam rece în partea asta de oraș
s-a făcut frig în trupul nostru, *mam*,
când am învățat să merg singură cu metroul
și să scriu

lipsește

ceva

puterea sentimentul
realitatea unde eram aruncată
paralelism coincident care să se potrivească cu
ceea ce e deja
să funcționeze bine tot înainte

ideea malul
de care m-aș agăța ca să nu alunec
spre coșmar
cu viteza și siguranța unui melc care se
îndreaptă spre singura frunză uscată

de pe urma mea
din lipsurile mele
vor face bandă de prins muște
o capcană un exemplu
drumul spre fericire și succes

vorba vine

iubitul meu chiar există
la capătul celălalt de soare
scoate la plimbare o chinezoaică și pe cățelul ei

într-un colț de lume diametral opus
am fost aranjați în ursa mică

consumerismul înfulecă câteodată cu mare
plăcere drama ieftină
raționamentul e simplu
toată lumea are suflet-pereche
dacă suntem număr par

„Mă numesc Alexia Curicheriu, am șaptesprezece ani și sunt elevă în clasa a XI-a la Colegiul Național «Gheorghe Lazăr» din București. Am participat la ateliere de scriere, dar și la concursuri literare, printre care se remarcă Premiul I la faza județeană a Festivalului Național de Poezie «Gellu Naum» în 2026 și Mențiunea I la etapa națională, dar și Premiul al III-lea la Concursul «Tinere Condeie», la etapa județeană, Premiul al II-lea, la cea națională și Trofeul «Tudor Opriș» în tabăra «Tinere condeie», Călimănești, 2025. Am fost publicată în antologiile concursurilor și pe diferite platforme literare. Îmi place să scriu tocmai fiindcă simt că aceste înșiruiri conștiente și de sine stătătoare de cuvinte pun în mișcare niște mecanisme interne care împing spre dimensiuni de a căror valoare nu aș vrea să mă lipsesc și care sunt mai greu de accesat în alte situații de viață.” – (autoprezentare)

confesiune

sunt ochiurile mrejelor în care mă adun de
bunăvoie
după o risipire
vitală
acul de siguranță ține totul laolaltă
un bob de sânge și se coagulează curaj să fugi
împins de albuș în mijlocul tigăii
acolo frige de aceea aici doar se sare

Amalia-Ioana BLUMFEND

hygge

danezii au un cuvânt pentru senzația aia de
liniște și bine
pe care noi nu am știut niciodată s-o trăim

în căsuțele lor rustice se spune că o mărturie
casnică e ca un sărut de rămas bun
suntem părinții divorțați care țin fațada pentru
copiii născuți din gura lumii
noi nu ne-am iubit
și tot ce a rămas din tine
un amestec între ce m-ai lăsat să văd și ce știu
prea bine că ești
o indiferență caldă o mângâiere oximoronică

vei fi mamă de băiat îl vei numi după soțul tău
te vei așeza în fiecare seară în fața televizorului
așteptând să înceapă o telenovelă
mai bună decât viața ta
mai bună decât poezia mea
o alegorie pentru fiecare vorbă schimbată
știind că nu-ți pasă
un episod depresiv de fiecare dată când nu te
gândești la mine

obsesia cu conceptul de conexiune
interpersonală și lipsă de frustrare
caut în fiecare om o urmă din ce ai fi putut să fii
tu cu bretonul tăiat prea scurt și maieul ăla
negru nenorocit
mă scuipi între ochi fără să te uiți măcar în
direcția mea
știind prea bine că orice semn îmi dai îl iau și
îl transform în bună purtare
căci omul care îți întoarce spatele e o inimă
care te consolează

numai cel care nu se simte are o stare de

greșeli karmice

(toate acțiunile mele sunt, de fapt, greșeli karmice)

m-am născut la ora 16:30,
sunt capricorn de ianuarie
și mereu m-am înconjurat cu ce semăna cu
mine,
adică
ce era ciudat.

nodurile din gâtul meu sunt la un unghi de 10
grade
și cred că am fost poet și în viața anterioară.
pentru un lider înnăscut cu frică de insuficient
e de ajuns să te îndepărtezi, dar să rămâi.
voi începe eu atacul
ca apoi să te iau în brațe
și să te ascund de gura lumii.

(provoacă-mă,
ca apoi să te cuprind.)

nu m-am gândit deloc la tine săptămâna asta.
sper să nu ne întâlnim pe peron,
sper să nu ne plesnim cu privirea,
sper să nu lăsăm orgoliul să calce pe lumină,

deși ne e menit.
aruncă apă pe mine să nu se vadă că plâng,
poate se vor răci și pietrele de quartz puse pe
chakre.

poate voi învăța că nu voi fi niciodată
culoarea ta preferată,
și că pământul nu se întoarce pentru regretele
mele.

ne bântuim reciproc firul narativ
sau poate doar lucrăm la cartografia hărții
spirituale
și
iubesc tot ce nu te face pe tine

tu
ai fost un episod maniacal.
ce a urmat
a fost o dimineață rece cu un soare călduț.

iubesc tot ce nu te face pe tine

tu
ai fost un atașament născut din empatie;
o muză pe care aș reprograma-o
să privească stelele prin mine.

iubesc tot ce nu te face pe tine

tu
ai fost o bătaie de inimă.
umbli pe coridorul miocardic
ca să-l spulberi și să-mi dai infarct.

iubesc tot ce nu te face pe tine

tu
ai fost renașterea zodiei tale.
dai cu toporul în mine și rămân lemne
care nu mai vor puse pe foc.

iubesc tot ce nu te face pe tine

tu
ai fost dumnezeul neintenționat.
mă lupt cu hologramа care mă sugrumă;
când o izbesc de podea, simt eu impactul.

iubesc tot ce nu te face pe tine

tu
ai fost gingia care sângerează.
ți-am zgâriat gura căscată
când ți-am forțat iubirea pe gât
și s-a spart în trahee.

iubim să ne antagonizăm.

iubești tot ce face karma din mine:

iubesc tot ce nu te face pe tine tu.

Amalia-Ioana Blumenfeld (n. 2009) este elevă la Colegiul Național „Petru Rareș” din Suceava și membră a Casei de Poezie „Light of Ink”. A publicat în reviste literare online (*Insert cultural*, *Interix*, *O mie de semne* etc.) și a participat la numeroase concursuri literare („Tinere Condeie”, „Porni Luceafărul...”, „Ion Cozmei”, „Gellu Naum” etc.) și la evenimente dedicate poeziei, obținând premii la concursuri naționale de profil. În 2025, a participat la „Noaptea albă a poeziei”, în cadrul FILIT Iași, iar recent a primit Marele Premiu al Festivalului „Porni Luceafărul...”.

(fragment)

inevitabil interpretez superficial: te cuprind,
mă izbesc,
ni se oglindesc sclipiri artificiale în ochi
atunci când îți vorbesc:
„ridică capul”, îndepărtează-mă, fii
vulnerabilitatea dezumanizării;
ai pe mână un cod morse, secrete-n forma
tulburării.

fată de marmură, reazem capul de cadă și mă
joc cu crucea de la gâtul tău;
vodevilul e o viață; un ideal se sparge când nu
mai ești al său,
astfel,
ia pensonul și creează iluzia optică a unui
surâs trecător;
ești misionara tăcută a aprecierii, iar eu – un
simplu martor.
martor a cărui spate doare; nicio bucățică din
tine nu e aici să mă cuprindă,
ultima geacă pe care uiți să o ridici e cea care
rujul negru vrea să ți-l întindă,

iar întrebarea limerenței mă roade ca negrul
de sub unghii;
poate memorarea fiecărui colț al feței tale e o
formă de kintsugi.

tu în ce răspuns îți cauți liniștea?
eu o regăsesc în a ți-o spune mai formal:
respir/ bazat/ pe/ măduva/ spinării/ ce/ îți/
aparține,
iar atunci când gândurile sunt încătușate cu
tine, tot rămâi —
paradoxal,
metafora universală a unui centimetru cât o
infinitate.

spune-mi indirect (liber) că toate visele devin
realitate.

dacă privirea ți-e o retrospectivă către sine,
nu pot decât să fiu contaminat de-un fum
născut din tine,
iar dacă fumu'-i de țigară, suferința-i un atu;
iar dacă-i „de la vreme”, atunci vremea ești tu.
și da, mă gândesc la tine;
trag în piept inabilitatea de a mă consola și
liniștea ce-ți aparține;
e ca și cum timpul te umanizează, ești reală,
nu doar vis;
te simt aproape, avalanșă, scrum nestins.

Muzeul Rodin – Paris, Franța

Constantin Brâncuși

Mircea POPA

Despre relația lui Lucian Blaga cu Brâncuși s-a scris deja destul de mult, făcându-se referință la articolele scrise de poetul *Poemelor luminii* despre sculptorul nostru, menționat în prima linie a revoluționării sculpturii moderne. E vorba de articolul scris de poet în *Patria* din 1923, apoi de poezia *Pasărea sfântă*, inclusă de poet în volumul *În marea trecere*. Zenovie Cârlugea a analizat cât se poate de atent aceste raporturi din *În marea trecere* (1924) și, evident, de considerațiile sale despre artă din volumul *Ferestre colorate* și *Fenomenul originar* și a emis numeroase opinii cu privire la rolul jucat de C. Brâncuși în definirea conceptului de sculptură modernă. Aducem acum o nouă dovadă a relației Blaga-Brâncuși, așa cum a fost exprimată pe hârtie într-unul din caietele păstrate în arhiva Elenei Daniello, muza care a vegheat cu deosebită solicitudine ultimii 11 ani din viața poetului, împărtășind cu acesta multe din amintirile pe care poetul i le-a comunicat de-a lungul anilor. Faptul că le-a așternut pe hârtie, spre a nu fi uitate, îi sporește calitatea de martor activ al unui destin frământat, aflat de a-și fi pregătit de cu seara hainele de drum și bagajul pe care l-ar fi luat cu el în cazul în care ar fi fost călcat peste noapte de călăii Securității, care s-au apropiat în foarte multe cazuri de cercul prietenilor și cunoscuților lui (cazul dr. Iubu și al grupului de la pensiunea Bolchiș).

Un asemenea text am descoperit noi în ms. 6959, scris de mâna Elenei Daniello, și conținând, în marea lui majoritate, aforisme. Totuși la f. 11, el a inserat acolo o evocare referitoare la modul în care Brâncuși a reținut atenția opiniei publice mondiale, în calitate de reformator al sculpturii epocii moderne, respectiv cum a fost el venerat de o familie de intelectuali germani, cunoscută de el în perioada în care s-a aflat la Zürich. Mirabila întâlnire a fost intermediată de un vechi prieten al lui Rilke, Lüthi, cu care a împărtășit adeseori impresii despre arta secolului și despre poezia lui Rilke. Acesta a jucat rolul de cicerone în cunoașterea unei familii de admiratori declarați ai lui Brâncuși.

Nr. 134–135.

Biblioteca Semănătorul

LUCIAN BLAGA

FETELE UNUI ARTIST VEAC

Editura Librăriei dine. Arcul

Prețul 10 Lei.

Reproducem în continuare momentul astral al acestei întâlniri, așa cum se află el relatat de poet, ca o pledoarie pentru arta inovatoare a lui Brâncuși și a rolului jucat de el în conștiința modernității sculpturii sale. Noi doar am copiat textul și i-am dat titlul de *Încă o dată despre Brâncuși*. Iată textul în toată întinderea sa, așa cum a fost consemnat aici:

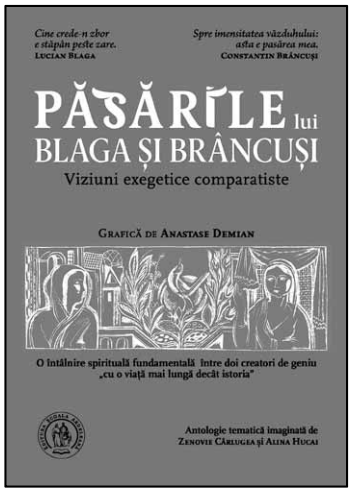
Din arhive

„Cred că a fost prin anul 1930. Mă găseam la Berna, unde făcusem oarecari legături prietenești printre intelectualii elvețieni, care sunt de-o calitate mult superioară aceleia ce li se atribuie îndeobște. Foarte anevoie un străin pătrunde în cercurile acestea, apărate de ziduri tari, de sobrietate, de reținere, de seriozitate. Aveam asemenea legături și la Basel, și la Zürich. În acest din urmă oraș, cel mai modern în Țara Cantoanelor, întâmplarea a făcut să cunosc, datorită unui pictor german care locuia la Berna, și fusese nu mai tânăr, dar bun prieten cu Rilke, un alt pictor pe nume Lüthi, care făcuse parte, prin anul 1916, din ceata celor

câțiva artiști, care, alături de Tristan Tzara și de Arp, lansaseră, ca niște copii teribili, manifestul dadaist. Lüthi nu mai păstra, prin 1930, decât puține din ticurile dadaiste, dar era mereu frământat de problemele creației artistice. Se împăcase și cu alte curente și, în faza lui de atunci, nu era străin nici de un fel de neoclasicism. Mai mult decât arta lui, îmi plăcea felul său de a discuta. Era un om căruia teoria artei îi da nopți de insomnie. Psihic ușor schizoid, dar de-o extremă luciditate în punerea problemelor de estetică în general. Pictorul m-a dus într-o seară la niște amici de-ai săi: o pereche, domn și doamnă, mari amatori de artă neoclasică, primitivă, suprarealistă, constructivistă etc. Am fost prezentat celor doi ca un scriitor român căruia, la Berna, i s-a reprezentat nu demult o piesă de teatru în traducere germană. Când a auzit de originea mea, domnul a amintit numaidecât numele Brancusi. I-am răspuns: «Da, Brancu-si este român, dar numele se pronunță Brâncuși». S-au căznit să pronunțe și ei acest nume pe românește, dar, după cazne zadarnice, s-au lăsat păgubași. Ne-am învoit să-i spunem Brancusi – Brâncuși. Atât domnul cât și doamna casei vorbeau elogios despre sculptorul român, stabilit de decenii la Paris. O anume rezervă totuși am remarcat la ei față de gorjanul nostru. Atunci, simțind că ei nu au premisele înțelegerii unui *fenomen Brâncuși*, care a influențat sculptori europeni ca Lechmbrück și Arhipenko, bucurându-se pe vremea aceea de o faimă mai mare decât maestrul lor, m-am ambiționat să le pun într-o mai justă lumină opera lui Brâncuși: «Vedeți, Dumneavoastră, pe la 1900 și ceva, conștiința artistică europeană s-a cam plictisit de valorile *europene* și a luat-o spre neagră sau polineziană sau spre arta incașilor; în orice caz spre o artă primitivă, abstractă în felul ei, dar mai robustă decât cea europeană din epocă. Brâncuși n-a avut nevoie de această excursie prin arta arhaică sau tribală, căci el venea de-a dreptul dintr-o asemenea artă. Brâncuși este fiu de cioban din Carpații noștri, până la vârsta de vreo 12 ani a păzit el însuși oile, și a învățat meșteșugul de a sculpta în lemn, meșteșug arhaic, preistoric, al ciobanilor și țăranilor români. Marele revoluționar al sculpturii de mai târziu va fi mai just înțeles, știindu-se că el vine dintr-o tradiție milenară, asupra căreia, desigur, arta abstractă bizantină își pusese pecetea în cursul veacurilor.»

Brâncuși, Măiastra

Am vorbit apoi cu acel cerc intim de amatori de artă modernă și despre poezia populară românească, traducându-le în limba germană scurte poezioare, care au fost numaidecât apreciate la maximum chiar numai pentru substanța lor vizionară. Le-am citat cântecul: «Doamne, Doamne, mult zic Doamne!/ Dumnezeu pare că doarme,/ Cu capul pe-o mănăstire/ Și de nimeni n-are știre.»

Cei de față s-au extaziat ca-n fața unor poezii de Rilke. Dar ca să simțim ceva din atmosfera folclorică din care s-a putut naște o sculptură ca *Pasărea măiastră* a lui Brâncuși, vă citez și o altă poezioară care, prin calitatea sa, întrece desigur toate *Ute-le* japoneze: «În pădure/ Toate păsările dorm/ Numai una n-are somn/ Cearcă să se facă om.»

Cred că nu m-am ostenit degeaba ca să pun în lumină arta lui Brâncuși. Pe domnul și pe doamna casei nu i-am mai întâlnit în viață. Eu aveam să mă *transfer* în curând la Viena. În primăvara anului 1937, aveam să revin la Berna pentru vreo două-trei anotimpuri. Încă în ziua sosirii mele la Berna după atâția ani, am

trecut pe la librarul meu să văd ce cărți nouă avea. În vitrină văzui o carte despre sculptura modernă. Pe copertă o sculptură de Brâncuși. Intru în librărie. Librarul bucuros de această revedere, îmi arată cartea. Răsfoiesc. Dau peste capitolul *Brâncuși*. Românul nostru era slăvit cu epitetele cele mai alese: «cel mai mare sculptor al epocii». Cartea ieșise nu demult din laboratorul de speculații și analize estetice ale *celor doi* de la Zürich și o clipă m-am simțit coautor al cărții ce-o țineam în mână."

Iată o mărturisire care îl leagă spiritual pe Blaga de Brâncuși și căreia i-ar fi stat bine în antologia realizată cu atâta competență de Zenovie Cârlugea și Alina Hucai, botezată atât de inspirat *Păsările lui Blaga și Brâncuși, viziuni exegetice comparatiste* (Ed. Școala Ardeleană, 2026).

Atelierul Brâncuși – Paris, Franța

Literatura veche românească: relicvă sau resursă didactică vie?

Alexandru HORTOPAN

Literatura este una dintre marile arte ale lumii care i-a fost tovarășă omului încă din cele mai vechi timpuri. La fel ca pictura sau sculptura, aceasta este forma prin care omul a reușit să își exprime sufletul cu toate neliniștile și angoasele sale și, în același timp, să se așeze în lume. Prin cuvântul rostit, autoritatea divină a pus ordine în univers, în macrocosmos, iar literatura, artă prin cuvânt, are menirea de a organiza universul interior al ființei umane. Are menirea de a aduce lumină acolo unde este întuneric, de a învăța cititorul să înțeleagă lumea în toate nuanțele ei subtile, de a-i dărui capacitatea de a „privi" dincolo de cuvinte și de a oferi sens existenței sale trecătoare în lume sau, cum afirma Tzvetan Todorov, literatura „ne poate întinde mâna când suntem profund deprimați, ne apropie de ceilalți oameni din jurul nostru (...) și ne ajută să trăim".[1]

Literatura noastră din perioada veche se dezvoltă într-o lume teocentrică, care promovează valorile și modelele mai presus de orice, construindu-se pe o filozofie a măsurii, a moderației și instituind o viziune a echilibrului asupra lumii. Este o formă de expresie a vieții, care însoțește omul în devenirea sa pe parcursul întregii vieți. Literatura română veche naște în mintea cititorului întrebări legate de existență, îl pune în tensiune, dar tot ea este cea care vine în ajutorul său cu soluții pentru zbuciumul sufletesc. Profesorii Georgeta Antonescu și Octavian Șchiau afirmau că identificăm în textele vechi „germeni ai literaturii pe care trebuie să-i extragem adeseori cu migală, dar totdeauna cu nebănuite satisfacții".[2] Istoria literaturii române nu se poate dezice de această perioadă, tocmai pentru relevanța pe care o are în studiul devenirii literaturii. De asemenea, reverberațiile ecourilor literaturii vechi ajung până în contemporaneitate, iar temele și motivele literare sunt reiterate în fiecare epocă, dar modificate pentru a răspunde schimbărilor de sensibilitate ale cititorilor.

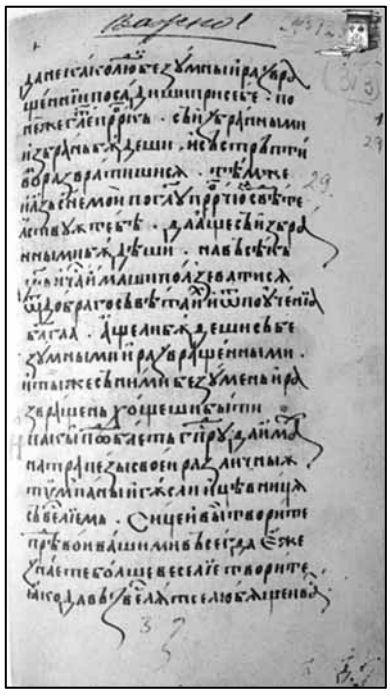
Ioana Em. Petrescu afirmă că „de la I. Budai-Deleanu începe conștiința de la sine a literaturii române, literatura ca literatură"[3], ceea ce ne face să ne raportăm la scrierile vechi ca la niște semințe ale succeselor viitoare, pentru că nimeni nu poate nega expresivitatea și ingeniozitatea potrivirii cuvintelor din cronici sau din scrierile sapiențiale și parenetice. Ba mai mult, Doina Curticăpeanu sublinia că importantă în acea perioadă este analiza „operei ca meditație asupra destinului uman".[4] Literatura este îndreptată, așadar, spre omenesc, dornică să-l ajute să-și edifice poziția în lume, iar „cel care o citește și o înțelege va deveni nu un specialist în analiză literară, ci un cunoscător al ființei umane.".[5] Prin extensie, studierea literaturii vechi *nu* urmărește „formarea viitorilor studenți la Litere"[6], deoarece nu acesta este scopul. Literatura are menirea de a înfățișa societatea la un moment dat în evoluția sau involuția sa, de a prezenta elemente de istoria mentalității relevante și astăzi. Prin textele vechi ni se deschide o fereastră spre timpuri demult apuse, dar bogate în simboluri și fascinante în modul de

reprezentare a lumii. Literatura și pictura intră constant în dialog una cu cealaltă, constituind un întreg complementar. Prof. Laura Lazăr Zăvăleanu subliniază mereu în timpul cursurilor sale că studiul operei vechi trebuie făcut prin raportare la iconografie (indispensabila legătură text-imagine) pentru o mai bună înțelegere a acesteia. Astfel, sensul se creează armonios și o reprezentare a Frumosului și a Binelui trimite la alta.

Asistăm pasiv, de câțiva ani, la scăderea interesului pentru literatură. Aceasta are de concurat, mai nou, cu inteligența artificială – noua „jucăreauă" ușor de creat, dar tot la fel de ușor de distrus și care produce scurte bucurii. Lumea și-a reconfigurat coordonatele și s-a mutat în mediul online. Michel Serre, în eseul *La Petite Poucette*[7], îi numește pe utilizatorii de tehnologie *Degețel* și *Degețica*. Filozoful precizează că tânărul din ziua de astăzi își poartă capul pe mâini, nu pe umeri, făcând trimitere la Sfântul Denis. *Capul din mâini* este o metaforă folosită pentru telefonul sau laptopul care îi oferă elevului deschidere către lume și acces la informații, fără a depune efort. Literatura a pierdut teren în fața tehnologiei (care propune soluții rapide), aceasta fiind mai atractivă pentru tânărul care nu și-a educat răbdarea, care nu înțelege deplin vorbele lui Miron Costin: „Că nu ieste alta și mai frumoasă, și mai de folos în toată viiața omului zăbavă, decât cetitul cărților"[8]. De fapt, cititul nici nu prea răspunde cerințelor sensibilității tânărului secolului XXI, care nu mai înțelege importanța literaturii și care nu mai are răbdare să caute răspunsuri prin metode vechi. În urma acestei constatări ne întrebăm: *cum reușim să facem literatura relevantă pentru elevul contemporan?*.

Pornind de aici, deschidem subiectul predării literaturii române vechi în liceu. Literații afirmă că nu este facilă predarea cronologică a acesteia începând cu primele ei forme de manifestare. Or, acest lucru este relevant tocmai pentru că îi face pe elevi să înțeleagă logic modul în care a luat naștere literaritatea. De asemenea, argumentul noii programe școlare motivează orientarea cronologică bazându-se tocmai pe elevul văzut ca viitor cetățean responsabil al societății, care poate „proiecta viitorul, învățând, în același timp, să se orienteze în cadre ale prezentului și ale trecutului"[9].

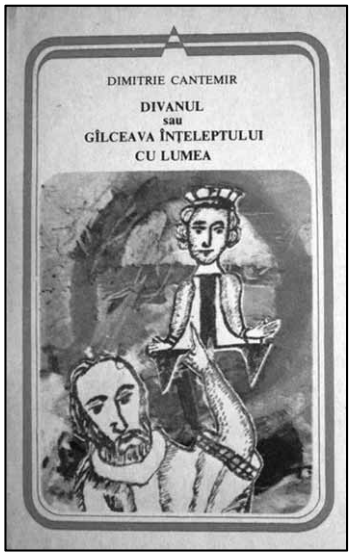

Au existat discuții aprinse pe platformele de socializare, dar ne vom îndrepta atenția asupra două opinii: „Lăsați-i pe triștii cronicari să se citească unii pe alții." și „Cucerește-l pe copilul tehnologiei, al vizualului, al gândirii accelerate cu letopisețe și începuturile literaturii.". Prima afirmație aparține scriitorului și profesorului Mircea Cărtărescu, iar cea de-a doua aparține soției sale, Ioana Nicolaie.

Cuvintele ironice sunt utilizate cu intenția de a ataca predarea cronologică a literaturii vechi, care, după Mircea Cărtărescu și Ioana Nicolaie, îl va îndepărtează de

tot ce înseamnă lumea cărții pe *copilul tehnologiei*. Literatura înseamnă și studierea trecutului în lumina prezentului pentru a proiecta o viziune asupra viitorului: „Cu acele trecute vremi să pricepem cele viitoare”[10], spunea cronicarul nostru. Pentru a înțelege „dinamica formelor și a viziunii despre om, despre lume și despre artă”, noua programă propune ca literatura „să fie înțeleasă ca fenomen cultural, ca practică estetică și ca discurs social”[11]. De exemplu, pentru un elev de liceu, o cronică poate fi chiar relevantă, deoarece îi descrie modul în care erau consemnate faptele la un moment dat în istorie.

Dincolo de cronici, scrierile parenetice și sapiențiale propun un *mod de a fi*, devin adevărate oglinzi în care cititorul se reflectă și este invitat la introspecție: *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie* (oglinda principelui) sau *Divanul* lui Cantemir (care prezintă omul scindat între trup și suflet) sunt doar două exemple de opere care abundă în pluritatea sensurilor pe care le propun și răspund definiției literaturii ca discurs social: „interoghează sistemul de valori al epocii în care se produce și se receptează”[12]. Relevantă discuției noastre este o sculptură alegorică din Vatican care înfățișează o femeie în timpul lecturii (imaginea 1). Cartea pe care o citește este *Biblia* (carte a exemplarității), dar ceea ce ne atrage atenția nu este cartea pe care o citește, ci ipostaza meditativă care reiese din îndreptarea degetului arătător către sine însăși. Privitorul este fascinat de forța expresivă a statuii și înțelege introspecția la care ne supune, prin analogie, citirea oricărei cărți. Mai mult, la picioarele statuii se află o bufniță. Aceasta este simbolul înțelepciunii, dar o înțelepciune dobândită în urma interiorizării modelelor și învățăturilor primite în urma lecturii. În spatele figurii alegorice ghicim o reprezentare a omului vechi surprins în minuțioasa sa analiză de sine. Punerea în relație a scrierilor cărturarilor noștri cu statuia din Basilica Sfântul Petru din Vatican ne conduce spre altă sursă care intră în dialog cu cele anterior menționate, răspunzând, astfel, idealurilor vremii: citatele din pronaosul templului lui Apollo. Acestea ne fac să ne gândim cât de bine i se potrivesc maximele – *Cunoaște-te pe tine însuți* și *Nimic în exces* – elevului de clasa a IX-a, măcinat de marile întrebări specifice vârstei! Aceste „povețe” sunt construite pe două valori fundamentale promovate de filozofia literaturii române vechi: *autocunoașterea* și *moderația* (viața trebuie trăită intens, din plin, dar sub semnul moralității).

Obiectul nostru de studiu poate fi predat cu trimitere spre marile domenii artistice (muzică, pictură, sculptură) pentru a facilita elevului înțelegerea textelor prin raportare la alte limbaje de exprimare artistică. Perioada veche reprezintă o rețea culturală în care toate se întrepătrund și se completează unele pe celelalte și contribuie la dezvoltarea sensibilității și a gândirii critice. Iată deci că literatura vremii depășește consemnările istorice ale „triștilor cronicari”, deschizând largi orizonturi și propunând soluții pentru omul muncit de „cumplitele vremi”.

Sunt de părere că un profesor bun de limba și literatura română va reuși mereu să îi facă pe elevi să înțeleagă și textele care se lasă mai greu de pătruns. În cazul literaturii noastre vechi reperăm o multitudine de referințe culturale, de simboluri (prin care oamenii au încercat să transforme abstractul în concret) și din pluritatea sensurilor

receptate într-o singură pagină. Toate acestea pot intimida cititorul neinițiat, dar, alături de profesorul-călăuză, sensurile încep să i se dezvăluie și îl introduc într-o lume cartografiată atent, în care modelele și virtuțile domnesc. Laura Poantă prezintă în revista *Steaua* situația predării literaturii vechi franceze prin raportare la a noastră: „(...) liceenii încă studiază Montaigne, Molière și Racine, deși limbajul lor este la fel de îndepărtat de franceza cotidiană ca arhaismele cronicarilor pentru un elev român.”.[13] Mai mult, aceasta subliniază cât este de importată *contextualizarea* pe care profesorii trebuie să o facă în procesul predării pentru a aduce literatura mai aproape de orizonturile elevilor. Astfel, alături de cărturarii noștri galanți și modești care cer bunăvoința cititorului (*captatio benevolentiae*) de a fi „ascultați”, elevii vor înțelege contextul producerii scrierilor, iar textele vechi devin „instrumente pentru a înțelege lumea de azi.”.[14] În nicio altă etapă literară nu mai întâlnim acest efort prin care autorul însuși încearcă să ghideze oamenii spre carte, spre cultură. Ideea este confirmată de faptul că predosloviile sunt dovada că vechii noștri cronicari scriau îndreptați spre alteritate, spre Celălalt.

Bibliografie:

Antonescu, Georgeta, Șchiau, Octavian, 1975, *Istoria literaturii române: epoca veche*, Cluj-Napoca, S.n.

Costin, Miron, 1965, *Opere II*, București, Editura Pentru Literatură.

Curticăpeanu, Doina, 1975, *Orizonturile vieții în literatura veche românească (1520-1743)*, București, Editura Minerva.

Horațiu,1923, *Ode și epodele*, București, Tipografia „România Nouă”. Marino, Adrian, 1973, *Dicționar de idei literare*, București, Editura Eminescu.

Mazilu, Dan Horia, 1976, *Barocul în literatura română din secolul al XVII-lea*, București, Editura Minerva.

Michel Serres, 2012, *La Petite Poucette*, Ed. Le Pommier. Versiunea engleză: Michel Serres, 2015, Thumbelina: *The Culture and Technology of Millennials*, trad. Daniel W. Smith, Lanham, MD: Rowman & Littlefield.

Petrescu, Ioana Em., 2025, *Studii eminesciene*, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință.

Poantă, Laura, 2026, „Între «texte grele» și memorie culturală”, în *Steaua*, LXXVII, nr.1, p. 30.

Programa școlară pentru disciplina Limba și literatura română, 2025, clasa a IX-a. Todorov, Tzvetan, 2012, *Literatura în pericol*, București, Editura Art.

Note:

1. Tzvetan Todorov, *Literatura în pericol*, București, Editura Art, 2012, p. 72.
2. Georgeta Antonescu, Octavian Șschiau, *Istoria literaturii române: epoca veche*, Cluj-Napoca, S.n., p. 1.
3. Ioana Em. Petrescu, *Studii eminesciene*, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință, p. 518.
4. Doina Curticăpeanu, *Orizonturile vieții în literatura veche românească (1520-1743)*, București, Editura Minerva, p. 181.
5. Tzvetan Todorov, *Literatura în pericol*, București, Editura Art, 2012, p. 90.
6. Afirmația aparține profesorului Liviu Papadima, preluată de pe site-ul https://www.edupedu.ro/.

7. Michel Serres, *La Petite Poucette*, Ed. Le Pommier, 2012. Versiunea engleză: Michel Serres, Thumbelina: *The Culture and Technology of Millennials*, trad. Daniel W. Smith, Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 2015.
8. Miron Costin, *Opere II*, București, Editura Pentru Literatură, 1964, p. 13.
9. Programa școlară pentru disciplina Limba și literatura română, clasa a IX-a, 2025, p. 3.
10. Miron Costin, *Opere II*, București, Editura Pentru Literatură, 1964, p. 13.
11. Programa școlară pentru disciplina Limba și literatura română, clasa a IX-a, 2025, p. 3.
12. Programa școlară pentru disciplina Limba și literatura română, clasa a IX-a, 2025, p. 3.
13. Laura Poantă, „Între „texte grele” și memorie culturală”, în *Steaua*, LXXVII, nr.1, 2026, p. 30.
14. *Ibidem*, p. 31.

Muzeul Victoria și Albert – Londra, Anglia

Dicționar de personaje rebreniene
Titu Herdelea în romanul *Ion*

Iacob NAROȘ

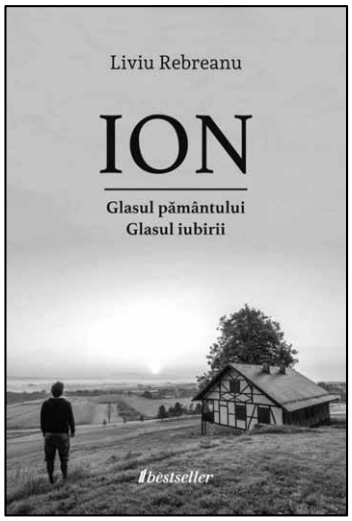
Titu Herdelea – din *Ion,* LR, O4, pp. 26, 27, 42, 72, 130, 164, 219, 222, 242, 271, 293, 345, 390, 415, 495, 558 – fiul Mariei Herdelea și al lui Zaharia Herdelea, un tânăr de vreo 23 de ani, molâu, cam amoral, în haine curățele și sărăcuțe, cu o cravată albastră-azurie la gulerul înalt și țeapăn, ras de mustăți și lung „cât un par.” E mai prieten cu Ion decât cu George, e curios cum se vor bate cei doi. Vine la cârciumă mai mult din curiozitate, să vadă bătaia, închină un pahar de rachiu cu Ion. Ion e hotărât să-l bată pe George, motivul e că acesta n-a vrut să-i plătească pe muzicanți. Va comenta în familie evenimentul. Era mândria familiei, cam deșirat, cu o față lătăreață, ochi albaștri spălăciți și o frunte largă. Mustățile nu prea îi creșteau și de aceea le rădea, zicând că le poartă după moda anglo-americană. Toată casa jura „că tânăr mai deștept ca dânsul nu se pomenește în împrejurime…”, la școală a fost binișor, a început cu tată său care l-a scos „eminent.” Liceul l-a făcut în Armadia, prin clasa a treia, se plângea că-l persecută profesorii, așa că l-a mutat la Bistrița, la cel unguresc, ba chiar și la cel săsesc. Despre cel unguresc, tatăl său zicea. „– Las că-i bine să învețe și ungurește, că-n ziua de azi nu faci nimic dacă nu rupi limba stăpânirii.” Iar despre cel săsesc. „– Cu limba nemțească poți umbla toată lumea.” Ultimele două clase le-a studiat acasă. S-a lăsat de școală, a decis să se facă notar comunal, renunță. trece la școala normală, dar nu-i place nici învățător. Ca ajutor de notar a practicat în Salva, trei luni, citește mult, scrie poezii pe care le publică în *Familia*. „În zadar, nu-i plăcea notariatul și pace. Și chiar de i-ar plăcea, ce perspectivă ar avea într-o carieră fără diplomă: ar fi însemnat să rămână toată viața practicant, un fel de jelbar nenorocit, batjocura satelor.” Citea ziarele, neavând bani de abonament, cerea abonament de probă, câte-o săptămână primea gratis, apoi trecea la altele. O vreme a citit *Gazeta Transilvaniei*, la care era abonat tatăl său. El face rost de trăsura lui Belciug pentru bal, dar fără vizitiu, se gândește c-ar fi bun Ion. La bal, se prezintă astfel: „jachetă neagră, cam purtată, vestă foarte deschisă, cravată albă, înăsprită, mănuși albe de atârnat la buzunar ca să se vadă că are…”

Se îndrăgostește de Roza Lang, ajunge ca ajutor de notar în Gargalău, al șaptelea sat de la Armadia, dar îi lipsește Roza, l-a cuprins o dragoste deosebită pentru toți ungurii și ovreii, dragostea se manifesta și prin plăcerea de a vorbi ungurește. Atent la toate din juru-i, vede realitatea satului, românii săraci se revoltă și împotriva obligării elevilor de-a vorbi numai ungurește. Îl vizitează pe preotul român, după care își schimbă părerea, se simte un alt om, mai luminat, mai curat, ar vrea să-i ajute pe cei săraci, e catalogat drept „șovinist și agitator.” Nu vrea să vorbească ungurește, discută cu notarul Friedman despre românii de dincolo care nu-i văd cu ochi buni pe cei din Ardeal, îi numesc „boanghine.” Intră în conflict cu șeful lui, din nou acasă, dar e dezamăgit de cum arată, renunță la Roza, soțul ei e dat afară de la școală din cauza băuturii, află de la el că Roza e o blestemată fără pereche, deoarece a fost în stare să se țină până și cu practicantul notarului…, astfel că se încheie idila (p. 219).

Caietele Liviu Rebreanu

Contactul cu realitățile satului românesc, cu țăranii de prin satele prin care a trecut îl mobilizează în lupta împotriva nedreptăților: „Ce să mai închipuiești drame și tragedii pentru glorie, când în fața ta se desfășoară tragedia unui popor întreg, mai dureroasă decât orice născocire romantică? Menirea mea e să trăiesc

în mijlocul neamului vitregit de soartă, să-i alin suferințele, să-i simt durerile, să fiu sprijinul lui.” Titu a căzut în „mrejele iubirii pătimașe, nu mai trăiește, la un moment dat, decât pentru Roza. După câteva întâlniri, femeia îi cucerise toate gândurile și toate simțirile. Ea îl preocupa ziua-noaptea, tulburându-l, chinuindu-l și fericindu-l. Restul lumii pentru dânsul parcă nici nu mai exista.” Titu are ambiții mai mari, „simte că trebuie și poate să ajungă cineva în lume.” Citea cu patimă versuri, romane, tot ce-i pica în mână, după ce i se publică o poezie, se decide să devină poet. Cei din familie îl priveau „ca pe un bărbat însemnat, iar părinții, deși în sinea lor nu prea înțelegeau cum va mânca și se va îmbrăca Titu din poezie, împărtășeau părerea bună a fetelor. I-a intrat în cap că e poet, ca atare, „citea și scria până noaptea târziu: stingea lampa, aștepta prin întuneric inspirația, înjgheba un vers din cap, aprindea repede lumina, îl eterniza pe hârtie…” Ca să aibă inspirație umbla prin împrejurimi, ocazie cu care cunoaște oameni printre care și pe Roza Lang. Ia poziție față de împotrivirea Laurei față de George: „Aveți dreptate, ce mai calea-valea, și v-ați gândit foarte bine… Ei, dar ce vreți? Sunt tinere și fără minte… Parcă știu ele ce vorbesc parcă știu ele ce-s greutățile vieții?” Deși familia era în conflict cu popa Belciug, Titu avea relații bune cu el, el este cel care îl sfătuiește pe Ion să-l oblige pe Vasile Baciu să-i dea pe Ana: „Dacă nu m-ai fi învățat dumneata, domnișorule, rămâneam mai rău ca un țigan”, îi replică Ion, la un moment dat. Tatăl lui Titu îi reamintește mereu că poezia nu e suficientă pentru a trăi: Nu scăpa nicio ocazie de a-i reaminti lui Titu că vremurile sunt grele, că omul trebuie să-și croiască un drum în viață, că anii trec ca vântul și cel ce n-a muncit n-are la bătrânețe și în sfârșit, c-ar fi mai bine să se gândească și la ziua de mâine.”

Pe de altă parte, e dezamăgit că tatăl său nu a votat cu Grozea, i s-a strigat lui Zaharia „renegatul”, se decide să plece în București. Până atunci, Titu ajunge în Lușca, la notarul Cântăreanu, are o odaie în clădirea primăriei (p. 350). Titu intră în conflict cu șeful postului de jandarmi din Lușca care-i face curte Virginiei, renunță la ea și din altă pricină și anume, conflictul dintre lușcani și sași, este luat la rost de locotenentul cu pricina și făcut agitator, iată atâtea motive să plece în România (p 415). Meditează asupra propriei lui existențe: „Se pare că viața toată e un șir lung de neîntrerupte deziluzii, o luptă crâncenă între vis și realitate.” Titu dă dovadă de a fi un român înflăcărat, cuprins de sentimentul patriotic și cel național în timpul campaniei electorale când e în sprijinul lui Grofșoru. Îl apostrofează dur pe tatăl său din cauză că a votat cu ungurimea: „Tu parcă trăiești în altă lume, tu alergi după visuri și nu bagi de seamă că realitatea te sugrumă, gata-gata să te doboare! La aceste spuse, Titu îi ripostează pe loc: „Ce înseamnă grijile noastre mărunte față de nevoile cele mai mari ale neamului…. Nu e român, tată, cel ce pune interesele personale mai presus de cele obștești.” Dorințele lui nu se potriveau cu ale bătrânilor, cei tineri visau unirea grabnică a tuturor românilor. Pentru el, oportunismul și lașitatea sunt cele ce ucid avânturile. Cu jumătăți de idealuri nu poți lupta și nici nu poți fi înțeles de nimeni!” E de partea lui Grofșoru, crede alături de ceilalți tineri că „Ardealul se va ridica brusc în picioare și va cădea, ca un copil pierdut și regăsit, în brațele României, când cei oropsiți de atâtea veacuri își vor lua locul ce li se cuvine între popoare, ca niște urmași vrednici ai stăpânilor lumii…” Revine acasă, tatăl său se mută în Armadia, dar are de clarificat cu Belciug, locul și casa. Titu ajunge în Măgura, cu căruța lui Ion, ca ajutor de notar la Alexa Candale, notar, un prieten de-al lui din liceu. Cu ocazia adunării generale de la Sibiu ale ASTREI, ca trimis al ziarului „Tribuna Bistriței”, Titu Herdelea ajunge la serbări, va cunoaște inteligența românească din Ardeal. Pe propria cheltuială, doar cu banii strânși ca ajutor de notar, se va despărți printr-un chef de adio la berăria Rahova. (p. 513). Aflat la Sângeorz, alături de neamuri, în

discuția cu Ionel Pintea, Titu este impresionat de cele spuse de acesta cu referire la ardeleni:

„– De aceea d-voastră aici sunteți fericiți, oricât vă plângeți și vă burzuluiți… aici ungurii, nerozi, vă sâcâie, vă persecută, vă îngenunchează – adevărat. Acesta-i norocul d-voastră, căci asta vă face dârji, solidari și puternici. În clipa când vi s-ar da libertatea, ați face și d-voastră ceea ce se face la noi. Ungurii sunt proști și vă întăresc vrând să vă slăbească. V-ar distruge însă îndată ce s-ar dezlega lanțurile!"

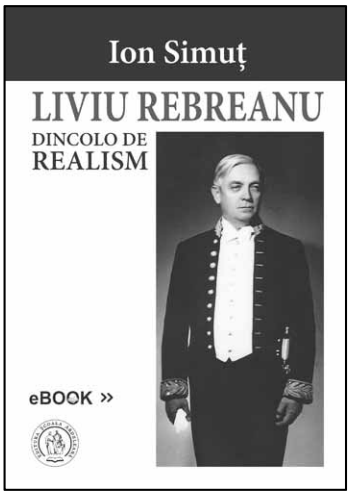
Astfel că „tânărul cu ochii aprinși de o lumină stranie și înălțătoare", cum zicea despre el Gogu Ionescu, este poftit să ajungă în capitală unde va fi sprijinit de neamuri.

Titu socotea că va putea trece granița cu cele trei sute de coroane, de aceea îi veni ideea să se ducă la Sibiu, ca reprezentant al ziarului *Tribuna Bistriței,* un ziar săptămânal local. I se va aproba, dar fără a i se da vreun ban. Se desparte de prieteni, va revedea căsuța din Pripas unde a copilărit, se desparte de Belciug „cam acru și viclean, dar tot om de treabă" cum îi spusese tatăl său. Ion îi dorește cele bune: „– Apoi să te ducă Dumnezeu sănătos și să-ți dăruiască noroc pe unde-i umbla, c-ai fost tare de omenie!" Îi cere sfatul ca de obicei lui Titu, de data asta, cel de pe urmă: „– Când crede omul c-a nimerit bine, atunci ia seama că-i tot de unde a pornit… Așa mă muncesc și mă căznesc și nu știu ce să fac?" Titu îl sfătuiește să se astâmpere: „– Azi, când ai avere, ce-ți trebuie să te mai perpelești? Nici prea hapsân să nu fie omul, că lăcomia strică omenia." Pe drum, Titu nu se mai sătura privind pământul Ardealului ce rămânea în urma trenului. La Cluj schimbă trenul, e neplăcut impresionat de atâta vorbă ungurească. Conductorul Ștefan Popa îi explică cum i-au schimbat numele în Pap Istvan. În gara din Sibiu este întâmpinat de doctorul Virgil Pintea, fratele lui George care-l va găzdui la dânsul. Interesantă e scrisoarea trimisă de Titu familiei sale, din București.

Referințe critice:

Stancu IIin, *Liviu Rebreanu în atelierul de creație,* Editura *Minerva,* București, capitolul *Dubla existență a lui Titu Herdelea,* p. 227: „Un personaj straniu, de rangul al doilea, un raisonneur. El este purtătorul de cuvânt al ideilor autorului, are o dublă existență ce stă în legătură directă cu organizarea dual a romanelor rebreniene."

„Imaginea lui Titu Herdelea este loc de refugiu și liman de liniște față de duritatea creației și a vieții pe care o înfățișează obiectiv în romanele sale. Rebreanu a găsit prin Titu cea mai dramatică și mai autentică modalitate de trăire sublimată, inimitabilă. Refulări ale umilințelor adolescentine, speranțele, revolta și aspirațiile scriitorului se integrează organic prin intermediul unui poet, pentru care viața era vis, cu principalele personaje ale romanelor, autorul plonjând în istoric și social, distilând esențele spiritului național etern".

Liviu Rebreanu, *Mărturisiri*, 1932*:* A fost investit de scriitor cu o mare forță de influențare a acțiunii, „l-am făcut poet ca să poată circula mai ușor în toate romanele". El va fi sortit să tempereze, să echilibreze atracția spre obiectivitate și impasibilitate. Ca poet trăiește într-un prezent continuu, avem poezie în domeniul prozei obiective, în zona dintre actualitate și istorie, ca memorie colectivă. Este așadar purtător și martor al factorului istoric, firul evoluției e un adevărat *Bildungsroman.* Va fi predestinat de autor să încerce să unească contrariile și să „îndulcească asperitățile". Circulă ca un cavaler rătăcitor de la o comunitate la alta, intră în relații cu el, deoarece sufletul său are câte ceva din fiecare.

Tudor Vianu, *Masca timpului*, 1926: „Organizarea dual㠹 a romanelor rebreniene cuprinde ideea dublei existențe”, adică acele conștiințe complexe, trăind în două planuri.

Perpessicius, *Menț iuni critice, 1933:* I-a acordat un loc mai însemnat, alții nu l-au luat în seamă.

Cezar Petrescu, *Liviu Rebreanu*, în *Gândirea,* 1924: „Titu e un versificator patriot și sortit unei mediocre existențe”.

George Călinescu, *Istoria…*, pp. 647-649: „Titu Herdelea, mai aproape de evenimentul războiului, se orientează spre regat, luând atitudine iredentistă. Și totuși e și el muncit de incertitudini. Ca intelectual vorbește ungurește, și cu satisfacție, și se complace în tovărășia eroică a Rozei Lang.”

Ovid S. Crohmălniceanu, *Timpul interior al lui Rebreanu,* în *Cinci prozatori în cinci feluri de lectură,* 1984: „Lui Titu, înflăcărările iau repede o formă neautentică, se înscriu într-o gestică și o frazeologie elaborată, își pierd accentul personal. De unde, reîntoarcerile lui frecvente, nu prea anevoioase, la existența banală cotidiană, cu desfășurarea ei egală, indiferentă, care exercită o lentă și inevitabilă acțiune erodantă, împuținătoare, asupra ființei umane.”

După ce descoperă că Roza Lang are și alți amanți, iar Virginia Gherman, care-i împărtășea sentimentele iredente, preferă în locul lui drept logodnic pe un plutonier de jandarmi maghiar, Titu se întoarce acasă ca „un soldat înfrânt”, reflectând: „O decepție mai mult… Se pare că viața toată e un lung șir de neîntrerupte deziluzii, o luptă crâncenă între vis și realitate.”

Al. Săndulescu, *Introducere în opera lui Liviu Rebreanu,* 1976, p. 47: „Mândria familiei Herdelea, Titu învață în Armadia, apoi la liceul unguresc din Bistrița, iar de aici, la cel săsesc, datele fiind oarecum coincidente cu ale biografiei lui Rebreanu. Poet sentimental, tânărul se bucură, în ciuda conflictului dintre familii, de simpatia popii Belciug, având și el veleități poetice și care-i urează: «Ei, să trăiești să te văd cât Coșbuc de mare!» vorbe autentice pe care le adresase tatăl scriitorului fiului său, când acesta pleca la București.”

Liviu Petrescu, *Structura timpului în romanul Ion,* în *Liviu Rebreanu după un veac,* p. 191: „Titu Herdelea e personajul cel mai apropiat de a îndeplini funcția de reflector. Pe axa aceasta a orizontalității, timpul nu este, așadar, lipsit de o structură teleologică, dimpotrivă, dar o asemenea mișcare a timpului ar putea fi cel mai bine definită drept o *finalitate fără scop*.

Palatul Pușkin – Sankt Petersburg, Rusia

Diana MORAR

în dialog cu

Sever MOLDOVAN

„Fotografia este o formă de exprimare artistică.”

Sever Moldovan este pictor, desenator și fotograf născut în Telciu și care locuiește în Bistrița. A absolvit Liceul de Artă „Romulus Ladea”, Facultatea de Construcții și Universitatea de Artă și Design din Cluj-Napoca. Este membru al Uniunii Artiștilor Plastici din România din anul 2015. Formarea artistică și tehnică se îmbină într-un mod fericit în activitatea sa artistică care este cunoscută prin lucrări care redau imagini citadine sau interioare, cu compoziții bine structurate, într-o cromatică caldă, cu tonuri bogate de brunuri și ocruri. Fotografia sa trădează aceste bune cunoștințe din pictură și se joacă cu elementele reale pentru a crea imagini care rămân ușor pe retina afectivă a privitorilor.

Diana Cristina Morar: – *Bună ziua, vă mulțumesc pentru amabilitatea de a-mi acorda acest interviu. Vă felicit pentru munca pe care o depuneți neobosit în comunitatea artistică și mai ales pentru cea mai recentă expoziție a dumneavoastră de la Galeria „Arcade 24”, din luna august, „ARTA ÎN MUZEU”. Încep prin a vă spune că mă bucur că avem pe lângă pasiunea pentru pictură încă două lucruri în comun: studiile la Liceul de Artă „Romulus Ladea” și la Universitatea de Artă și Design din Cluj-Napoca. M-am bucurat să aflu aceste lucruri despre dumneavoastră și aș vrea să vă rog să împărtășiți ce amintiri dragi aveți din perioada liceului? Eu mereu o să țin minte curtea, mozaicurile de pe culoare și etajul cu acoperiș din sticlă al atelierelor. Pe dumneavoastră ce amintiri vă leagă de acel loc, de acele timpuri?*

Sever Moldovan: – Multe amintiri, prea multe pentru timpul și spațiul ce-l avem la dispoziție. Desigur, cea dintâi amintire este examenul de admitere (o adevărată probă de pregătire, din/la acele vremuri) în spațiul atelierelor de la mansardă, deja menționate de dumneavoastră. Apoi, amintirile aferente perioadei de adolescență pe care le avem fiecare, dar să rămânem în spațiul și timpul Liceului de Arte „Romulus Ladea”. La realizarea acelor

Plastică

mozaicuri, fresce de pe coridorul de la parter și decorațiunile în tehnica sgraffito de pe fațada uneia dintre clădiri, am avut și eu contribuția cuvenită: în timpul unei practici școlare din vacanța de vară. Un loc deosebit în raftul cu amintiri sunt vizitele la Muzeul de Artă din Cluj, la expozițiile permanente artă românească (la vremea aceea nu puteam să

visez că peste ani și ani voi organiza o expoziție de pictură cu propriile-mi lucrări) și Saloanele anuale de artă ale artiștilor plastici clujeni.

– Cât de mult se simte în pictura și fotografia dvs formarea de inginer, dar și cea de absolvent al UAD Cluj-Napoca?

– Absolut din întâmplare am ajuns la Facultatea de Construcții, dată fiind concurența acerbă la admiterea în Institutul de Arte „Ion Andreescu", în acea vreme, am ales această profesie în domeniul tehnic. Dar, pasiunea pentru artele frumoase a rămas să se manifeste continuu în preocupările mele. Chiar dacă eram inginer pe șantier și nu profesor de arte vizuale la o școală sau decorator vitrinier sau creator de prototipuri obiecte decorative, profesii ale absolvenților de arte, am continuat să desenez, să pictez și să organizez expoziții personale. După anul 1989, când am avut posibilitatea unei a doua facultăți, am urmat cursurile Universității de Artă și Design Cluj-Napoca. Dar, cum școala nu face totul, indiferent de profesie, este necesar studiul personal și exercițiul în domeniul artelor vizuale. Ca o completare la pasiunea pentru arta plastică a venit și pasiunea pentru fotografie. Începuturile au fost în fotografia analogă, alb-negru, cu laboratorul improvizat în baie și cu mijloacele tehnice accesibile la acea vreme. După apariția digitalului, preocupările au luat o altă desfășurare, cu alte mijloace tehnice, mult mai performante. Am urmat și cursurile unei școli de fotografie, căci școală te formează și organizează în mod temeinic. Studiile tehnice te formatează pentru un mod organizat și ordonat de manifestare, ceea ce ne ajuta foarte mult în viață, dar și în pasiunile care le avem. Pentru mine este o combinație și o împletire fericită a celor două pasiuni, pictura și fotografia. Spun uneori confraților fotografi, că eu fotografiez ca un pictor, compoziția și cromatica care le aplic într-o fotografie sunt cele deprinse în studiul artelor vizuale, cunoștințe pe care le aplic cu ușurință și eficiență.

– Și eu sunt pasionată de vizite în muzee, poate și de aceea apreciez atât de mult demersul dumneavoastră. Văd acum din fotografiile expuse o altă perspectivă: privitorii sunt alături de operele de artă, oarecum ați schimbat perspectiva, devin și vizitatorii parte din expoziție. Acest fapt creează o tensiune aparte, mai ales dacă apar și angajații muzeului în cadru, mă refer acum la fotografia în care apare tabloul „Guernica" de Pablo Picasso. Cum priviți dumneavoastră această relație?

– E foarte bună observația privind relația dintre vizitator/privitor și operele de artă. În spațiile muzeelor am fotografiat și unele dintre lucrări sau doar o lucrare, dar aceste imagini le găsim în albume, în reviste de specialitate sau la „bunul Google". Ce am prezentat eu în expoziție este tocmai această relație, aceste instantanee captate pe senzorul aparatului foto. Din păcate, chiar dacă nu ne convine unora, și o să fac supărare, muzeele din România sunt puțin vizitate. Desigur, nu o să compar muzeele din România, poate Muzeul Național de Artă din București, ar face excepție de la lipsa de vizitatori, cu Muzeul Luvru sau Muzeul Ermitaj, Galeria Națională de Artă din Londra. Oare ce ne lipsește nouă românilor, această practică, de a ne face o educație estetică adevărată. În aceste spații se construiesc, adesea fără să conștientizăm, reperele estetice prin care învățăm să distingem armonia de exces, autenticitatea de artificiu și valoarea de efemer. Muzeele le oferă vizitatorilor posibilitatea abordării diverselor forme de artă prin expunerea celor mai reprezentative exponate din toate perioadele în scopul familiarizării vizitatorilor cu aceste perioade istorice. Aceasta este una dintre responsabilitățile de bază ale unui muzeu: să îi educe pe oamenii și să le faciliteze interacțiunea în mod real cu produsele anumitor generații din diverse etape de evoluție ale umanității.

– Ați realizat o fotografie a „Monalisei"? Am văzut din imagini că e aproape imposibil uneori să te apropii chiar și cu un teleobiectiv foto.

– Din păcate, nu am reușit să fac o fotografie a Monalisei. Accesul „vizual" era aproape imposibil datorită mulțimii de vizitatori din fața capodoperei. Am doar o imagine a zonei din fața lucrării, unde erau o mulțime de privitori.

– Câte muzee ați vizitat pe lângă cele 26 din care ați expus în cadrul expoziției?

– Nu știu, nu am făcut un „inventar”, dar muzeele care nu sunt prezentate în expoziție, fie din cauză că nu am fotografii din acele muzee sau galeriile vizitate, fie că nu era permis să fotografiezi, cum era în Muzeul Prado din Madrid.

– Ne puteți povesti o întâmplare deosebită de la un muzeu în care ați realizat fotografii?

– O întâmplare oarecum neplăcută a fost în Muzeul Reina Sofia, când fotografiam un grup de copii așezați pe parchetul sălii în fața unui tablou, situație oarecum similară celei din fața lucrării lui Picasso-Guernica, o persoană adultă, probabil unul dintre profesorii însoțitori ai elevilor, sesizându-se că fotografiez grupul, a venit la mine și mi-a cerut să șterg fotografiile din aparat, menționând că altfel o să sesizeze poliția, pretinzând că nu am voie să fotografiez copiii. Cunosc restricțiile din Romania privind fotografierea în spațiile publice, în imagini de ansamblu, dar pe cele din Spania nu, așa că am șters fotografiile din aparat, fără comentarii, pentru a evita un eventual incident. O altă situație ce mi-a rămas în memorie ca o „neîmplinire” este vizita în Muzeul Ermitaj din Sankt Petersburg, vizită pe care o făceam într-un grup turistic, iar programul de vizitare era cel stabilit de ghid, situație care nu mi-a permis vizita după placul meu, de a fotografia ce și cât doream eu (așa că revizitarea muzeului în viitorul apropiat este exclusă, din cauza situației geopolitice cunoscute de noi toți).

– De câte fotografii este nevoie pentru a transmite atmosfera dintr-un muzeu? Spre exemplu Luvru, Ermitaj, Reina Sofia din Madrid?

– Sincer, nu mi-am pus această întrebare până acum. Cred ca ar trebui minim 10 imagini, pentru a crea privitorului impresia că a trecut prin acel spațiu. Desigur, arhiva mea de fotografii conține mii de imagini, dintre care cu o oarecare dificultate am selectat cele pentru expoziție, un număr limitat de imagini, datorită în primul rând cheltuielilor aferente organizării unei expoziții: a printurilor, a ramelor și a altor cheltuieli și nu în ultimul rând a spațiului de expunere.

– Ce impresie v-a făcut atelierul lui Constantin Brâncuși?

– Pentru mine o călătorie în țările europene începe cu o listă de muzee și galerii de artă, în primul rând, și apoi alte obiective turistice, catedrale, castele etc. În această listă desigur era și atelierul lui Brâncuși, din Piața Georges Pompidou. Reconstrucția actuală a fost concepută în 1997 de arhitectul Renzo Piano, vizavi de Centre Pompidou. În prezent, din cauza lucrărilor ample de renovare de la Centre Pompidou, atelierul trece printr-un proces de mutare în interiorul clădirii principale a muzeului. Atelierul la care facem referire este un „spațiu amenajat în care se face o prezentare”, cei care avem ateliere de creație sau am vizitat atelierele confraților avem imaginea unui spațiu în care se muncește, căci creația este muncă, e drept una tare plăcută nouă.

– Cum v-a venit ideea să realizați o astfel de expoziție?

– Ideea unei expoziții de fotografie cu imagini din muzee mi-a venit în timp ce vizitam Muzeul Reina Sofia din Madrid. Căutam să fotografiez dintr-un unghi aparte pentru a realiza o compoziție deosebită, sala în care eram, lucrările de artă și vizitatorii erau o provocare de compoziție. După câteva încercări mi-a venit deodată ideea, ce-ar fi dacă aș face o expoziție având ca tema „arta în muzeu”, de aici vine și titlul expoziției organizată recent. Fotografiam și înainte în muzee, în scopul de a-mi realiza un material foto documentar al meu, dar din acel moment la modul de abordare și realizare a unei fotografii am devenit mai atent. Într-o expoziție de artă vizuală artistul vrea să prezinte publicului o formă personală de creație artistică, să transmită un mesaj privitorului.

– Și care este mesajul dumneavoastră, ce doriți să transmiteți publicului vizitator al expoziției „Arta în Muzeu”?

– Făceam mai înainte o referire la faptul că muzeele din România nu au vizitatori. Turiștii din alte țări, care trec prin România, nu au în programul lor vizitarea muzeelor de aici, dar noi, românii, ar trebui să le vizităm. Mai ales dacă nu avem posibilitatea, în primul rând cea financiară de a călători în străinătate, aici biletul de intrare este la o valoare derizorie. Deci, hai să mergem la muzeu, nu numai în Noaptea muzeelor sau în perioada Școala

Altfel a elevilor, ci tot timpul, atât în România și mai ales în marile muzee ale lumii. Desigur, noi artiștii plastici o facem, datorită pasiunii noastre.

– *Care este relația dintre artistul vizual și artistul fotograf? Dumneavoastră fiind în „ambele tabere” (ipostaze de creator vizual?).*

– La mine este o îmbinare fericită între cele două ipostaze și fructific cunoștințele ce mi le oferă arta plastică în fotografie privind compoziția și cromatica, dar și invers. Din păcate, unii dintre artiștii vizuali sunt neglijenți când fac poze, uită de compoziție, de centrul de interes, de încadrare. Iar fotografii nu iau în considerare că vizita într-un muzeu le va completa cunoștințele dobândite în școala de fotografie, că și fotografia este o formă de exprimare artistică, că unele reguli deprinse în școală merită încălcate pentru a-ți crea un stil propriu și de a transmite privitorului mesajul surprins în imagine.

– *Ce planuri artistice de viitor aveți? Ce proiecte, expoziții sau vizite la muzee aveți în agenda dumneavoastră?*

– De 3-4 ani am curatoriat câteva expoziții de fotografie la Bistrița, în ideea de a promova cât mai mult fotografia în rândul publicului și în special în rândul artiștilor plastici, care sunt reticenți în a include fotografia în categoria artelor vizuale, deși în ultimii ani s-au făcut mari progrese în această direcție, în Universitățile de Artă, dar și în Uniunea Artiștilor Plastici din România, s-au creat secții de fotografie. Prezenta expoziție personală „ARTA ÎN MUZEU” este acum pe simezele Muzeului Museikon din Alba Iulia. Posibil să fie itinerantă prin țara în anul 2027, încă nu am nimic stabilit. În cursul lunii decembrie voi organiza o expoziție personală de pictură la Casa Argintarului din Bistrița. Pentru anul 2027, voi continua promovarea fotografiei prin a curatoria și alte expoziții de grup sau personale. Mulțumesc pentru aceasta oportunitate, de a face cunoscută publicului fotografia și arta din muzee și galerii.

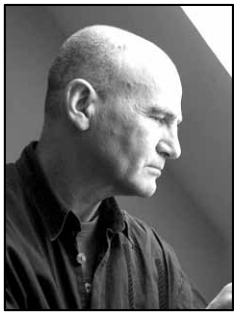
– *Vă mulțumesc foarte mult! Vă doresc mult succes!*

– Mulțumesc și eu!

Interviu realizat de **Diana Cristina MORAR**

Palatul Regal – Madrid, Spania

Planeta Cehov

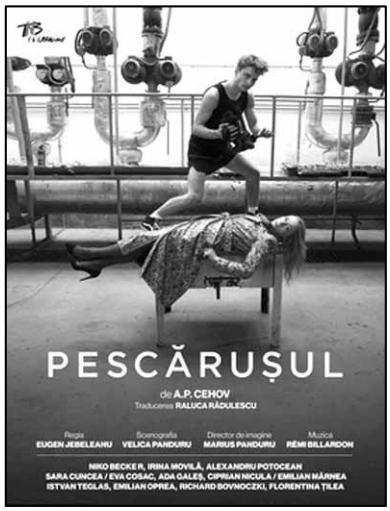
Alexandru JURCAN

Din când în când, nu ne putem abține și revizităm planeta Cehov....

Nikita Mihalkov a știut prea bine ce este „o piesă neterminată pentru pianina mecanică". A cutreierat tot teatrul lui Cehov, a înțeles ce este duioșia care nu se metamorfozează în sentimentalism și a creat o capodoperă cinematografică, adevărată sinteză a temelor cehoviene (Neokoncennaia piesa dlia mehaniceskogo pianino/ *Piesă neterminată pentru pianina mecanică*, URSS, 1977).

În 1968 Sidney Lumet a ecranizat *Pescărușul*, avându-i în distribuie pe James Mason (Trigorin), Simone Signoret (Arkadina), Vanessa Redgrave (Mina), David Warner (Konstantin). Plecări, bagaje, reveniri, sinucideri, dar și boala, bătrânețea, frica de moarte, gloria, ratarea – ca să nu mai vorbim de iubirea ca un tăvălug, care modifică totul, devorează, schimbă și, mai presus de toate, iubirea nereciprocă.

În 1975 John Desmond, dar și Nestor Ungaro i s-au apropiat, cu The Seagull, de *Pescărușul* lui Cehov. Treplev, fiul actriței Arkadina, scrie o piesă de teatru și construiește o scenă în aer liber. O iubește pe Mina, care va interpreta controversatul monolog. Arkadina are o relație sentimentală cu un scriitor celebru (Trigorin). Mina va fi atrasă de mirajul gloriei, precum pescărușul e fermecat de luciul lacului. Treplev ar vrea să inventeze noi forme teatrale, să fugă de rutina devastatoare, așa cum a fugit Maupassant din fața turnului Eiffel, care-i strivea creierul cu absurditatea lui. Numai că tinerețea lui năvalnică se izbește de un insucces notoriu. Gloria nu se obține atât de ușor și apoi „opera de artă trebuie neapărat să exprime o idee mare" (Cehov, în românește de Moni Ghelerter și R. Teculescu, Editura Pentru Literatură, 1967). În fond, trebuie să știi pentru ce scrii, altfel „dacă vei porni pe acest drum pitoresc fără să ai vreo țintă hotărâtă, te vei rătăci și talentul dumitale se va pierde." Trigorin îi mărturisește Ninei povara scrisului. Nu bine termină o povestire, când începe alta. Propria lui viață se transformă în scriitură. Fiecare frază se cere scrisă undeva, cândva. Experiența lui Trigorin cu Nina pare un pretext pentru o nouă scriere. De fapt, un experiment. Ca la Hemingway în *Bătrânul și marea*, marele vis se împlinește când forța fizică nu mai are pregnanță.

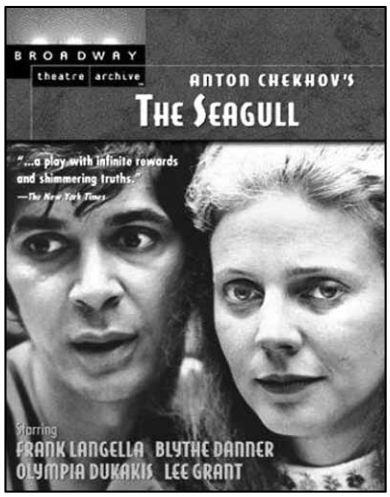

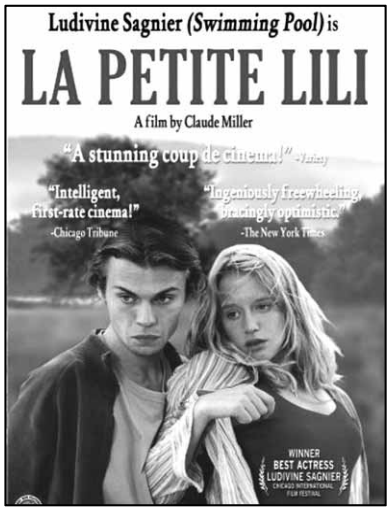

Claude Miller a realizat *Micuța Lili*, modernizând Pescărușul lui Cehov (La petite Lili, Franța, 2002). În „Micuța Lili", Mado (Nîcole Garcia) se retrage la casa din Bretagne, însoțită de fratele Simon (Jean-Pierre Marielle), de fiul Julien (Robinson Stevenin) și de un amant, Brice (Bernard Giraudeau). Micuța Lili (Ludivine Sagnier) ar fi... de fapt, Nina. Dacă la Cehov era teatru în teatru, aici e un film în film. Acolo întâlnim scriitori, aici, la Miller, avem de-a face cu regizori. Peisajul a rămas fermecător, inefabil. Arta necesită energie, ideile îi hărțuiesc pe cei capabili, cuplurile se leagănă într-un dolce farniente atrăgător. Miller utilizează mașini, telefoane portabile, tehnică nouă. Însă (și Miller subliniază ideea!)

Literatură și film

sufletele au rămas aceleași. Iubirea poate fi repede ucisă, ca un pescăruș neatent.

La Miller asistăm la aplauze contrafăcute pe platoul de filmare. La Cehov se aude o împușcătură în final. Toți tresar, apoi reintră în dulcele calm al vieții de la ară: „Nimic. O fi plesnit ceva în trusa mea cu medicamente. Nu vă neliniștiți.” De altfel, Miller nu are vreo pretenție că l-ar fi ecranizat pe Cehov. Nici n-ar fi reușit, luând în considerare performanța lui Mihalkov. Miller a fost fascinat de poveste și a repetat-o sub alte auspicii, cu alte intenții, în alte coordonate. Numai că orice ecouri ale literaturii rătăcite în cinema creează interpretări și suspiciuni.

Povestea din *Micuța Lili* are similitudini transparente cu trama *Pescărușului*, însă – referitor la spiritul lui Cehov, orice asemănate cu realitatea e pur și simplu... întâmplătoare. Oare nu cumva cerul mișcător din filmul lui Miller e singurul care poate rivaliza cu cadențele indicibile ale marelui dramaturg?

Azi mă refugiez din nou pe planeta Cehov, deși acolo proliferează traumele, doar că apar în acompaniament subtil de pian. Am ales filmul *Trei ani* (e pe Netflix), realizat de Fabrice Cazeneuve în 1990, după o nuvelă de Cehov, apărută în 1895. Iată, după o sută de ani, nimic nou sub soare, referitor la sufletele oamenilor. Film francez?? Da, dar este exact Cehov cel universal și mereu valabil, care se mulează pe orice suflet de oriunde. Joacă Sabine Azéma (Julia) și Jacques Villeret (Alexandre).

Alexandre cel bogat și complexat fizic, cu o figură de Pierre Bezuhov (vezi *Război și pace*) interpretat de însuși Bondarciuk, se îndrăgostește de Julia, care suferă încă după pierderea iubitului. Iubire spontană, electrică, devastatoare, însoțită de declarații timide, întrerupte de răceala Juliei. De ce acceptă ea căsătoria cu Alexandre? „Nu te-am refuzat ca să nu-i distrug viața”. Bine, dar atunci minte-mă cumva – se umilește el. Prietenii lui nu cred în iubire, ci doar în instinctul sexual.

Totul e cehovian în film. Statuete, perdele, pian, fotolii, chiar cei doi prieteni pitorești – Pilou și Constantin, ca să nu mai vorbim despre indicibil. Nespusul, neexprimatul, sincopele temporale – mărci definitorii, recognoscibile. Timpul implacabil schimbă priorități și perspective. Macină într-o parte și construiește în cealaltă. Trei ani vor trebui până când Julia îl va iubi pe Alexandre. Dar oare el mai este același? Acum știe că nimic nu durează, că ar pleca departe, poate la Polul Nord, să vadă urșii cei albi. Nu, nu va pleca, așa e la Cehov, de parcă la Buzzati n-ar fi la fel! Alexandre a priceput durata beatitudinii: cât timp umbrela ei a fost uitată la el, atunci la începuturi. Ea își pierde credința, el are senzația vidului. Un tată odios, o soră muribundă, fratele Edgar, fetițele Ninei, balul și calul intruziv, o amantă reconsiderată, dar, mai presus de toate, un laconism de o virtuozitate rară. Jacques Villeret realizează aici marele rol al carierei sale.

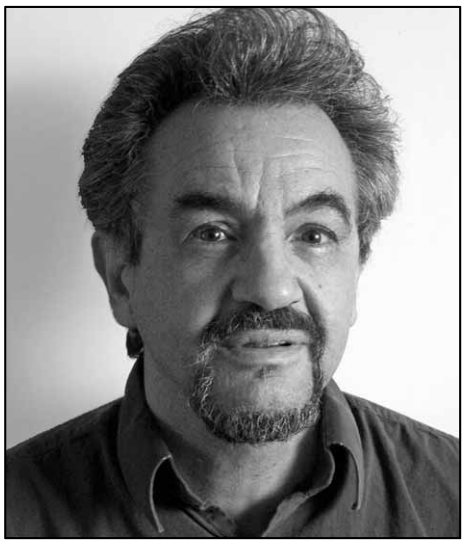
Se poate trăi fără Cehov? Cine poate respira fără el? Eu unul nu, de aceea azi a trebuit să retrăiesc *Pescărușul* din 1972, în regia lui Yuri Karasik, cu Ludmila Savelieva, Alla Demidova, Iuri Iakovlev etc. Peliculă fără fisuri. Întregul Cehov tronează acolo, cu ratări, dezabuzai, plecări, reveniri, ceasuri și saloane ticsite de cărți, discuții și jocuri de loto, cina prelungită, iubirile neîmpărtășite… Știa Cehov perfect tribulațiile iubirii, ironia timpului, culisele gloriei.

Arkadina e actriță și vine pe moșie însoțită de scriitorul consacrat Trigorin. Fiul ei – Kostea – a scris o piesă și o joacă pe scena improvizată în fața lacului. „Nu putem trăi fără

teatru…dar ne trebuie forme noi” – așa crede Kostea, nesuportând gloria lui Trigorin. Nina, iubita lui Kostea, cade în mrejele lui Trigorin, ca un fluture fragil atras de incandescența gloriei. Sigur că „o operă de artă trebuie să exprime o idee mare”, așa cred cu toții, îmbrăcați în alb, uneori blazați. Maşa îl iubește pe Kostea, care o iubește pe Nina… Astfel e la Cehov, dar în realitate nu?? Nereciprocitatea, ca sursă de nefericire. Ca dezastru. „Cel puțin la sfârșitul vieții ar fi bine să nu ne ascundem, să nu mai mințim”. Timpul deformează, modifică, schimbă reperele. „Ce nervoși sunteți și câtă dragoste!”… Kostea a împușcat un pescăruș, apoi a făcut o sinucidere ratată, știind că Nina nu-l iubește. Grupul estivalier avansează ca la Bunuel în *Farmecul discret al burgheziei*. Nina invidiază gloria lui Trigorin, dar acesta o simte ca o povară, mai apoi o seduce pe Nina și o abandonează, de parcă ar fi împușcat un… pescăruș (metafora e evidentă). La final, după o viață chinuită, Nina știe că nu gloria e importantă, ci puterea de a suporta, de a-i duce crucea. Fiecare personaj simte nevoia de confesiune, de a fi ascultat. Nu contează forme vechi sau forme noi în artă, ci omul cu sufletul lui. Fiecare se crede un ratat: „am vrut să fiu scriitor, n-am reușit; am vrut să mă căsătoresc, nu s-a întâmplat; am vrut să trăiesc la oraș, dar iată-mă la țară”. Mocneli, răbufniri și plecările ca o dispariție din viață. Iar finalul…ca la Cehov…împușcătura… mereu prezentă ca o sabie a lui Damocles. „O fi plesnit ceva în trusa mea de medicamente” – minte doctorul, știind că s-a sinucis Kostea, care tocmai a aflat că Nina, deși umilită și părăsită, îl iubea în continuare pe Trigorin cu o deznădejde maladivă, precum Maşa, care, deși căsătorită, nu-l poate uita pe Kostea. Acesta e Cehov, aici e viața întreagă, nimic nou sub soare. Alte măști, aceeași suferință.

Atelierul Brâncuși – Paris, Franța

Fulvio CACCIA

Metodă

Să redescopăr chipul Poveștii
Să scot la iveală firul (încins) care mă leagă
de tine
Să nu încerc în nici un fel să-l înfășor la loc
Să contemplu universul al cărui țesut îl
constituie
Să te rog
Să te rog din nou
Și să nu fiu ascultat

Timpul clipei

O altă aventură m-a surprins
în acea noapte în care dorința
se reabsoarbe
și face tabula rasa din totemul
care odinioară servea
ca prăpastie

Echivalențe lirice

*

Acesta e prezentul. El dizolvă
granița, desființează neantul,
imperiul luminii,
chiar și percepția haosului
sub scoarța orelor

Instrucțiuni

Treci imediat la treabă și respectă-le
Sunt de acord!
Nu mai e nimic altceva de făcut decât asta
Și să se termine odată!

Singurătatea
deschide calea despărțirii
pentru a te readuce în infinitul
refugiu al îndoielilor mele
apoi a te duce la capăt
în sens propriu și figurat
în incertitudinea
venirii tale

*

Noaptea își dublează efracțiile
pătrunde în mijlocul
casei în flăcări pe care tu continui
s-o îndepărtezi tot mai mult
spre absență

*

Clipa prezentă alături de mine
doarme în liniștea nopții
care veghează asupra noastră de parcă
am fi în pragul primei zile
a lumii

Carambolaj

Actualitatea acestei lumi o ignoră pe a mea
Aștept sfârșitul ei prefăcându-mă
că mă rog ca toate acestea
să nu se întâmple
în momentul nașterii

Pentru că credința face Lege
Mută munții
îi ancorează la „vremurile noi”
la risc, la cântecul țapului
Mă resemnez cu neliniștea

Aștept în cosmos

*

Actualitatea este acel joc în spațiu
între lucruri și privirea ta
care le fixează în creierul tău
Jocul constă
în a crea o diversiune, a înșela atenția pe care
mi-o acorzi pentru a o dezlega pe ascuns

Ce contează
Sunt liber
Și tu ești
Să ne jucăm!

*

Să ne jucăm, dar să rămânem uniți în fața
haosului
care nu încetează niciodată să ne înghită
în timp ce noaptea avansează cu armatele sale
de tăcere pentru a ne speria
încă o dată și a ne împiedica să strigăm
că suntem VII

II

Toate drumurile duc la tine
care te distrezi
pe seama indeciziilor mele

Îmi ceri să o iau de la capăt
ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat,
dar totul există cu certitudine (vechiul refren)

Toate aceste drumuri săpate cu dalta
nu duc nicăieri
decât la acea suprafață
albă și învăluită ca într-o ceață
unde te prefaci că te bucuri
de dorința nemaiauzită pe care o am pentru
tine

Fulvio Caccia este un poet transnațional, născut la Florența, Italia. A publicat opt volume de poezie, printre care: *L'actualité* (colecția Levée d'encre, 2025), *Ti voglio Bene* (La feuille de thé, 2023), *Italie et autres voyages* (Bruno Doucey/Le Noroît, 2010), *La chasse spirituelle* (Le Noroît, 2005) și *Voix d'Irlande et du Québec*, o antologie bilingvă de poeți contemporani (Dedalus/ Le Noroît, 1995). În 1991, a coordonat, împreună cu Bernard Hreglich, antologia *La poésie française contemporaine* (Triptyque). A obținut Premiul Guvernatorului General al Canadei în 1994 pentru volumul său *Aknos* (Guernica). Este, de asemenea, romancier, eseist și activist asociativ; a publicat șase romane, dintre care *un été catalan* (Balzac éditeur), și patru eseuri, printre care *Diversité culturelle*: *vers l'état-culture* (Laborintus, 2018). Este cofondator al revistei transculturale *ViceVersa* din Canada, al *Observatorului diversității culturale* din Franța și al *Linguafranca* din Italia. (**V. S**.)

*

Cu chipul impasibil
mă privești cum mă zbat sub tine
dar ție nu-ți pasă, în ciuda tumultului
care nu încetează
să treacă linia acolo unde, în mister,
te ghemuiești așteptându-mă

Așteptându-mă?
Dar eu nu sunt acolo!

Rugăciunea nr. 7

Actualitatea dansează și se învârte,
strângându-ne și târându-ne

în sarabanda ei nebunească

Ne vrăjește cu aceeași mișcare
cu care ne leagă, pentru ca aici și acum,
în cer ca și pe pământ, Tu să ne eliberezi!

Amin

*

Noapte de veghe cu această tuse persistentă
în care mă sufoc
și îmi suflu nasul
crezând că ziua
și-a încetat manevrele
de amânare pentru a mă împiedica să-ți spun
ceea ce ar fi trebuit să-ți spun
de ceva vreme

Pleacă

*

Mulțimea privește luna
în timp ce pasul ei nemișcat
o trage puțin mai departe
în direcția opusă
Încotro se îndreaptă această mulțime
morocănoasă?
Spre destinul ei pământesc sau celest?

În brațele mele, răspunde actualitatea

*

Mă obligi
să mă depășesc pe mine însumi
sperând
că voi fi la întâlnirea
la care mă chemi
Atunci va trebui să decid
Negru sau alb?
Da sau nu?
Acută sau joasă?
Nu vreau să aleg
pentru că râul
existenței mă împinge
spre delta care împarte
vocea ta, o rupe și o face
de neauzit

Rugăciunea nr. 2

Acest monolog cu tine constă
în a evita actualitatea
pe care o porți ca pe un steag
pentru a face să se creadă că lumea
este un conflict
etern pe care
numai forța brută
îl poate pacifica

Rațiunea celui mai puternic…

Prezentare și traducere de
Valeriu STANCU

Complexul Muzeal – Bistrița, România

La... pomul lăudat

Ștefan VIDA MARINESCU

Din fărâme/ firimituri și începuturi de..., cu o fostă, însărcinată Ema (nu cu el, soțul!), cu un homeless și cu istorii ale wc-urilor și ale mușteloor, dar presărate cu detalii științifice, naturalist-savante, cu un balansoir de second-hand, un autor bulgar, supralicitat la noi, Gheorghi Gospodinov, ne delectează cu *Un roman natural*, grație editurii Pandora (în colecția sa Anansi). La anul de grație 2026. Pe fond slav, ne-latin.

Melanjul-amalgam jurnalier este total: Liné și plantele, cu „somnul" lor cu tot, apoi un poesc Gordon Pym, un Crusoe și un Winnetou, referințele sumare la Democrit și Tarantino (căci Kusturica e ușor respins...!?)... Toate completate, în răsfăț proza(st)ic, de un divorț, de secvențe cu piața, de fumat, de liste cu plăceri conform vârstei, de figurația cu o damă în tren, cu alta din wc, tot atâtea găselnițe simple/ simpliste ce alcătuiesc – pasămite – o proză. Aiuristic și irelevant.

Dar apar note despre vis, copilărie, budă, enigmaticul ziar *Mecanismul*, secreta-ocultă *Organizație*, care vor genera o invocată „deconectare mentală". Plastic, scria (cândva) un jurnal: „Aruncați aici!" Fără comentarii.

Incitant e că un bătrân naturalist ține un caiet de însemnări, iar obsesia elină ananké, Eliot și Salinger, vor alina spiritul doct, ostentat și obstinat, în context.

Livrescul va amesteca budismul (un zen fugitiv), cu un Fiat polonez, cu Risto Nebunul, cu cele 186 de ciocolate albe, îngurgitate de un soț încornorat care, totuși, va abandona spațiul conjugal, garnisite cu inamiciția personaj-părinții Emei.

Dar, subit, apar Biblia și Darwin, graffiti prin bude, în linia frânturilor avansate. De neînțeles cum au găsit unii urme de „enciclopedie", de „fabrică" epică, de – culmea! – Pessoa!?

Fără a fi malițioși, „somnul plantelor", invocat undeva, a molipsit pe cel al prozei, monologal, trist, de pervertită melancolie...

Desigur: ce e natural nu e rușinos, știam. Dar nici roman nu e!

Dar (ca o concluzie, ca un câștig): poți scrie orice și oricum, „natural" să fie. Iar un autor epic român, oricât de obscur, se va simți superior citind această... carte. Chiar dacă ea dezvoltă confesiv și persiflare, oferind informații precum că prazul și ciulinul sunt steme de țară... Cum, nu știați?

Iluzii literare

O strânsură de impresii, de exerciții, de căznit umor gospodinesc, suportate acestea cu stoicism, de hârtie. Cui prodest?

Cornel Nistea deschide lucrările Colocviului Romanului Românesc Contemporan, Alba Iulia, 23-24 oct. 2026. Alături – Cristian Fulaș, Cristian Pătrășconiu, Ion Dumitrel – președintele CJ Alba, Varujan Vosganian – președintele USR, Angelo Mitchievici, Gabriel Chifu, Mircea Mihăeș.

Cristian Pătrășconiu, moderatorul dezbaterilor.

Imagine din sala dezbaterilor.

Imagine din sala dezbaterilor.

Colocviul Romanului Românesc Contemporan – Alba Iulia 2026

Participanți la Colocviu.

Cornel Nistea, președintele Filialei Alba a USR deschide dezbaterile Colocviului Tinerilor Scriitori, Alba iulia, 19 sept. 2026. Îi sînt alături: Sonia Elvireanu, Olimpiu Nușfelean, Rodica Gabriela Chira.

Olimpiu Nușfelean vorbește despre poezia tânără.

Participanți la Colocviu.

Echipa bistrițenilor: Paul Precup, Ioana Bălan, Amalia Levey, (Cornel Nistea), Noemi Sabo, Patricia Bozbici, Ana Ciobanu, Ionela Silvia Nușfelean, Olimpiu Nușfelean.

Colocviul Tinerilor Scriitori Alba Iulia 2026

Organizatori, conferențiari și premianți.

Ioana Boca, Gheorghe Bârlea, I.P.S. Iustin Sigheteanul, primarul Vasile Moldovan, Ana Blandiana și Nicolae Noica la inaugurarea Centrului Cultural Multifuncțional Sighet, 25 sept. 2026.

Participanți la inaugurarea Centrului Cultural Multifuncțional Sighet.

Poeta Ana Blandiana deschide conferința „O istorie pentru viitor”.

Teodora Olar, Gilbert Filip, Amalia Levey, Paul Pavelea, Ana Blandiana, Ionela-Silvia Nușfelean și Lucian Vasiliu.

Sighet cultural, 24-28 septembrie 2026

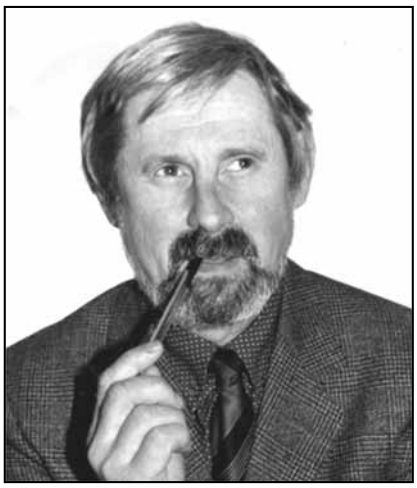

George Vulturescu vorbește despre „Momente și interferențe literare românești” – la Muzeul Satului Maramureșean.

Serile de la Desești. Marele Premiu „Nichita Stănescu” a fost obținut de poetul Nicolae Scheianu.

Lucian PERȚA

George VIDICAN

cotidiană

nu mai știm exact care sunt **rigorile cercului**
cotidian în care ne învârtim,
fisura privirii nu mai cuprinde regulile jocului,
nici nu ne mai sărutăm când ne întâlnim

sufletul meu, **asprit** de **sângele meu,**
se joacă șotron cu sufletul tău
și numai când e în derivă, la greu,
se joacă și golf, și nu joacă rău

în trecut fericirea mea căpăta forme varii
și o simțeam ca pe un cer ce mă-mplinește,
acum mă retrag în **mansarda** mea **cu vitralii**
și **ca o pasăre, umbra** mea mă însoțește

aici, ca într-o celulă, devin visător
și-n cotidiana tranziție, scriu poeme de zor

Veronica ȘTIR

Jocul cu oglinda

Nu mă mai privesc de o vreme
În oglindă
Și asta nu fiindcă m-aș teme
Că o să mă surprindă
Propria imagine, ci fiindcă
Oglinda încearcă
O comunicare cu mine, adică
Mă ia la întrebări, parcă
Mi-ar reproșa oglindirea
Propriei imagini,
De ce în alcătuirea
Ei am **rouă în ochi** și **ningeri**
În păr.
Ei, până aici!
La început, într-adevăr,
I-am explicat, dar nici
O explicație n-a fost mulțumitoare,
Așa că orice ar fi,
În orice împrejurare,
Nu mă voi mai privi
Decât în luciuri de apă de acum,
Doar ele, am verificat,
Nu e de râs nicidecum,
Au luciul adevărat

Nicolae NISTOR

Fericire în valuri

Parodii pur și simplu

(asta se întâmplă în nopțile în care)

când deschid câte o carte, uneori,
e ca și cum o scoică aș deschide
în care de multe ori
chiar și o perlă se ascunde –
asta se-ntâmplă în nopțile în care
vin odihnit de la muncă
și-i scriu **Evei** câte o **scrisoare**
după a iubirii poruncă –
îi scriu despre frumusețea apusului

în Râmnicu-Vâlcea, aici,
și despre fericirea în valuri a poetului
când tu că îți plac scrisorile îmi zici –
ce mai, știe bunul Dumnezeu
că tu ești **îngerul timpului** meu!

Alexia CURICHERIU

de la coadă la cap

viața mea de până acum, ei bine,
s-a scurs zi de zi
ca pe șine,
între a fi
și a învăța,
normală și decentă
ca la oricare adolescentă

(îmi place să adun cuvinte în poeme
fiindcă în mine se pun în mișcare
niște mecanisme de la o vreme
care împing pe hârtie fiecare
cuvânt hrănit cu pasiune)
de obicei la orele de fizică,
matematică și chimie –
în rest sunt o copilă simpatică
care a învățat și știe
să simtă viața
și de la coadă la cap

desigur, și alte învățături
mai încap!

(*Cuvintele scrise cu bold reprezintă sau fac referire la titluri de volume ale autorilor. L. P.)

Muzeul d'Orsay – Paris, Franța

CITITOR DE REVISTE

***Steaua* nr 7/** 2026. În vreme ce istorici și critici literari de prestigiu așază epopeea *Țiganiada* de Ioan Budai-Deleanu printre operele de căpătâi ale literaturii românești, opinie dusă până la sintagma *operă de geniu*, lucrătorii cu manualele școlare din Ministerul Educației au scos creația marelui cărturar din programa de studiu a limbii și literaturii române pe motiv că ar fi greoaie la lecturat. Ovidiu Pecican, printr-un comentariu doct și speculativ aplicat epopeii, indică, din „laboratorul" de creație al lui Budai-Deleanu, că ar reprezenta în creația sa „prima mare dezbatere intelectuală", „o masă rotundă a intelectualității române aflată în pas de modernizare", desigur, cu eroi ficționali. Realitatea de atunci îi reține pe cunoscuții cărturari grupați în jurul curentului iluminist „Școala Ardeleană": Gheorghe Șincai, Samuil Micu, Petru Maior etc., care și-au dedicat operele unui popor proaspăt ieșit din robie sau iobăgie, pregătindu-i pașii pentru lumea modernă de sfârșit de secol XIX și început de secol XX. Criticul și istoricul literar Mircea Popa prezintă linia de apogeu a cercetării literare românești din perioada interbelică, portretizând astfel un om pregătit impecabil, Nicolae Cartojan (1883-1944), specialist în literatura veche românească. În dialogul Daniel Eftime cu criticul literar și poetul Ion Pop, se relevă distincții și conexiuni între mediul literar european și mediul literar românesc, evident, păstrându-se proporțiile. Despre raportarea la alte culturi europene, Ion Pop este încredințat că, în pofida tendințelor globalizante, critica estetică nu poate și nu va putea fi cu adevărat eliminată. De asemenea, culturalmente vorbind, se resimte tendința de „democratizare" a lecturii care cere un mai redus efort de interpretare decât „opaca" ficțiune literară, mai ales cea poetică și medierile ei simbolice... Recent a apărut pe piață, în traducere, volumul *Muskismul. Un ghid pentru nedumeriți* de Quinn Slobodian și Ben Tarnoff (Ed. Harper Collins), o carte prin care Elon Musk, omniprezentul în mediul digital, încearcă să extindă influența ideologiei sale atât în rândul oamenilor simpli cât și în rândul politicienilor. Volumul este comentat pe larg de Mihai Țapu. Placheta de versuri *Îmblânzirea spinilor albaștri* de Niculina Laza, recenzată de Ion Mureșan, începe cu o concluzie: „Pe scurt, Niculina Laza e poet din cap până în picioare, de la titlul cărții până la ultimul poem". Prefața o semnează Ion Cristofor. Din textul recenziei nu am aflat la care editură a apărut cartea. În comentariul intitulat „Scriitorul inseminat", Călin Vlasie face o observație congruentă cu epoca în care trăim, era digitală: „Tânărul poet inseminat poate scrie despre traumă fără să o fi trăit, despre singurătate fără să o fi dus până la capăt, despre iubire fără să fi stat suficient în ea. Nu pentru că ar minți, ci pentru că limbajul îi oferă deja formele acestor experiențe". Excelent poemul „Plutire" de Franz Hodjak, publicat la pagina de onoare a revistei, preluat din *Steaua* nr. 11-12/ 1989, traducere de Petru Poantă. Mai semnează poezii: Sabrina de Canio (traducere de Violeta Anciu), Letiția Ilea, Ionuț Caragea, Szilágyi Domocos (traducere de Kocsis Francisko), Wallace Stevens (traducere de Raul Cozlean), Cassian Maria Spiridon, Adrian Popescu. Rubrica *Focus* îl are în oglindă pe scriitorul Peter Motzan, la împlinirea a 80 de ani de viață, care, ca student, s-a integrat în prima redacția a revistei *Echino*x (Cluj, 1968). În prezent locuiește în Germania. Semnează comentarii literare despre cărți, filme și alte arte: Dan Gulea, Ionuț Costea, Florina Bălănescu, Victor Cubleșan, Iulian Boldea, Valeriu Sofronie, Andrei Cuș; Radu Toderici, Claudia Negrea, Alexandru Jurcan, Valentin Pența; ca de regulă, pagina jazz e acoperită de Virgil Mihaiu.

***Caiete Silvane* nr. 8/ 2026.** Prof. Vasile Pușcaș, membru corespondent al Academiei Române, a ținut la Galeriile Bibliotecii Academiei din Cluj-Napoca conferința „Viziunea lui Simion Bărnuțiu: un program pentru națiunea română". În cadrul manifestării, Editura Școala Ardeleană a lansat noua ediție a volumului *Viața și ideile lui Simion Bărnuțiu* de G. Bogdan-Duică (1866-1934), istoric literar și eseist de marcă. Edificatoare și îndrumătoare este cronica literară semnată de Viorel Mureșan la cartea lui Vasile Gogea *Anamteme III. Din Delta memoriei*, (Ed. Eikon, București, 2025). În primul rând, notează cronicarul, trebuie să reținem din definițiile memoriei însușirea ei esențială, aceea de „reprezentare a trecutului". În prefața volumului autorul lămurește intențiile și locul acestuia în opera sa: „Ajuns la acest al treilea volum de

ANAMTEME, am avut revelația procesului «creator» care a generat această *serie*. Exercițiile *de anamneză* consemnate în aceste pagini au urmat o ordine prestabilită, nu au avut un algoritm, o «curgere» cronologică, tematică sau afectivă. Doar primul text, *Huta* (inclus și în volumul al doilea) indică, symbolic, *izvorul primar* al unei curgeri, devenit pe parcurs un adevărat fluviu al memoriei, putând fi considerat o *prefață* la ceea ce a devenit o *trilogie*. Însă fluxul amintirilor nu a urmărit *cursul* acestui fluviu, ca în manualele de geografie, «de la izvor până la vărsare», ci ele s-au relevat doar în *așteptarea activă* a autorului, retras pe un *grind* din *delta* amintirilor lui, însoțit de «caii verzi pe pereți», visați cândva, pe malurile Tisei și Izei, ale Oltului și Berivoiului, ale Scheiului sau ale Someșului. Acestea se reconstituie, aparent aleatoriu din «analiza *sedimentelor* aduse din amonte, adesea amestecate cu *aluviuni* vărsate» de «afluenți». Și, da, *…gunoaie"*... Prima parte a sumarului este intitulată *Amintiri. Evocări. Întâmplări*. Urmează un șir de panegirice la moartea unor personalități din lumea literară, a artelor plastice și filmice, începând cu Horia Pătrașcu, autorul povestirii după care Lucian Pintilie a turnat filmul *Reconstituirea*, continuând cu prozatorii Alexandru Vlad, Radu Țuculescu, pictorul Ion Dumitriu etc. Al doilea capitol cuprinde interviuri, calificate de autor „*politice et literare*". Ceea ce-i conferă cărții o aură de câmp magnetic – continuă Viorel Mureșan – este a treia ei parte: *Pagini „alese" din dosarul de urmărire informativă*. Reproducerea în facsimile a unor note informative și a altor documente de aceeași natură, dactilografiate, are darul de a aviva memoria unor cititori care au cunoscut epoca și, eventual, circumstanțele evenimentelor din *Anamteme III*, iar pe de altă parte, de a ațâța conștiința celor tineri. La rubrica Arte vizuale sunt prezentate două cataloage: „Respirația naturii. Simpozionul Internațional de Arte Vizuale «Arta în Grădină», ediția a XIV-a" și „Radu Șerban/ ReAmintiri. Pictură | desen | colaj. 1972-2025". Nu în ultimul rând trebuie remarcată expoziția „Ferestre spre lume" de Flavius Lucăcel, deschisă de Ziua Iei la ICR Paris în colaborare cu Centrul de Cultură și Artă al județului Sălaj. Alte materiale semnează (selectiv): Menuț Maximinian (despre volumul *Caietele FestLit Cluj 2026. Memorie culturală vs Amnezie culturală* (Ed. Casa Cărții de Știință, 2026), Adrian Lesenciuc, Elina Adam, Imelda Chința, Alexandru Jurcan, Alice Valeria Micu, Ioan Bunta.

***România literară* nr 35/ 28 aug. 2026**. Cu apariția *Scrieri 4* se încheie Ediția integrală Marian Papahagi. Tocmai pentru că al patrulea și ultimul volum al seriei a fost rezervat cărții apărute în 1985, intitulată „*Intelectualitate și poezie. Studii despre lirica din* Duecento", în fapt, teza de doctorat a asistentului universitar, susținută în același an, 1985, la Universitatea din București sub conducerea lui Alexandru Balaci, Răzvan Voncu scrie comentariul critic cu entuziasm, notând că teza de doctorat a lui Marian Papahagi este urmarea unei strălucite licențe prezentate la Universitatea „La Sapienza", din Roma, sub îndrumarea marelui romanist Aurelio Roncaglia, cu titlul *Aspecte blasfeme în poezia romanică a începuturilor*. Doctoratul lui Marian Papahagi a reprezentat un eveniment prin perspectiva critică europeană, la nivelul documentării istorice și teoretice și prin caracterul ei exponențial pentru gândirea literară și culturală a autorului, tânăr, la 37 de ani. Volumul, ca și anterioarele, a apărut la Editura Spandugino, Buc., 2026, ediție îngrijită de Adrian Papahagi. Meditativă pagină de poezie semnează poetul Adrian Popescu. Reproduc versurile *Scrie-mă*: „Scrie-mă în palma Ta,/ și nu mai vreau nimic!/ Scrie-mi numele lângă/ rana de la încheietură!/ Apoi, un abur fierbinte/ Suflă din sfânta Ta gură./ Eu știu că numai Tu poți/ Să faci totul din nimic./ Tu nu ai creionul bont,/ nu scrii cifre, ci litere,/ ne știi bine pe fiecare,/ și după numele mic./ Pe cel căzut pe front/ între sârme îl asculți,/ nu pleci. Ai răbdare/ cu noi, cei mulți." În același registru liric este prezentă poeta Katia Fodor. Poetul, prozatorul, traducătorul Ștefan Damian semnează povestirea *Un om văzut de la etaj*, un dialog absurd despre afumătorile românilor amenajate, de Ignat, în cămările de alimente din apartamente și alte nefăcute… La rubrica Eseu este prezentă Laura Poantă cu un comentariu larg aplicat noii cărți publicată de Scott Galloway, *Notes on Being a Man* (în traducere liberă: „Note despre a fi bărbat" sau mai simplu: „Despre a fi bărbat") care afirmă că „nicio generație recentă nu a cunoscut un declin atât de rapid precum generația actuală de tineri americani. Pentru a-și susține poziția, Galloway invocă statistici devenite familiare în dezbaterea publică pentru că sunt preluate în cascadă. Femeile sunt astăzi majoritare în universități, bărbații tineri locuiesc mai frecvent cu părinții, au salarii reale mai mici decât generațiile precedente și o rată a sinuciderilor de câteva ori mai mare decât femeile. Etc. „Ca de

fiecare dată, subliniază L.P., precizez că este un eseu de opinie cu întrebări deschise…, iar subiectul are de fapt la bază mai multe studii populaționale și date statistice validate care ne arată incidența și prevalența unor probleme". Un excelent comentariu critic aplică Gheorghe Grigurcu volumului *Un anotimp în imaginar. Eseu* de Mircea Moț (Ed. Limes, Florești-Cluj, 2026 – prefață de Ștefan Borbély), carte în care Mihail Sadoveanu are parte de o remarcabilă analiză închinată uneia dintre scrierile sale reprezentative, *Hanul Ancuței* (1928). Alt comentariu literar este semnat de Gheorghe Glodeanu la cartea intitulată sugestiv *Profiluri literare clujene* de Răzvan Voncu (Ed. Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2026). Un eseu de suflet îi dedică Ion Buzași poetului Andrei Mureșanu, autorul versurilor Imnului Național al României, *Un răsunet*, material intitulat de recenzent „un poet *minor* și o poezie *nemuritoare*".

Apostrof nr. 7/ 2026, …un număr dedicat memoriei regizorului Vlad Mugur. În 22 iulie a.c. s-au împlinit douăzeci și cinci de ani de la moartea, la München, a marelui regizor Vlad Mugur – notează în editorial Ion Vartic. După cum, în 22 iunie, s-au împlinit douăzeci și cinci de ani de la avanpremiera spectacolului său testamentar cu *Hamlet* la Teatrul Național din Cluj (22 iunie 2001). Ulterior, montării lui Mugur i s-a decernat Premiul UNITER pentru cel mai bun spectacol al anului 2001. Ion Vartic reproduce câteva însemnări, asemeni unui diarist, pe care le-a notat înainte și după începerea repetițiilor. Maestrul Vlad Mugur, mare regizor de actori – după cum mărturisește chiar el –, regizor care creează metafora prin interpretarea actoricească, a revenit pe scena Naționalului clujean după ce în anul 2000 profesorul Ion Vartic a preluat conducerea instituției. Ca vechi colaborator al instituției, la o întrevedere cu Vartic, din 27 iunie 2000, Vlad Mugur chiar a exclamat: Ce-ar fi să vă fac un *Hamlet*? Și a făcut, dar nu numai... După premiera cu *Hamlet* din 22 iunie 2001, Marta Petreu scrie cu entuziasm: „Spectacolul lui Vlad Mugur ne pune în fața unui decupaj regizoral de o economicitate maximă. Și perfectă. Totul durează doar două ore și patruzeci și cinci de minute, rămînînd perfect de înțeles pentru orice spectator, chiar și pentru acela care n-a citit piesa și n-a mai văzut-o niciodată jucată. Ceea ce este o performanță în sine. Viziunea din care iese acest spectacol este una organică, personală, de o reală originalitate. *Hamlet*-ul lui Vlad Mugur e un mare spectacol al morții și, totodată, o problematizare – cu mijloace pur scenice – a condiției și naturii artei". Un remember Vlad Mugur creionează și criticul de teatru, scriitoarea Roxana Croitoru. Ruxandra Cesereanu revine în paginile *Apostrof* cu noi „explorări" în istoria îndelungatei vieți monarhice care îi dau Marii Britanii sens și unicitate și splendidă noblețe. Evocarea și medalioanele în portrete sunt impecabile. Din nou despre regina Elisabeta I: „Născută în 1533, crescută ca o prințesă renascentistă cultă, cu dexterități artistice admirabile, cunoștea latina și elina (citea cărți în original ori chiar traducea) și la fel de bine vorbea ori scria în franceză, italiană, spaniolă și olandeză. Citea filosofie, era educată și rafinată muzical, compunea ea însăși muzică și știa să cânte la diferite instrumente. La maturitate, se înconjurase de un cerc de intelectuali din diferite domenii, tocmai fiindcă miza pe proteismul renascentismului său explicit. Mult mai multe relatează Ruxandra Cesereanu în remarcabilul ei comentariu istoric. *Apostrof* are în sumar eseuri și articole critice notabile semnate de: Vasile V. Filip (acordă atenție unei opere care a cuceri pe toată lumea din toate punctele de vedere, e vorba de *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal* de Ion D. Sîrbu – Ed. Polirom, Iași, 2025 – reeditare), Ștefan Melancu, Mirela Nagâț, Ioan Cristescu ș.a.

***Contemporanul – Ideea Europeană* nr. 7/ 2026**. De când revista *Contemporanul* (1881) a apărut în serie nouă cu titlul *Contemporanul. Ideea europeană*, relansată în 1990 de romancierul Nicolae Breban (membru de onoare al Academiei Române), au trecut mai bine de trei decenii și jumătate, publicație care a luat parte activ la modelarea conștiinței culturale și istorice postdecembriste, fiind mereu prezentă în societate ca un *far*, în ciuda faptului că de-a lungul acestor ani politicienii și-au ales drept ținte ale subfinanțării – numită cu perfidie și fals *reformă* – cultura, educația, sănătatea, cercetarea, patrimoniul – domenii vitale ale unei națiuni din Europa, cu pretenții pe scara valorilor social-economice-bancare universale. Tocmai despre aceste valori scrie Ioan-Aurel Pop în eseul-analitic „Simțul istoriei", alături simțurilor umane de bază (auzul, văzul, mirosul, gustul, pipăitul), și mai sunt și altele, la fel de importante: simțul matematic, simțul biologic, simțul estetic, simțul moral etc. Lucian Blaga spuse cândva că „există două realități a căror imensă zdrobitoare greutate nu o simțim, dar fără de care nu putem trăi: *aerul* și *istoria*".

Astfel spus, istoria proprie, a oricărui popor, nu poate fi judecată fracturat, pe alese, în detrimentul relaționării datelor care o compun. Nici trecutul, nici ceea ce nu mai există/ nu mai ființează. În zilele noastre, sub influența ideologiei *cancel culture* și altele de aceeași „teapă", societatea este judecată discriminatoriu, prin relația trecut-prezent. Realizările istorice ale personalităților care au marcat vremurile dinainte le dau dreptul acestora să fie respectate și să reziste în memoria celor prezenți, desigur, fără ignorarea erorilor unora. „Altminteri, devenim cenzori, „controlori" ai conștiințelor și chiar călăi, facem liste de indezirabili, interzicem creații și ucidem memoria colectivă. Democrația ne obligă la acceptare și la incluziune, iar credința ne obligă la iubire și la bunătate. Dreptatea absolută nu există între oameni, ca și adevărul absolut, acestea fiind apanajul lui Dumnezeu. (…) Trecutul trebuie cunoscut și nu judecat. Din el învățăm, dar nu dăm sentințe pe seama lui și nu ostracizăm personalități dispărute, care nu se mai pot apăra. Cei mai mulți oameni sunt „corecți politic" în raport cu exigențele epocii în care ei trăiesc, dar nu cu legile și regulile din viitor, pe care nu au cum să le știe. Dacă se va recepta cumva în Europa și în lume trecutul în funcție de obligațiile impuse cetățenilor după trecerea acelui timp, adică în viitor, atunci se va ajunge într-adevăr la anularea culturii, a simțului istoric, a bunului simț. Ar fi nedemn ca România să se afle în avangarda unui asemenea odios demers distructiv. (…) Noi, contemporanii, nu trebuie să fim inchizitori și cenzori cu morții – care nu se mai pot apăra – ci cu viii care încalcă legislația în vigoare. Războiul cu istoria și cu cei morți este o formă perversă de distragere a atenției de la problemele stringente actuale." Constantina Raveca Buleu analizează volumul *Amintiri I (Până la Bacalaureat). De ce mă țin drept clujean* de Gheorghe Săsărman, apărut nu demult la Ed. Școala Ardeleană, op lansat la USR Cluj în data de 7 mai a.c., în prezența unei numeroase asistențe și a numeroși foști colegi de studii la „Babeș-Bolyai" ai autorului. Scriitorul pornește de la data nașterii, miercuri, 9 aprilie 1941, la București (loc natal care dă parcursului vieții sale o notă de mister), întrucât satul bunicilor paterni este Măluț, jud. Bistrița-Năsăud, loc „recuperat compozit din fragmente de amintiri, din povestirile celorlalți și informații excavate la capătul cercetărilor intensive" ale autorului. Amintirile lui Gheorghe Săsărman recuperează integral și istoria, și oamenii ei, câți au fost. Profesorul, criticul și teoreticianul literar Mircea Zaciu se regăsește, minuțios portretizat, în tușe grave, dar și senine, în eseul de lectură „Mircea Zaciu. Scriitura ca palimpsest" de Iulian Boldea. Dominante metodologice și stilistice relevante ale criticii profesorului clujean sunt: echilibrul, tonul cumpănit-intransigent, spiritul analitic, adesea ofensiv și polemic și fascinația programatică față de autorii clasici. Sunt cu cărțile pe masă: Nicolae Breban despre ceea ce numim identitate, nevoia de stat național și de ce sunt necesare aceste entități fundamentale în noile condiții de viață; participarea între 17 și 21 iunie 2026 a unui grup de scriitori, reprezentativ pentru România, la *Beijing International Book Fair* (BIBF) – comunicare a Fundației Culturale Ideea Europeană; Ana-Maria Tupan se ocupă de antologia *Iubita discontinuă*/ *L'amata discontinua*, poeme de Gellu Naum, ediție bilingvă, traducere în limba italiană de Geo Vasile (Ed. Eikon, Buc., 2026); Marian Victor Buciu scrie despre caracteristicile poetice, eul vulnerabil, epurat ideologic în poetica lui Petre Stoica și nu numai... Alte materiale, lucrări literare și culturale sunt prezentate și semnate de: Constantin Coroiu, Sînziana Ravini, Daniel Cristea-Enache, Cezar Genoiu, Christian W. Schenk, Magda Ursache, Mirela Roznoveanu, Delia Bodea Iacob, Dorina Brândușa Landén, Luiza Barcan, Adrian Majuru.

***Cafeneaua literară* nr 7/ 2026**. De când s-a inventat primul computer, omul continuă să caute modalități de adaptare a mașinii care „gândește" la nevoile specifice lui. Cercetările și experiențele în domeniul informaticii, electronicii și cuanticii l-au condus la construirea unei inteligențe care a început să semene celei umane. Părintele informaticii și a inteligenței artificiale, a conceptelor de algoritm și computație, Alan Turing, s-ar uimi, însă ar și jubila în fața realizărilor pe „segmentul" inteligența artificială, care se identifică cu cele ale creierului uman. Prin continua procesare a acestei „inteligențe", astăzi nu de mult timp, în luna iunie curent, au fost lansate de Anthropic două noi modele Claude (de inteligență artificială) ajunse la stadiul de *recursive self-improvement* (auto-îmbunătățire recursivă), model AI care ar putea să-și conceapă integral, „de capul lui", *propriul succesor*, cu alte cuvinte, inteligența care se construiește singură. Evenimentul epocal a stârnit vâlvă până la cele mai înalte nivele politice ale lumii. Prin urmare, exceptând știința și tehnica, epoca poeziei, prozei, romanului, teatrului, artelor plastice, muzicii produse de IA s-a consacrat. Virgil Diaconu, poet, eseist, directorul publicației, prezintă și comentează reproducerea pe hârtie a poemului *World lines: a quantum supercomputer*

poem/ *Liniile lumii: poem cuntic al unui supercomputer*, scris de poeta americană Amy Catanzano. Versurile compuse din „*qubiți poetici*” (pe monitor, în fotografie, în număr de 8 –, opt rânduri întregi scrise) se încadrează într-un dreptunghi, așezate orizontal sau oblic, colorate segmențial albastru sau verde, în funcție de întretăieri, care sunt în număr de șapte, numite (7) puncte nodale, intersectări evidențiate prin șapte termeni „subliniați” în alb. Poeta spune că lasă la alegerea cititorului felul cum fiecare va citi versurile intersectate. Virgil Diaconu alege să „citească” doar 10 versuri, din care, aici, spre exemplificare, reproduc primul vers: 1. „Când ne gândim la liniile universului nostru, gândurile noastre devin mișcări...” și al 3-lea: „Mișcarea încâlcită, înnodând căi complicate precum fire de ADN împletite.” Lectura versurilor (o sumă de qubiți) te conduce cu gândul mai degrabă la un microeseu (zice V.D.); din versuri rezultă un ambient rece, lent, calm, cu lexeme aparent împietrite, care nu emană aproape nicio vibrație neuronală... Textul nu este un experiment, ci o formă de a scrie, numită *poezie cuantică*, practicată „cu seriozitate” te miri de cine și pe unde. Concluzia ar fi: „Halucinația poetică a ajuns la cote de vârf, însă ea este alimentată acum de informația științifică. Poezia este în pas cu vremea, deci evoluează... Știința a pus stăpânire pe poezie”. Cu trei luni în urmă, revista *Cafeneaua...* a lansat ancheta literară intitulată „Pro sau contra literaturii generate de inteligența artificială”, întrucât – notează V.D. în preambulul seturilor de întrebări – pare că literatura digitală, algoritmică sau cibernetică a cucerit piața literară încă din anul 2016, cu un prim pas făcut, în acest sens, în Japonia. Adrian Dinu Rachieru răspunde anchetei pe 4 coloane de revistă și conchide: „Ca sistem socio-tehnologic, *inteligența agregată*, în perfecționare continuă, pare să scape de sub control; mai rău, pare să preia controlul. Se organizează simpozioane și dezbateri (științifice, filosofice, teologice), se inventariază pericolele (de la supravegherea extinsă la îngrădirea libertăților într-un stat tiranic), se discută abundent. Ce va fi? Cum va fi? Iată o întrebări deschise, căci cei de după noi se vor confrunta și vor trebui să rezolve, gândind critic și creativ, o avalanșă de probleme grave. Altminteri, *apocalipsa I.A.* bate la ușă...” Sumarul revistei e completat de eseuri, cronici și comentarii literare de carte și arte plastice, semnate, cu excepția celor menționați mai sus, de: Jean Dumitrașcu, Ionel Bota, Liliana Rus, Christian W. Schenk, Ana Dobre, Octavian Mihail Schelarie, Gigi Stan, completate cu pagini de poezie aparținând lui: Daniel Corbu, Pompilian Tofilescu, Elisabeta Bogățan, Denisa Popescu, Adnana, Marian Barbu.

***Viața Românească* nr. 9/ 2026**. „Speranța într-o lume cu viitor incert” se intituleaza materialul semnat de Vianu Mureșan, prof. dr., specializat în fenomenologie și etică. În contextul temei acestui eseu, V.M. alătură cunoașterii, credinței și creativității umane și speranța ca un atribut definitoriu pentru om. În societățile actuale tehonologizate se apreciază că speranța tinde să fie tot mai mult înlocuită cu predicția, cu anticiparea unor evenimente sau fenomene, iar lipsa unui model al speranței poate conduce la colaps social (la „putrezirea societății”/ *rotting of society*, a creierului, sub presiunile emanate de smartfoane și alte dispozitive – după cum se exprimă unii cercetători britanici) etc. Între altele, paginile publicației cuprind comentariul „Singura certitudine” subintitulat „(exerciții de nemurire)” de Hanna Bota. Autoarea scrie insinuant: „cum nu vorbim despre moarte, cum o ocolim cu aceeași grijă cu care ocolești un animal sălbatic”. Dorind să „alunge” între unghiuri această cugetare, H.B. apelează la Yuval Noah Harari „care observă că marele proiect al civilizației contemporane nu mai este doar să trăiască mai bine, ci să trăiască mai mult. Astfel visul nemuririi a ieșit din mitologie și a intrat în laboratoare”. Cum? Explicația ne-o dă tot eseista aducându-l în „scenă” și pe Horia Vicențiu Pătrașcu cu cartea sa *Cum să devii nemuritor. Studii de thanatologie filosofică* (Ed. Eikon, Buc., 2026), un volum care suprinde din titlu. H.B. recurge la o analiză profundă printr-o receptare critică adaptată gravității subiectului asumat de unii gânditori contemporani.

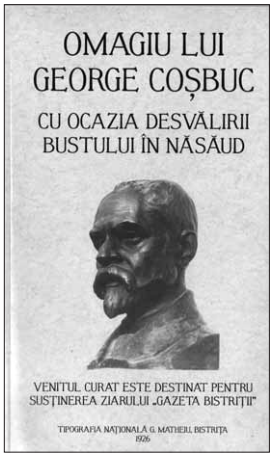
În analiza filozofică „Sensul ca efect al vieții” Aurel Codoban arată că de la început, de la Platon, filozofia europeană și-a atribuit cunoașterea și adevărul, „distingând între o lume adevărată și una a aparențelor”. Dar toate astea, chipurile, până la Nietzsche. Și s-a mers și mai departe, teologia suprapunând „lumea Ideilor” „împărăției lui Dumnezeu”. Nietzsche a atacat această „aroganță” a actului cunoașterii, „contestând însăși voința filosofiei de a întemeia adevărul ca instanță suprasensibilă, impersonală și ultimă”. Filozoful nihilist al secolului XX, F.N., teoretizează, dez-membrând și recompunând totul și toate, ajungând la convingerea proprie, pe care o propagă cu glas „tare”, că: *Totul se mărginește la interpretare*, la interpretare și numai la interpretare. Demonstrația merită citită cu atenție. Printre cronicarii literari îi

întâlnim în pagini pe Gheorghe Grigurcu și Ion Pop. Ion Pop analizează volumul *Eroziunea regresivă* de Ștefan Borbély (Ed. Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2025), în care autorul a adunat noi studii și eseuri. Trecând prin mulți autori de aici și de aiurea, Ion Pop atrage atenția, în ordinea sumarului cărții lui Ștefan Borbély, asupra interpretării cunoscutului serial TV, deloc ușor de „citit", *Twin Peaks*, a lui David Linch și Mark Frost, desfășurat la noi pe ecrane TV în ultimul deceniu al lui XX, rezumând că avem la dispoziție o carte densă, a unuia dintre cercetătorii și eseiștii noștri de primă mână, Ștefan Borbély. Gheorghe Grigurcu se apleaca asupra cărții de poezie *Zece elegii* de Nicolae Tzone (Ed. Vinea, 2025). Crezul de bază al poetului poate fi descris așa, ca acțiunea imaginată, emoționantă, dintr-un poem: „frumusețea perfectă poate fi foarte bine și un ied/ care-ți paște din palmă liniile vieții cu viață cu tot/ și liniile morții cu moarte cu tot/ frumusețea perfectă este un cerc desenat direct/ pe carnea mea de iisus/ cerc care arde până la scrum/ cu mine cu tot". Din sumar: editorial de Nicolae Prelipceanu, eseu de Florin Toma dedicat artistului plastic Mircia Dumitrescu, despre dramaturgie cu Alexa Visarion, Ioan Bogdan Lefter despre marele critic Nicolae Manolescu (studiu ajuns la episodul XVIII), proză de Marian Victor Buciu, poezie de Diana Manole, psihologie cu Ioana Scoruș. Alte lucrări sunt semnate de: Mircea V. Ciobanu, Mihai Fulger, Daniel Cristea-Enache, Christian Crăciun, Rodica Grigore, Dan Ionescu, Liviu Capșa, Liviu Ioan Stoiciu. (**V.R.**)

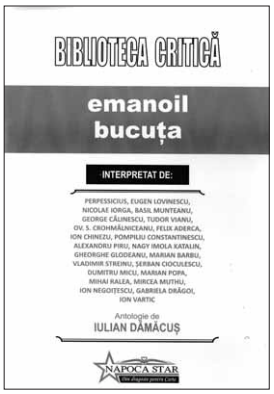
Muzeul Luvru – Paris, Franța

ÎN VITRINA CU CĂRŢI A REVISTEI

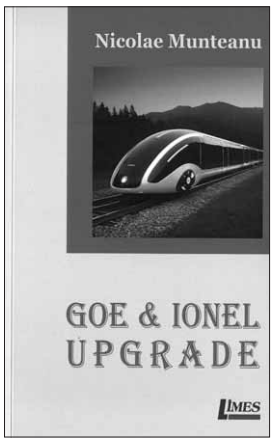

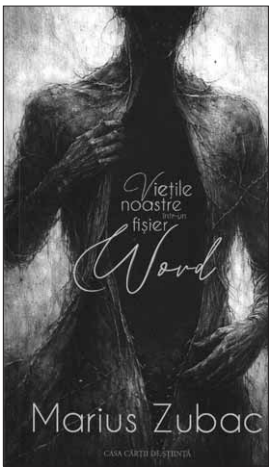

„Conform prevederilor Statutului, Uniunea Scriitorilor din România nu este responsabilă pentru politica editorială a publicaţiilor şi nici pentru conţinutul materialelor publicate.”

Sever MOLDOVAN, *Atelierul Brâncuși* - Paris, Franța